

UDGIVET AF FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR
REDIGERET AF HAVEARKITEKT JOHANNES THOLLE

VORE KIRKE GAARDE

BIND 12 + APRIL 1936

1

NÆSTE HEFTE UDKOMMER I JUNI MAANED

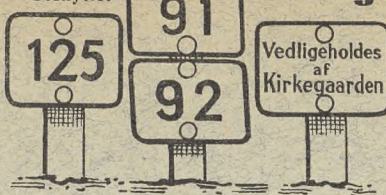
Nummerpæle af Jern til Gravsteder
 anbefales Kirkegaardsbestyrelser
 som mest holdbare.

Leveres fragtfrit til enhver Jernbanestation i Danmark.

Aktieselskabet

M. Seest's Jernstøberi og Maskinfabrik.
 Telefon 3216-3217. Aarhus. Telefon 3216-3217.

Mønster-
beskyttet

**Vedligeholdelses- og
 Nummerskilte til
 Kirkegaarde**

Kemisk graverede Zinkskilte
 paa galv. Jernstang

H. BAADÉ
 Raadmandsg. 58, København N.
 Tel. C. 11881 — Taga 2495

Gravmonumenter!

Johs. Nielsen

Sten- og Billedhugger
 Helsingør — Tlf. 368

Dansk Arbejde

Th. Petersen

Bygnings-, Monument- og
 Skulpturarbejder

Frederiksborgvej 50
 Tlf. Taga 2001 — København N.

ALTERLYS

*i alle Størrelser
 og iøvrigt*

*Stearinlys og Vokslys
 af enhver Art.*

ASP-HOLMBLAD

STEARINLYSFABRIKER

KØBENHAVN

Aarhus Sten- og Gruskompagni

Telefon 2184

Telefon 2184

SAND, GRUS OG SINGELS

Specialitet: Ral, Ærtesten og Grus
 til Gravsteder

SKÆRVER, BROSTEN OG GRANIT

Forsendes overalt — Tilbud og Priser paa Forlangende

Fyns Granithuggeri

Telefon 1953

Kirkegaardsalléen 17, Odense

Telefon 1953

Udfører alt Stenhuggerarbejde

**Gravminder
 Kaminer - Solure**
 Marmorvinduesplader

B. PRISKORNS

Marmorindustri- og Stenhuggeri
 Brønshøjvej 18.

Besøg Udstillingen. — Synligt paamaledede
 Priser. — Linie 2 eller 5 til Døren.
 Tlf. Bella 246. København, Brønshøj.

KIRKE-ORGLER

Nybygning - Reparation - Stemning
 Lydløs, elektr. Orgelblæser til nye og ældre Værker

Eggert Froberg

Skibhusvej 76 Odense Telefon 4523

DANSK PARAMENTHANDL

Gothersgade 115

KØBENHAVN

Telf. Byen 4558

Altersærkalke

Alterstager og Lys

Alterbeklædning

Grundtvigstager

Lysekroner

Messehageler

Præstekjoler

Præstekraver

Titusstager

m. m.

VORE KIRKEGAARDE

UDGIVET AF
FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR

12. BIND * 1936—38

REDAKTØR:
HAVEARKITEKT *JOHANNES THOLLE*

REDAKTIONSUDVALG:
ARKITEKT *C. E. BAUDITZ*
INSPEKTØR *CHR. BECK SKRYDSTRUP*
STENHUGGERMESTER *HANSEN GLEM*
KIRKEGAARDSGARTNER *J. GRAVESEN*

UDGIVET MED TILSKUD FRA
KIRKEMINISTERIET, NY CARLSBERG
FONDET, DEN DANSKE PRÆSTE-
FORENING m. fl.

TRYKT I THOMSENS BOGTRYKKERI, HOLSTEBRO
CLICHEER FRA
KØBKES REPRODUKTIONSANSTALT
KØBENHAVN

*

TITELVIGNET
GRAVMÅLE OVER PASTOR E. F. THORUP, ASPERUP KIRKEGAARD

INDHOLDSFORTEGNELSE

* betyder illustreret.

Forfatterregister:

* Åberg, Gunnar, Magister: Om kyrkogårdar i Finland.....	S. 37-40
* Bornø, J., Havebrugskandidat: Kirkegaardens Træer, Pyramideelm.....	S. 42-44, 46
* Boye, Georg, Havearkitekt: Kirkegaard ved Risskov Kirke.....	S. 65-67
* Erstad-Jørgensen, E., Havearkitekt: Havebrugsudstillingens gravstedsanlæg.....	S. 86
* Flod, Karl, Herredsgartner: Grefsen kirkegård i Aker.....	S. 73-76
* Garboe, Axel, Dr. phil., Forstander: Fra en Vesterhavskirkegaard.....	S. 54
* Glem, H. P. Hansen, Stenhuggermester: Om Vedligeholdelse af Gravmæler.....	S. 49-50
* Hansen, Willy F., Gartner: Naaletræer paa Kirkegaarde og Gravsteder.....	S. 33-36
* Hilsoe, A., Overassistent: Fliser paa Gravstederne.....	S. 6-8
* - - - - - „Fællesgraven“ eller „De ukendtes Grave“.....	S. 29-32
* - - - - - Fjernelse af Afrømning og Ler og Anskaffelse af Muldjord.....	S. 60-64
* - - - - - En Tang til Nedsættelse af Urner.....	S. 85
* Jørgensen, Inger Margr., Havebrugskandidat: Tornhamn Kirkegaard i Lappland.....	S. 57-58
* Madsen, Herman, Kunsthistoriker: De gamle Støbejernsgravmæler.....	S. 9-13
* Møller, A. Bartholdy, Pastor: Fhv. kirkeminister pastor P. Dahl in memoriam.....	S. 16
* Nielsen, Chr., Havearkitekt: Vejle Søndermark Kirkegaard.....	S. 41-42, 43
* Paludan, Hans Aage, Bibliotekar: Kerameikoskirkegaarden ved Athen.....	S. 22-24
* Quist, Eig., Overgartner: Sommerblomster til Gravsteder.....	S. 17-21
* - - - - - En ny Type paa Vandkumme.....	S. 25-26
* - - - - - Foraarsblomster paa Grave.....	S. 47-48, 50
Redaktionen: Danske Kirkegaarde i 1935.....	S. 6
- - - - - 1936.....	S. 52
- - - - - 1937.....	S. 88
* - - - - - En praktisk Form for Afmærkning af nye Grave.....	S. 49
* - - - - - Udvidelse af St. Mikkel Kirkegaard i Slagelse.....	S. 27-28
- - - - - Om Afgift ved Opstilling af Gravmæler.....	S. 64
- - - - - Landstingsmand Larsen-Badse in memoriam.....	S. 87
- - - - - De gamle Stengårder omkring Kirkegaardene.....	S. 86-87
* Rohde, Arne, Pastor: Østerlars Kirkegaard 1934-35.....	S. 1-6
* Ronø, Hans, Kirkegaardsassistent: Engesohde.....	S. 13-16
- - - - - De fattiges Grave.....	S. 68-71
- - - - - Gravstedsanlæg paa 6. nordiske Havebrugsudstilling.....	S. 76-80
* Scharling, C. I., Domprovst, Dr. phil.: Provst Simon Hansen in memoriam.....	S. 41
* Skrydstrup, Chr. Beck, Inspektør: Om Sænkeapparater og deres Anvendelse.....	S. 51
* Tholle, Johannes, Havearkitekt: Fire Gravsteder fra 1936.....	S. 32
* - - - - - Gravsted paa Tibirke Kirkegaard.....	S. 58-59
* Ærsøe, A., Havebrugskandidat: Angreb og Bekæmpelse af Buxbomgalmyg.....	S. 55-56
* Øvden, Elma: Urnlundarna i Sverige.....	S. 71-72, 81-84

Emneregister:

Afgift ved Opstilling af Gravmæler, Om.....	S. 64
Afmærkning af nye Grave, En praktisk Form for.....	S. 49
Afrømning og Ler og Anskaffelse af Muldjord, Fjernelse af.....	S. 60-64
Aker, Grefsen kirkegård i.....	S. 73-76
Buxbomgalmyg, Angreb og Bekæmpelse af.....	S. 55-56
Dahl in Memoriam, fhv. kirkeminister pastor P.....	S. 16
Engesohde.....	S. 13-16
Fattiges Grave, De.....	S. 68-71
Finland, Om kyrkogårdar i.....	S. 37-40
Fjernelse af, se Afrømning.....	
Fliser paa Gravstederne.....	S. 6-8
Foraarsblomster paa Grave.....	S. 47-48, 50
„Fællesgraven“ eller „De ukendtes Grave“.....	S. 29-32
Gravstedsanlæg paa 6. nord. Havebrugsudstilling.....	S. 76-80, 86
Gravsted paa Tibirke Kirkegaard.....	S. 58-59
Gravsteder fra 1936, Fire.....	S. 32
Gravmæler, Om Vedligeholdelse af.....	S. 49-50
Hansen in memoriam, Provst Simon.....	S. 41
Kerameikoskirkegaarden ved Athen.....	S. 22-24
Kirkegaarde i 1935, Danske.....	S. 6
Kirkegaarde i 1936, Danske.....	S. 52
Kirkegaarde i 1937, Danske.....	S. 88
Landstingsmand Larsen-Badse in memoriam.....	S. 87

Ler, se Afømning	
Muldjord, se Afømning	
Naaletræer paa Kirkegaard og Gravsteder	S. 33-36
Nedsættelse af Urner, En Tang til	S. 85
Pyramideelm	S. 42-46
Risskov Kirke, Kirkegaard ved	S. 65-67
Sommerblomster til Gravsteder	S. 17-21
St. Mikkel Kirkegaard i Slagelse, Udvidelse af	S. 27-28
Stengærder omkring Kirkegaardene, De gamle	S. 87
Støbejernsgravmæler, De gamle	S. 9-13
Sænkeapparater og deres Anvendelse, Om	S. 51
Tornehamn Kirkegaard i Lappland	S. 57-58
Træer, Pyramideelm, Kirkegaardens	S. 42-46
„Ukendtes Grave“, De	S. 29-32
Urnlundarna i Sverige	S. 71-72, 81-84
Vandkumme, En ny Type paa	S. 25-26
Vejle Søndermark Kirkegaard	S. 41-42, 43
Vesterhavskirkegaard, Fra en	S. 54
Østerlars Kirkegaard 1934-35	S. 1-6

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONERNE

I. Kirkegaardsplaner: 6, 7, 24, 25, 35, 70, 95, 96, 97, 104.

II. Prospekter (Indlandet):

Aalborg	42
Bispebjerg	40
Gladsaxe	77
Helsingør	41
Mariebjerget	75
Nørre-Lyngvig	85
Roslev	115
Slagelse	39
Søndermark Frbg.	43
Solbjerg Frbg.	92, 93
Vestre Kbh.	71, 72, 74, 76
Østerlars	1-5

Prospekter (Udlandet)

Åbo	59, 60, 61, 62
Aker (Grefsen)	103, 105, 106
Athen	33
Engesøhde	23
Forssa	63, 67
Helsingfors	58, 65, 66, 68, 73
Stockholm	102
Tornehamn	88, 89
Ångelholm	113

III. Gravstedsanlæg: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 21, 22, 28, 29, 30, 31, 35, 44, 45, 46, 47, 60, 61, 62, 64, 81, 84, 90, 91, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113.

IV. Gravmæler: 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 34, 40, 41, 42, 43, 63, 81, 82, 89, 98, 99, 100, 101, 107, 110, 111.

V. Ligkister: (Ingen).

VI. Urner og Urnehaver: 102, 113, 114.

VII. Indgange, Hegn m. v.: 5, 115.

VIII. Planter, Bomsterdekorationer: 1, 2, 3, 26, 32, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 65, 66, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 86, 87.

IX. Kapeller, Krematorier o. l. Bygninger: 67, 68, 92, 93, 94.

X. Vandkummer, Vandindlæg: 36, 37.

XI. Opvarmning, Forbrænding o. l.: 92, 93, 94.

XII. Diverse: 4, 69, 82, 92, 93, 94, 99, 100, 101, 114.

Rettelser:

S. 22 L. 2 f. o.: Dikylonparken læs Dipylonporten. S. 23. L. 21 f. o.: Steder læs Steler. S. 23. L. 15 f. n.: Hus læs Mur.
S. 24 L. 11 f. o.: fodrer Hunde læs Hundene. S. 24. L. 18 f. n.: Enkelthed læs Enkelhed. S. 34 mangler Nr. til Fig. 50 og 51.
S. 37 L. 2 f. n.: Althernathera læs Althernanthera. S. 37: Fig. 59 læs Fig. 58. S. 39 I. Billedtekstl.: argenta læs argentea.

Østerlars Kirkegaard 1934-35.

Af Pastor Arne Rohde.

1.

Bornholms isolerede Beliggenhed gør det naturligt, at Øen i enkelte Retninger har lidt svært ved at følge med i den almindelige Udvikling. Dette gælder i hvert Fald Omraadet: Kirkegaardskulturen. De i nyeste Tid gjorde Bestræbelser for at højne den danske Kirkegaardskultur, saa at vore Kirkegaarde baade teknisk og kunstnerisk

kan svare til de Nutidskrav, der stilles, har paa Bornholm endnu kun sat sig ret svage Spor. Ikke én Kirkegaard paa Øen er endnu fuldt ud bragt i den Orden, som Kirkelovene af 1922 og den kgl. Anordning af 1927 tager Sigte paa.

Som Præst i Østerlars-Gudhjem gennem 9 Aar saa jeg det som en ikke uvæsentlig Del af min Opgave at værne om den sjældne, gamle Rundkirke i Østerlars. Adskilligt blev med Menighedsraadets Hjælp gennemført i Kirkens Indre. Men ogsaa en Kirkes Omgivelser er af væsentlig Betydning; og paa dette Punkt var jeg i den hellige Situation, at Østerlars Kirkegaard var i en daarligere Forfatning end fleste af Øens andre Kirkegaarde, saavel hvad angaar det *tekniske*: Grundvandet stod paa de fleste Steder af Kirkegaarden betydeligt over Gravdybde, Kirkegaardsprotokollen var ikke ført gennem adskillige Aar, et brugeligt Kort over Kirkegaarden manglede ganske, og Kirkegaardstræerne skyggede meget kraftigt, — som m. H. t. det *kunstneriske*: Kirkegaarden var ikke anlagt efter noget bestemt Princip, de iøvrigt utilstrækkelige Gangstier havde flere Steder en ganske tilfældig Placering, Gravstedernes Vedligeholdelse blev for en stor Dels Vedkommende forsømt, og Kirkegaardens Bestyrelse greb kun i ringe Grad ind paa dette Punkt. Dertil kom, at Kirkegaardstræerne lukkede for Synet af Kirken som Helhed, — et Forhold, som ofte ærgrede de mange Tusinde Turister, hvoriblandt de fleste i vore Dage medbringer Fotografiapparat, og som derved yder vederlagsfri Propaganda for Landet og Egnen, hvor de kommer fra. — Imidlertid forhandlede vi i Menighedsraadet ofte om at naa frem til bedre Tilstande paa Kirkegaarden, og efterhaanden gjorde den Anskuelse sig ret stærkt gældende, at en tilfredsstillende Ordning bedst blev opnaaet i Forbindelse med en Udvidelse af Kirkegaarden. I 1932 blev der da i dette Øjemed foretaget Køb af et til Kirkegaarden grænsende Jordstykke, stort 2000 m². — Imidlertid har Sognet kun 1700 Indbyggere (det aarlige Begravelsestal er gennemsnitlig 17), og da den i Brug værende Kirkegaard er af en Størrelse paa c. 6000 m², skulde en Kirkegaardsudvidelse være overflødig. Over for Menighedsraadet havde

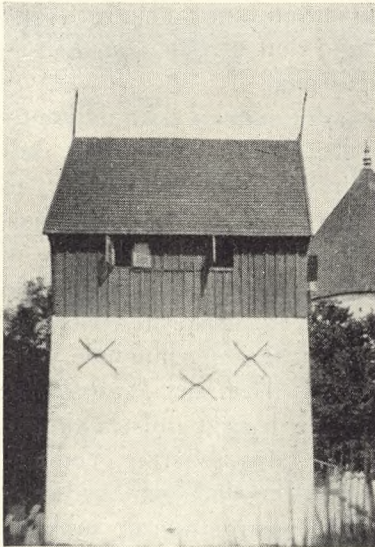

2.

1. Østerlars Kirke og Kirkegaard. De nyplantede Lindetræer ser saa pæne og uskyldige ud.
2. Træerne er endnu ikke blevet saa store i Kroneomfang, at de lukker for Kirken, og man har ved Opstamning søgt at gøre dem saa lidt generende som muligt.

3.

4.

5.

jeg gjort Forestillinger i denne Retning, men uden Resultat. Mere og mere blev Stemningen den, at Kirkegaardsudvidelsen *skulde* man have, og blev det for dyrt baade at anlægge det nye Areal og ordne det gamle, kunde det gamle jo vente til en anden Gang. Jeg satte privat Amtslægen ind i Sagen, og under Hensyn til hans Erklæring angaaende de sanitære Forhold bifaldt Ministeriet ganske vist, at Kirkegaardsudvidelse kunde foretages og Jorden

dertil købes, men paa Betingelse af, at hele Kirkegaardsarealet afvandedes og bragtes i Overensstemmelse med det i den kirkelige Lovgivning fastsatte.

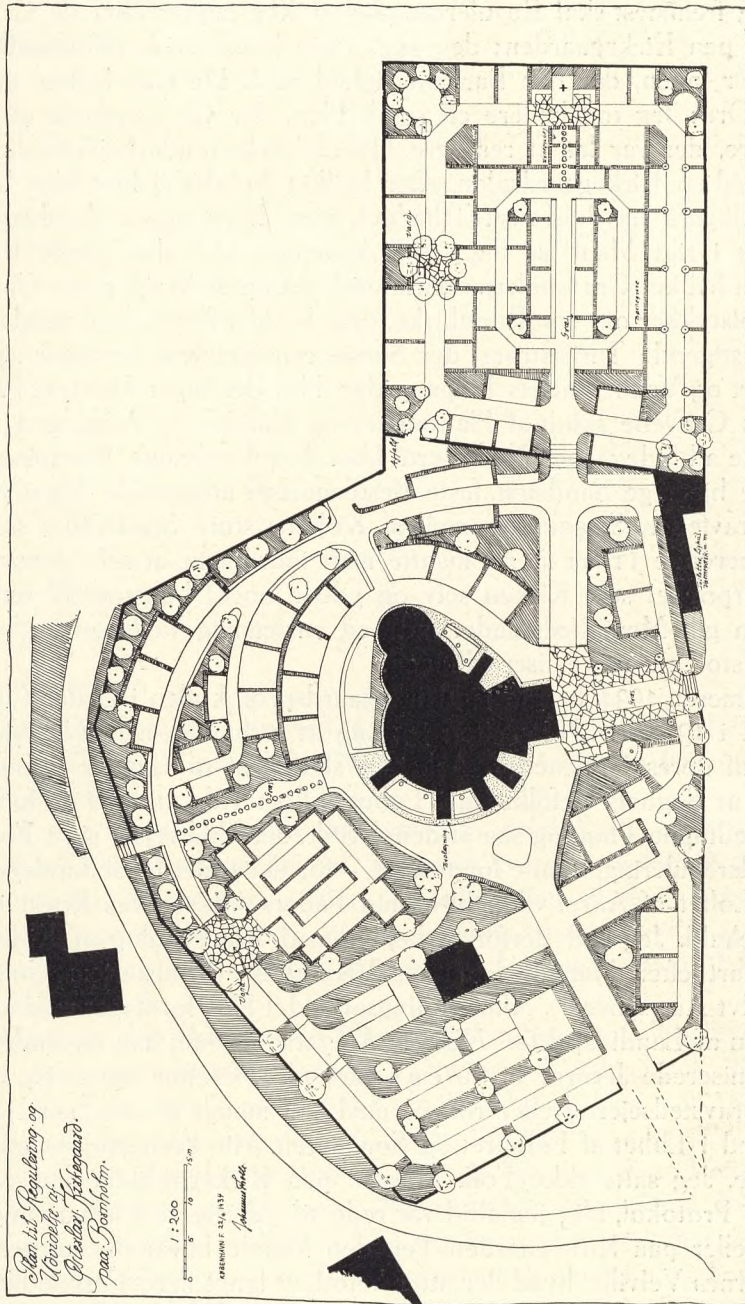
Menighedsraadet stod nu i den underlige Situation, at det bogstavelig *skulde* have sig en Kirkegaard, der var for stor. I en sikker Forudfølelse af, at ikke blot Udgiften vilde blive betydelig, men Resultatet tillige utilfredsstillende, satte jeg mig i Forbindelse med Havearkitekt *Johannes Tholle*, hvis „Kirkegaardshaandbog“ jeg da havde læst. Han tog til Bornholm September 1934, besaa Forholdene, og skønt han ogsaa skønnede, at en Udvidelse maatte være overflødig, ja ganske urimelig, udarbejdede han dog efter vort Ønske et Forslag til Omlægning og Udvidelse af Kirkegaarden (Fig. 6), saaledes at en Del af det overflødig Areal fordeltes som mindre Plantninger imellem de forskellige Gravgaarde. Johannes Tholles Plan var ualmindelig smuk; men en Luksusplan naturligvis, fordi den mere tog Sigte paa at forbruge Pladsen end at udnytte den; dens Virkeliggørelse havde gjort Østerlars Kirkegaard til en Seværdighed. – Planen kom ikke til Udførelse, men den kom til at gøre sin Nytte paa anden Vis. Menighedsraadet fik ved at studere den Forstaaelse af, at Kirkegaarden trængte *ikke* til Udvidelse, og at den *økonomisk* rigtige Løsning af Sagen vilde være indtil videre at udnytte den forhaandenværende Kirkegaard paa bedste Maade med Mulighed for senere at anvende det tilkøbte Areal som Kirkegaardsudvidelse. – Havearkitekt Tholle forestilledes nu for en mere beskeden

3. Kirkegaardstræerne er bleven saa store, at deres Kroner næsten skjuler den smukke Rundkirke, og et enkelt er ogsaa paa Vej til at skjule Klokketaarnet.

4. Det interessante, gamle Klokke- og Vagttaarn.

5. Ny smuk Kirkegaardslaage, der er indbygget i den nordre Kirkegaardsmur og er opført efter gamle Motiver fra Øen.

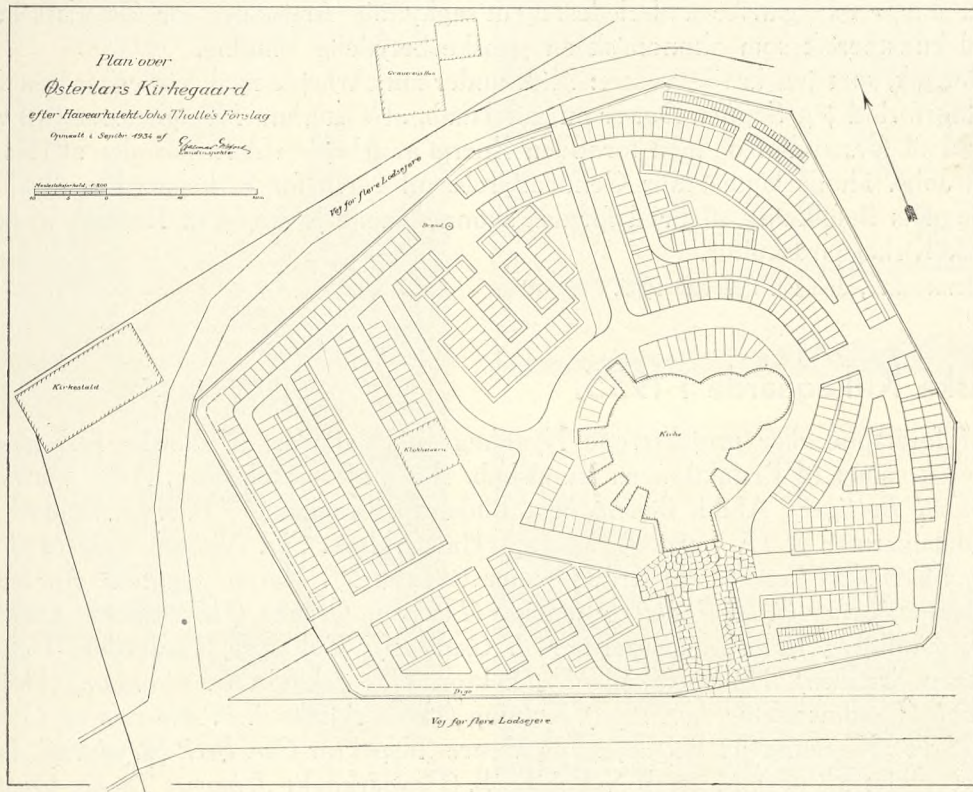

6. *Johannes Tholle*: Plan til Regulering og Udvidelse af Østerlars Kirkegaard (1934). Maal: 1:1000.
Tilvenstre paa Kirkegaarden Klokke- og Vagttårnet, - nederst nye Toiletter samt Rum for Varmeapparat m. m.
Denne Indgang er flyttet nogle faa Meter vestligere, end den ligger paa Kirkegaarden.

Opgave i Overensstemmelse med Menighedsraadets ændrede Opfattelse: Udvidelsesplanen bortfaldt, Reguleringsplanen bibeholdtes. I Forvejen havde han stillet mig det Spørgsmaal: Hvor meget Hensyn skal der tages til de allerede udlagte og i Brug værende Gravsteder, og hvorledes stiller man sig overfor Træernes Rydning? Mit Svar var dette: Først og fremmest skal Reguleringsplanen ikke lægges efter de Gravsteder, der allerede findes paa Kirkegaarden; den skal være kunstnerisk tilfredsstillende, og Træerne her er der ingen, der har Barmhjertighed med. De maa hellere end gerne ryge. Med andre Ord: Jeg tog hellere en smuk Plan, der var vanskelig at gennemføre, end en ringere, der var let at realisere. Havearkitekten udarbejdede da i Overensstemmelse hermed en Kirkegaardsplan, efter hvilket Arealet ej blot blev bedre udnyttet, end det tidligere havde været Tilfældet, men hvor ogsaa skønhedsmæssige Hensyn blev taget i rigt Maal (se Fig. 7). I Anlægget blev den gamle Rundkirke det faste Punkt, om hvilket Gravstederne harmonisk grupperede sig, mens Gangstierne dels beskrev Cirkelstykker om vor Rundkirke, dels bevidst førtes frem imod den. Ogsaa til den stadig stigende Turiststrøm, der Sommeren igennem bevæger sig mellem Kirkegaardens Port og Vaabehusets Indgangsdør, blev der taget Hensyn. Paa denne Strækning tænkte Gravene skjult af Plantninger og Hække, og Adgangen til Gravgaardene skulde ske ad Sidegange. Naar dertil kom de vel anbragte Plantninger, Flisebelægninger af vor hjemlige Sandsten, faste Bestemmelser angaaende Monumenttyper paa de enkelte Gravfelter, Smaaanlæg mellem Kirkens store Støttesten samt Bortfjernelse af de generende Træer m. m., maatte man indrømme, at selv denne reducerede Plan blev særpræget som Kirken selv og ydede noget kunstnerisk værdifuldt.

For denne Plan gik Menighedsraadet ind ved enstemmig Vedtagelse 28. December 1934. Tilbage stod nu at realisere Planen.

I Løbet af Sommeren 1934 bragte jeg Kirkegaardsprotokollen i Orden (den havde da ikke været ført i 13 Aar!). Nu paatog jeg mig at forhandle med Gravstedsejerne om Indregulering af deres Gravsteder. Arbejdet skulde af to Grunde gøres hurtigt: For det første for at Sognets Befolkning i Løbet af kort Tid kunde se og forstaa Hovedlinierne i den vedtagne Plan, og saa at den Kritik, der altid rejser sig i Forbindelse med en Kirkegaardsregulering, kunde forstumme, — for det andet fordi Sandsynligheden talte for, at jeg i Løbet af Aaret vilde blive min Faders Afløser som Præst i et andet bornholmsk Sognekald. Jeg lod derfor Arbejdet med Afmærkning af Kirkegaarden begynde umiddelbart efter Menighedsraadets Vedtagelse (Ministeriets Godkendelse forelaa først et halvt Aar senere!). Afmærkningsarbejdet blev foretaget med stor Taalmodighed og Omhu af Landinspektør *Hjalmar Koefoed*, Rønne; han anvendte til dette Arbejde 250 galvaniserede Jernrør af 70 cm's Længde. Herefter optog jeg selv Forhandlinger med Gravstedsejerne eller rettere med saa mange af dem, som jeg kunde faa Forbindelse med i Løbet af Foraaret og Sommeren. Min Fremgangsmaade var bestandig den samme. Jeg satte ikke Folk Stævne paa Kirkegaarden, men tog ud til dem med Kort og Protokol, idet jeg altid var rede til yderligere Forhandling hos de paagældende selv eller paa Kirkegaarden. Paa den Maade bevarede jeg gennemgaaende Gravstedsejernes Velvilje, hvad der atter betød, at langt flere Forhandlinger, end jeg selv havde ventet, endte med positivt Resultat. — Paa Kirkegaarden havde jeg i Arbejde et Par Mand, der efter en Forhandlings positive Afslutning indregulerede det paagældende Gravsted efter den nye Plan — selvfølgelig altid for Kirkens Regning. Skulde en enkelt Gravstedsejer *efter* endt Forhandling fortryde sin givne Tilladelse

7.

til Indregulering af hans Gravsted, var jeg stedse villig til at genoptage Forhandlingerne, eventuelt til at indregulere Gravstedet en Gang til paa en for ham mere tilfredsstillende Maade.

Den af mig her fulgte Arbejdsmaade gav selvfølgelig et betydeligt Arbejde og megen Kørsel i og uden for Sognet; men den svarede rigeligt Regning, da Resultatet skulde gøres op; jeg vil derfor stærkt anbefale den til dem, hvis Opgave det er at omlægge en gammel Kirkegaard, og som ønsker hurtigt at se Frugt af deres Arbejde. Skal en saadan Sag gennemføres paa rimelig Tid, maa i hvert Fald een Person hellige sig den helt ud.

Hvad angaar det økonomiske Grundlag for Sagens Gennemførelse anslog jeg de Arbejder, der straks kunde foretages (Dræning, Kortlægning, delvis Regulering og Bepantning) til en Udgift af 3500 Kr., hvilket Beløb blev ydet Kirken som Laan af Stiftsmidlerne. Desuden blev der ad anden Vej rejst c. 1000 Kr., som ogsaa medgik til det første Aars Reguleringsarbejder. For de følgende Aars Vedkommende vil nogle faa Hundrede Kroner aarligt være tilstrækkelige til at sikre Kirkegaardens videre Indregulering og Vedligeholdelse i Overensstemmelse med den nye Ordning.

Til Slutning ønsker jeg at understrege et enkelt Punkt. Paa Forhaand var jeg ikke sikker paa, at Tilkaldelse af en Kirkegaardsarkitekt vilde gøre Arbejdet billigere. Jeg troede, at Fordelen hovedsagelig vilde blive af kunstnerisk Art. Det viste sig dog her,

7. Landinspektør Hj. Koefoeds Belægningsplan for Østerlars Kirkegaard, der er udarbejdet paa Grundlag af Høvearkitekt Johannes Tholles Reguleringsforslag. Maal: 1:1000.

at det skulde gaa ganske anderledes, og at sagkyndig Assistance for Østerlars betød saavel kunstnerisk som økonomisk en ganske betydelig Vinding.

Det gik, som jeg havde ventet: Midt under mit Arbejde med Kirkegaardens Omlægning forlod jeg Sognet. Det er nu mit Haab, at Østerlars Menighedsraad vil være i Stand til forstandigt og med fornøden Energi at arbejde videre paa den af Havearkitekt Johs. Tholle lagte Plans Gennemførelse til Gavn for Kirkegården, til Glæde for Sognets Befolkning, til Pryd for den skønne, gamle Kirke og til Højnelse af bornholmsk Kirkegaardskultur.

Klemensker, den 29. Februar 1936.

Danske Kirkegaarde i 1935.

Af foretagne eller projekterede Nyanlæg og Udvidelser af danske Kirkegaarde, som er kommet til Redaktionens Kundskab, skal nævnes følgende: Aars (Havearkitekt *Emil Böttiger*), Abild, Bjerringbro, Blidstrup, Bramminge, Buerup, Drøsselbjerg (Akademigartner *J. Fr. Lønnow*), Ejstrup (Havearkitekt *Chr. Nielsen*), Esbjerg (Faurfeldt), Fjerritslev, Føns (2239 Kr.), Genner (indviet 27. Marts), Gentofte Mariebjerg (Kommunegartner *G. N. Brandt*), Gimlinge (*Lønnow*), Grenaa (Havearkitekt *Emil Böttiger*), Gudbjerg (Kirkegaardsgartner *J. Gravesen*), Guldager, Haderslev, Helsingør (Gartner *Svendsen*), Højby (Sjælland) (Lektor, Havearkitekt *G. Georgsen*), Højelse, Kettinge (Landinspektør *Lorentzen*), Kolding (Havearkitekt *J. P. Andersen* og Gartner *J. Lykkebo*), Københavns Bispebjerg og Vestre (Inspektør *Chr. Beck Skrydstrup*), Laurbjerg (indviet 2. Juni), Marstal, Nykøbing S. (Havearkitekt *Johannes Tholle*; Omkostninger 35,000 Kr.), Næstved (*Böttiger*), Nørre-Aaby, Ribe, Ringe, Ringsted (*Böttiger*), Rinkenæs (*J. Tholle*; indviet 7. Juni), Silkeborg (Stadsingeniør *Gunder Hansen* og Kirkegaardsgartner *C. C. Møller*), Skivum, Slagelse St. Mikkel (Inspektør *Rud Rasmussen*; Omkostninger 44,000 Kr.), Turup, Vinderup og Ølgod.

Urnehaver indrettes i Aabenraa, Aarhus og Odense, – katolsk Afdeling i Holbæk. Krematorier indviedes i Struer 12. April og Helsingør 16. Oktober. Førstnævnte ramtes i Aarets Løb af en Eksplosion. I Hørdum bygges Kapel. En ny Kirkegaardsordning træder i Kraft i Aarhus fra 1. April. Under 5. Marts udsender Kirkeministeriet en længe savnet og længe lovet Vejledning vedrørende Urnebegravelser (i Cirkulære).

Foreningen af Kirkegaardsinspektører og Gravere holder deres Aarsmøde den 22. August. Ved Nordre Birk (København) afsiges en Dom om Ret til at forny Gravsteder paa Taarbæk Kirkegaard.

Som Kirkegaardsgartner antoges i Lyngby *Henry Andersen*. Den 9. December afgik fhv. Begravelsesdirektør *A. Berg* ved Døden (se „V. K.“ V S. 125).

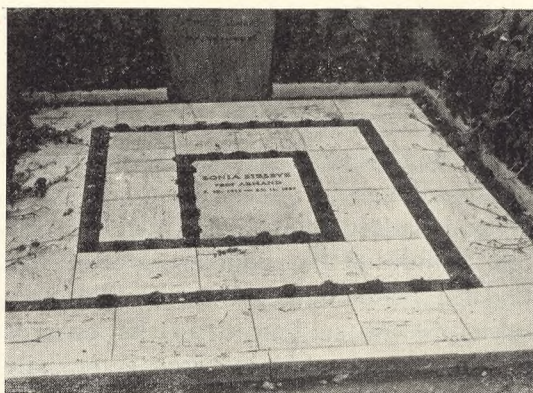
Fliser paa Gravstederne.

Af Overassistent, Havebrugskandidat *A. Hilsøe*.

De Dødes Haver følger i deres Anlæg de Levendes, blot i formindsket Maalestok. Det saa man sidst med Stenhøjene, som man nu snart er ved at faa Kvalme af, fordi det bliver overdrevet, og det ses nu med Fliser paa Gangene i Stedet for Perlesten, hvilket ikke undrer efter alt, hvad der har været skrevet og reklameret om Fliser i Haven, men det er ogsaa udmærket paa sin Plads paa et Gravsted. Det giver en

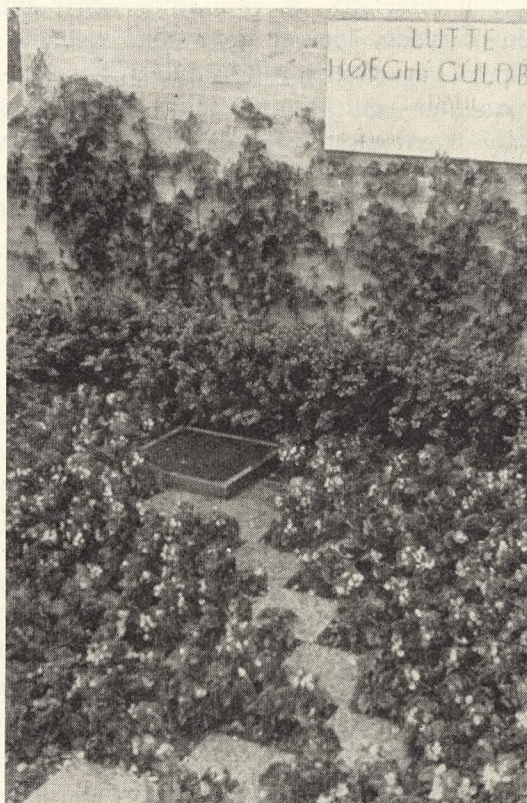
8.

10.

9.

11.

Fasthed over Anlægget, som ser propert og „fint“ ud, og det kan bringes til at harmonere pænt med Monument og Beplantning uden at virke dominerende.

Fliser af Ølandssten eller Faxekalksten og lignende, enten brudte eller hele, har været brugt i en længere Aarrække, hvorimod det i de sidste Aar mest er kvadra-

8. Stenanlæg og Brudfliser med Pudeplanter. 9. Urnegravsted med Stenanlæg og Brudfliser.

10. Lyse, regelmæssige og glatte Fliser. 11. Regelmæssige, slebne og lige store, kvadratiske Fliser, af en graaspættet Farvetone, der er stemt overordentlig smukt af efter de paa Gravstedet værende

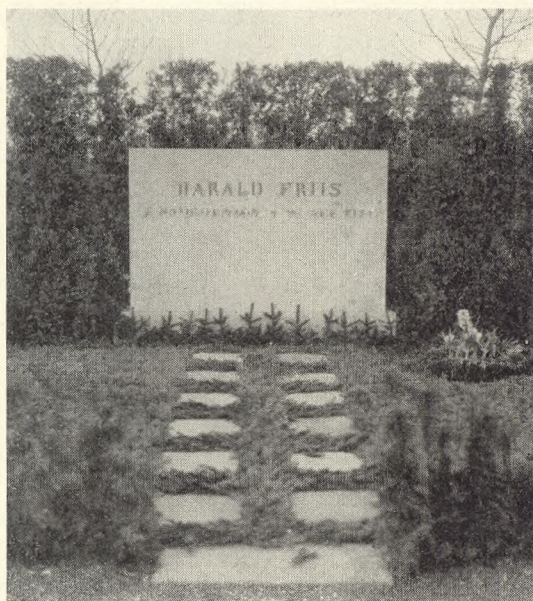
Sommerblomster (smaablomstret Begonia). Alle Fotografier stammer fra Frederiksberg ældre Kirkegaard og er optaget i 1935 af Johannes Tholle.

tiske, støbte Cementfliser, der anvendes af flere Aarsager. De mest gængse Størrelser til Gravsteder er 50×50 cm; 40×40 cm og 30×30 cm og alle 4–5 cm tykke. De støbes paa lokale Cementstøberier, koster derfor ikke meget i Transport og kan leveres i næsten alle Farver, idet der saa blot blandes et Farvepulver i det øverste Pudslag. Prisen er meget rimelig, idet Størrelsen 50×50 cm koster ca. 1 Kr. en-gros for farvede, og ufarvede Sten er en halv Snes Øre billigere. Til Gravsteder maa særlig anbefales de røde, gule, sorte og de ufarvede, som er graa (alm. Cementfarve). Farven maa rette sig dels efter Monumentet – gule Fliser vil ikke passe til et Monument af sort Granit – og dels efter Beplantningen, f. Eks. hvis Fliserne omfatter et Bed, der sædvanligvis tilplantes med rød-blomstrende Planter, vil røde Fliser sikkert ikke staa hertil, selv om alle Flisefarverne er meget dæmpede; et Eksempel paa særlig velafstemte Fliser ses paa Fig. 11.

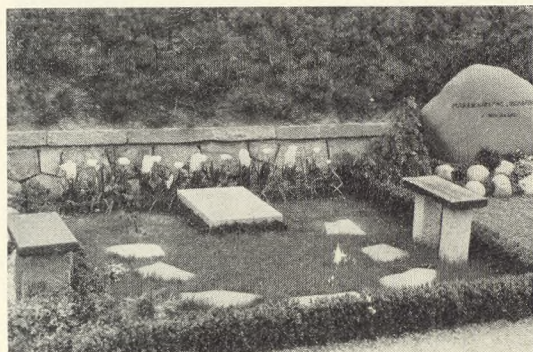
Det er selvfølgelig lige i Øjeblikket en lidt større Udgift for Gravstedsejeren saa vel som for Haveejeren at faa lagt Fliser paa Gangarealet i Stedet for Grus; men Resultatet er Ofret værd, og man sparer jo den ellers aarligt tilbagevendende Udgift til Perlesten, som ikke er ubetydelig. Ogsaa for Kirkegaarden som Helhed er det et Plus. Det præger en Kirkegaard, at dens enkelte Gravsteder er pæne og noble, og da Kirkegaarden altid vil have en Del af disse „Flisegravsteder“ til Vedligeholdelse, hvori ellers ogsaa er indbefattet Vedligeholdelse af Gruslaget, spares der altsaa ogsaa paa Kirkegaardens Regnskab en Del Penge aarligt.

Paa Solbjerg Kirkegaard (Frederiksberg) har vi nu saa mange Gravsteder med Fliser, at de Koner, der passer Gravenes Vedligeholdelse, foruden Skuffejern og Rive nu ogsaa er udstyret med en lille Kost til at feje Fliserne med. Saa almindelig er Anvendelsen af Fliser altsaa bleven nu.

Foruden ovenstaaende Billeder henviser vi til Fotografier af Flisebelægninger i „V. K.“ X Fig. 42, 57, 58 og 61.

12.

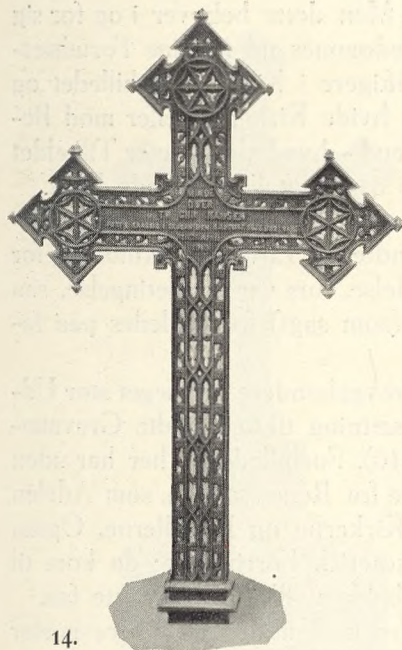
13.

12. To Rækker Trædesten rettet imod Gravmålet. Graven er smykket med Gran til Vinter. Søndermark Kirkegaard, Frederiksberg.

13. Trædesten, der fører rundt paa Gravstedet. Vestre Kirkegaard. Begge Foto ved J. Th.

De gamle Støbejernsgravmæler.

Af Kunsthistorikeren, Maleren Herman Madsen.

14.

De støbte Gravmæler, som i Tiden fra 1820 til hen imod Aarhundredskiftet i et ret stort Antal blev opsat paa de danske Kirkegaarde, maatte naturligvis adskille sig stærkt fra de omtrent samtidige haandsmedede Gravmæler (se „V. K.“ XI Side 57–61). Selv om det raa Materiale stort betragtet var det samme, blev Udformningen og de rent kunstneriske og dekorative Virkninger meget forskellige.

De smedede Gravmæler virkede først og fremmest ved deres spinkle, harmoniske Linjevirkninger; man mærkede bestandig selve Haandværket i den Maade, Jernet blev bøjet paa; der kom noget førstehaands, noget personligt over disse Gravmæler, mens de støbte naturnødvendigt maatte savne dette. Der var i disse ikke Plads for den skitsemaessige Variation indenfor den givne Form. Selv om en gammel Smed kopierede et haandsmedet Gravmæle, saa blev

det alligevel ikke helt det samme som Forbilledet, – forskellige Tilfældigheder kunde spille ind. De støbte Gravmæler blev frembragt i Seriefabrikation i forskellige Modeller; indenfor disse kunde der ikke blive andet, der varierede, end selve Indskriften.

Derfor maa de støbte Gravmæler betragtes ud fra en anden Synsvinkel end de smedede, og deres Virkninger paa Kirkegaardene var da ogsaa saa vidt forskellige. Mens de sidste ofte udfoldede sig i Rummet (d. v. s. at de kunde betragtes med Udbytte fra alle Sider), saa blev de flade frontale Former oftest fremtrædende i de støbte. Fra Linjevirkningen blev det Reliefvirkningen, der blev den afgørende. Der aabnede sig Muligheder for en rigere kunstnerisk Udsmykning; men samtidig maatte der gives Afkald paa det mere personlige Præg og den primitive Glæde over selve Materialet, der giver de smedede Gravmæler et mere afvekslende og mere kunstnerisk Præg.

Selve Fremstillingsmetoden af de støbte Gravmæler gav saare naturligt noget fabriksmaessigt over Helheden; man fandt ikke de samme rige Varianter indenfor den samme Type som ved de smedede Gravmæler. Jernstøberierne anvendte den samme Form mangfoldige Gange og lagde blot forskellige Indskrifter ind, ligesom de nu blev bestilt til. Ogsaa derfor maa de betragtes mere som Reproduk-

15.

14. Kraftigt ornamenteret, gotisk Støbejernskors paa Varde Kirkegaard.

15. Støbejernskors med fyldige Bladornamentmotiver paa Aarhus Søndre Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

tioner i Sammenligning med originale Frembringelser. Men dette behøver i og for sig ikke at betyde noget nedsættende; alt maa jo dog bedømmes ud fra sine Forudsætninger og den rent praktiske Opgave. De virker kraftigere i Kirkegaardsbilledet og kan ofte eje en prægtig Silhuetvirkning op mod den hvide Kirkemur eller mod Beplantningen. Ikke mindst naar den stedsegrønne Vedbend – hvad der ofte er Tilfældet – dækker Fodstykket og sender en enkelt Ranke op over det fint tegnede Kors.

Mens de smedede Kors nærmest fandtes, hvor der var en særlig dygtig og kunstnerisk begavet Landsbysmed, som instinktmæssigt kendte de Love, der skulde til for at give Helheden den Skønhed og dekorative Udfoldelse, som var en Betingelse, saa var de støbte Gravmæler langt mere udbredte, da de (som sagt) fremstilledes paa fabriksmæssig Maade paa de større Støberier.

Samtidig med disse Gravmæler vandt de støbte Gravgelændere en meget stor Udbredelse paa de danske Kirkegaarde, hvor de i Modsætning til de omtalte Gravmæler findes i et stort Tal endnu (jfr. „V. K.“ VIII S. 13–16). Forbillederne her har uden Tvivl været de prægtige haandsmedede Gravgelændere fra Renæssancen, som Adelen omgav sine fornemme Gravsteder med, ofte inde i Kirkerne og Kapellerne. Ogsaa her betegner de støbte Gelændere en væsentlig kunstnerisk Forringelse; de kom til at savne det individuelle Særpræg, som alt Haandarbejde uvilkaarligt maatte faa.

Dette lille Sidespring for at paapege Samhørigheden mellem de støbte Gravmæler og de overordentlig udbredte Gravgelændere, som forøvrigt i mange Tilfælde bar en støbt Gravplade.

– Betragter vi de støbte Gravmæler rent stilmæssigt, vil vi se, hvorledes de i Modsætning til de smedede, som nærmest byggede paa Stiloverleveringer fra Renæssancen, der var Smedekunstens Storhedstid, næsten alle bærer et fremtrædende gotisk Præg. Selve Gravmælets Form, der udbredte sig i Fladen, indbød til en bred, kraftig Linjevirkning og en massiv Ornamentik. Som Materiale betragtet var Støbejernet lidet modstandsdygtigt overfor Slag og anden ydre Overlast, – derfor maatte det støbte Monument ikke have svage Punkter; det maatte hvile solidt paa Grunden og undgaa de spinkle og udspringende Overbygninger, som det bøjelige og modstandsdygtige Smedejern kunde til-lade sig.

Man finder i dette en vis Overensstemmelse med det gotiske Princip. Gotiken markerer altid Samhørigheden med selve Grunden paa den mest overbevisende Maade, – ud fra denne stiger de stræbende Linjer, indtil de afsluttes i de spidse Buer. Renæssancens Former kunde ikke uden videre omsættes til Støbejernet; ogsaa dette er uden Tvivl en af Grundene til, at man greb helt tilbage til Gotiken i disse Gravmæler.

Men jævnsides med Fremstillingen af disse beskedne danske Gravmæler falder hele den store oplussende Begejstring for Gotiken. Det var Romantikens sidste

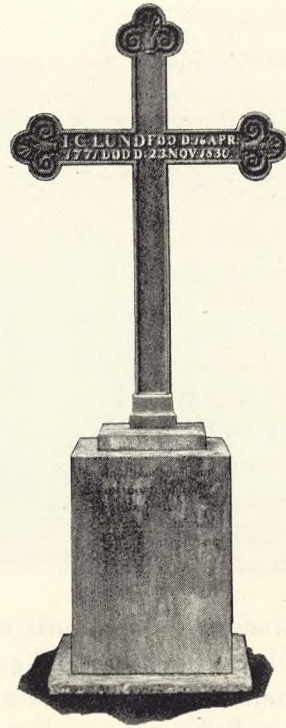
16. Harmonisk og roligt Støbejernskors paa Strøby Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

17.

19.

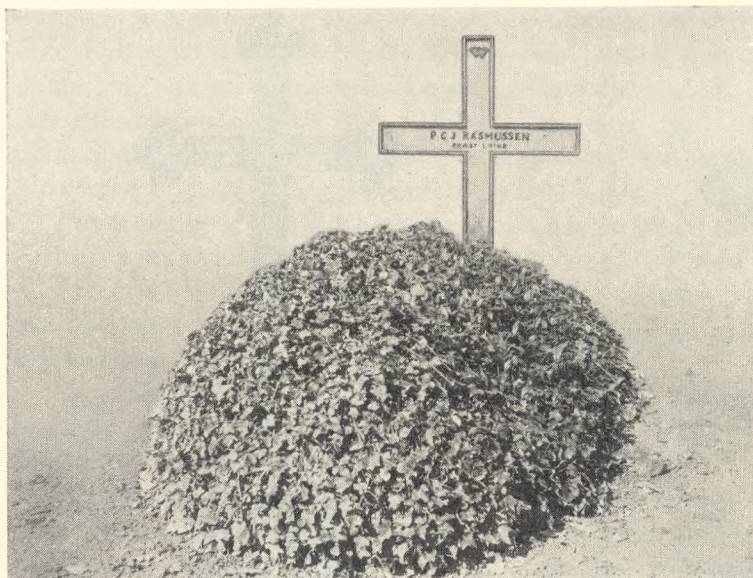
18.

20.

17. Gotisk Støbejernskors paa Assistens Kirkegaard i København. 18. Fint formet Støbejernskors paa Asperup Kirkegaard. 19. Roligt og harmonisk Støbejernskors paa Assistens Kirkegaard i København. 20. Støbejernskors med barokke Mindelser paa Asminderup Kirkegaard.

Foto: J. Tholle.

21.

Fase. Denne Begejstring udgik især fra England, hvor *John Ruskin* var de gotiske Ideers store Talsmand. Ikke mindst inden for alle Arter af kirkelig Kunst blev denne Nygotik altbeherskende, og fra England gled den i stærke Bølger ud over det øvrige Europa og De forenede Stater, og den kom jo paa en afgørende Maade til at beherske næsten hele den nyere Tids Kirkebyggeri, blev i det hele taget den nye kirkelige Stil. Men i Mod-

sætning til den gamle Gotik var den nye i sit Væsen afgjort industriel, den blev mere en Mode end en virkelig Stil. Ogsaa disse beskedne danske Gravmæler, som her er omtalt, staar som typiske Eksempler paa denne industrielle Gotik; men de er ikke mindst derfor vel værd at betragte, saa meget mere som de staar i en stærk Fare for helt at forsvinde fra de danske Kirkegaarde. Selv om disse Gravmæler i en stærk Grad bygger paa overleverede Stilformer og staar som typiske Eksempler paa en Pseudo-Stil, saa har de alligevel gennem lange Tider været med til at forme det danske Kirkegaardsbillede, og i de Gravminder af denne Art, som endnu staar paa de Gravsteder, hvor de hører hjemme, faar man et tiltalende Indtryk af den Ro og Enkelthed uden Spor af Prunk og Pragt, hvormed de har virket paa vore Kirkegaarde.

Som sagt er den gotiske Stil den herskende i disse Gravmæler; men af og til finder vi dog Mindelser fra Empiren og Barokken. Saaledes i det smukke Minde fra Aarhus Søndre Kirkegaard (Fig. 15) med de fyldige Bladformationer, der danner et Kors. Eller i Korset med den hjerteformede Navneplade fra Strøby (Fig. 16). Fremtrædende er de barokke Mindelser ogsaa i det rigt ornamenterede Kors fra Asminderup (Fig. 20). Typisk for den kraftigt ornamenterede gotiske Stil er Korset fra Varde (Fig. 14) eller det meget smukke fra Assistens Kirkegaard, Mindet over Professor Schall (Fig. 17).

Et udmærket Eksempel paa hvor malerisk en Helhed, der kan være over et Gravsted med et af disse beskedne støbte Kors, fortæller Billedet fra Rise Kirkegaard paa Ærø (Fig. 21). Dette vedbendgroede Gravsted og det ganske enkle Kors viser paa en ualmindelig smuk Maade den særprægede Harmoni, hvormed Korset og dets nærmeste Omgivelser kan sammensmeltes til en Helhed. I det hele taget er Monumentet jo kun det halve af et Gravsted, og man vil se, at det mere beskedne Kors ofte giver en smukkere Virkning i Helheden, naar det øvrige Arrangement af Graven er gennemført med Smag, end mangfoldige store, kostbare Monumenter, der savner den hjertevindende Skønhed, en Grav kan have, som vi mærker til Stadighed bliver plejet og hæget.

21. Smuk Kombination af en Vedbendgrav og et meget enkelt og retlinjet Støbejernskors.
Præstegrav paa Rise Kirkegaard (Ærø).

Ogsaa Fig. 19 viser, hvilken harmonisk Ro og Skønhed der kan opnaas ved Anvendelsen af Støbejernet, ligeledes det fint formede Kors fra Asperup, Fyn, med den smukt gennemslængede Ornamentik i Korsets Spidser (Fig. 18).

– Mellem de ældre danske Gravmæler indtager disse Gravkors en særlig Plads: De betegner det første alvorlige Forsøg paa at industrialisere Gravmonumenter, – at skabe Standardty-

22.

per. Dette er senere yderligere udviklet saaledes, at Monumenterne paa de danske Kirkegaarde i vore Dage fremtræder i forholdsvis faa Typer. Dette behøver aldeles ikke at betyde noget nedsættende, – en vis Ensartethed over en Kirkegaard kan ofte være af en betydelig malerisk Virkning, naar Monumenterne da ikke har en altfor fremtrædende Plads i Helhedsbilledet (her betyder Bevoksningen dog overordentlig meget).

Kun forholdsvis faa er der tilbage af disse støbte Gravkors. Det vilde være beklageligt, om de helt skulde forsvinde fra vore Kirkegaarde; de viser en Side af vor Kirkegaardskultur fra forrige Aarhundrede, som ikke fortjener at glemmes. Og det maa paaskønnes, at man samler disse gamle Gravmæler og bevarer dem paa Kirkegaarden, naar de ikke længere gør Fyldest paa Gravene. Saaledes er det bl. a. sket paa Vinderød Kirkegaard, der ligger i en Egn, hvor Jernstøberiet har siddet i Høj-sædet, – Billedet Fig. 22 viser et Parti af disse Støbejernsgravmæler paa Vinderød Kirkegaard.

Engesohde.

Af Kirkegaardsassistent, Havebrugskandidat Hans Rønø.

I Udformningen af *Engesohde Kirkegaard* ved Hannover ligger ypperlige og lærerige Anvisninger paa de Veje, man kan betræde for at faa æstetisk taalelige Centralkirkegaarde.

Landsbykirkegaarden frembyder, som ofte paavist, intet større Problem i Sammenligning med Bykirkegaarden, fordi den er lille og ganske domineres af Kirkebygningen, hvorfor Arealets Inddeling, Gravenes tilfældige Beliggenhed og Monumenternes Forskelligartethed kommer til at spille en ret underordnet Rolle i Kirkegaardens æstetiske Bedømmelse. Lad Monumenterne variere nok saa meget, deres Disharmoni neutraliseres dog af det gigantiske Fællesmonument, som Kirkebygningen er, medens vi paa

22. Samling af gamle Støbejernsgravmæler paa Vinderød Kirkegaard.

Foto: J. Tholle 1936.

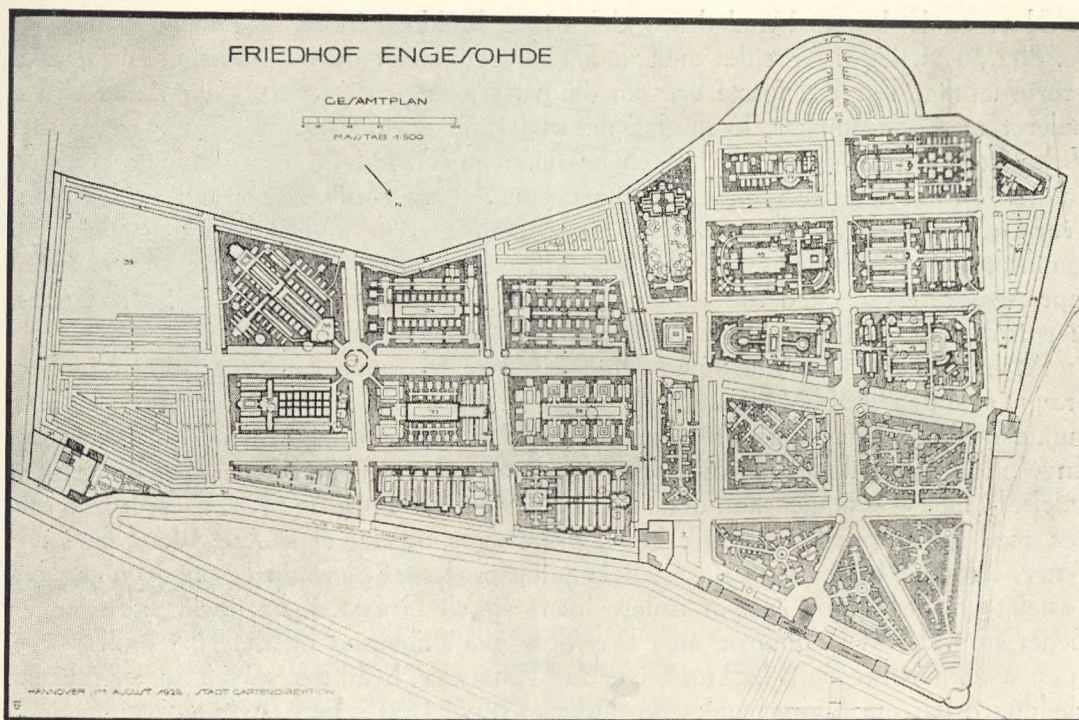
23.

vore Centralkirkegaarde ikke har et saadant Element af Vægt og Masse til at holde sammen paa det hele. De er som Regel altfor store til, at Kuppet paa nogen Maade kan dominere mere end en enkelt Afdeling. Man giver derfor Afkald paa Helhedsvirkning og ind-deler ved Hjælp af et Vej-net Arealet i en Række hinanden uafhængige Smaakirkegaarde (Grav-gaarde).

Det maa imidlertid slaas fast, at dette kun er en Nødhjælp, omend en god Nødhjælp ganske vist. I Danmark skal der vandres lange og trange Veje, før den helt saglige Kirkegaard kan realiseres, fordi den forudsætter, at Enkeltgraven, (og det vil først og fremmest sige Monumentet), kan benyttes som Byggemateriale til en Kirkegaard med Helhedsvirkning, og dette er i Almindelighed ikke muligt; dertil er Monumenterne en altfor broget Mangfoldighed af hinanden fjendtligt stemte Enheder. Uden et System af strenge (og i Danmark næppe taalte) Servitutter har vi kun den Udvej at sløre Kirkegaardens egentlige Funktion som Begravelsesplads med et parkmæssigt Udstyr. Alléerne er saaledes det bærende i mange nyere og ældre Anlæg. Det er i deres Monumentalitet og Akse- eller Rumvirkning, at mange Kirkegaardes Skønhed ligger, medens Gravene, for hvis Skyld Vejene er til, gemmes hen bag Hegn og Hæk i isolerede Gravgaarde, hvad der egentlig er usagligt; men hvorved man lykkeligt undgaar det forstemmende Indtryk af Disharmoni og grov Uorden, som store ucensurerede Monumentmarker afgiver. Med Gravgaardsprincippet opnaar man Intimitet, men mister til Gengæld den langt rigere paa engang betagende og knugende Følelse af Ro og Højtid, som den disciplinerede Storkirkegaard vilde afføde. Men vi maa nøjes med at drømme derom og fortsætte med at opdele, thi som Landet nu ligger, er det en Kendsgerning, hvor ubehageligt det end er at konstatere den, at Skønheden i ny anlagte Kirkegaarde, hvor Ruminddeling ikke er foretaget, men hvor der tværtimod er disponeret med Helhedsvirkning, falder proportionalt med Belægningen. Monumenterne udvisker og opløser al Fasthed og Karakter i Anlægget.

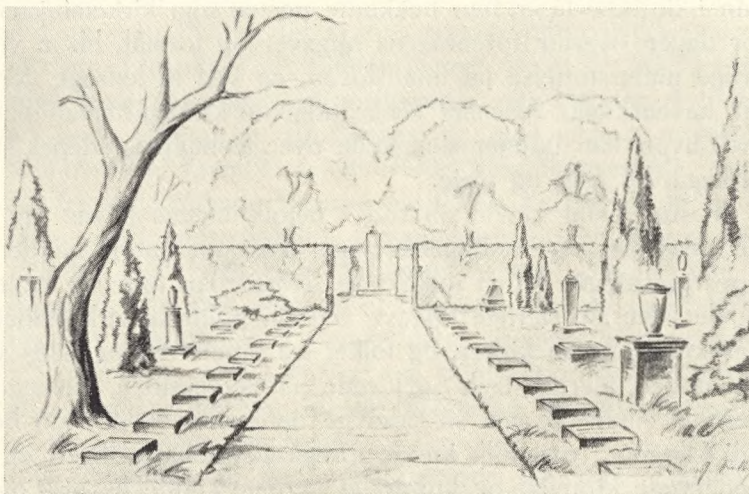
Engesohde er, som man af Billederne vil se, en Kirkegaard efter Gravgaardsprincippet, men den er saglig og ærlig. Kommet indenfor Laagen er man ikke i Tvivl: Dette er Kirkegaard. Paa begge Sider af Vejene en Række Gravsteder, der dog paa ingen Maade hæver sig over Gennemsnittet. Kirkegaardens Skønhed er ikke udadvendt, men er at finde i Gravgaardene og kun der. Skønheden er til for Gravenes Skyld, ikke for Kirkegaardens, der saaledes ikke er camoufleret som Park, men aabent bekender sit Væsen som Begravelsesplads uden Sagen uvedkommende Blomsterbede, Bassiner, Sten-

23. Tidligere Linjekvarter, nu landskabelig udformet Gravgaard.

høje, og lign. Engesohde er en gammel Kirkegaard og rummer nu kun Familiegrave. For en Snes Aar siden paabegyndtes en Omlægning af de gamle Linjekvarterer, og hvert tredje Aar frilægges nu en Afdeling til ny Belægning. Man kan følge Udviklingen i dette Arbejde paa Planen fra Nord og vil lægge Mærke til, hvorledes Udformningen af de første Afdelinger er mere eller mindre landskabeligt betonet. Men hurtig sejrer den rette Linje, og Afdelingerne bliver strengere og strengere i deres Form, alle de sidste saaledes karakteriseret af samme Hovedmotiv: En kraftig Længdeakse med et større Monument som *point de vue*.

Af en særegen Virkning er de mange værdifulde Træer, der er bevaret ved de gamle Kvarterers Rydning, og som det fremgaar af Planen, er disse Træer med deres Præg af at være ikke-plantede, men tilfældigt fremvoksede et fint beregnet Virkemiddel til at afbalancere Kvarterernes stive Regelmæssighed.

24. Engesohde Kirkegaard, Hannover, under Omlægning fra Linjekvarterer til Gravgaarde med Familiegravsteder. 25. Tidligere Linjekvarter, nu Urnehave med samarbejdede Motiver.

Naar en Kirkegaard saaledes opdeles i en Række mindre, i Gennemsnit her kun ca. 80×50 m, lettes Arbejdet med at faa Herredømmet over Monumenterne ganske overordentligt. For det første er, som det vil ses, langt det overvejende Antal Grave isoleret med Plantninger, hvad der naturligvis giver ideelle Vilkaar for en gunstig Virkning af Monumenterne, især naar de, som Tilfældet i rigt Maal er her, kan kaldes kunstnerisk værdifulde, og for det andet er Monumenterne i de Tilfælde, hvor Gravene ligger Side om Side, i Form og Materiale nøje afstemt efter hinanden, saa intet skurrer. Man kan saaledes paa denne Kirkegaard se alle Faser i Udviklingen repræsenteret: Gravstederne i Landskabet, Gravstederne i regelmæssige Kvarterer, men isoleret, og Gravstederne i Linje, men samarbejdende.

At hver eneste Gravgaard paa denne Kirkegaard rummer en Rigdom af Skønhed, præget som den er af høj Havekultur, skulde det være unødvendig at bemærke (og man kunde ønske samtlige danske Kommunalbestyrelser og Menighedsraad et Besøg paa Engesohde, for at de kunde overtøye sig om Betydningen af gartnerisk Kirkegaardsledelse!), men – – skjules kan det ikke: Det er en dyr Form for Kirkegaardsdrift, som her, med saa udpræget æstetisk Held, praktiseres, og det er sikkert yderst faa Budgetter, der kan bære en saa svag Belægningsprocent i Forbindelse med en saa bekostelig Foranstaltning som at isolere hvert enkelt Gravsted, og, hvad værre er, en meget stor Del af Udgifterne maa overføres paa Publikum, og det vil i Praksis sige, at en saadan Kirkegaard let kun bliver for Velhavere, hvad der socialt set er grumme uheldigt. Men om Spørgsmaalet de fattiges Grave i en senere Artikel.

Fhv. kirkeminister pastor P. Dahl in memoriam. Af Pastor A. Bartholdy Møller.

Den 7. Maj døde fhv. kirkeminister *P. Dahl* uden forudgående sygdom ved et hjerteslag. Han havde netop tiltrådt et vikariat i Rødovre og skulde have prædikeret den følgende helligdag; men blev saaledes standset midt i den gerning, der havde hans hjærte.

„Foreningen for Kirkegårdskultur“ skylder ham tak for den interesse og velvilje, han i de ikke få år, han beklædte posten som kirkeminister, på forskellig måde lagde for dagen overfor foreningens opgaver og formål, bl. a. ved at indstille den til den årlige understøttelse på finansloven, og ved at ledsage den af foreningens sekretær, Hr. havearkitekt *Johannes Tholle*, udgivne kirkegårdshåndbog med et indledende forord, hvori han udtaler sin glæde over menighedsrådenes stigende interesse for vore kirkegårdes røgt og pleje.

Pastor Dahl havde sin rod i befolkningens jævne lag og ejede et dybt instinkt for dens tarv og modtagelsesevne. Med stor energi havde han arbejdet sig frem til præstegerningen i den folkekirke, hvortil han følte sig knyttet med stærke bånd. Han så det som sin særlige opgave ved sin politiske virksomhed at modarbejde alt, hvad der kunde fjerne kirken og folket fra hinanden; og hans varme hjærte for alle, som led under tidernes tryk og levede på skyggesiden, fornægtede sig aldrig. På sin stilfærdige måde og med sit ydmyge tjenersind øvede han betydelig indflydelse på, at udviklingen i vort folk kunde foregå uden skarpe brud, og så de igennem slægterne nedarvede kirkelige og kulturelle værdier kunde bevares og overgives til efterslægten.

„Foreningen for Kirkegårdskultur“ vil i ærbødighed og taknemlighed bevare mindet om ham og hans virke i kirkens og folkets tjeneste.

Sommerblomster til Gravsteder. Af Undergartner, Havebrugskandidat Eig. Qwist.

Titlen „Sommerblomster“ lyder meget omfattende, og Emnet er ogsaa meget omfattende; jeg skal her imidlertid kun indskrænke mig til at omtale de *Udplantningsplanter*, som med Held kan anvendes paa Grave.

De „Bevægelser“, der paa velholdte Grave finder Sted med Hensyn til Tilplantning, er som bekendt følgende: 1. Foraarsblomster, 2. Sommerblomster, 3. Efteraarsblomster, 4. Granpaalægning. I det følgende vil vi af disse udelukkende beskæftige os med Punkt 2, hvis Blomstringsperiode er fra Juni-Juli til Oktober-November.

Hvad forlanger vi af en Plante, som skal smykke en Grav? En Hovedbetingelse maa være, at Planten, den Dag den sættes paa Graven, er fuldt udsprungen, saaledes at den tilsigtede dekorative Virkning straks opnaas, en Fordring som iøvrigt bør stilles til al Gravstedsbeplantning. En Sommerplante skal være saaledes vegetativt udstyret, at man ikke i Sæsonens Løb stadig skal behøve at afpille visne Blomster. Nøjsomhed er ogsaa en god Ting, – en Plante, der kræver meget Vand, vil ikke være at foretrække. Bestemte Regler for „Opstilling“ af Sommerblomsterne er det ikke let at give; hvad der skal anvendes, maa naturligvis rette sig efter det Interiør, i hvilket Planterne skal virke ved deres Farvepragt. Blot synes jeg, man maa se at blive enige om at forlade den „militaristiske“ (strengt symmetriske) Opstillingsmaade, som i Haverne forlængst er ophørt, og som krævede Planter som f. Eks. *Echeweria* og *Santolina*, der sammen med de blomstrende blev opstillet i „Trappeformationer“. Paa større Grave kan man i mange Tilfælde med Held lade Planterne ligesom „dumpe“ ned i tilfældige Klynger, eller hvis man f. Eks. skal plante i et firkantet Bed, da lade være at plante i snorlige Rækker, men lade Bedets Grænse blive i nogen Grad uregelmæssigt (jvf. Fig. 27 og 28). Saalænge vi stadig maa se paa de traditionelle Buxbomorgier, vil det være svært at fremmane den ideelle Placering af Udplantningsplanterne; men man har jo Lov at forsøge sig frem.

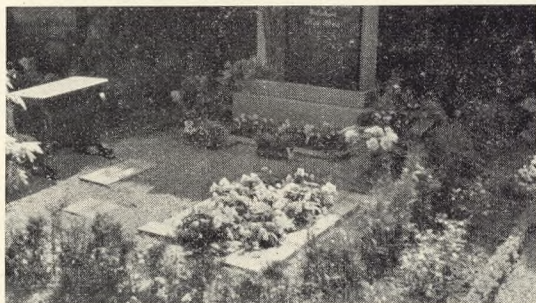
Jeg skal nu nævne de værdifuldeste af de Sommerplanter, jeg mener egnede

26. *Begonia semperflorens gracilis*.

Fra venstre „Rote Perle“, „Primadonna“ og „Tausendschön“.

27.

28.

29.

til Grave, og jeg vil opstille dem i den Orden, jeg mener de, ifølge deres Egenskaber, bør komme, men denne „Rangforordning er naturligvis en Skønssag:

1. *Begonia semperflorens gracilis*.
2. Knoldbegonier.
3. *Heliotroper*.
4. *Pelargonier*.
5. *Andre Sommerplanter*.

Begonia semperflorens gracilis (se Fig. 26): Denne Begonia maa ubetinget siges at være den bedst egnede Udplantningsplante til Gravstedsanlæg. Den har mange Fordele: billig, blomsterrig og længe varende. Begonia faaes som bekendt i Farver fra hvid gennem rosa til mørkerød. „Primadonna“ er i Øjeblikket Nr. 1, dog venter jeg, at den ret nye „Tausendschön“ inden længe vil blive regnet for ligestillet med den førstnævnte.

„Primadonna“ behøver jeg vist ikke at omtale, dens Fortrin er kendt af alle Kirkegaardsfolk. „Tausendschön“ har nogle Forfædre i compacta-Gruppen; dette gør dens Vækst lavere og bedre egnet til Smaagrupper, hvor den i Modsætning til „Primadonna“ kan plantes tæt. Dens Farve er renere end „Primadonna“'s og dens Blade lysere. „Tausendschön“ har dog den Fejl, at den i vaade Somre ikke naar sin fulde Udvikling, en Skavank som ellers navnlig stiklingeformede Begonier lider af.

En, navnlig i Provinsen meget brugt Sort, „Dronningen“, mener jeg at burde fraaade; den bliver let kun til store kødfulde Blade uden Blomster, — i det hele taget tør jeg paastaa, at den rene Begonia semperflorens med „Albert Martin“ i Spidsen ikke er egnede til Grave.

En ny dobbelt lyserrød Begonia „Gustav Lind“ har vi paa Vestre Kirkegaard kun haft Sorg af, — jeg har dog hørt den rosende omtalt fra enkelte Provinsbyer og fra Sverige.

Af mørkerøde Begonia bør man plante *Begonia semperflorens gracilis luminosa compacta*, en aldeles henrivende lille Plante med et Utal af fine smaa Blomster og skønt mørkt Løv, — som Navnet siger, en lav kompakt „Klump“ af Blomster. Af hvide er „Weisse Perle“ og „Triumph“ udmærkede.

27. Ubunden Placering saavel af Gravsten som Blomster. 28. Blomster i Krukker og Bede.

29. Knoldbegonia „Frau Helena Harms“ i Gruppe.

Alle Billeder fra „Vestre Kirkegaard“ (Kbh.); de to første optaget af Redaktøren, det sidste af Forf.

En nyere *Begonia semperflorens gracilis* er „*Blitzlicht*“ med brunrødt Løv og hvidrosa Blomster, en aldeles bedaaende *Begonia*, som ved et Par Ganges Knibning kan holdes som et ganske fladt „Tæppe“. Har man Tid til denne Knibning, kan baade „*Primadonna*“ og „*luminosa*“ holdes meget kraftigere og lavere end ellers.

Der findes et Utal af *Begonia*sorter, men jeg mener, at man her i Landet lige i Øjeblikket bør holde sig til disse omtalte Sorter.

Knoldbegonia, *Begonia tuberosa*-hybrida. Af denne Gruppe *Begonia* findes ligeledes et Utal, som lader sig udplante paa Friland, men naar Talen som her er om Udplantning paa Grave, bliver Sortsvalget betydeligt reduceret.

For nogle Aar siden var Sorterne „*Bertini*“, „*Lafayette*“ og „*Oscar Lamarche*“ meget anvendte til Grave, – nu findes der saa mange lave, tætte og blomsterrige Sorter, saa vi nu kan se ganske bort fra Anvendelsen af ovennævnte *Knoldbegonia*. Den mest anbefalelsesværdige *Knoldbegonia* er ubetinget „*Flamboyant*“. Denne lave Plante, med sit tætte, saftigt skinnende Løv og sine enkelte mørkerøde Blomster, som i en Gruppe danner et flammende „Hav“, vil, naar den plantes i et fornuftigt Interiør, altid gøre Lykke. Den har dog dette tilfælles med alle mørkerøde Blomster, at den er ret kræsen med Hensyn til blomstrende Naboer; jeg har set den plantet under Rosen „*Rødhætte*“, og at dette ikke er nogen ideel Farvesammensætning, er det vel

overflødigt at bemærke. Gule Farver er lette at stemme sammen med næsten alle andre Farver, og det er dette, der har gjort Sorterne „*Frau Helene Harms*“, enkelt gul (se Fig. 29), og „*Amy Jean Bard*“, dobbelt orange, saa populære. Jeg sætter disse to *Knoldbegonia* lige højt, de er af Habitus omtrent som „*Flamboyant*“. Disse tre Sorter er saa absolut det bedste, vi i Øjeblikket raader over af *Knoldbegonia*, og saa har de yderligere den Fordel, at de let lader sig formere, saavel ved Deling af Knoldene som ved Stiklinger. En nyere Sort, der vel nærmest maa henføres under samme Type som de tre omtalte, er en mørkerød dobbelt med ret store Blomster: „*Guillaume Eysser*“; den er meget sværere at formere, men jeg tror dog, den har en Fremtid for sig.

En *Knoldbegonia*, som Publikum altid gerne genser paa deres Grave, er „*Alice Crousse*“, lyserød dobbelt med middelstore Blomster. Selve Blomsten er ogsaa aldeles bedaaende, men Væksten er, hvis Vejret og Pladsen den staar paa ikke er ideel, ganske umulig, – den bliver lang, ranglet og har forneden. Den er ogsaa meget svær at formere.

De almindelige storblomstrede og storbladede *Knoldbegonia* kan meget vel og ofte med stor Virkning anvendes. Har man en lun Plads, er det morsomt at plante

30.

31.

30. Det traditionelle Bed med *Knoldbegonier*.

31. *Echeveria glauca*, frit udplantet paa Gravstedet og med Grus omkring. Begge Fotos fra „*Vestre Kirkegaard*“ (Kbh.) 1936 ved Forf.

32.

den til med de dejlige, dobbelte Knoldbegonia i blandede Farver. De enkelte findes nu i et saadant Utaal af Sorter, at man maa nøjes med at benævne dem i Farve. Pas blot paa ikke at plante Knoldbegonia i Skygge og ikke for tæt.

Heliotropium peruvianum. Paa solaabne Steder findes intet bedre at udplante end Heliotroper. Deres Farve er uhyre let at sammensætte med næsten alle andre Farver. Heliotroper har blot den Fejl, at de skal tilses ofte, — tænk blot paa Vanding! Gaar en Heliotrop blot en Gang i Staa, er den uhyre svær at faa i Gang igen. Ligeledes maa de visne Blomster baade af æstetiske og vegetative Grunde knibes af, hellere for tidligt end for sent. Jeg synes, den lave „*Frau G. von Poschinger*“ er den bedste; vi bruger paa Københavns Vestre Kirkegaard næsten udelukkende denne, men ogsaa „*Marine*“ og „*Mdm. Mathilde Crémieux*“ er gode.

Pelargonium. Paa mange større Grave kan en flot Gruppe Pelargonier være paa sin Plads, — ligeledes er det anbefalelsesværdigt, naar der skal benyttes nogle faa Planter til Udplantning, f. Eks. paa Mindedage eller lignende. Jeg tror, vi kan se bort fra Bruugen af de engelske Pelargonier; de Tilfælde, hvor disse med Held kan bruges, er temmelig faa, — i det hele taget skal man ikke forfalde til overdrevent Brug af *Pelargonium*; men har man Steder, hvor *Pelargonium* synes at være den rette Plante, saa plant de lave rundbladede Sorter med de enkelte Blomster; vi kender jo Synet med de store visne Klynger af den dobbeltes Blomster; navnlig i vaade Somre er de umulige.

32. *Leucophyta* (de fine Grene) og *Ageratum* (Kuglerne).

Foto: J. Tholle; „Lindevangsparken“, 1936.

„Meteor“, som mange priser, synes jeg er for høj; den har en dejlig Farve, men det har den ikke Eneret paa. „Rubin“, som har en skinnende skarlagensrød Farve, er meget lav, vel den laveste vi har, og den kan, selv om den er „lidt“ dobbelt, passende bruges som „Meteors“ Erstatning. Fortrinlige Sorter kalder jeg: „Odense“, lav, enkelt, skarlagens, „Hammelbach“, lav, enkelt, teglstensfarvet, og den hvide, lave, enkelte „Duchesse de Cars“. Der kan maaske være Steder, hvor man gerne vil prøve med en dobbelt Pelargonium, men saa skal det være „Th. Lerchenmüller“, lav, karminskarlagens, og „Beauté Poitevine“, laksfarvet; af den sidste er der i Gartneriet paa Vestre Kirkegaard lavet en fortrinlig Forbedring.

Andre Sommerplanter. Med den stedse større Benyttelse af lav Beplantning vil *Ageratum Haustonianum* blive en yndet Udplantningsplante, ikke alene paa Grund af sin lave, tætte Vækst, men ogsaa fordi Farven kun kan sammenlignes med *Heliotropens*. Stikling er den eneste Formeringsmetode, man bør benytte, da vi naturligt skal have ganske ensartede høje Planter, og dette kan ikke opnaas ved Frøsæd. *Ageratum* er lidt slem til i vaade Somre at lade Blomster raadne, – man undgaar ikke at „pille“. „Blaue Kugel“ er den tidligste; men „Blütenteppich“ er noget bedre i Vækst og Farve (se Billede af *Ageratum* Fig. 32).

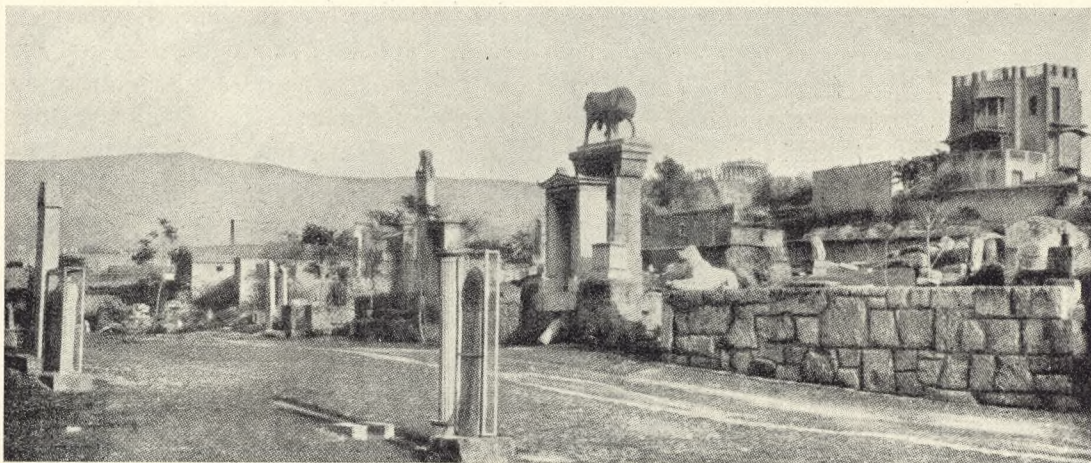
Nu bruger man ikke *Fuchsia* i nær saa stor Stil som tidligere, men helt slaa Haanden af den kan man vist vanskeligt, vi skal saa ogsaa her vælge de lave Sorter, af hvilke der som bekendt er mange. Jeg vil blot nævne „Perle“, „Frau Alice Hoffmann“, „Arabella Improved“ og „Frau Ida Noack“, men flere er velegnede (se Fig. 32).

Til de saakaldte midlertidige Ordninger af et Gravsted vil *Lobelia Erinus pumila splendens* ofte være af stor dekorativ Virkning; jeg synes det hvide „Øje“ liver op, men foretrækkes en helt blaa – er „Crystal Palace“ ikke at foragte.

Disse „Underplantninger“, som tidligere var højeste Mode, og hvortil der brugtes Planter som *Leucophyta Brownii* (se Fig. 32) og *Helichrysum petiolatum* kan vi vist se bort fra, og de skal i hvert Fald ikke omtales nærmere her.

Mesembrianthemum cordifolium variegatum kan paa enkelte Steder, f. Eks. som „Klyngeplante“ i Perlesten, tage sig virkningsfuldt ud. Paa en stor Stenflade kan en enkelt *Echeveria gibbiflora var. metallica* eller et Par *E. glauca* give en udmærket Brydning (se Fig. 31). Man skal i det hele taget ikke være bange for at plante enkelte særlig egnede Planter udenfor det fastlagte Planteparti, – det ser morsomt ud, naar Forholdene indbyder til det, at lade nogle Vækster „vagabondere“, – blot maa dette naturligvis ikke overdrives.

Mange har skrevet i Fagblade baade her i Landet og maaske navnlig i Tyskland, at vi skal gøre vort Udvalg af Sommerblomster langt mere variabelt, – bruge *Tagetes*, *Antirrhinum* og mange andre, – maaske er det rigtigt. Vi har ved Københavns Begravelsesvæsen prøvet flere af den Slags Planter, dog uden ubetinget Succes. Naturligvis maa vi vedblivende søge nye Veje; men det maa være vor Pligt ikke at slippe nogle Planter paa Markedet, før vi ved, at de har alle de specielle Fordele, der maa kræves af Sommerblomster paa Gravstedsanlæg.

Kerameikoskirkegaarden ved Athen.

Af Bibliotekar Hans Aage Paludan.

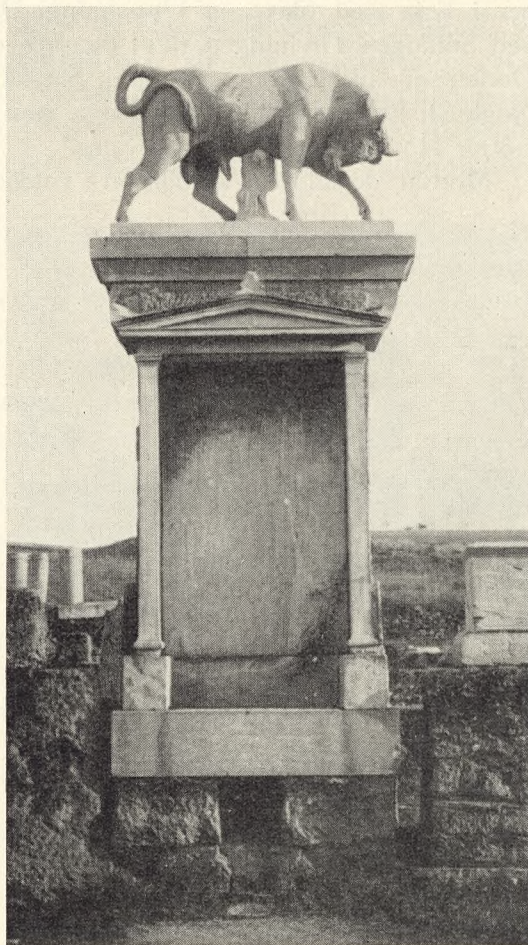
Det gamle Athens fornemste Kirkegaard laa udenfor Dikylonporten mod Vest, der hvor Piræusvejen mødes med den hellige Vej fra Eleusis; i Grækenland som i Romerriget maatte Begravelse ikke ske inde i Byen, derimod anvistes der dem, som særlig skulde hædres, og dem, der ikke blev jordfæstede ude paa deres Landsteder, Begravelsesplads langs de offentlige Veje udenfor Byportene i flere Rækker. Den betydeligste af disse Kirkegaarde i Attika og den mest udgravede – interessantere end den moderne Kirkegaards ikke altid smagfulde Marmorpragt, men hvor Gravfreden ikke er sikret mere end 3 Aar – er *Kerameikoskirkegaarden*, opkaldt efter Pottema-gernes Gade herude ved Dobbeltporten. Stedet er endnu i Byens Udkant tæt ved Theseusbanegaarden; ellers synes det mest at være Hjulmændenes Kvarter, saamange Hjul staar der opad Træskure og Lerhuse og Plankeværker, et uordentligt, rodet og støvfygende Kvarter, hvor man har svært ved at finde ind gennem det Plankeværk, der paa det hæsligste hegner den gamle Gravmark.

Den har en uregelmæssig, trekantet Form; Terrænet ligger højt, men gaar op og ned; endnu hæver det lille Treenighedskapel, Hagia Triada, sig deroppe. Ellers er Gravpladsen nu frilagt med højt opragende Monumenter langs det klarede Vejstykke, mindre anselige eller blot Fundamenter af Gravsteder bagved langs smalle, brolagte Sideveje: Svært opmurede Firkanter af store Kvadre eller blandede grove og fine Sten. Et Sted bruser Eridanosstrømmen igennem nede i en Brønd. Vejen er den, ad hvilken de hellige Processioner drog ud til Mysterierne i det nære Eleusis, der skulde sikre de Indviede Andel i Evigheden; saa det er forstaaeligt, at det var særlig eftertragtet at hvile ved denne Vej. Staten gav fortjente Borgere og faldne Krigere Begravelse her, især i 6.-4. Aarhundrede før Kristus, men iøvrigt er her flere Lag af Begravelser, baade ældre og yngre; man ryddede, kørte Sand paa og begravede paany, paa orientalsk Vis ikke i aflukket Dødshave, men midt i Livets Tummel, ved Vejen. Og det ses, at samtidig hel Begravelse (i Kister af Sten, Tegl eller Cyprestræ) og Ligbrænding (ofte paa Gravstedet selv) har været Skik: Askekrukker eller Lig ned-sattes i murede Rum med Trætag over, rigt ledsaget af Gravgods: Naar de Døde,

hedder det i et Tragediekor hos Euripides, slaar Øjnene op i det kolde Mørke, lad dem da finde en Amphora at drikke af og Honningkagen til at stille deres Sult. Og der er fundet Skaller og Dyreben, Vaaben, Smykker og Dukker, Kar og Husgeraad, ofte *en miniature*, Olie i smalle Krukker (*Lekyther*); i Brandgrave tit urørt af Ild: altsaa nedsat bagefter. Smaa Børn er helt bisat i Lerkrukker (*Pithoi*). Ovenpaa er opsat simple opretstaaende Sten, Steler, gerne uden Indskrift, eller anseligere Mindesmærker, – de der nu giver Kirkegaarden dens Interesse. Man har plantet smaa Cypresser for at mildne den trøstesløse, støvede Tomhed, hvor ellers kun smaa Valmuer og duftende Kamilleblomster liver lidt op i den tørre Solhede.

Mest fremtrædende af Gravmælerne er en vældig Tyr med snoet Hale højt paa et Søjlefundament (se Fig. 34), hvor Gravrelieffet mangler. Nærved ligger en sovende Molossehund (af Sten) trofast paa sin Herres Grav. Der er flere Hunde og andre Dyr, der er riflede Søjler med store Stenkander med og uden Arme, smukke røde Lervaser med sorte Baand og Figurer, Gravoptog med Rækker af Mennesker og stiliserede Heste i sort og græske Borter (*à la greque*), Stenvaser eller Lutroforer, der gerne betegner en Ugifts Grav og har indeholdt Vandet til Brudebadet fra Kallirrhøes Kilde, bragt af Veninder som en Trøst for den Ulykke, det ansaas for, at dø ugift (uden Efterslægt til at bringe Offergaver), vi ved det fra Lukian. Ogsaa Sarkophager staar der, rosetprydede, store firkantede Steder, en Trekant med en Slags Melon ovenpaa; tomme Rammer under Frontispice og Palmebladsornament, men hvis Relieffer er ført til Museet, eller om de sidder der, er de beskyttede (grimt) af Trætag og Staaltraad mod Regn og Vold.

Disse græske Gravrelieffer, som vi ser dem paa Kerameikoskirkegaarden og har dem i Mente fra Museet (flere, ødelagt af Persere, blev fundet som Fyld i Themistokles' Hus; Prøver findes ogsaa i Glyptotheket hjemme), eksisterer i store Mængder og danner en særegen, tiltalende kunstnerisk Gruppe. Værdien er forskellig, fra høj Kunst til mindre fine Haandværks-Masseprodukter, men alle har de en dyb menneskelig Grundtone. Berømt er Krigerrelieffet paa Kirkegaarden af Dexileos paa sin stejle Hest, stødende en Fjende ned (se Fig. 35); han faldt ved Korinth i 393. Hans Vaaben og Tømme, der var af Bronze, er borte, men Resten staar med et mageløst Liv. Andre, der saaledes fastholder Livet, er Hydroforen, som bærer Vand i sin Amfora, Korallions Monument, hvor

34. Dipylon-Tyren.

Familien er samlet (maaske til et Mindemaaltid); Hegezos', hvor hun sidder med sit Smykkeskrin, og Slavinden staar op ved Siden af; Børn med en And, en Kanin, en Fugl; en læsende ung Mand med sin Hund; et Skib paa Havet (maaske Charons Baad, som fører de Døde bort); Sirener, hvis Fløjten symboliserer Døden, der har lokket Vedkommende bort. Andre dvæler udtrykkelig ved Afskeden: Den Bortdragende rækker en Efterlevende Haanden, ofte lidt svagere udført, med bedrøvet, sænket Blik: Aldrig personlig præget (næppe Portrætter), men altid roligt, virkningsfuldt, alment, med Vemod overfor det Uigenkaldelige, idealiseret, som Kunsten var, med fine Bevægelser og Bøjninger og Kithonen i beundringsværdige Folder om Legemet; med Spor af Farver; oprindeligt er Maleri uden Relief. Ofte ses Børn eller Slave i Baggrunden, nogle fodrer Hunde for sidste Gang; eller Hunden springer opad den Bortdragende; eller Manden gaar hjem med Redskaberne „efter at have arbejdet meget“ hedder det paa Mindet over en Gartner fra Kejsertiden (fra Hedschik i Lilleasien). En Enke spiller Lyren, flere Enker ses med Slør over Forhaaret og ned som Sjal over Skuldrene, ganske som man stadig møder dem rundt i Landet. Den unge Moder faar sit lille Svøbelsebarn rakt hen en sidste Gang; Børnene klamrer sig om Moderens Klæder. Den gamle Fader ser sin Søn for sig, som han var, eller han drager i Krig med Slave og Oppakning. Den Afdøde, der er rede til at gaa, angives ved Stillingen, Drejningen, tit et paaskrevet: Lev vel! (*Chaire*). Man smykkede sig til Døden som til en Rejse, fik ogsaa Smykker med i Graven. Bevægelserne er talende: Nogle vil holde den Døende tilbage, men standses af hans Haandbevægelse. Kvinder støtter Hovedet i Haanden af Sorg.

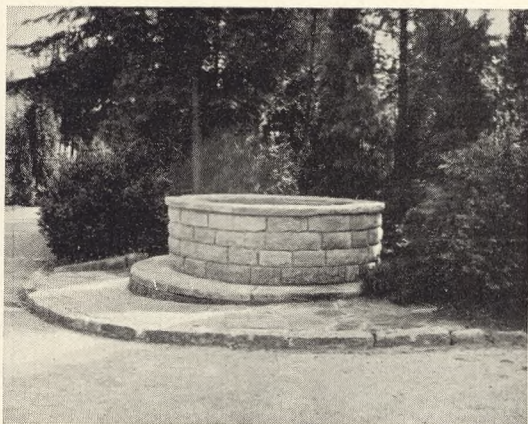
Modsat de ældre Vasebilleders voldsomme Sørgescener med Grædekoner – som

Solon forbød – har vi her den Skyhed for at vise de stærke Følelser, den Enkelthed i Udtryk, den sjælelige Blufærdighed og stille Ro og Højhed, som udmærker den græske Kunst og Menneskelighed i dens bedste Tid (Kun Slaver viser stærkere Sorg). Og over denne Kirkegaard, hvor Perikles talte over de Faldne i den peloponnesiske Krig, og hvor han selv og Sokrates er begravede, skønt vi ikke ved hvor, hviler trods Stedets nuværende Forsømthed, en Stemning af æsthetisk Melankoli – langt fra alle christne Symboler paa Haab og Opstandelse: Kun Resignation overfor det Uigenkaldelige, i æsthetisk Ro og Harmoni. Men, som Schiller sagde overfor Grækernes Kunst: Aber, ihr Herren, der Tod ist so ästhetisch doch nicht.

35.

35. Dexileos' Grav.

En ny Type paa Vandkumme.

Af Undergartner, Havebrugsk. Eigil Qwist.

Paa mange Kirkegaarde betragtes Vandbeholdere som et nødvendigt Onde; men dette er Synd. Det koster nemlig ikke meget mere at lave en Vandkumme æstetisk forsvarligt, i hvert Fald naar man lige undlader at sammenligne Prisen med en almindelig Trætønde, som man (selv paa Hovedstadens store Kirkegaarde!) endnu kan se anvendt.

Ved at opbygge en Stenkumme har man bl. a. et udmærket Middel til at skabe f. Eks. en fiks Afslutning paa en Gang eller at lade Vandbeholderen med passende Omgivelser indgaa i Anlægget, — maaske kan man endda lade den danne et Centrum for eventuelle omliggende Gravgaarde.

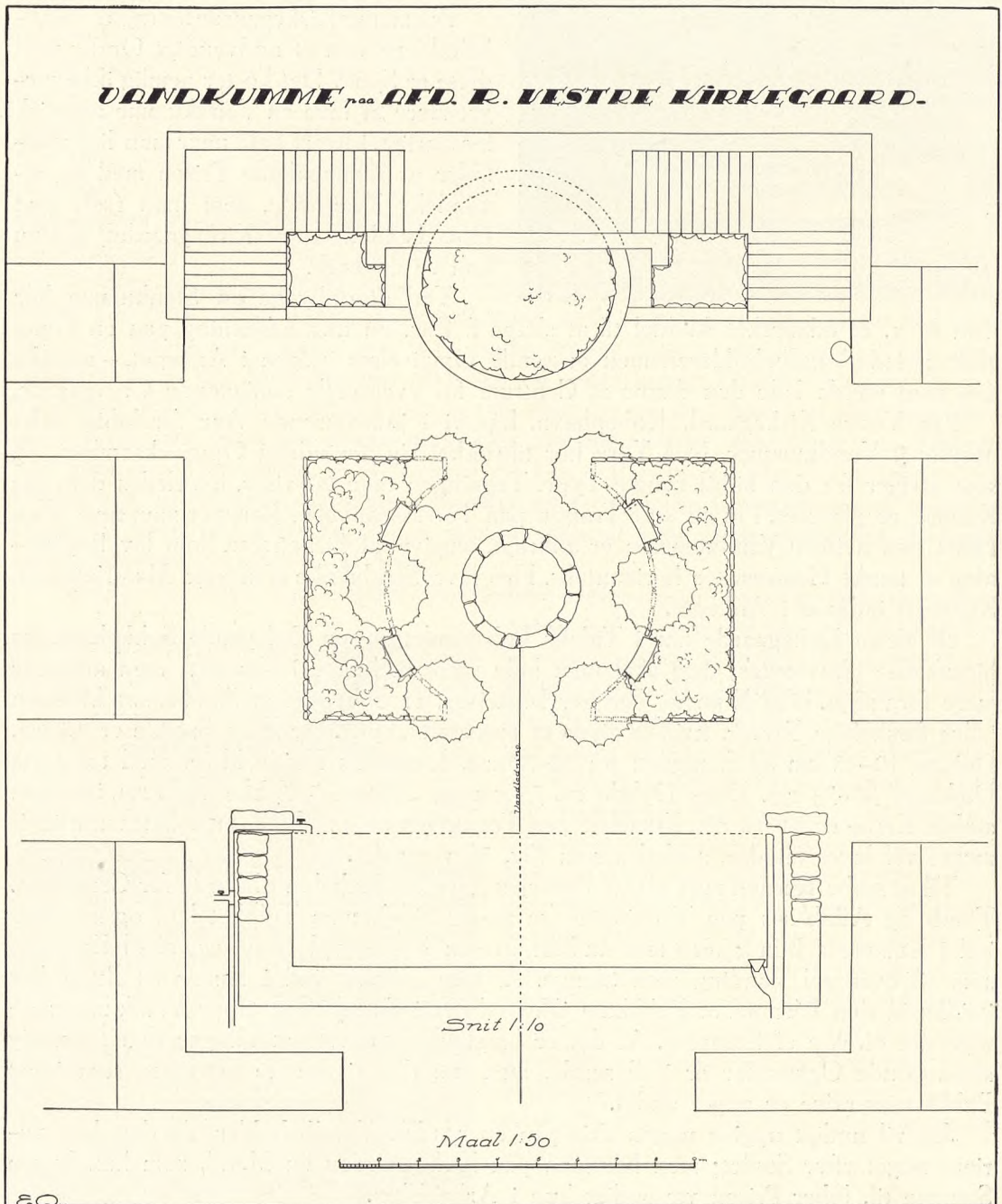
Paa Vestre Kirkegaard, København, har vi i indeværende Aar foreløbig ladet opstille 3 Vandkummer, hvis Ydre har tiltrukket sig almindelig Opmærksomhed, og som afviger fra den hidtil brugte Type. Tegningen Side 26 viser, hvorledes den ene Kumme er placeret. Fra en stor Trappe paa Terrasseanlægget kommer man ned til en Plads, paa hvilken Vandkummen er anbragt, omgivet af Birketræer. Som lav Beplantning er tænkt *Cotoneaster horizontalis*. Fire lave Stenbænke af samme Materiale som Kummen indgaaer i Anlægget.

De fleste Kirkegaarde har i Tidens Løb samlet sig en Del gamle Sokkelsten fra hjemfaldne Gravsteder; dem skal man lade være at hugge i Skærver, men anvende mere fornuftigt. Den Kumme, der her beskrives, er opbygget af Sandstenssokkelsten i fire forskellige Farver, hvilket giver et morsomt „Spil“. Stenenes Bredde er 15 cm, Højden 10–12 cm og Længden fra 20–50 cm. Kummens Højde bliver med en 4 cm Dæksten 50–55 cm. Dens Dybde ca. 75 cm og „Murens“ Tykkelse 26 cm, idet den støbte Kerne er 10–12 cm. Kummen paa Tegningen er 3 m bred, men kan naturligvis meget vel laves mindre, saaledes som Fig. 36 viser det.

Til at støbe Kernen maa man i Forvejen have en Skabelon til Støtte for Cementen. Tilløb og Afløb ses paa Tegningen (se næste Side), men Tilløbet kan ogsaa føres ind i Kummens Bund; man maa da blot lave en Kasse med Hane saavel til Kummen som til eventuel Vanding med Slange. At føre Tilløbet ind i Kummens Bund har imidlertid den Ulempe, at Publikum ikke selv er i Stand til at tappe Vand, men maa tage det direkte af Kummen. At det er langt det kønneste at undgaa den temmelig skæmmende Opstander er indlysende, men om det vil kunne betragtes som ideel Publikums-service er noget andet.

Jeg vil nødigt opgive nogen Pris paa en saadan Vandbeholder, da den kan variere noget efter Stedet; men har man paa Kirkegaarden en Mand, som kan hugge Stenene til, løber Prisen væsentligt kun i Arbejds-løn.

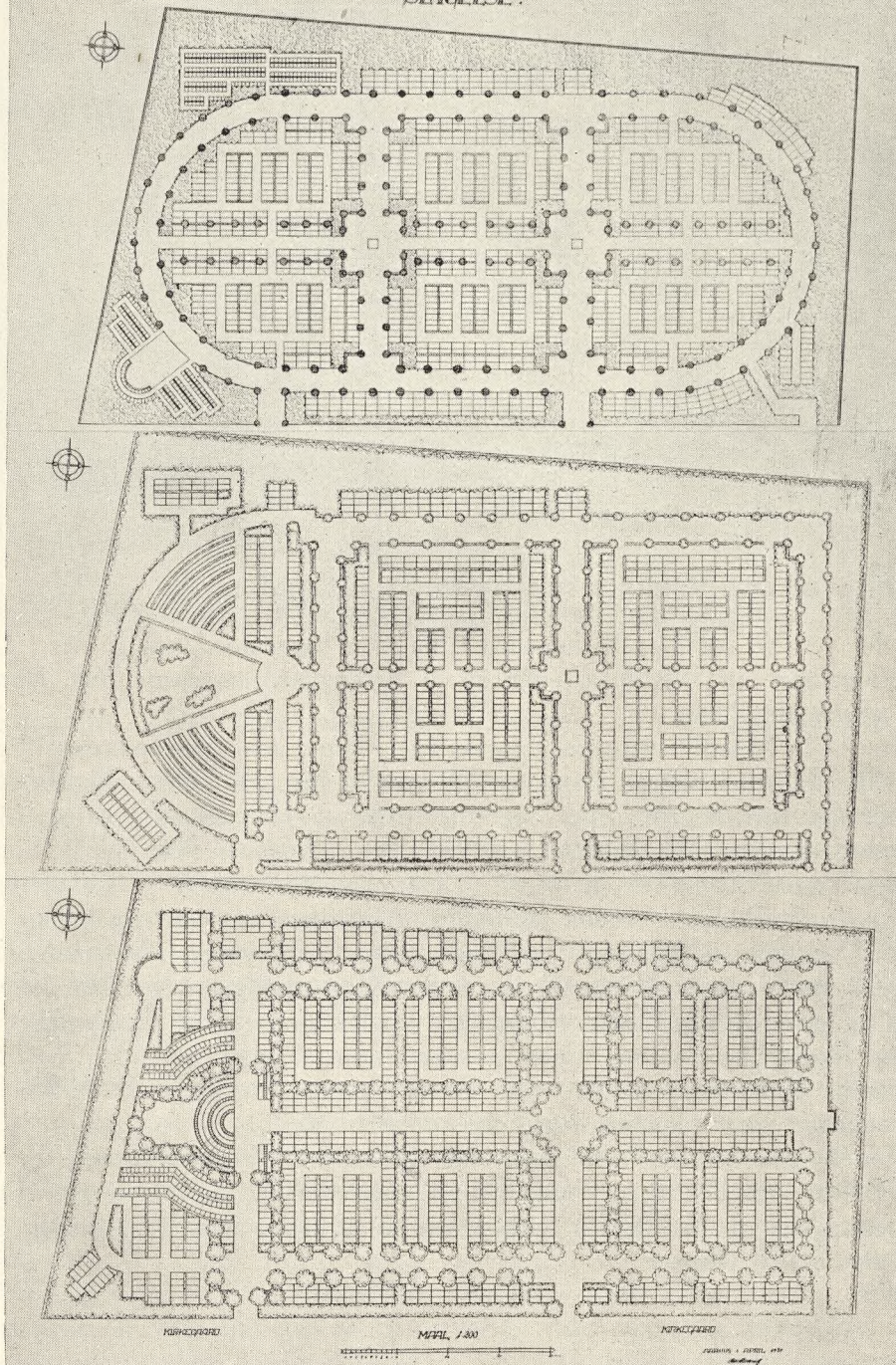
VANDKUMME paa AFD. P. VESTRE KIRKEGAARD.

37. E. Qvist: Større Kummearrangement paa „Vestre Kirkegaard“.

FORSLAG TIL UDVIDELSE
af
SCT. MIKKELS KIRKEGAARD
i
SLAGELSE.

38. Rud. Rasmussen: Tre Forslag til Udvidelse af St. Mikkel's Kirkegaard, Slagelse.
1:1000 (se Teksten næste Side).

39.

Udvidelse af St. Mikkels Kirkegaard i Slagelse.

Paa det ved St. Mikkels Kirkegaard i Slagelse liggende Areal er der i Løbet af 1935-36 foretaget en Udvidelse efter en af Kirkegaardsinspektør *Rud. Rasmussen* i Aarhus udarbejdet Plan.

Illustrationen Side 27 viser de 3 forskellige Planer, som udarbejdedes til Arealet, og af hvilke den nederste er kommet til Udførelse for den Dels Vedkommende, der ligger nærmest Kirkegaarden (lidt over den nederste Halvdel af Arealet). Efter udførte Jordarbejder er Kirkegaarden omtrent plan og rummer dels Familie- og Liniegrave, dels ogsaa Urnegrave (til venstre). Det samlede Arbejde er kalkuleret til ca. 24,000 Kr. Jordarbejdet er udført af stedlige Arbejds mænd, mens forskellige Firmaer har udført Hegnings-, Drænings- og Vejarbejdet, og *Mathiesens Planteskole*, Korsør, i Forbindelse med Graver *Rosenmeier* har udført Tilplantningen. Hovedgangene er 5-6 m brede og giver rigelig Plads til Kørsel af forskellig Art. Alle Gravrækker er forsynet med Ryghække, ligesom hele Arealet omsluttet af brede Læbælter. Forbindelsen til den gamle Kirkegaard (nederst paa Planen) er den bekvemtest mulige, idet de tre Hovedgange staar i umiddelbar Forbindelse hermed.

Ved en Begravelse den 9. August 1936 indviedes Kirkegaardsudvidelsen med en Tale af Pastor *Volf*, der bl. a. mindede om, at det den 4. August var 100 Aar siden, at den første Del af St. Mikkels Kirkegaard var indviet. Siden dengang er der bleven udvidet flere Gange.

39. Udsigt over den nyanlagte, ufærdige Del af St. Mikkels Kirkegaard.
Foto: J. Th. Maj 1936.

40.

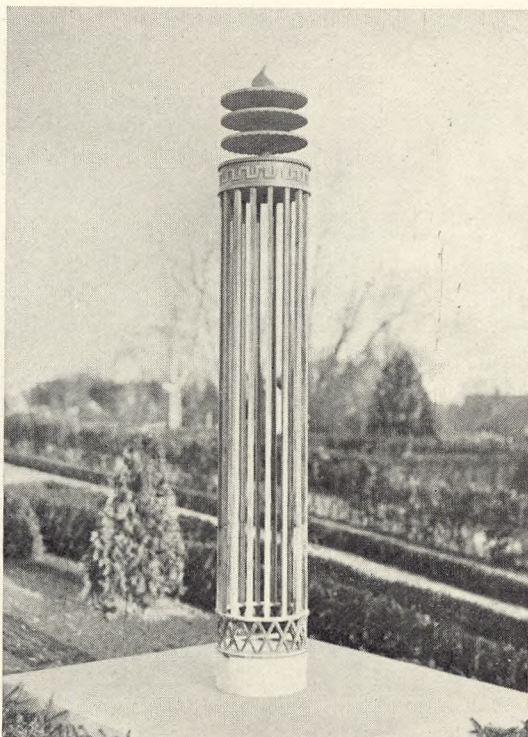
„Fællesgraven“ eller „De ukendtes Grave“.

Af Overassistent A. Hilsøe.

„Hvil i Fred“ og „Gemt, men aldrig glemt“ er to Inskriptioner, man ofte ser paa Gravstene, og Meningen har sikkert været god nok i Øjeblikket, men hvorledes gaar det ofte ikke med det første Led i denne Overskrift, naar der er gaaet nogle Aar? Saa kommer Familien maaske i Tanker om, at de hellere vil have den Afdøde ned i en ny og større Grav paa den samme eller paa en anden Kirkegaard, — eller den skal flyttes ned i „dyb Grav“, for at der kan komme en ny Afdød oven paa i „alm. Grav“. Eller er det en Urnebegravelse i en Familiegrav, saa bliver Urnen ofte gravet op ved en ny Kistebegravelse for derefter atter at blive nedsat ved Tilfyldningen. Der er i saadanne Tilfælde ikke megen „Fred“, og dette er lidet pietetsfuldt.

Hvad det andet Led angaar, om aldrig at blive glemt, da ser vi Kirkegaardsfolk jo ofte Eksempler paa det modsatte, idet mange Grave efter faa Aars Forløb, for ikke at sige ganske kort Tid, faar Lov til at ligge hen uden Pasning, overgroede med Ukrudt, og uden at nogen tænker paa dem med en Blomst nu og da eller paa anden Maade.

Af ovennævnte Grunde samt en tredie, nemlig Beskedenhed — for at ingen skal have Ulejlighed eller Udgift med at passe ens Gravsted — har der altid været, og vil der vedblive at være en Del Mennesker, som efter deres Død ønsker at hvile et Sted, som ingen kender bestemt og derfor heller ikke kan gøre noget for, selv om de eventuelt gerne vilde. Desuden er en saadan Udslettelse af de Levendes og i dette Tilfælde ogsaa af de Dødes Rækker ofte foretrukket af enlige Mennesker, som

41.

ket ogsaa fandt Sted, da Tidens Fylde kom.

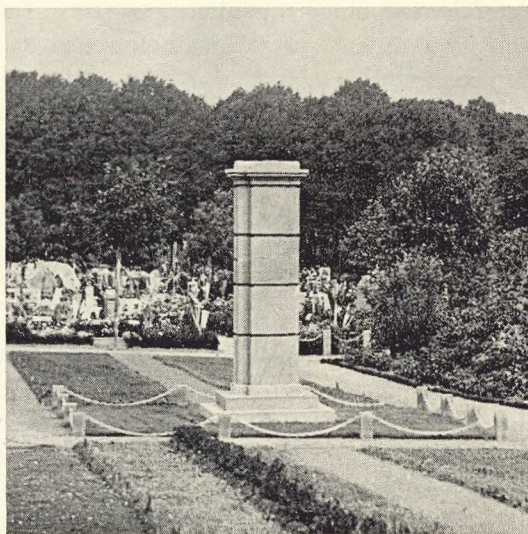
Jeg skal iøvrigt her holde mig til Omtalen af de to københavnske Fællesgrave, og da Forholdene baade under og over Jorden er saa godt som ens for dem begge, vil jeg behandle dem under eet. Bruttoarealet er i begge Tilfælde ca. 1000 m², og Arealerne er udlagte som Græsplæner, omgivne med stedsegrøn Beplantning, og i Plænerne staar en Del smukke, endnu unge Birketræer. Paa begge Grave findes en smuk Mindesøjle eller Fællesmonument; den paa Bispebjerg er tegnet af Arkitekt *Holger Jacobsen* (se Fig. 40) og den paa Søndermark af Professor *Utzon Franck* (se Fig. 43), og de er bekostede af henholdsvis København og Frederiksbergs Begravelsesvæsen.

Det er *som Regel* den Afdøde selv, der har bestemt at ville nedsættes i Fællesgrav, men ogsaa Slægten *kan* bestemme det, og der kræves ingen særlig Tilladelse fra Ministeriet eller lignende. Det er Folk fra alle Samfundsklasser, som ønsker denne Form for Begravelse, fattige og rige, kendte og ukendte Personer. En af de sidste, der

ved, at ingen alligevel vilde passe deres Grav.

Tidligere har denne Kategori af Mennesker ikke helt kunnet faa deres Ønske opfyldt her i Landet, men gennem Ligbrændingen har man i de senere Aar fundet en Udvej til at imødekomme det ved Oprettelse af Fællesgrave i Forbindelse med Krematorier og Urnekirkegaarde. Her i Landet anlagdes den første Fællesgrav paa Bispebjerg Kirkegaard i 1926 og paa Søndermark Kirkegaard 1929, ligesom der ogsaa er anlagt saadanne ved nogle Proviskrematorier.

Idéen med den fuldstændige Udslettelse stammer sikkert fra England, hvor man paa visse Kirkegaarde har en særlig Plæne, hvorover den i dette Øjemed særligt findrede Aske udstros og regner ned i Jorden. I denne Forbindelse skal jeg flygtigt bemærke, at en dansk Søkaptajn undtagelsesvis af Ministeriet havde faaet Lov til at faa sin Aske spredt ud i Øresund, hvil-

42.

41. Mindesmærke paa Fællesgraven i Helsingør.

42. Fællesgrav med Mindesmærke i Aalborg.

er nedsat i Fællesgraven paa Bispebjerg, er Forfatteren *Carl Gandrup*. Her hviler ogsaa den kendte og afholdte Overgartner fra Haveselskabets Have, *Jens K. Jørgensen*. Paa Søndermark ligger bl. a. en Kontorchef for Frederiksbergs Begravelsesvæsen. Oftest er det dog enlige uden Paarørende.

Udgiften er meget ringe; den beløber sig til 10 Kr. een Gang for alle, for hvilket Beløb der faas en tynd Metal- eller Papurne, „Gravareal“, Nedgravning samt Tilfyldning og Vedligeholdelse af „Graven“. Hvert Gravareal er $\frac{1}{16}$ m², 25 cm × 25 cm, og benævnes med fortløbende Numre; men ingen andre end Kirkegaardens Personale ved, i hvilket Nummer vedkommende ligger. Nedsættelsen sker tidligt om Morgen, inden der endnu kommer Besøgende paa Kirkegården. Græsplænen er ved skjulte Pløkke, som kun de indviede kan finde, inddelt i Felter, hvorfra man maaler

43.

ud til det Nr., der nu skal graves i. En Græstørv stikkes forsigtigt op, Hullet graves, Urnen nedsættes, Hullet tilfyldes og stemples let, Græstørven lægges paa Plads og vandes, og – ingen kan se, at der er foretaget noget. Desuden findes der kun en enkelt Grusgang med et Par Bænke for de besøgende, og Græsset maa naturligvis ikke betrædes. Der udstedes intet Skøde eller nogen anden Slags Kvittering for en saadan Begravelse. Paa Bispebjerg hedder „de ukendtes Grave“ Afdeling X (er det et Tilfælde?), og Protokolbetegnelsen er: Afdeling X, Gravnummer, Afdødes Navn og Stilling, Alder, Nedsættelsesdatoen.

Fredningstiden er 10 Aar, men da det, selv om Antallet i denne Kategori af „Begravelser“ er stærkt stigende, dog er forholdsvis faa, der bliver nedsat, vil det i Virkeligheden med de Arealer, der er udlagte til dette Brug, vare ca. 100 Aar, før de er fuldt belagte; man kan da begynde forfra med anden Belægning, og til den Tid vil baade Aske og Urner forlængst være blevet eet med Jorden.

Antallet af Personer, der gør Brug af denne Metode er stigende. Paa Bispebjerg har det aarlige Antal Nedsættelser været i: 1926: 4, 1927: 9, 1928: 18, 1929: 18, 1930: 18, 1931: 32, 1932: 26, 1933: 46, 1934: 45, 1935: 57 og 1936 indtil 1. September: 70, saa det maaske naar op paa ca. 100 Nedsættelser i Aar.

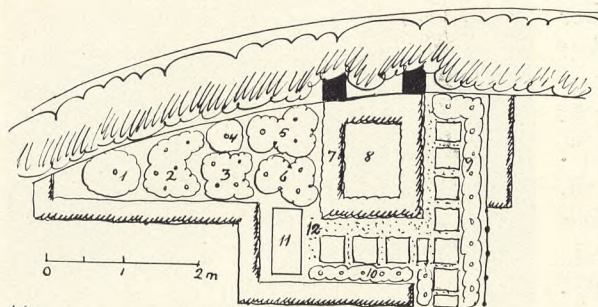
Paa Søndermark har det hidtil gennemsnitligt været 5 pCt. af de der foretagne Brændinger, idet der i 1930 var 15 Nedsættelser af 285 Brændinger og i 1935 28 Nedsættelser af ca. 600 Brændinger.

Trods alt findes der dog nogle, som af og til vil mindes disse ukendte, især ved Højtiderne som Jul og Paaske og maaske ved deres Fødsels- og Dødsdag, og de besøgende lægger da en beskeden Buket eller Krans ved Fællesmonumentet. Fællesgraven vedligeholdes af Kirkegården og er selvfølgelig et daarligt Aktiv, men den

kan vel ogsaa nærmest betragtes som et Anlæg paa denne og er da ogsaa en smuk og stemningsfuld Plet saavel for Sjæl som for Legeme, fri for forvirrende Monumenter og disharmonerende Blomsterbeplantninger og næsten uden besøgende. Her kan man sidde i Fred og evt. gøre op med sig selv, hvorledes man ønsker at blive begravet, ligesom Flertallet af dem, der allerede ligger under Græsset, har gjort det.

Fire Gravsteder fra 1936.

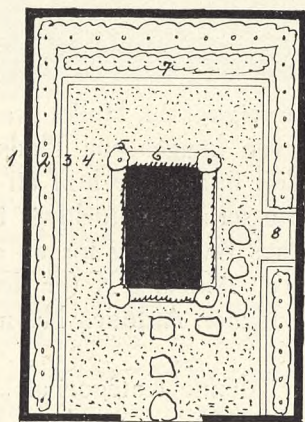
Af Havearkitekt Johannes Tholle.

44.

Fig. 44: Gravsted paa Hørsholm Kirkegaard, beliggende op imod det skovklædte Stengærde og forsynet med 2 Liggesten. Forslaget gik ud paa at forsyne det med Trædefliser og iøvrigt anlægge det med følgende: 1. Juniperus procumbens, 2. Alm. Skovbregne, 3.

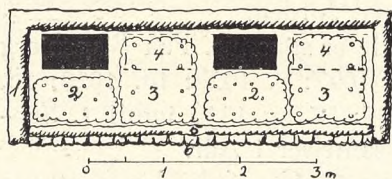
Euphorbia polychroma, 4. Taxus hibernica, 5. Cotoneaster horizontalis, 6. Funkia, 7. Vedbend, 8. skiftende Sommerblomster, 9. Rose Karen Poulsen, 10. Skovbregner, 11. Taburet og 12. Løgblomster, Asarum europæum, Bukar m. fl.

45.

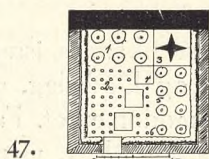
Fig. 45: Gravsted i Sønderho paa Fanø. Gravstedet omgives af en lav, rød Fanømur, der hæver sig et Par Skifter højere bag til; paa Graven en Sandstens-Liggesten. Tallene refererer sig til følgende: 1. Mur, 2. Rose Ellen Poulsen, 3. Klinkekant, 4. Bjørnegræs i Skærver, 5. Kuglebuksbom paa lave Stammer, 6. Erica carnea Winter Beauty, 7. Teucrium og 8. Taburet.

Fig. 46: Gravsted i Marstal paa Ærø. Tallene antyder: 1. Taxhæk, 2. Viola cornuta Lord Nelson, 3. Rose Rødhætte, 4. fremtidig Plads for 2 Tavler af samme Type som de eksisterende (indtil videre beplantet som 3), 5. Vedbend og 6. Brøstenskant. Gravstedet ligger 10 cm over de omgivende Gange.

46.

Fig. 47: Gravsted paa Mosaik Kirkegaard i København. Det er i Udførelsen ændret lidt fra Planen, saa at der bl. a. er kommet 3 Thuja bagtil i Stedet for det brede Gravmæle; Gravmælet fylder altsaa kun en Del af Bagsiden; det er udført af Billedhugger Gunnar Hammerich. Tallene betyder: 1. Rosa Arabella, 2. Begonia Primadonna, 3. Flise med Broncemotiv, 4. Trædefliser, 5. Arabella, 6. Teucrium og 7. Sandstens-Kantsten. Anlægget er udført af Anlægsgartnerfirmaet Jørgensen & Jørgensen.

47.

44.-47. Johannes Tholle: Gravstedsplaner.

Naaletræer paa Kirkegaarde og Gravsteder.

Af Gartner Willy F. Hansen.

Naaletræer anvendes i saa stor Udstrækning paa Kirkegaardene, at de i de fleste Menneskers Bevidsthed opfattes som Planter, der kun hører hjemme der. Foreslaar man i en Have en Hæk af Thuja eller nogle Buksbom, afvises det ofte med Ordene: Uha nej, det virker alt for kirkegaardsagtigt, – og det vil altsaa efter disse Menneskers Mening sige: trist.

Og hvorfor anvendes Naaletræerne paa Kirkegaardene? De skal virke oplivende om Vinteren, naar Løvtræerne er nøgne, samt give Læ og Lukke, men for mange Mennesker virker de altsaa ikke oplivende. Maaske er det de vemodige Tanker, som følger med Besøg paa Kirkegaarden, der overføres paa Naaletræerne, vil en eller anden indvende? Eller det er Naaletræerne, der anvendes forkert, saa de virker kedeligt?

De plantes ofte alt for tæt, saa de trykker hverandre op, hvorved de hurtigtvoksende Arter overskygger de svagtvoksende, saa de mistrives. Ofte søger man ved næn-

som Beskæring at hindre Breddevæksten; det hjælper blot til at forvandle Gangene til mørke Smøger, og paa Gravene kan intet trives.

De fleste Naaletræer er kun smukke, naar de har faaet Lov at vokse frit, saa Grenene er sunde helt ned til Jorden.

Bruges Naaletræerne forkert i Kirkegaardens Plantninger, saa bruges de i langt højere Grad forkert paa Gravstederne. Her plantes ofte paa hver Side af en Gravsten stærktvoksende Varieteter af *Chamaecyparis Lawsoniana*, ja endog paa Urnegrave, der kun er 1 m. brede.

Saadanne Steder bør først og fremmest plantes de Naaletræer, hvis Vækst er saa svag, at selv ret gamle Eksemplarer ikke bliver meget mere end 1–2 Meter høje; disse kaldes med en fælles Betegnelse for *Dværgnaaletræer*.

Nogle af disse er af alpine Typer, d. v. s., at de gror saa højt oppe i Bjærgene, at Grænsen for Trævækst er naaet. Og da Vinden her pisker med en forfærdelig

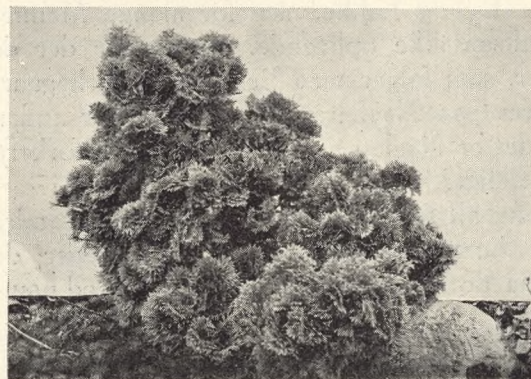
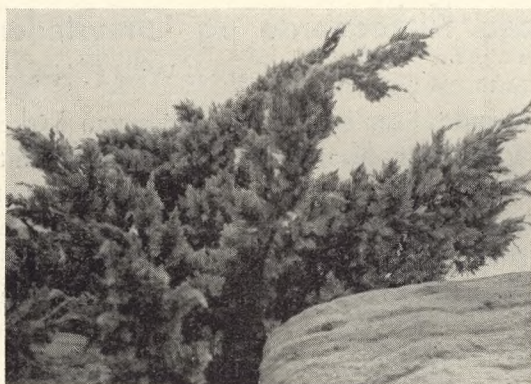

48.

49.

48. *Juniperus conferta littoralis*. 49. *Taxus hibernica* paa Gravsted.

52.

Aaret igennem. Om Vinteren mørkegrønne, undertiden med et rustfarvet Skær, og sent paa Foraaret, naar Løvtræerne har mistet lidt af deres vaarfriske Udseende, er der Lejlighed til at opleve Naaletræernes „Løvspring“.

Dværgnaaletræer trives godt i almindelig Jord. Er Jorden meget stivleret, hvad der i Reglen er Tilfældet paa Grave, da der ofte kommer Ler op fra Undergrunden, anbefales det at blande Jorden rigeligt med Sphagnum (et Lag paa ca. 10 cm).

Dværgnaaletræer er, som allerede nævnt meget hardføre, og de fleste kræver

50. *Juniperus squamata* Meyeri. 51. *Chamaecyparis obtusa* nana.

52. *Picea ex. procumbens* (ca. 40 Aar gammel).

Kraft, er det kun de lavt voksende eller krybende Træer, der klarer sig. De er selvfølgelig meget hardføre overfor Blæst og Frost.

Disse Varieteter har Gartnerne formet ved Podning. Andre Arter er opstaaet af sig selv i Planteskolerne, f. Eks. ved at der paa en Gren pludselig fremkommer et Skud, helt anderledes end de andre.

Blandt Dværgnaaletræer findes alle mulige Vækstformer repræsenteret. Nogle er ret krybende, saa de danner sammenhængende Tæpper, som f. Eks. *Juniperus sab. prostrata*. Hos andre har Topskuddet mistet Evnen til at vokse i Vejret, og saa breder Sidegrenene sig mere og mere Aar for Aar, saa at Planten danner en meget bred Kegle. Som Eksempel herpaa kan nævnes *Picea exelsa procumbens*.

Formvariationen er næsten ubegrænset; Kegler og Toppe eller Søjleformer; *Picea e. nidiformis* danner f. Eks. den nydeligste Rede. Men Dværgnaaletræerne holder sig ikke til de geometriske Former; mange er saa uregelmæssige, at man tror, det er en surrealistisk Billedhugger, der har formet dem.

Og ser man paa Naaletterne inden for Dværggranerne, opdages det, at nogle er meget korte, saa Granen ligner en Mose, medens andre har lange, næsten fyrrelignende Naale. Og Farverne er de mest vidunderlige Studier i grønt, nogen Kunstmaler kan blande paa sin Palet, — fra staalet og staalet over frisk mosgrønt, saftiggrønt til dystert og trist taxgrønt. Og disse grønne Farver varierer

derfor ingen Dækning om Vinteren. Den første Vinter efter Plantningen tilraades det dog at dække Planterne med Granris, især paa Sydsiden, for at Naalene ikke skal svides ved, at de ustandselig fryser og tør i Senvinteren, naar Solen begynder at faa Magt.

Efterfølgende Planteliste angiver et Udvalg af de almindelige Dværgnaaletræer og andre svagtvoksende Naaletreer, der kan anbefales til Brug paa Kirkegaarde. Der findes langt flere Former end de nævnte; de krybende Varieteter er f. Eks. ikke medtaget, da det er de opretvoksende Arter, der lettest finder Anvendelse.

H. og D. angiver den omtrentlige Højde og Diameter paa Planterne, efter at de har staaet 8-10 Aar paa Voksestedet.

Abies balsamea hudsonica. Den eneste Dværgædelgran, der er i Kultur. Danner en lav Tue. Naalene meget mørkegrønne og skinnende H. 0,4 m.

Chamaecyparis (Cypres) *Lawsoniana Forsteckiana*. Skuddene smaa, saa Planten faar et mosagtigt Udseende. H. 0,4 m. — *Chamaecyparis Lawsoniana Wisselii*. Søjleformet Vækst. Løvet mosagtigt med blaaligt Skær. H. 1,9 m. — *Chamaecyparis obtusa erecta*. Nærmest Søjleform med spredte Grene med smukt formede mosagtige Smaagrene. Anbefales varmt. H. 1,8 m. — *Chamaecyparis obtusa nana*. Yderst elegant Vækst og Grenform, sikkert det smukkeste Dværgnaaletræ. Svagtvoksende. H. 0,4 m. — *Chamaecyparis obtusa pygmaea*. Vækst udbredt, dog ikke krybende; en Del af Naalene farves rustrøde om Vinteren. H. 0,5 m. D. 1 m.

Juniperus (Enebær) *chinensis procumbens aurea*. Vækst opret, udbredt med vandrette, gulgrønne Smaakviste. En Plante af fremragende Skønhed. H. 0,8 m. — *Juniperus conferta littoralis*. Søjleformet Vækst. H. 1,2 m. — *Juniperus communis hibernica*. Den almindelige velkendte Søjleenebær. H. 2,0 m. — *Juniperus communis hibernica compressa* (compacta?). Svagtvoksende Søjleform med graalige Naale. H. 0,4 m. — *Juniperus squamata Meyeri*. Opret Vækst med sirligt hængende Spidser. Farve sølvgraa. Denne og førstnævnte *Juniperus ch. procumbens aurea* er næsten de smukkeste Enebær. H. 0,6.

53. *Juniperus chinensis procumbens aurea*. 54. Gren af *Chamaecyparis obtusa nana* (med de fodboldlignende Frugter). 55. *Picea excelsa nana*.

53.

54.

55.

56.

Picea excelsa (Rødgran). Findes i et Utal af Varieteter. De er alle meget haardføre. – Følgende er de almindeligste: *Picea e. pygmaea*. Har kegleformet Vækst. Endeknopperne er store, lysebrune og derfor meget iøjnefaldende. H. 0,8 m. – *Picea e. Remontii*. Har Vækst som en løgformet Kegle. H. 1,2 m. – *Picea e. conica*. Er meget svagt voksende med fine Naale, saa Planten faar et mosagtigt Udseende. H. 0,6 m.

Taxus baccata fastigiata. Langsomt voksende *Søjletax.* Kræver dog nogen Læ. H. 1,8 m. – *Taxus baccata fastigiata aureo variegata* er en gulbroget Varietet af ovennævnte Sort. Gule Naaletræsvarieteter maa anvendes med nogen Forsigtighed, men denne kan anbefales; den ser smuk ud sammen med mørkegrønne Naaletræer.

Thuja occidentalis. Little Gem. Er vistnok den bedste Dværgthuja. Lav, tueformet. H. 0,6 m.

De stærkt voksende Naaletræer har den Fordel frem for Dværgnaaletræerne, at de er forholdsvis store ved Plantningen, og Publikum vil derfor af den Grund være tilbøjelig til at vælge de store Planter, men derved vælger man forkert.

For at kunne hjælpe Folk med det rette Valg var det godt, om man i de „Udstillingsplantninger“, som man har paa nogle Kirkegaarde, havde nogle ældre Eksemplarer af forskellige Dværgnaaletræer.

Og for at Dværgnaaletræerne ikke skal syne for lidt paa Gravstederne i de første Aar efter Plantningen, bør man helst plante flere Gange omskoledede Eksemplarer. Herved fordyres Planterne selvfølgelig, men da Dværgnaaletræer let holder Klump, er Omskoling forholdsvis billig, og derfor behøver større Eksemplarer af Dværgnaaletræer ikke at være urimelig dyre.

57.

58.

56. *Picea excelsa conica*. 57. Forbillidlig Urnegrav. Stenen er anbragt i det ene Hjørne. Paa hver af dens Sider er der plantet *Chamaecyparis obtusa nana*. Resten af Graven er dækket af Græs. Græstæppet kræver stadig Klipping for at virke smukt, og derfor vilde det være mere praktisk at tilplante Graven med tæppedannende Planter, f. Eks. *Thymus lanuginosus* eller *Cotula squalida*. 58. Parti fra Sanduddkyrkogården i Helsinki (Helsingfors). Gravene beklædes med Græs og maa kun være 10 cm høje; de omgives af Fliser; der er fastsat Bestemmelser om Gravmælernes Højde og plantet Ryghække.

Se iøvrigt Teksten paa de følgende Sider. Foto: J. Th. 1936.

Om kyrkogårdar i Finland.

Af Magister Gunnar Åberg.

Någon har sagt att man kan dömma om ett folks kultur av den omvårdnad det eggar sina döde. Se t. ex. *Taivalkoski kyrkogård* i det nordliga Finland, på gränsen mot Lappland, och du skall länge stanna inför det intryck, den giver dig. Det är en sandig ås mitt i ödebygden, bevuxen med höga furor, som susa tungt efter den långa vintern. Det är närmast en tät skog, inga sandade gångar, inga polerade stenmassiv, intet anläggsknyppleri. Nej, den gravgården er karg och grå som folkets vadmal, den är tyst och mörk som en långvinter och lika fattig som folket själ. Prydnadsväxterna äro ytterst få. Grå renlav växer av naturen mellan stammarna. – Märkligt nog ser man rabarber använd som prydnadsplanta på flere av kullarna. Och den harmonierar på ett eget sätt med omgivningen. Rabarber anses i denna trakt allmänt som en prydnadsväxt och torde icke odlas för materiella behov. Livligt minnes jag det brutna yxskaftet, som var satt till tecken på att den avlidne varit en flitig träkarl. Symboliken är här lika djup och hel, som då en förolyckad flygare får sin grav dekorerad med en splittrad flygmaskinspropeller.

Det är naturen och omgivningen som präglar folket och dess företag – också kyrkogårdarna. Helt naturligt finna vi därför en annan kyrkogårdstyp i landets sydliga delar. Här är klimatet mildare, kulturen äldre och rikare. Befolkningen ljusare och gladare. Kyrkogårdarna ljusare och mera trösterika.

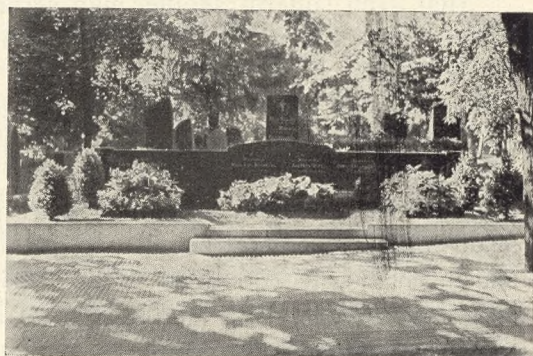
59. Græsklædte Gravkuller, hvis Top er smykket med Blomster. 60. De 2 Thuja paa Gravstedet er anbragt som Pendenter, ved Gravmælet er der smaablomstret Begonia med Cineraria maritima omkring. I Vasen Dræcena og Tropæolum. 61. Familiegravsted med Buksbom i Hjørnerne, hvide Knoldbegonier og Achyranthes i Midtergruppen, – i Sidegrupperne laxfarvede Knoldbegonier, kantet med Mad. Sallery-Pelargonier. 62. Fornem Grav med Gravmæle af Kunstneren Aarre Aaltonen og med laxfarvet Knoldbegonia, kantet med Kleinia og Althernathera. Fig. 59 stammer fra Åbo nye og de andre fra Åbo gamle Begravelsesplads.

59.

60.

61.

62.

63.

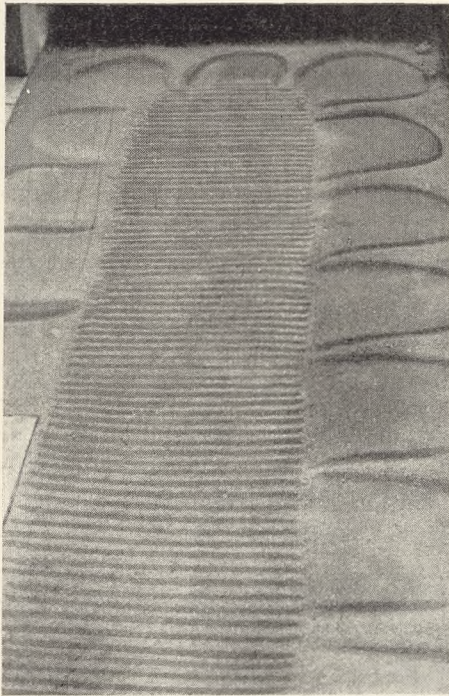
Men även söderut skönjer man särprägel av klimatet och landets hela natur. Vi behöva blott nämna den stämmningsmättade, långa allén av tallar (*Pinus silvestris*) på *Helsingfors begravningsplats*, där man kan „höra de höga furor susa Suomis sång“. – Allmänt användes stenramar kring gravkullen, antingen kring den enskildes grav eller som en gemensam ram kring en familjegrav. Denna sed kan skärskådas ur många synpunkter. Den har sina fördelar och nackdelar, men den har sin naturliga förklaring uti den allmänna förekomsten av brytbar sten, samtidigt som intrycket av de fasta linjerna på något sätt finner genklang i de ofta hårt prövade sinnena. Stenramarna ersätta de lågklippta buxbomshäckarna, som på grund av stränga vintrar ej kunna användas i Finland. Men liksom buxbom blir enförmig och tröttande för ögat, verka stenmassorna monotona och tyngande.

I nyare anläggningar vill man därför utelämna all styv begränsning kring gravkullen. Den avrundas lätt och besås med gräs. En sådan livligt grön matta är redan den en vacker dekoration, som mycket väl uppväger huvudändans tunga stenblock. Gräskullen bildar samtidigt en plastisk bädd för eventuella prydnadsväxter. – Särskilt i städernas kyrkogårdar kommer nya idéer till utförande. Vanligen arbetar här en fast anställd trädgårdsmästare.

Landskyrkogårdarna hava däremot icke en sådan kyrkogårdsmästare. Allmogen ansar och sköter själv om sina egna gravar. Gravplatsernas uråldriga trån ha sått sig själva och ingå i anläggningen som om de planterats. Regelmässiga gångar och systematiska planteringar av häckar och prydnadstrån saknas i många fall. Lands-

63. Parti fra Kirkegaarden i Forssa. Bemærk Trækorsene, Birkene og Mønstret i Gruset.

Foto: J. Th. 1936.

64.

65.

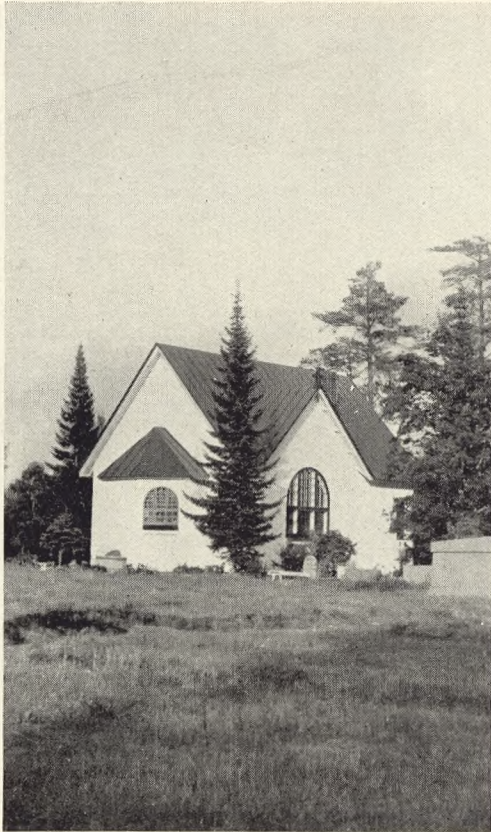
66.

kyrkogården uppgår ofta i den landskapliga bilden, stundom ter den sig som en lummig park, omgivan av en låg mossbelupen stenmur. Det förefaller ibland som om samma gravgård skulle karakteriseras av någon bestämd prydnadsväxt, t. ex. Dagliljor eller Iris. Helsingfors „Gamla begravningsplats“ har vuxit till en lummig park, i vars djupa skugga *Onoclea strutioptheris* frodas utmärkt. Denna formsköna, sirliga växt förlänar anläggningen en stilla stämning. Den „sår“ sig själv och planteras allmänt och kommer därför att präglade hela denna del av huvudstadens kyrkogård.

De senaste årens krav på modernisering har även gått ut över landskyrkogårdarna i Finland. Dessa omregleringar äro dock för litet kända av mig samt alltför nya för att kunna bedömmas. Flerstedes äro de verkligen av behovat påkallade. Man förutsätter dock att detta krävande arbete blir utfört med nödig pietet. Bristande sinne för redan eksisterande skönhetsvärden kan tyvärr leda til missgrepp. Och likväl äga vi en utmärkt vägledning i *Tholles* „Kirkegaardshaandbog“, som också anlitas vid föreläsningarna vid *Trädgårdsinstitutet i Stjernesund* (Lepaa). Detta medför otvivelaktigt att den nya finska anläggningskonsten på detta område röner inflytande från de danska förebilderna.

Helsingfors kyrkogård har redan ovan omtalats. Vi bör ännu egna några ord åt den nyaste delen, nämligen *Sandudds gravgård* med kapell och krematorium, som äro av stort arkitektoniskt värde. Hela Sandudd var för ett fåtal år sedan en stor missprydande avstjälpningsplats. Nu är området ett av huvudstadens skönaste partier. Här har nämligen av trädgårdsarkitekt *Paul Olsson* skapats en utomordentligt vacker gravgård. Denna är speciellt intressant emedan området utfyllts med sand, upphämtat från

64. Mönster i Gruset paa en Grav. 65. Allé af *Salix argenta*. 66. Allé af Bjergfyr.
Alle Foto ved J. Th. 1936. Helsingfors gamle Kirkegaard.

67.

på en liten kulle, vars centrala parti belagts med grå skiffersten. Platsen omgives av rosenrabatter och man har härifrån den härligaste utsikt över det öppna havet, som skymtar bortom skären. Få städer torde vara så vackert exponerade mot havet som Helsingfors.

Här förtjänar slutligen att omnämnas, att en tävling utlysts om planteringen av ett tilläggsområde till Åbo evangelisk-lutherska församlingars begravningsplats (enligt „Trädgårdsodlaren“ Nr. 10 1936).

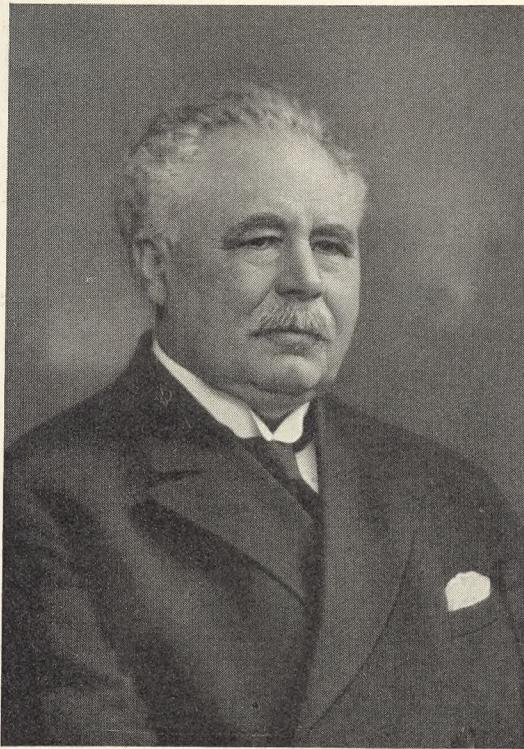
havsbotten med pumpar. Sanden fyller upp till höjden av en mäktig mur som fullständigt isolerar denna fridfyllda stad från det pulserande livet tätt intill muren. Invid ligger nämligen stadens vidsträcktaste havsbad, där under soliga söndagar bortåt 30.000 människor njuta af livet.

Sandudds gravgård är fullt modernt ordnad med enhetliga kvarter, omslutna av häckar. Till häckarna och inramningarna har använts det mest omväxlande material. Låt oss endast nämna en särdeles vacker Larix-häck, vidare häckar av Spiræa, Berberis, Cotonæster, Acer, Rosa, Ribes, Philadelphus m. m. Vackra alléer komma med tiden att stå där de långa raderna av lindar, kastanjer, oxlar och askar nu lyfta sina unga kronor. — I den bortre avdelingen vandra vi upp

68.

67. Kirkegaardskapel i Forssa. 68. Birkeallé med Udsigt imod Taarnet ved det nye Kapel i Helsingfors. Umiddelbart bag dette Taarn skimtes tilhøjre Krematoriet. Foto: J. Th. 1936.

69.

Provst Simon Hansen in memoriam.

Af Domprovst, Dr. phil. C. I. Scharling.

Med Vemod vil Venner af „Foreningen for Kirkegaardskultur“ have erfaret, at Foreningens tidligere Formand, Provst *Simon Hansen*, er afgaaet ved Døden. Provst *Simon Hansen* var en varmhjertet og initiativrig Personlighed, hvis Virksomhed har sat sig Spor paa adskillige Omraader. Hans Præstegerning faldt i to Byer, Ribe og Helsingør; begge Steder samlede han en stor Kreds om sin Prædikestol. Men den virksomme Mand begrænsede sig ikke til sin egentlige Præstegerning. I Ribe stiftede han og ledede i en Aarrække som Forstander det nuværende Statsseminarium; i mange Aar var han Formand for „Kristelig Forening til vildfarne Børns Redning“, og stærkt sønderjydske interesseret, som han var, gjorde han et omfattende Arbejde for den sønderjydske Sag.

I en kritisk Periode overtog han i 1926 Formandskabet i „Foreningen for Kirkegaardskultur“ og ledede Foreningen som Formand indtil 1930. Foreningens og dens Sags Venner vil med Tak mindes den Indsats, han i disse Aar gjorde for dens Videreførelse under vanskelige Forhold, og vil, sammen med de mange andre Virksomheder, der nød godt af hans varme Interesse og betydelige Arbejdskraft, ære Provst *Simon Hansens* Minde.

Vejle Søndermark Kirkegaard.

Af Havearkitekt Chr. Nielsen.

I November 1936 godkendtes det af Kirkeministeriet, at Vejle By anlagde en ny Kirkegaard paa *Søndermarken* og til en Omkostning af ca. 45,000 Kr. Til Forklaring over Planen til denne Kirkegaard (Fig. 70) skal jeg meddele følgende:

I Arealets østlige Side mod Søndermarksvejen har man projekteret Hovedindkørslen, da man ved Tilkørsel ad denne Vej undgaar Forstyrrelse af Trafikken Vejle-Kolding; ligeledes vil Kapellet herved rent skønhedsmæssigt set faa den bedste Anbringelse paa Arealet. Foran Hovedindgangen er der anlagt en Vende- og Parkeringsplads for de Kirkegaardsbesøgende paa almindelige Dage, naar Køreporten er lukket. Denne Plads er afsluttet af et Stendige, hvori er tænkt anbragt en stor Natursten med Inskription om Aar og Dag for Kirkegaardens Indvielse. Indenfor Indkørslen er tænkt en Plæne, der skal danne Rundkørsel for Trafikken til Kapellet. Ved Bisættelser køres omkring Kapellet, og Døren i Kapellet's Vestsiden benyttes.

Arealet er iøvrigt inddelt til Begravelse, saaledes at der er taget meget Hensyn

69. Provst Simon Hansen.

til det skraanende Terræn; de ved Terrasseringen fremkomne Skraaninger beplantes og bortelimineres mod Hovedvejene, saa man saa vidt muligt undgaar Trapper. I Kirkegaardens sydvestlige Hjørne er projekteret en Urnehave og en Urnelund til Nedsætning af Urner mellem Hængebirke.

Ved Siden af Urnehaven findes en Græsplæne til Barnebegravelser, der opskæres i Græsset og tilplantes med Roser uden anden Ramme end en Kant af Mursten paa Fladen, saaledes at det hele vil fremtræde som en stor Rosenhave med Græsunderlag. I Kirkegaardens nordvestlige Hjørne er projekteret en Indgang fra Koldingvejen.

Forbruget af Arealet fordeler sig paa følgende Kategorier med de ansatte Størrelser:

Bygninger		400 m ²	0,97 pCt.
Parkerings- og Vendeplads	452 m ²		
Veje paa 6 m. Bredde	6274 m ²		
Fortove	540 m ²		
Gange paa 4 m. Bredde	1100 m ²		
do. paa 3 m. Bredde	480 m ²		
do. paa 2 m. Bredde	4470 m ²	13316 m ²	32,24 pCt.
Urnehave og Urnelund	395 m ²		
Barnebegravelser i Græsplæne.....	378 m ²		
Gravarealer.....	11926 m ²	12699 m ²	30,75 pCt.
Antal Gravpladser à 3 m ² - 4233 Normalgrave			
Indslag, Ral og Affald	332 m ²		
Hække og Beplantninger.....	14553 m ²	14885 m ²	36,04 pCt.
		41300 m ²	100 pCt.

Kirkegaardens Træer. Pyramideelm.

Af Planteskoleejer J. Bornø.

Af Elm med pyramideformet Vækst forefindes flere, og disse er med god Grund ofte plantet paa Kirkegaarde; i det følgende skal jeg nævne dem, som maa anses for at besidde de bedste Egenskaber til Brug ved Plantning paa Kirkegaarde, til større eller mindre Alléer og regelrette Anlæg, idet jeg iøvrigt henviser til de hestaaende Billeder, som viser Træets Betydning for Kirkegaardsbilledet og viser forskellige Typer af Elm (se Fig. 71-80).

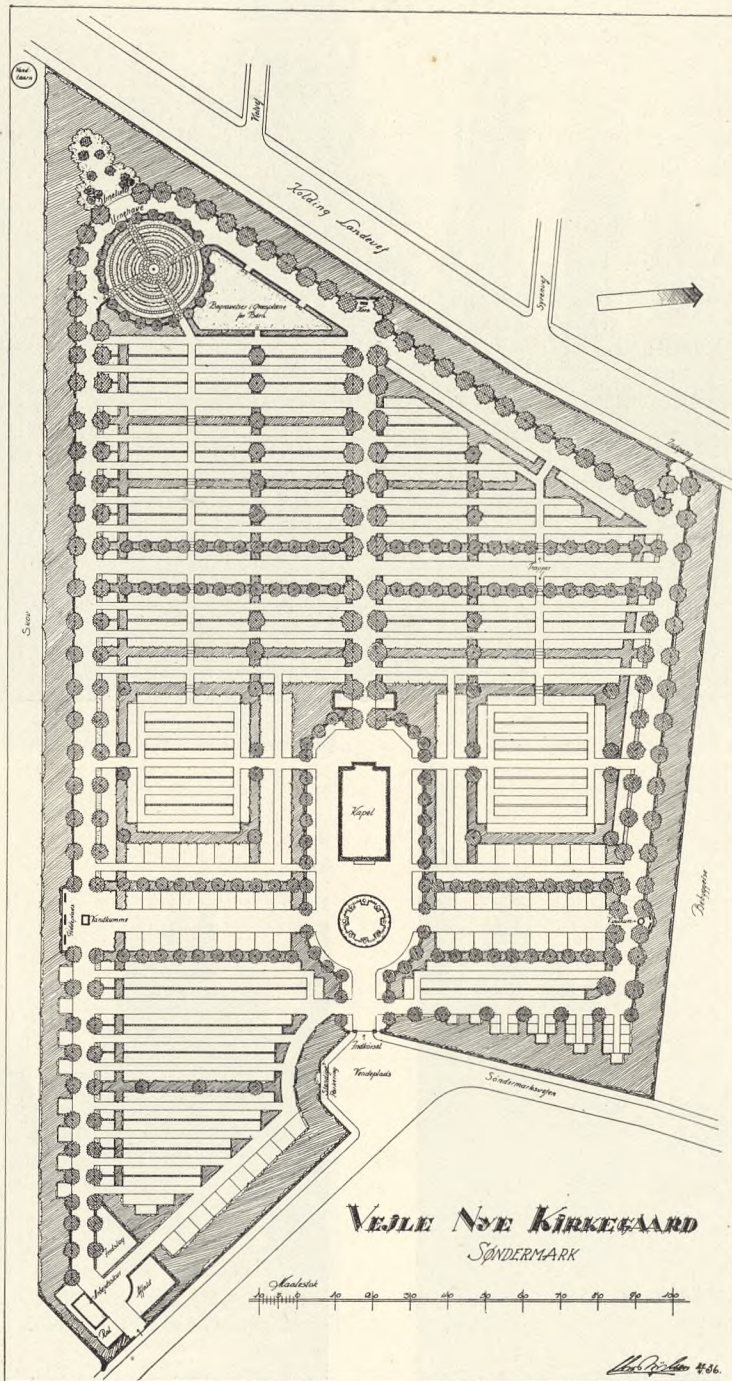
Ulmus montana fastigiata (U. m. exoniensis) har en smuk kraftigvoksende slank Pyramideform med ejendommelig tætsiddende, mod Aarsskudene tiltrykte og opadvendte, brede ru og mørkegrønne Blade. Naar Træet faar Lov til at udvikle sig paa naturlig Maade, bliver den bredkronet, men ved aarlig Indskæring kan den holdes i fuldstændig Søjleform, og Bladene bliver store og mørkegrønne; den aarlige Beskæring giver Grenene et ejendommeligt knudret Udseende om Vinteren.

Ulmus m. Dampieri ligner forannævnte i Væksten, kun er Grenene tyndere og mere tiltrykte til Hovedstammen; Bladene er mere krøllede og med en lysere grøn Farve. Træet holdes i Form ved aarlig Indskæring.

Ulmus m. Dampieri Wredei har stærk gulfarvede Blade.

Ulmus campestris monumental (U. c. Wheatleyi) har en smuk, tæt, bred pyramide-

70.

70. Chr. Nielsen: Plan til Søndermark Kirkegaard i Vejle 1936.
Maal: 1:2000.

71.

72.

73.

71. og 72. Pyramideelm paa Københavns Vestre Kirkegaard.
73. Pyramideelm paa Helsingfors Kirkegaard.
Foto: J. Th. 1936.

74.

76.

75.

77.

74 og 76. Beskaarne Pyramideelm ved Vintertid, Københ. Vestre Kirkegaard. 75. *Ulmus c. monumentalis* paa Mariebjerg Kirkegaard. 77. Nylig udtynkede Pyramideelm paa Gladsaxe Kirkegaard (jfr. Fig. 80). Foto: J. Th. 1936.

78

79.

80.

formet Vækst, middelstore, ovale Blade med en smuk grøn Farve. Den kan behandles som de førstnævnte, men den maa plantes med nogen større Afstand. Den afslutter Væksten sent om Efteraaret og kan derfor undertiden tage Skade af Frostene i strenge Vintre, særlig i den unge Alder.

Ulmus camp. pyramidalis (U. c. Hørsholmi) – der er tiltrukket i Hørsholm Planteskole – har en smuk, tæt pyramideformet Vækst og lange spidsovale, friske grønne Blade. Den benyttes meget til Plantning ved Gader og Veje her i Landet og i de senere Aar ogsaa i Udlandet. Den kan ved aarlig Indskæring holdes i en smuk Pyramideform.

78. Pyramidepoppel med Vildskud fra Roden. 79. Pyramidepoppel, Københavns Vestre Kirkegaard.
80. Uudtyndet Pyramidepoppel, Gladsaxe. Uudtyndet ses den Fig. 77. Foto: J. Th. 1936.

I almindelig daglig Tale mener man med Foraarsblomster alt, som i det tidlige Foraar pibler frem, ofte endnu af den frosthaarde Jord. Af praktiske Grunde vil det være rimeligt at adskille Foraarsblomster i to Grupper. Denne ene Gruppe er Løg- og Knoldvækster, som Tulipaner, Eranthis og lignende, – den anden Gruppe, som jeg i det følgende vil omtale, er *Viola tricolor maxima*, Stedmoderblomster, *Myosotis silvatica*, Forglemmigej, og nogle enkelte *Primula*. Disse to Grupper er, naar Talen er om Planter til Bede og Grupper paa Gravsteder, saa godt som de eneste, der kan komme i Betragtning.

Alle Planter, som skal benyttes til Udplantning paa Grave, skal være meget tidligt paa Færde med Hensyn til Blomstring; dette gælder ogsaa *Viola* og *Myosotis*. De skal være saa langt fremme, at de allerede i Begyndelsen af April, saa snart Granpynten er taget af, kan plantes ud og straks være en Pryd for den Grav, hvorpaa de staa; man ser ofte Foraarsblomster, som end ikke viser Farve; det er naturligvis galt.

Viola tricolor maxima, Stedmoderblomsten, er den, der med mest Fordel anvendes til Beplantning af Gravenes Blomstercentre (se Billede „V. K.“ XI Fig. 61).

Den er en fleraarig Urt, som nedstammer fra flere Arter, men som paa Grave kun anvendes som etaarige, overvintrende Planter. Stedmoder mister ret hurtigt sit tiltalende friskt soignerede Udsende, naar det bliver for varmt i Vejret. Stænglerne bliver lange og ranglede og Blomsterne smaa og af svagere Farve.

Dette er kun en Fordel, da man gerne vil have Stedmoderblomsterne fjernet og Sommerblomsterne plantet ud inden 15. Juni; længere end til denne Dag maa Stedmoderblomster ikke gerne staa i den centrale Blomstergruppe, men man kan, naar Sommerplanterne plantes ud, ofte med Held samle de bedste Stedmoder i Klynger og f. Eks. sætte dem mellem de eventuelle Roser, dog bør de kun staa her, indtil disse blomstrer.

Ofte ser man Huller i Stenhøje udfyldt med *Viola*; dette maa absolut fraaades; det er kun en stakket Pryd. En Stenhøj er ikke Stedet til Plantning af skiftende Blomster.

Sorter: Vi er enige om, at Stedmoder meget tidligt skal være i Blomst; hertil egner de nyere Sorter af *Viola tricolor maxima hiemalis* sig bedst. Af disse vil jeg særlig anbefale de paa Københavns Vestre Kirkegaard særlig gennemprøvede Sorter.

„Nordpol“ og „Iskongen“ er, som Navnene antyder, hvide. „Mars“ er gul; endnu bedre er „Helios“, som er af en vidunderlig klar, rengul Farve.

„Himmeldronningen“ er af en klar pastelblaa Farve og meget rigblomstrende. „Martsvidunder“ er i April et purpurlet Vidunder.

Lidt senere i Blomstringen er *Viola tricolor maxima* „Trimadeau“, men til Gengæld en Del større i Blomsterne. Af gode, prøvede Sorter vil jeg anbefale:

„Lord Beaconfield“ som den allerbedste, – det er efterhaanden den af Veteranerne, der har holdt sig bedst og med Rette; den stærke blaa Farve til den hvide Fane forlener den med et livligt og næsvist Udseende, som har gjort den til den mest populære Sort.

„Kaiser Wilhelm“, som er af en dejlig himmelblaa Farve, er paa lune, gode Voksesteder en fortrinlig Sort, men staa den paa et uegnet Sted, er den tilbøjelig til at blive for lille i Blomsten.

Viola tricolor maxima „Rokkeli“ indeholder de allerbedste Typer, de er blot en

81.

vel afprøvede. — „Guldelse“ er mørkorange, „Alpeglød“ har denne dejlige fløjlsbløde, brune, gyldne Farve, som ellers kun findes hos Gyldenlak. „Thunersø“ er mørk himmelblaa, omtrent af samme Farve som „Kaiser Wilhelm“, men langt bedre end denne Sort.

Myosotis silvatica, Forglemmigej, er en meget anvendelig Foraarsblomst, navnlig til Underplantning mellem Tulipaner; staar *Myosotis* alene, kan den virke for monotont, den ejer ikke Stedmoderens prægtige Farver. Da de Sorter, der skal bruges til Grave, maa være meget lavè og tætte, kan der i meget fugtige Foraar vise sig visse Vanskeligheder ved at afholde *Myosotis* fra at raadne. De lave Sorter er i det hele taget vanskeligere at faa i Gang; man kan ofte se den ene Halvdel af Planten „skyde“, mens den anden Halvdel aldrig kommer i Gang.

For en Kirkegaardsgartner er der ikke saa stort Udvalg i Sorter at vælge imellem, — paa Københavns Vestre Kirkegaard bruges i alt væsentlig kun to, nemlig „Indigo“, som er den tidligste og maa siges at være den bedste, men som kan have den Skavank at staa i Stampe, og „Victoria“, som er den laveste, men som til Gengæld er noget sildigere. Se Billede af Bed med Forglemmigej „V. K.“ XI Fig. 57 samt Fig. 83 senere i nærv. Hefte.

Det hænder, at Publikum forlanger, at der i Gravens Bede plantes *Primula*; jeg synes, man skal fraraade dette, det er Synd baade for *Primula* og Grav; men skal det endelig være, er *Primula Juliae* en af de bedste, — *Primula hybrida* Purpurkissen kan anvendes, og f. Eks. i et Klinkebed kan *Primula denticulata* se dekorativt ud.

Maaske er der Grund til at nævne, at *Bellis perennis fl. pl.* fra Bænk paa enkelte Steder vil gøre sin Virkning. Men disse Planter hører hjemme paa Stenhøjen sammen med *Auriklen*, og der synes jeg, de skal blive.

Der findes naturligvis mange andre udmærkede Sorter end de her nævnte, baade af *Viola* og *Myosotis*, og der vil i Løbet af nogle Aar utvivlsomt være andre gode Nyheder fremme, men alt for mange Sorter skal man nu ikke føre ud paa Kirkegaardene, før de er vel afprøvede. Et Sted, hvor der gøres et meget stort Arbejde for at være med i alt, hvad der kommer af Nyheder, er i Gartneriet paa Københavns Vestre Kirkegaard; her vil Interesserede kunne se et af Landets smukkeste Sortimentter af Foraarsblomster til Grave.

81. Gravsted paa Københavns Vestre Kirkegaard med Stedmoderblomster omkring Gravmælet.
Foto: J. Th. 1936.

En praktisk Form for Afmærkning af nye Grave.

Enhver kender sikkert til den Vanskelighed, der er forbunden med at finde en ny Grav paa en Kirkegaard, – især er det vanskeligt, naar man ikke selv har været med til Begravelsen, og især er det svært paa Hovedstadens og de andre Byers store Kirkegaarde, hvor der til Stadighed er en Mængde nye Grave. Lad være, at selve Orienteringen alene kan volde sin Vanskelighed, men selv om man altsaa nok ved, hvor paa Lag den paagældende Grav findes, saa kan det alligevel nok passere, at det er svært at finde den rigtige Række. Og i Rækken er der saa og saa mange nye Grave med mere eller mindre friske eller visne Kranse, der melder om Børns, Svigerbørns og Børnebørns eller Søkendes Kranse, men sjældent bringer Navnet paa den Afdøde. Og kender man ikke det Nummer, som findes afmærket paa Graven, kan det altsammen ikke hjælpe.

Ganske anderledes i de smaa Sogne paa Land og i By, hvor der kun forekommer en Begravelse i Ny og Næ, – en om Maaneden eller saa. Der er det ikke vanskeligt at finde den nye Grav, og Orienteringen paa Kirkegaarden er ikke svær. Hvor mærkeligt da, at det netop er paa saadanne smaa Kirkegaarde, at man har fundet paa at afmærke Gravene tydeligere end noget andet Sted.

Metoden er kendt fra Landsbykirkegaardene omkring Køge, og den bestaar i dette, at der straks efter Begravelsen opsættes et lille Trækors paa ca. 50 cm, og paa dette er paa en Træplade malet den Afdødes Navn samt Fødsels- og Dødsdata. Det hosstaaende Billede viser tydeligt, hvorledes det praktiseres, og Korset staar mellem Kransene, til der rejses et Gravmæle. Naar dette er rejst, stilles Mærket bag dette – og gør derved Nytte ved ogsaa at vise Navnet til den anden Side. Kommer der ingen Gravmæle, ja saa faar Korset stadig Lov at staa paa Graven, og saa har den Afdøde da altsaa alligevel faaet sig et „Minde“.

Denne Skik fortjener langt større Udbredelse, end den har. Den er smuk, og den er praktisk. De store Kirkegaardes Ledelse har her noget at lære af de smaa.

82.

Om Vedligeholdelse og Gravmæler. Af Stenhuggermester H. P. Hansen Glem.

Hvem der (som undertegnede) i den sidste Menneskealder til Stadighed har færdedes paa mange Kirkegaarde, glæder sig i Dag over at se de store Fremskridt, der i de sidste ca. 15 Aar er sket paa vore Kirkegaarde, særlig paa Landet. Mange Steder er der sket en stærk tiltrængt Regulering af Gravstederne, og næsten overalt er man inde paa at holde selve Gravstederne i god Orden med Renholdelse og Plantning.

82. Mærke for nye Gravsteder paa Egby Kirkegaard, Ll. Skensved.

Foto: J. Th. 1936.

Det er et glædeligt Tidens Tegn, at dette er gaaet op for de fleste, eftersom Kirkegaarden rummer saa rige Minder for os alle.

Men en Ting maa der peges paa, som man mange Steder ikke er opmærksom paa, det er Monumenterne paa Gravstederne. Hvor der ikke er solide Fundamenter under dem, er de (efterhaanden som Jorden synker sammen under dem) tilbøjelige til at hælde, – det skæmmer altid et Gravsted, naar Monumentet staar skævt, – derfor bør dette rettes samtidig med den øvrige Vedligeholdelse af Gravstedet.

Ligeledes ser man ofte paa et ellers velholdt Gravsted, at Inskriptionen paa en Gravsten næsten er ulæselig, fordi Inskriptionsfladen er snavset – denne bør (ligesom det øvrige paa Gravstedet) vedligeholdes, og i det mindste renholdes. Arbejdet hermed er i Reglen en Bagatel i Sammenligning med det øvrige Arbejde paa Gravstedet, idet denne Rensning kun skal foretages en Gang hvert Foraar; er det en poleret Gravsten, kan det gøres paa et Øjeblik med en blød Klud eller Børste og rent Vand, og er det en ru Sten, kan Rensningen foretages med en almindelig Skurebørste og rent Vand. Man skal beskytte Inskriptionen under Rensningen ved ikke at skure eller gnide paa den; Snavset i Bogstaverne kan altid blødes af, forudsat at det ikke er Mosdannelser, der af Solen er brændt fast.

Det er en Misforstaaelse, naar man tror, der skal Syre til for at rense en Sten – det maa man aldrig bruge, da det altid ødelægger. Om de øvrige Flader paa et Monument skal holdes rene, er en Smagsag, hvorom der ikke skal diskuteres, – den Patina, Tiden sætter paa et Monument, kan ofte være meget smuk. En Betingelse for, at Inskriptionerne altid er lette at holde læselige, er, at disse er dybt indhuggede eller stærkt fremhævede paa Stenen.

Skal Inskriptionen opfyldes eller males, er Sommerens varme Tid bedst egnet hertil, og vil man være sikker paa, at dette Arbejde bliver udført rigtigt og med det bedste Materiale, bør man lade det udføre af en Monumentforretning, der altid vil være interesseret i at yde det rigtige Arbejde. Naar dette bemærkes, har det sin Grund i, at der saa at sige overalt i Landet er Folk, der rejser omkring og fusker med dette Arbejde og anvender daarligt Materiale, – naar det saa viser sig, at Arbejdet ikke svarer til Hensigten, kan man aldrig finde Manden.

Om disse faa Bemærkninger maatte bidrage til, at flere og flere tager denne Opgave op paa vore Kirkegaarde, da vilde vi være naaet endnu et Skridt videre i Retning af at gøre vore Kirkegaarde til de hyggelige Mindelunde, som de bør være.

83.

83. Forglemmigej som Underbund for hvide Tulipaner (jfr. Teksten S. 48).

Om Sænkeapparater og deres Anvendelse. Af Inspektør Chr. Beck Skrydstrup.

I „Menighedsraadenes Blad“ for August 1936 spørger Redaktøren, om nogen har Kendskab til Sænkeapparater for Ligkister, idet han mener, at et saadant kunde fri Mennesker fra et vanskeligt og stundomt risikabelt Arbejde under en Begravelses-højtidelighed. Da jeg paa dette Omraade har nogen Erfaring, skal jeg hermed fremsætte Resultaterne af disse.

Der har i Aarenes Løb været gjort adskillige Forsøg paa at fremstille et brugbart og praktisk Sænkeapparat, og saa langt tilbage som ca. 1880 blev, efter et gammelt Fotografi som fandtes i afdøde Inspektør *Bahnsons* Eje, et saadant demonstreret for Autoriteterne, vistnok paa en Plads, hvor nu Københavns Raadhus er bygget. Demonstrationen har, som flere senere, antagelig ikke været særlig vellykket, ihvertfald blev Apparaterne aldrig benyttet i Praksis. Ca. 1912 fremkom et tysk Firma med et Sænkeapparat, som man ved Forsøg fandt brugbart, og Københavns Begravelsesvæsen anskaffede 8 af disse, som blev fordelt paa Vestre, Assistens og Bispebjerg Kirkegaarde. De blev her i nogle Aar anvendt lejlighedsvis, indtil man under Verdenskrigen paa Grund af Vanskeligheder med at fremskaffe Reservedele ophørte med at benytte dem.

Begejstringen for disse Sænkeapparater har aldrig været stor hos dem, der havde Ansvaret for Betjeningen. Der skete ganske vist ingen *større* Uheld, men adskillige smaa. Det kunde f. Eks. hænde, at Bremserne udløstes saa brat, at Kisten rutsjede tilbunds med et Bump, ligesom den havde Tilbøjelighed til at lægge sig om paa Siden. Udløsningen af Bærekæderne kunde ogsaa til Tider volde Vanskeligheder.

For nogle Aar siden konstruerede en Fabrikant fra Hjørring et Sænkeapparat, som blev gennemprøvet her paa Kirkegaarden, men det viste sig at være for tungt og uhaandterligt, og dets senere Skæbne er mig ukendt.*)

Det Sænkeapparat, som Redaktøren af „Menighedsraadenes Blad“ omtaler, og som Agenten paastod i stor Udstrækning blev anvendt i Norge, fremstilles af C. O. Nielsens Gjerdefabrik i Oslo. Apparatet er ogsaa blevet demonstreret her for Kirkegaardssagkyndige i København og Omegn, men ingen af de tilstedeværende Autoriteter fandt, at det frembød saadanne Fordele, at man burde gaa bort fra den gængse Form: Sænkning ved Hjælp af Tove.

De væsentligste Anker, som kan fremsættes mod de Sænkeapparater, der hidtil er fremstillet, er, dels at de er for tunge, ikke fuldtud sikre, samt at de kun kan benyttes, saafremt Opgangen til Graven ligger lige udfor denne.

Endelig kan det bemærkes, at Brugen af Sænkeapparater ikke kan betyde nogen økonomisk Vinding, idet Ligbærerne alligevel maa være til Raadighed, og ukyndige kan let anbringe Kisten for tæt paa Apparatet.

Jeg har paa mine Rejser i Udlandet endnu aldrig set anden Form for Sænkning af Ligkister end ved Hjælp af Tove, og jeg anser stadig denne for den mest hensigtsmæssige og mindst risikable.

Noget helt andet er, hvad der kan praktiseres i Krematorier, hvor der er hydrauliske Sænkeapparater, og hvor de fungerende Tjenestemænd selv kan anbringe Kisten, som den skal staa.

*) Se herom „Menighedsr. Bl.“ for 1936. Red. Anm.

Danske Kirkegaarde i 1936.

Af foretagne eller forberedte Nyanlæg og Udvidelser af de danske Kirkegaarde, som er kommet til Redaktionens Kundskab, skal nævnes følgende:

Aars (Havearkitekt *Emil Böttiger*), Askov, Asminderød, Bording, Bramminge, Brande (indviet 22. December), Brovst, Damager (indviet 11. Maj), Dørring, Egebæksvang, Ejstrup (Havearkitekt *Chr. Nielsen*; indviet 9. Juni), Esbjerg (Faurfeld), Fiskbæk (indviet 15. December), Fjerritslev (indviet 1. November), Frederikshavn (indviet 15. November), Gentofte („Mariebjerg“; Kommunegartner *G. N. Brandt*; indviet 6. Oktober), Graasten, Grenaa (*Böttiger*; Omkostninger ca. 10,000 Kr.), Guldberg (Kirkegaardsgartner *J. Gravesen* samt Gartnerne *Gram* og *Rasmussen*; indviet 7. Juni), Guldager, Gørlev (Havearkitekt *Johannes Tholle*), Haderslev (*Chr. Nielsen*), Hejninge, Helsingø (Gartner *Svendson*; indviet 13. September), Hem (indviet 20. December), Hillerød, Holstebro, Horslunde (Lærer *Fr. Hansen* og Gartner *Samuelsen*; Omkostninger ca. 5,000 Kr.), Hover (*Chr. Nielsen*), Hundborg (*Böttiger*; Omkostninger ca. 11,000 Kr.), Højby (Lektor *G. Georgsen*; indviet 17. Maj), Højrup, Hørudum (Licitation 20. Juli), Hørsholm (*Tholle*; Omkostninger ca. 35,000 Kr.), Indslev, Jels, Kettinge (Landinspektør *Lorentzen*), Kirkeby, Kolding (Havearkitekt *J. P. Andersen* og Graver *J. Lykkebo*), Komdrup, Konkel, Københavns Vestre (Inspektør *Chr. Beck Skrydstrup*), Læborg (indviet 26. Maj), Lynæs (*Tholle*), Marstal (Gartner *J. Jensen*), Mern, Mosbjerg, Nykøbing S. (*Tholle*), Nørre-Aaby (Gartner *Olsen*), Nørre-Bjært, Nørup, Middelfart, Odby, Odense (Kirkegaardsinspektør *Raahauge-Askegaard*), Ribe (indviet 13. November; Omkostninger ca. 33,000 Kr.), Rinkenæs (*Tholle*; indviet 21. Maj), Saltum (Entrepreneur *K. Jepsen*), Selde, Skive (*Chr. Nielsen*), Silkeborg (Stadsingeniør *Gunder Hansen* og Kirkegaardsinspektør *C. V. Møller*), Slagelse St. Mikkel (Inspektør *Rud. Rasmussen*; indviet 10. August; se „V. K.“ XII S. 27–28), Snæbum, Stagstrup, Struer, Sønderup, Toksværd (indviet 14. September), Vejle „Søndermark“ (*Chr. Nielsen*; Omkostninger ca. 45,000 Kr.; se foran Side 41–43), Vojens (indviet 4. Oktober) samt Vraa.

Gentofte har faaet sit Krematorium paa Mariebjerg Kirkegaard (Danmarks seks-tende Krematorium; Arkitekt *Frits Schlegel*), og i Svendborg ventes bygget et Kolubarium (Arkitekt *A. Jensen*). Urnehaver nyindrettes paa de eksisterende Kirkegaarde i Aarhus, Kalundborg og Nørre-Sundby samt som et naturligt Led i flere af de nye Kirkegaardsanlæg.

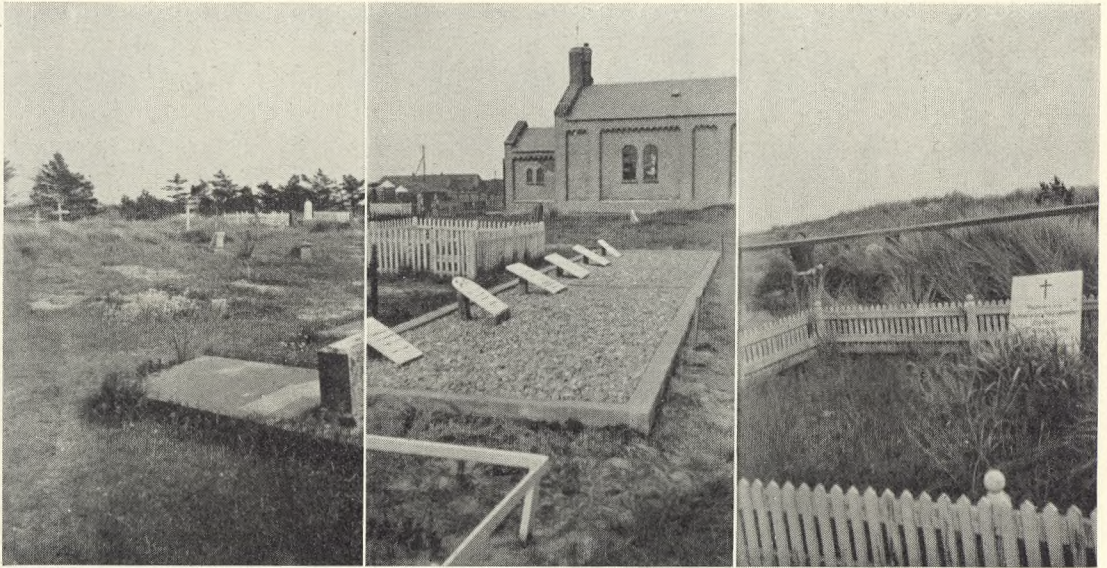
K. Walbjørn Christensen afløste fra 1. April Graver *Lund* i Holstebro, og fra 1. Juni frattraadte Kirkegaardsinspektør *L. V. Andersen* sin Stilling i Randers. Som Leder af Mariebjerg Kirkegaard ansattes Havebrugskandidat *Svend Hansen*. Fra 1. April 1937 er Kirkegaardsgartner *Houmann* i Vejle udnævnt til Inspektør. Den 26. Oktober afgik Graver *Fr. Kiær* (Gentofte) ved Døden.

„Foreningen for Kirkegaardskultur“ holdt sin Generalforsamling i Ribe den 27. August.

84.

84. Urnegravsted i Reichenberg, Tschecoslovakiet. Anlæg og Foto: Gartenarchitekt Günther Vogel.

85.

Fra en Vesterhavskirkegaard.

Af Forstander, Dr. phil. Axel Garboe.

Meget kan man læse ud af vort Lands forskellige Kirkegaarde. Hver Egn sætter *sit* Præg paa de Dødes Hvilested. Hver Grav har *sin* Historie at meddele. De skiftende Tiders Smag – eller om man vil: Kulturstrømninger – præger ogsaa Kirkegaardene.

Saa ligger da disse fredlyste Pletter rundt om i vort Land og fører deres egen stille Tale for den, som vil lytte dertil. Mest naturligtvis for den, som har levet Egnens Liv i mangfoldige Aar og kender alle dem, der hviler under Gravtuerne. Men ogsaa for en Vandringsmand, der standser en Stund, gaar gennem Kirkegaardslaagen og dvæler i de Dødes Have.

En af de paa sin Vis ejendommeligste Kirkegaarde ser man ved *Nørre Lyngvig* paa Holmslands Klit ved Ringkøbing. Vesterhavets barske Nærhed præger Kirkens Omgivelser. Der gror Marehalm og fattige, vilde Urter mellem, ja over Gravene, som Folk prøver paa at holde fri for den uønskede Vegetation, undertiden ved Midler, som andre finder uskønne: En planteløs Grusbelægning som en lille Ørken, indrammet af en graa, støbt Cementramme. Saa synes man, at det er bedre at lade et Kors af Jern eller Træ markere Graven, der iøvrigt dækkes af Klittens vilde Flora, – som Terje Vigns Grav derude paa det yderste Skær.

Gravene taler deres eget, stærke Sprog om den Kamp, der føres for Livet derude ved det store Hav – eller i det enkelte Menneskes Sjæl. „Paa Blodets Regning“ satte de over en hedengangen. Og disse Ord aabner vide Perspektiver.

Men ogsaa om Forlis taler Kirkegården i Nr. Lyngvig. Her fandt mangan en Sømand sit sidste Hvilested. Udenlandske Navne staar der paa Stenene.

Havets Nærhed mærkes. Barsk er Naturen derude. Ogsaa Kirkegården i Nørre Lyngvig afspejler dette og har meget at sige til den, der træder indenfor dens Laage.

85. Fra venstre: 1. Billede af uplejede Grave, 2. Grav med Cementramme og ikke anden Prydelse end Marmortavler og 3. Hollandske Søfolks Grav.

Alle Fotos fra Nørre Lyngvig Kirkegaard ved A. Garboe, 1935.

86.

87.

Angreb og Bekæmpelse af Buxbomgalmyg. Af Havebrugskand. A. Ærsøe.

I de senere Aar er Buxsplanterne paa vore Kirkegaarde blevet Genstand for Angreb af et Insekt, der ødelægger Bladene og bevirker, at Planterne i større eller mindre Grad forringes i Udseende. Dette Skadedyr er Buxbomgalmyggen, et lille, uanseligt Insekt af Familien *Cecidomyidae*. Paa Grund af den korte Flyvetid (3-4 Uger) og den ringe Størrelse (3-4 mm) er Insektet sjældent blevet bemærket. I over 11 Maaneder af Aaret er det indesluttet i lukkede Miner paa Bladenes Underside. For at naa til en virksom Bekæmpelse af Angrebet, er det af stor Betydning at have Opmærksomheden henvendt paa dette Forhold.

Flyvetidens Begyndelse saavel som Æglægningen er naturligvis til en vis Grad bestemt af de klimatiske Forhold paa det paagældende Sted. Herhjemme vil Flyvetidens Begyndelse normalt falde i sidste Halvdel af Maj. Dens Længde vil alt efter Vejrets Beskaffenhed variere fra 3 til 4 Uger. De orange-gule Insekter forlader Bladene, idet de med stort Besvær skubber sig ud af de gennemsigtige Puppehylstre. Efter kort Tids Forløb begynder Parringen og Æglægningen. Et Insekt lægger gennemsnitlig 60-75 Æg. Alle disse Livsfunktioner fuldføres i Løbet af meget kort Tid, da et voksent Insekt kun lever ganske faa Dage. Galmyghunnerne dør allerede efter 3-4 Dages Forløb; Hannerne lever kun ca. 2 Dage. Hunmyggene anbringer ved

86. Kraftigt Angreb af Buxbomgalmyg. Man ser, hvorledes Bladenes Underside er mishandlet gennem Galmyggens Minerarbejde.

87. Galmyggene er bleven fjernet ved Fuglenes Hjælp, og Bladene er derved bleven helt ødelagt.

Hjælp af en Læggebrod Æggene i Bladvævet lige indenfor Bladundersidens Epidermis. Ved svære Angreb kan der findes 15-20 Æg i hvert Blad, ofte endnu flere. Larverne naar i udvokset Tilstand en Længde paa 2-3 mm. De helt unge Larver er først hvidlige, senere bliver de grønlige for i det sidste Stadium at antage en orange-gul Farve. De udvikler sig i lukkede, blæreagtige, flade Miner i Bladvævet, idet de lever af de omkringliggende Bladceller. Disse Miner kan man i Juni iagttage som runde, mørkegrønne Pletter paa Bladundersidens Epidermis. Hen paa Efteraaret bliver Bladfladen blæreagtigt opsvulmet, samtidig med at Minerne har antaget en gullig Farve. Larverne overvintrer i disse og er meget modstandsdygtige overfor Kulde. Forpupningen finder først Sted i Slutningen af April eller i Begyndelsen af Maj, og Puppestadiet varer 3-4 Uger. Pupperne er 2-3 mm lange.

Ved Forstyrrelsen af Bladparenkymet bliver Bladene mere eller mindre ødelagte. Efter at de voksne Insekter har forladt Bladene, tørrer disse ud og falder ofte af. Dette medfører en betydelig Forringelse af Planternes Udseende og kan ved særlig stærke Angreb bevirke, at Planterne dør. Dette er dog forholdsvis sjældent herhjemme.

Angrebet har i de senere Aar faaet nogen Betydning for vore Kirkegaarde, idet der adskillige Steder er konstateret Angreb af temmelig ondartet Beskaffenhed.

Takket være dette Insekts „skjulte“ Levevis har det kun faa naturlige Fjender. Det er iagttaget, at Myrer har udtrukket og fjernet de fuldvoksne Insekter, idet disse var i Færd med at afskyde Puppehylstret. Ogsaa Mejslerne angriber Galmyggen, idet de om Vinteren hakker Larverne ud af deres Miner. Denne naturlige Bekæmpelse har dog kun ringe praktisk Betydning. Det er derfor nødvendigt ved en effektiv Bekæmpelse at anvende kunstige Midler.

Den letteste Metode er at forhindre Æglægningen. Det er iagttaget, at Myggene undgaar snavsede Blade, og at tilsmudsede Planter bliver mindre angrebet end rene. Man kan altsaa formindske Æglægningen stærkt ved en rettidig Overpudring med et fint Pulver. Meget bedre Virkning har dog en Overpudring med en fin pulveriseret Insektgift. Denne bør foretages kort før de voksne Insekter kommer ud af Pupperne. De Myg, der efter meget Besvær har befriet sig fra Puppehylstret og sætter sig til Hvile paa Bladet, vil blive ramt af Giften og gaa til Grunde, og de, der undslipper for senere at komme tilbage for at lægge Æg, vil ligeledes blive ramt.

I Udlandet er det ved Pudringsforsøg paavist, at Buksbomgalmyggen let og sikkert kan bekæmpes paa denne Maade. Det er af stor Betydning for Resultatet, at Bladene er overpudret paa det Tidspunkt, hvor de første Myg kommer ud af Pupperne. Hvis man venter med Pudringen, til der findes adskillige Myg i Luften, kan man regne med, at en hel Del Blade allerede er befængt med Æg. Omkring Midten af Maj maa man undersøge de angrebne Planter og straks pudre, hvis man opdager fuldvoksne Galmyg.

Den sikreste Metode til Bestemmelse af Flyvningens Begyndelse er en regelmæssig Kontrol med Bladenes Underside. Saa snart man opdager enkelte Pupper, der er ved at træde ud af deres Miner eller event. tomme Puppehylstre, maa man straks paabegynde Pudringen, for i Løbet af faa Dage er Flyvningen i fuld Gang. Forstaaelsen af dette Forhold er af overordentlig Vigtighed for en effektiv Bekæmpelse. Det er nødvendigt at gentage Pudringen nogle Gange i Løbet af de følgende 3-4 Uger, sikrest hver 4.-5. Dag; i Regnvejr lidt hyppigere. Ved denne simple Metode skulde det være muligt at komme dette saa farlige Skadedyr til Livs.

88.

Tornehamn Kirkegaard i Lapland. Af Havebrugskand. Inger Margr. Jørgensen.

Under de store jernbanearbejder ved anlæggelsen af riksgränsbanen fra jernmalmfelterne i Kiruna i Lappland til den nærmeste isfrie havn, Narvik, paa Norges vestkyst udbrod der i foraret 1900 tyfus blandt arbejderne, der næsten allesammen var ganske unge mennesker paa omkring 20 aar. Under de primitive forhold i den barske vildmark bredte den sig med rivende hast, og en stor del af arbejderne bukkede under.

De døde hurtigt efter hinanden, blot med dages mellemrum og maatte saa hurtigt som muligt i jorden. Paa denne maade fremkom *Tornehamn kirkegaard*.

Et lille stykke fra barakkerne fandt man et egnet sted i birkeskoven, hvor det var muligt at komme i jorden. Her blev arbejderne begravet tæt ved hinanden i lange, lige rækker, og paa hver grav blev sat et enkelt, hvidmalet træ Kors med navn, hjemsted og dødsdag.

89.

88. Typisk Birkeskov fra Tornehamn-Eggen.

89. Grave og Gravmæler paa Tornehamn Kirkegaard. Foto: Forf.

Første gang, jeg besøgte Tornehamn kirkegaard, var i slutningen af september 1934. Efter en milelang vandring fandt jeg den lille indhegning af hvide birkestammer. Laasen i laagen var en frisk pilekvist. Hele kirkegaarden var urørt siden de store begravelser. Alle de hvide kors stod som dengang, blot med malingen noget afskallet. Vildmarken var vokset inden for hegnet, naturen havde igen taget alting i besiddelse. Store birketræer og røn var vokset op midt i gravene, og græs og revling og blaabær dækkede alle tuer, og overalt voksede og blomstrede den røde gederams. Rønebærene glødede i solen og birken dryssede sine gyldne blade over grave og kors. Ingenting var mere gribende end denne hvileplads. Alle disse mange kors sagde saa meget, – paa nogle var der bare et enkelt navn: Erling, og saa hjemsted, Norge; det var alt, hvad man vidste om sin nærmeste arbejdskammerat. Hvilket indtryk af død og fred!

I september 1936 søgte jeg paa en klar frostdag til Tornehamn; freden og stilheden drev mig. Men nu havde kulturen holdt sit indtog! Det primitive birketræshegn var borte. I stedet var bygget en kolossal granitmur spækket med cement. For indgangen var sat en mønjerød jernlaage med rigtig laas. Kirkegaarden var planeret, udlagt med gange og ensartede gravsteder. Alle de gamle hvide kors var taget op, malet fint og sat ned igen, men nogen var drejet en omgang, for der skulde være orden i sagerne, de skulde alle vende samme vej. Desuden var der foretaget en mindre udvidelse af kirkegaarden for at skaffe plads til nutidens døde fra de smaa huse langs banen.

Jeg kunde ikke faa mig selv til at fotografere dette nye, der ikke var i pagt med land og egn, og gik bort for at bevare det første skønne indtryk af død og fred.

Gravsted paa Tibirke Kirkegaard.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

For et Par Aar siden fik jeg af Toldkasserer *Vilh. Tofte* Anmodning om at assistere med Omordning af Familiens Gravsted i Tibirke, idet man var utilfreds med det og frygtede Ubehageligheder af fremtidige Begravelser i Fortsættelse af de daværende. Gravstedet var (og er) meget malerisk beliggende ind under Skoven og det omgivende Stengærde; men den foretagne Anlægsform svarede kun lidet til Stedets særlige Karakter, hvortil kom, at bl. a. Hækken om Gravstedet kun trivedes daarligt, og Gravmælets Placering midt i Gravstedet krævede en mere pretentios Anlægsform, end der stemte med de landskabelige Forhold og Familiens Ønsker.

Ved Omordningen foretoges derfor først og fremmest en Flytning af Gravmælet til højre Hjørne af Gravstedet, ligesom det placeredes umiddelbart paa Jordoverfladen uden de gængse, desværre som Regel saa mislykkede „Stenhøje“. Dernæst opbyggedes et tvesidet Gærde af Marksten om alle fire Sider, og endelig placeredes der i venstre Hjørne bagtil en lav Egetræsbænk, bestaaende af en Planke med en Bolt fæstet til to opadtil tilspidsede Natursten. I Gærdet fortil indrettedes et Trin og en Indgang til Gravstedet, og fra denne førte en Sti af Trædesten til Bænken. Hele Gravstedets Flade dækkedes af Bjørnegræs, og ellers plantedes der kun et Par *Juniperus* samt ved Gravmælet 2 *Cotoneaster horizonthalis* og 1 Birk – samt i Gærdet tørketaalende Stenplanter. Med dette enkle Motiv og med denne „beskedne“ Plantebestand var man enige om, at Stedets særlige Karakter havde faaet sin Tribut, at

90.

91.

Gravmælet havde faaet den naturligste Ramme, og at den Afdøde havde faaet det værdigste og smukkeste Minde og Hvilested. En tør Sommer sinkede Væksten noget, hvorfor Billederne her ovenfor ikke formaar at gengive den Frodighed, som nu karakteriserer Gravstedet.

Arbejdet udførtes med megen Forstaaelse og Interesse af Anlægsgartner *Johannes Jørgensen* i København.

90.-91. *Johannes Tholle*: Familiegravsted paa Tibirke Kirkegaard.
Foto: Forf.

Fjernelse af Afrømning og Ler og Anskaffelse af Muldjord.

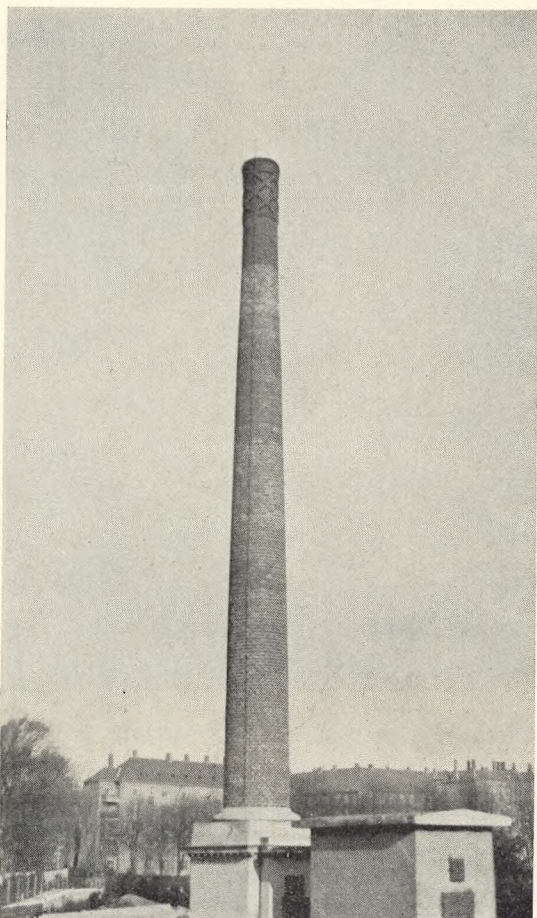
Af Overassistent A. Hilsøe.

Da Kirkegaardene i sin Tid blev anlagte, laa de et godt Stykke uden for Byen, og Afrømningen kunde da brændes i store Baal paa de aabne Marker, naar Vinden var gunstig derfor; og saa længe Kirkegården endnu ikke var belagt, kunde man grave Muldjorden af paa de ubenyttede Arealer og i Stedet for fylde op med Leret.

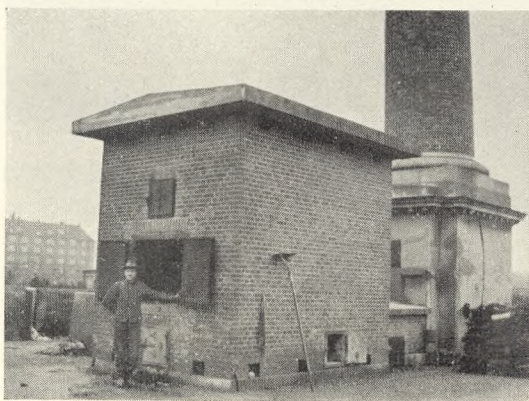
For en Storstadskirkegaard, som efterhaanden bliver belagt, og som uden for Murene bliver omgivet af Bebyggelse, vil Fjernelsen af al Slags Afrømning og af overflødig Ler fra nye Grave og Tilførsel af Muldjord til Gravstedsanlæg blive Problemer, som maa og skal løses paa den bedste og helst ogsaa billigste Maade.

Angaaende *Afrømningen* havde man paa Frederiksberg forhen 3 Udveje: det kunde køres til Københavns Kommunes Losseplads, hvad der foruden den lange Kørsel vilde koste en Afgift af 1 Kr. pr. Læs, eller det kunde køres til Frederiksberg Kommunes Forbrændingsanstalt, hvor der opkræves 1 Kr. pr. 100 kg for at modtage det, – eller ogsaa havde man den sidste Udvej: At bygge en Forbrændingsovn paa Kirkegaardens Areal. Dette blev ogsaa vedtaget af Begravelsesvæsenets Bestyrelse (Efteraaret 1921), da den første Udvej vilde koste alt for meget i Kørsel og den anden i Afgift.

Ovnen blev projekteret af Frederiksberg Kommunes tekniske Forvaltning og opførtes i Sommeren 1922 paa et endnu aabent Stykke Jord ved Kirkegaardens

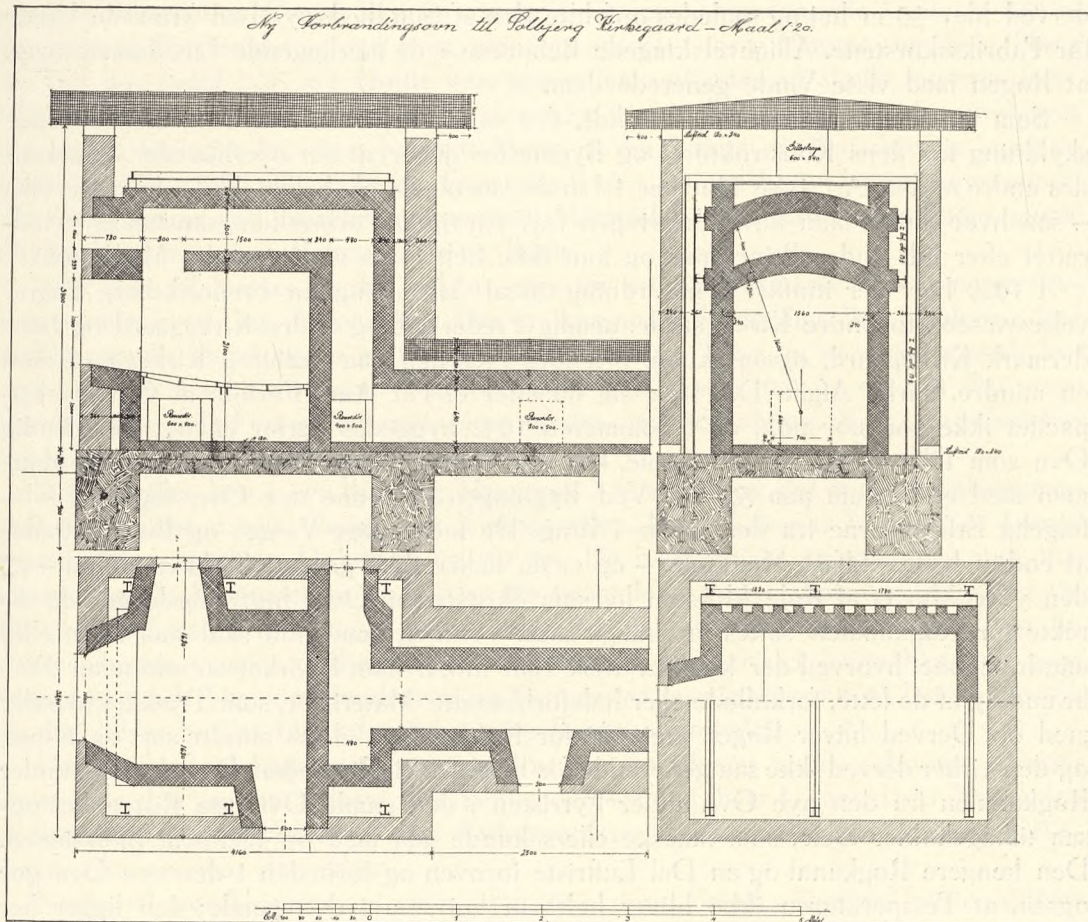
92.

93.

vestligste Grænse, som her gik op til en nu nedlagt Jernbanelinie. Den bestaar af en firkantet Ovn, hvis udvendige Maal er ca. 3 m bred, 4 m lang og 4 m høj, og ovenpaa rejser sig den runde Skorsten til en Højde af 28 m. Udvendig er Ovnen af Beton, indvendig muret op med ildfaste Sten, og Skorstenen er af røde Mursten. I Ov-

92.–93. Forbrændingsovn paa Solbjerg Kirkegaard, Frederiksberg. Foto: Forf.

94.

nen er der et Fyrrum, hævet 1 m over Jorden, og hvis Rumindhold er 3,6 m³. Bunden af Fyrrummet er en Rist, dannet af løse Støbejernsstænger, lagt i Riller med 1 cm's Afstand, saa den fine Aske kan falde ned i Askerummet nedenunder, hvorfra den skræbes ud ad et Par Rensedøre. Den grove Aske og større Slagger, som der dannes en Del af, bliver liggende oven paa Risten og maa renses ud hver Morgen inden Optændingen. Loftet i Fyrrummet dannes af et Par murede Stenbuer med en halv m Afstand, saa Røgen gennem en kort Kanal kan komme ud i Skorstenen, mens Buerne skulde holde det brændende Materiale tilbage. Det viste sig imidlertid, at Trækket i Skorstenen til Tider var saa stærk, at store Stykker Papir og andet lettere Materiale fløj brændende op igennem den og spredtes ud over Kirkegaarden, og Buerne brændte i Stykker, revnede og faldt ned efter nogle Aars Forløb paa Grund af den stærke Hede, der dannedes i Ovnen, nemlig over 1000 Grader.

Heller ikke Skorstenen kunde staa for den stærke Varme, hvor Muren var tyndest, og den revnede i Sommeren 1931. I Efteraaret samme Aar blev de øverste 3 m da revet ned og bygget om, og samtidig lagdes der 2 m til, saa Skorstenen

94. Plan til Forbrændingsovnens Tilbygning (se i Forgrunden af Fig. 93).
 Øverst tv.: lodret Længdesnit; th.: lodret Tværnsnit. Nederst tv.: vandret Længdesnit;
 th.: lodret og vandret Snit af Overdelen.

derved blev 30 m høj og saaledes opfyldte den af Sundhedsstyrelsen krævede Højde for Fabriksskorstene. Alligevel klagede Beboerne i de nærliggende Ejendomme over, at Røgen med visse Vinde generede dem.

Som man ser, var det ikke saa lidt, der var i Vejen med Ovn, men til Undskyldning for dens Konstruktører og Bygmestre tjener, at der overhovedet ikke kendes andre af den Art, ikke blot her i Landet, men vistnok heller ikke i hele Europa, – saa hvor skulde man have Erfaringen fra? En rigtig Forbrændingsanstalt er jo indrettet efter lidt andre Principper og kan ikke helt føres ned i mindre Maalestok.

I 1929 blev der indført den Ordning, at al Afrømning fra Frederiksberg Begravelsesvæsens to andre Kirkegaarde, nemlig Frederiksberg ældre Kirkegaard og Søndermark Kirkegaard, ogsaa skulde brændes i Ovn paa Solbjerg Kirkegaard mod en mindre, aarlig Afgift. Det viste sig da efter et Par Aars Forløb, at Ovnens Kapacitet ikke var stor nok, og i Sommeren 1932 byggedes derfor en ny, selvstændig Ovn som Tilknytning til den gamle, kun en Ubetydelighed større i udvendigt Maal, men med et Fyrrum paa 5,4 m³. Ved Bygningen af denne nye Ovn tog man selvfølgelig Erfaringerne fra den gamle i Brug. De indvendige Vægge og Buer muredes af endnu bedre ildfast Materiale, – og er da heller ikke gaaet i Stykker endnu – og den ydre Mur er af røde Mursten ligesom Skorstenen. Over Indfyringslaagen og direkte for Røgkanalen sattes en Laage med Ventil, som altid skal staa mere eller mindre aabne, hvorved der kommer frisk Luft ind, hvilket bevirker en sekundær Forbrænding af de lette, forkullede eller halvforbrændte Materialer, som Trækket hvirvler med op. Derved bliver Røgen mere fri for Kulpartikler, altsaa mindre sort og lettere, og den virker derved ikke saa generende for Beboerne i Nærheden. Desuden udmunder Røgkanalen fra den nye Ovn under Fyrristen i den gamle Ovn, saa Risten her ogsaa tilbageholder Dele, som maaske ellers kunde gaa med op igennem Skorstenen. Den længere Røgkanal og en Del Luftriste foroven og forneden i den nye Ovn gør ogsaa, at Temperaturen ikke bliver helt saa høj som i den gamle; den ligger her omkring 6–700 Grader.

Temperaturen og den Mængde Materiale, Ovn, kan forbrænde i et vist Tidsrum, afhænger selvfølgelig i høj Grad af Afrømningens Art. Lettest brænder den tørre og visne Gran, som tages af Gravstederne om Foraaret; men det anselige „Bjerg“, der dannes heraf paa Pladsen foran Ovn, er ikke brændt op før et Stykke ind i Juni Maaned. Der er nemlig det meget sørgelige ved den nye Ovn, at den ikke kan forbrænde hurtigere end den gamle, men blot rumme mere. Ingen af Ovnene kan brænde det hurtigere, end at een Mand kan naa at fylde ind efterhaanden, og det var Meningen, at der i den travle Tid skulde have været to Mand til at fyre ind i den nye Ovn, hvis den kunde have fortæret det saa hurtigt, saa for saa vidt kunde den nye Ovn altsaa have været sparet.

Efter at Granpynten er brændt, kommer Afklipningen fra de løvfældende og senere fra de stedsegrønne Hække, og det er vel nok det, der brænder daarligst og mest langsomt, idet de fugtige, grønne Blade og Skud er stærkt blandede med Perlesten og Jord fra Oprivningen. Det giver ogsaa en Masse fin Aske iblandet Perlesten og større, grove Slagger af sammenbrændt Sten, Jord og Urtepotteskaar. Man skal dog ikke være ked af hverken Asken eller Slaggerne, tværtimod maa der regnes med disse Ting som et Aktiv, hvad jeg senere skal komme tilbage til.

I Oktober er det Efteraarsløv, visne Sommerplanter og ofte Buske og Træer fra

ryddede, hjemfaldne Grave, der forsvinder i Ovnens altopslugende Gab, og her er det godt, at Fyrrummet er saa stort, idet derved selv større Planter som hele Thuja og Tax paa indtil 2,75 m's Højde kan puttes lige ind uden at skulle parteres først. I November, December og Januar er det mest frisk Affaldsgran fra Julepyntningen, som ogsaa brænder let, og i Februar-Marts er det Grene og Stammer fra opstammede og udtyndede eller ryddede Træer og Buske, og saa har vi været Aaret rundt. Til Stadighed er der iblandt ovennævnte Materialer visne Kranse og Puder, gamle Ligkistebrætter, visne Potteplanter og Papir.

Som man vil forstaa, er der nok at gøre for en Arbejdsmand med at passe Ovnen næsten hver Dag Aaret rundt. Det er ikke noget behageligt Job, og derfor faar vedkommende Mand ogsaa et Tillæg paa 13 Øre pr. Time og er udstyret med Automobilbriller som Værn mod Askestøv, naar han rensar ud, og med et Par store Skindhandsker, da Fyrredskaberne – som minder om Redskaberne til en Centralvarmeovn – ikke altid er lige behagelige at tage paa.

Asken trilles hen i eet Rum og Slaggerne i et andet, og det anvendes altsammen ved Anvendelse af nye Gange paa Kirkegaarden. Dette foregaar her ved, at Gangkassen udgraves til en Dybde af ca. 40 cm. De nederste 20 cm opfyldes med itu-slaede, gamle Monumenter og Tavler fra hjemfaldne Grave; herover lægges et ca. 20 cm tykt Lag grove Slagger, som stødes fast, og øverst et 3–4 cm tykt Lag fin Aske. Gangen tromles med en svær Haandtromle, og efter det første Regnvejr paa-lægges et tyndt Lag sort Pandegrus, og Gangen er færdig og solid til lettere Kørsel, og den bliver hurtigt tør, selv efter svære Regnvejrperioder.

Det Spørgsmaal ligger nær, om ikke Varmen fra Ovnen kunde udnyttes i Stedet for at lade den gaa op i Røg? Det kunde den vel nok, hvis Ovnen laa i Nærheden af Bygningerne med Folkerum eller Kirkegaardens Gartneri, men paa Solbjerg Kirkegaard udnyttes den dog ikke.

Nogle vil maaske mene, at en saadan 30 m høj „Fabriksskorsten“ virker skæmmende paa en Kirkegaard. Det synes jeg dog absolut ikke er Tilfældet, tværtimod. Den virker som et arkitektonisk Bygningsværk, minder paa Afstand noget om Vendomesøjlen i Paris og kunde for den Sags Skyld godt tjene som „Point de Vue“ for en Akse paa Kirkegaarden, hvad dog ikke er Tilfældet, da den jo er bygget længe efter Kirkegaardens Anlægning.

Prisen paa Forbrændingsovnen kan sikkert interessere, og jeg skal anføre nogle Beløb, velvilligst opgivne af Frederiksberg Begravelsesvæsen: Opførelsessummen i 1922 Kr. 21,360.00. Skorstenstoppen ombygget og den gamle Ovn repareret indvendigt i 1931 Kr. 7,160.00. Den nye Ovn i 1932 Kr. 8,245.00. Som man ser, er det ikke Smaabeløb, og en ny Ovn kan rimeligvis bygges billigere nu, navnlig da Byggepriserne i Dag er mindre end i 1922 og med de Erfaringer, man nu har.

Leret og Muldjorden. Paa Brændepladsen, hvor Ovnen staar, er der ogsaa Plads til Leret og Muldjorden, anbragt i Rum, adskilte ved støbte Betonmure. Det vil altid være praktisk at have disse to Jordarter i Nærheden af hinanden, da det ofte sker, at man skal ud med Ler og have Muldjord med tilbage. Kørslen foregaar her med tohjulede Kærrer, saakaldte Mergelkasser eller Jumbekasser, men populært kaldet „Gumpekasser“, forspændte een Hest. Naar der er samlet en passende stor Bunke Ler, rekvireres 4–5 Vognmandskøretøjer, som saa for et Beløb af 6 Kr. pr. Læs, kører Leret ud af Kirkegaarden, og de maa saa se at komme af med det, hvor en eller

anden Kommune eller privat Mand i Omegnen skal have fyldt Terrænet op. Der bortkøres aarligt ca. 900 m³ Ler fra Kirkegaarden.

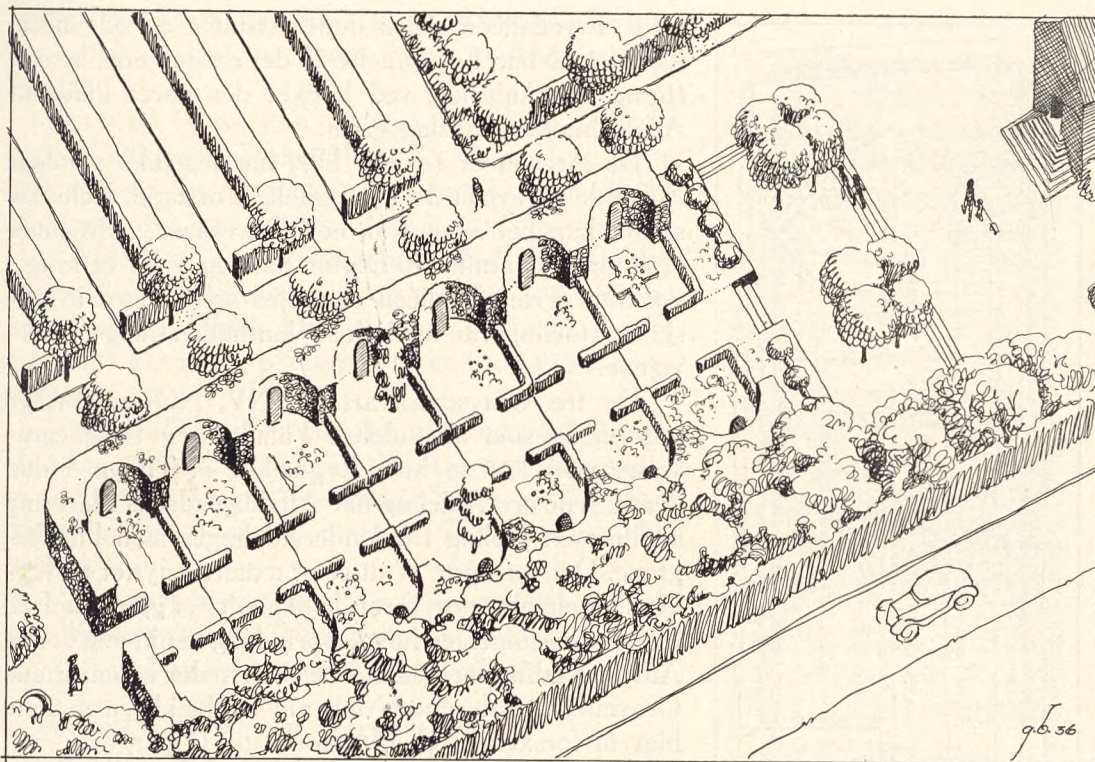
Anskaffelsen af Muldjord sker hovedsagelig ved, at større Vognmandsfirmaer, som har Bortkørsel fra Udgravning af Byggegrunde i Entreprise, henvender sig til Kirkegaarden med Tilbud om at levere Muldjord mod at faa en 3-4 Kr. pr. Læs, rettende sig efter Jordens Kvalitet. En saadan Jord er jo ikke altid lige god, navnlig ikke, hvis den er udgravet med „Gravco“, hvilket jo nu er det almindeligste; men man er næsten nødt til at slaa til, naar Tilbudet kommer, thi hvor skal man ellers faa det fra? Jeg skal love for, der er „Tempo“, naar saadan 20-30 Vognmandskøretøjer, hver forspændt 2 svære Heste, kører Jord en hel Dag igennem, og Kirkegaarden maa stille en Styrke paa 20-25 Mand til at hjælpe med at læsse af og kaste Jorden op i Bunker. Ofte faas paa denne Maade 100-200 Læs paa en Dag eller to. Jordpladsen kan rumme ca. 400 m³, hvilket omtrent svarer til eet Aars Forbrug af Muldjord.

Om Afgift ved Opstilling af Gravmæler.

Det hører ikke til Sjældenhederne, at der i Vedtægten for Kirkegaarden findes Bestemmelse om, at Gravstedsbrugeren skal svare en vis Afgift til Kirken af opstillede Gravmæler, — undertiden et Par Kroner, til andre Tider en Afgift, der svares i Procenter af, hvad Gravmælet har kostet. Denne Bestemmelse er omtrent lige saa gammel som den lutherske Lære i Danmark, — og dette er maaske Forklaringen paa, at der i Almindelighed ikke reageres særlig kraftigt imod den. Og i hvert Fald er Kirkegaardsbestyrelserne som Regel ikke egentlig ivrige efter at faa den afskaffet, selv om det dog hænder, at den falder bort ved Revision af Takster og Vedtægt.

Motiveringen for denne Afgift var, at Opsætning af Gravmæler hindrede en saadan økonomisk Udnyttelse af Kirkegaardene, som man i Renaissancens Tidsalder praktiserede den, — bl. a. ved Afgrænsning af Kirkegaarden eller Afslaaning af Høet o. s. v. Mange Kors hindrede dette Arbejde og hindrede Præsterne (senere Kirken) i at faa den størst mulige Indtægt. Derfor søgte man at skaffe sig Erstatning.

Nu er imidlertid Tiden en anden, og man ønsker ikke, at Kirkegaarden i den Forstand skal være indtægtsgivende, og Gravmælekunst og Gravmæleindustri er forlængst gaaet fra Husfliden over til Erhvervene, — som saa meget andet i Samfundsmaskineriet. Derfor maa der nu anlægges en ganske anden Betragtning over denne Afgift, og der er al Grund til at tage Spørgsmaalet om en Revision op til Drøftelse. Afgiften betyder nemlig ikke ret meget for de enkelte Kirkegaarde, og hvis den betyder noget, bør man gennem Jordpris eller andet skaffe sig de fornødne Indtægter. Dertil kommer, at det ikke er Kirkegaardsbestyrelsens Sag gennem en saadan Afgift at vanskeliggøre det for Folk at faa et smukt Gravmæle paa deres Grave, — tværtimod bør Kirkegaardene kun være interesseret i, at Interessen for Graven holdes vedlige, og at der bliver Raad til et smukt og værdigt Gravmæle. Og naar (som det hænder) Slægt, Arbejdskammerater og Venner hver for sig forærer Enken et Gravmæle for hendes Mand, er det ganske urimeligt, at hun skal belemres med Udgifter ved Modtagelse af disse Gaver. Endelig kommer dertil, at naar Afgiften beregnes procentvis efter Gravmælets Pris, kan det opfordre ubefæstede og lidet renommerede Firmaer til Udfærdigelse af Dobbeltfakturaer, hvorved ubehagelige Situationer opstaar. Derfor bør Afgiften forsvinde og eventuelt overføres paa Taksten for Gravjorden.

95.

Kirkegaard ved Risskov Kirke.

Af Havearkitekt, Havebrugskand. Georg Boye.

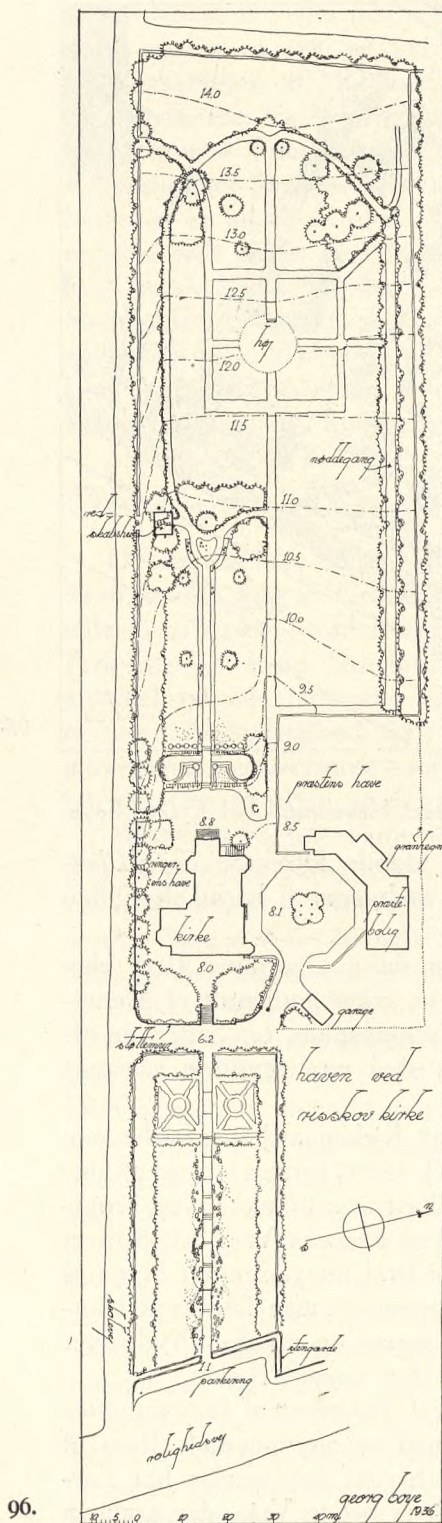
I December 1934 indviedes Risskov Kirke. Det var afdøde Direktør *Fritz Clausens Villa*, der (skænket til Formålet af Arvingerne) var ombygget til Kirke efter Plan af Arkitekt *Aksel Skov*.

Omkring Kirken ligger en stor, gammel Have, som det i December 1936 blev overdraget mig at bringe en Kirkegaard ud af. Planen er siden godkendt af Menighedsraadet, Kommuneingeniøren har udarbejdet en Dræningsplan, og Sagen er tilsendt Kirkeministeriet. Det er Meningen, at Arbejdet skal paabegyndes, saasnart Godkendelse foreligger.

Som det fremgaar af Opmaalingsplanen (Fig. 96), maa Kirkegaarden grundet paa Bygningernes Beliggenhed og Arealets Tvedeling ved en Tværvej formes som to af hinanden uafhængige Afsnit. Vest for Kirken har der væsentligst været Køkken- og Frugthave. Der er dog et Terrasseanlæg og en Staudehave ved Kirkens Vestgavl. Bortset fra dette er Terrainet nogenlunde plant med Fald Vest-Øst. I alt væsentligt benyttes Terrainet, som det foreligger. Frugttræerne (der ikke er opmaalt), maa fjernes af Hensyn til Gravstederne; men der findes desuden en Del større og mindre Prydtræer, som i Hovedsagen bevares. Af Nøddegangen beholdes den nordre Række.

Øst-Vest gennem Areallet føres en 4 m bred Kørevej, flankeret af Græsrabatter med *Robinia Bessoniana*. Mod Vest afsluttes Alléen med et monumentalt Rum af Lindehække, der danner Hvelvinger over Tværvejene, hvoraf den søndre har Forbindelse til Skolevej. Beregnet til Kørsel er endvidere 3 m brede Veje, der sammen

95. *Georg Boye*: Oprindeligt Forslag til Familiegrave ved Vaabenhuset. Isometrisk Fremstilling.

96.

96. Opmaaling af Arealet for Risskov Kirkegaard. Maal: c. 1:1600.

med Hovedalléen deler dette Afsnit i 4 Afdelinger. Kørevejene har Forbindelse til det eksisterende, betonstøbte Redskabshus, ved hvilket der gøres Plads til Affaldsbunker, Indslag m. m.

Da Arealet er relativt lille, har jeg ikke planlagt isolerede Gravgaarde i almindelig Forstand. Hele Afsnittet kan betragtes som een Gravgaard, indrammet af Randbeplantningen. Derfor har jeg valgt et svagtvoxende Træ til Alléen og nøjes iøvrigt med at adskille Afdelingerne med Buskplantninger langs Tværevejene.

De tre Gravstedskvarterer, NV, NØ og SV, er udformede som almindelige Familie- og Liniebegavelser med 1,20 m høje Ryghække af Thuya. I den fjerde, sydøstre Afdeling har Affaldspladsens Placering medført en Deling i 2 Underafdelinger med Familiegrave. Den østligste af disse er axiært knyttet til Kirkens Vaabenhusdør, foran hvilken der er gjort Plads til Begravelsesfølge. Jeg havde oprindelig tænkt mig denne Afdeling udformet med større Gravsteder og ensartede Gravmæler i halvrunde Nicher af Taxhække, men dette blev af forskellige Grunde forkastet (Fig. 95).

Det brede, skovagtige Læbælte mod Vest er tænkt udnyttet til en lille Skovkirkegaard med spredte Gravpladser, hvortil fører Flisegange. Daarlige Træer fjernes, og der fremelskes en Skovbund af Vedbend, Bregner o. s. v.

Afsnittet Øst for Kirken er i Øjeblikket Prydhave. Terrainet, der falder ca. 5 m fra Vest til Øst, gennemskæres af en aftrappet Midtergang, flankeret af Stenpartier og Græsplæner. Øverst ligger, symmetrisk i Forhold til Gangen, 2 nogenlunde vandrette Rosenhaver. Mod Rolighedsvej er der indrettet Parkeringsplads hegned af Kampestensgærder.

Planen bygger i overvejende Grad paa de givne Forhold. Midtergangen lades urørt. Rosenhaverne omdannes til Aflukker med Familiegrave i dobbelt Gravstedsdybde. Nedenfor disse anlægges 2 Urnehaver, der planeres vandret og støttes af Kampestensgærder. I den øvrige Del af Arealet lægges Urnebegavelser frit i Græsset, og Stenpartierne omdannes til lave, dobbeltsidede Kampestensgærder med rig Beplantning.

Til et fremtidigt Kirkegaardsregulativ har jeg foreslaaet følgende:

Alle Hække plantes af Kirkegaarden paa Grav-

stedsejernes Bekostning. Kirkegaarden bestemmer Hækkenes Art og Højder. Anden Form for Hegn er ikke tilladt.

Paa visse Grave kan der gives Tilladelse til Plantning af letløvede Træer, Birk, Eg, Røn m. m. (dette gælder især for de træløse Afdelinger), men derudover maa der ikke plantes Træer paa Gravene.

I Afdelingen ved Vaabehuset skal Gravmælerne godkendes af Kirkegaarden og være af samme, nærmere angivne Højde. Det vil være ønskeligt, om der for alle Gravmæler overhovedet kan ansættes Maximalhøjde.

I Skovkirkegaarden maa der til Gravenes Udsmykning kun anvendes saadanne Planter, som harmonerer med Skovkarakteren, Vedbend, Bregner, Fingerbøl, Kodriver, Anemoner o. s. v., og Gravene maa ikke hegnes.

Paa Urnegravene maa der kun udsmykkes med lave Blomsterplanter. Urnegrave i Græs maa kun tilplantes med en enkelt lav Busk ell. lign. pr. Grav.

Anlægsudgifterne er beregnet til:

Jordarbejder, Ganganlæg, Stenarbejder ..	8715 Kr.
Plantning, Græssaaning	4255 -
Hegn, Laager	2300 -
Vandkummer, Affaldskasser, Bænke	1250 -
Havearkitekthonorar, Opmaaling	1625 -
	<hr/>
	18145 Kr.
Hertil kommer Dræningsarbejder.....	4400 -
Ialt..	22545 Kr.

Grundens samlede Areal er 15585 m², hvoraf Kirken, Kirkepladsen, Præstegaarden og Præstegaardshaven optager 3930 m². Kirkegaarden beslaglægger altsaa 11655 m².

Der bliver:

$$1017 \text{ alm. Grave } \text{à} 3 \text{ m}^2 = 3051 \text{ m}^2$$

$$148 \text{ Urnegrave } \text{à} 1 \text{ m}^2 = 148 \text{ m}^2$$

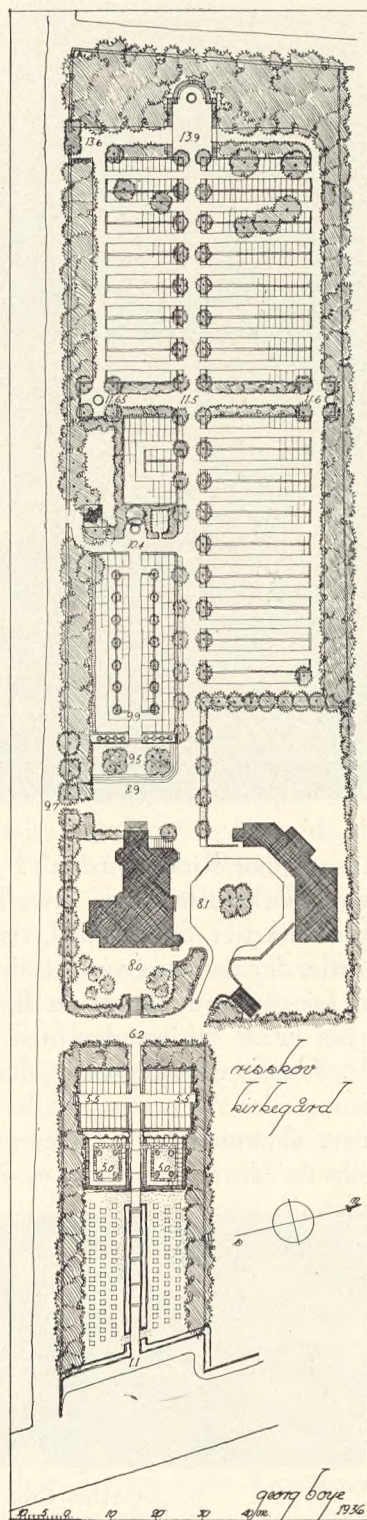
$$\text{Ialt } 1165 \text{ Grave} = 3199 \text{ m}^2$$

Belægningsprocenten bliver derefter 27,5 pCt.

Anlægsprisen bliver:

Excl. Dræning: 1,56 Kr. pr. m², 15,60 pr. Gravplads.
Incl. Dræning: 1,94 Kr. pr. m², 19,40 pr. Gravplads.

97. Georg Boye: Plan til Risskov Kirkegaard. Maal: ca. 1:1600.

97.

De fattiges Grave.

Af Kirkegaardsass., Havebrugskand. Hans Rønø.

„... „Tillæget“ kaldtes det Stykke Jord, der sidst var inddraget under Kirkegaarden. Det strakte sig langs Baneterrænets Vestside og bestod af tre aflange, brunsvædne Græsplæner, adskilt af smalle Gange med spæddlemmede Lindetræer paa Siderne.

Længst borte, helt oppe i Hjørnet laa en Række nøgne, gule Grave uden Kors og Marmor, kun med en lille nummereret Pæl ved den øverste Ende.

Det var Fattigvæsenets nye Begravelsesplads. Solen bagte og stegte og smuldrerede Leret til Støv, og Regnen hamrede uhindret løs og fladede alle Gravhøjene ud til en stor skiddengul og rummelig Familiebegravelse.

Man saa aldrig andre end Graveren pusle deroppe. Ti foreløbig var det kun Fattiglemmerne, der stededes til den evige Hvile i „Tillæget“...

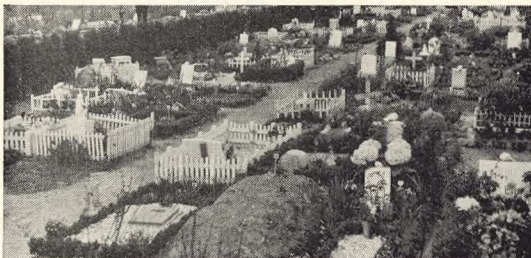

98.

Saaledes skriver *Gustav Wied* i sin lille

Skitse: „Paa Kirkegaarden“ i Bogen: „Barnlige Sjæle“, 1893. Det Billede af en nyanlagt Kirkegaard, som gives her, er overmaade tidstypisk, og nærmere betragtet er det maaske et Spørgsmaal, om den Aversion mod Udvidelser og nyanlagte Kirkegaarde, der dengang var fremherskende hos Publikum, endnu helt er forsvundet. Frygten for at være blandt de første er i hvert Fald stor, og Resultatet er derfor ofte, at det er de fattige, der først bliver begravet der, og det gør ikke Sagen bedre.

„Assistens Kirkegaard“, der oprindeligt var Navnet paa Kirkegaarde, tænkt til Afløsning eller Aflastning af allerede bestaaende og som Regel lagt uden for Byen, blev meget almindeligt i Folkemunde til „Ny Kirkegaard“, antagelig fordi der over det officielle Navn netop var et Skær af Fattigkirkegaard (jfr. „Assistenshuset“).

99.

100.

98. Gravsten over Fattiglem paa Ebeltoft Kirkegaard. Foto: Forf.

99. Kvarter med Børnegrave fra 1935. Foto ved J. Th. samme Aar.

100. Kvarter med Børnegrave fra 1925-26. Foto ved J. Th. 1936.

Uviljen mod Benyttelsen af nye Kirkegarde kan maaske tildels ogsaa begrundes i den større Afstand fra Byen og derud til; men man skulde dog synes, at Tanken om de langt bedre hygiejniske Forhold, som nye Anlæg byder, skulde opveje Modstanden, men det er kun sjældent Tilfældet. De fleste foretrækker stadig, at deres Slægt begravnes paa de gamle Kirkegarde, der har været i Brug i mange Hundrede Aar. Vi ser det bl. a. særdeles tydeligt her i Roskilde, hvor en gammel Landsbykirkegaard midt i Byen, Vor Frue, trods højere Jordpriser, er stærkt søgt af det bedre Borgerskab ligesom Graabrødre Kirkegaard, der dog i Aar fylder hele 700 Aar (1237 grundlagdes Graabrødre Kloster i Roskilde), stadigvæk i høj Grad har Publikums Bevaagenhed, endskønt Byen nu har haft sin store og smukke „Ny Kirkegaard“ i over halvtreds Aar.

101.

Ved dennes Indvielse 1885 talte daværende Domprovst, Dr. theol. *Gude*, følgende baade smukke og demokratiske Ord: „Den var forhen en Sædemark. Den skal ogsaa nu vedblive at være det. Men hvilken kostelig, dyrebar Sæd skulde de ikke bære herhen. De skulde komme og grave dybe Furer i disse Gravlinjer, de skulde gaa med tunge Skridt, og de skulde saa med Taarer en kostelig Sæd. Forestiller vi os dette Sted om nogle Aartier i et Fremtidssyn, thi til den Tid vilde alle vore Øjne, som staa her, være lukkede, til den Tid have de baaret os alle hen, høje og lave, rige og fattige, gamle og unge, Forældre og Børn, Herrer og Tjenere, og vi hvile ved hverandres Side, ligeligt tildelte hver sit Gravkammer, da fylder dette Syn os med dyb Alvor, da føle vi, at dette er Mødestedet, hvor vi til sidst skulde samles“.

Og den nye Kirkegaard blev en demokratisk Kirkegaard. Ovennævnte Skildring af Gustav Wied ligger før hans Roskilde-Tid. Kirkelovenes Paabud i 1922, at ubemidledes Grave ikke maa danne en særlig Afdeling, betød saaledes ingen Ændring i Kirkegaardens Ledelse. Høje og lave, rige og fattige, Herrer og Tjenere, er altid her begravet Side om Side. Senere da Kirkegården blev udvidet første Gang, skete der heller ingen Brud paa gældende Praksis. Det kneb med at faa nogen til at begynde, men da daværende Domprovst *Martensen-Larsen* valgte sit Familiegravsted her, var enhver Frygt for at faa Fattigkirkegaard i „Tillæget“ bortvejret.

Hvor smuk og rigtig Tanken om, at Frijorden ikke maa danne en særlig Afdeling paa Kirkegården, end er, kan det ikke paastaas, at Problemet: De fattiges Grave er løst hermed. I hvert Fald eksisterer det for den, der har Ansvar for Kirkegaardens Udseende. Hermed være ikke sagt, at de fattiges Grave altid er grimt anlagt

eller daarligt vedligeholdt, men det kan ikke nægtes, at det meget ofte er Tilfældet. De efterlevende har kun sjældent Raad til at lade Gravstedet anlægge saa „fint“, som de ønsker det, og de bikser derfor selv noget sammen, og naar ogsaa Vedligeholdelsen maa klares af Familien, som Tid og Afstand forhindrer i at aflægge Besøg saa hyppigt, som det er nødvendigt, bliver Gravstedets Udseende derefter.

Det siger sig selv, at det kan være skæbnesvangert for en Kirkegaards Helhedspræg, om mange saadanne forsømte eller uheldigt udseende Gravsteder er blandet med de velholdte, og fra et æstetisk Synspunkt kunde det saaledes være fristende nok at gemme dem hen et afsides beliggende Sted og der lade dem skøtte sig selv; men paa en saa uværdig Maade kan man anstændigvis ikke klare Sagen, og dog var, rent teoretisk, de fattiges Grave maaske alligevel bedst tjent med at ligge samlet, dels fordi de nu, selv om de er pæne og ordentlige, meget let stilles i Skygge af Nabo-gravsteder med større Monumenter, og dels fordi de, dersom Kirkegaardsledelsen fik Bemyndigelse til et ret vidtgaende Indseende med Anlæg og Udsmykning, virkelig havde Mulighed for at danne et tiltalende Kirkegaardsbillede. Kvarterets Helhedspræg vilde ikke forstyrres af de relativt faa Monumenter, der ifølge Sagens Natur alle vilde være smaa og beskedne.

Men denne Ordning er udelukket af flere Aarsager, dels som nævnt fordi den er forbudt, dels fordi ingen vilde finde sig i det nødvendigt strenge Regulativ, og dels fordi den vilde være dyr. I Øjeblikket har Kirkegaarden kun Udgiften til Jorden, men skulde den tillige bære Udgifterne til Plantninger og Vedligeholdelse, vilde de fleste Kirkegaardsforvaltninger nok vige tilbage, saa den Vej er altsaa ikke farbar.

Egentlig er det underligt at tænke paa, at saa længe de fattige lever, er der ingen Lovregler, der forhindrer dem i at bo i særlige Kvarterer; først naar de er døde, maa det ikke længer finde Sted, — men bedre sent end aldrig, som Ordsproget siger.

Paa vore Kirkegaarde ligger altsaa rige og fattige mellem hinanden, og Kirkegaardslederen maa indrette sig derefter og se at faa det bedst mulige ud af Forholdene.

Nu behøver som sagt de fattiges Grave aldeles ikke at være grimme. Vi maaler jo ikke længere Skønhed i Penge. Det billige kan ogsaa være smukt, naar blot det er ægte. Den fattige Grav med Vedbendranken kan paa sin Vis være lige saa smuk som Luksusgravstedet, naar vi anlægger den rigtige Maalestok. De, der vil og kan ofre mange Penge, skal støttes deri, men de smaa beskedne Gravsteders billige Skønhed maa ogsaa røgtes. Det grimme er den fattiges saa almindelige triste Forsøg paa Imitation: Træstakit for Hæk, Marmorstatuette for Monument o. s. v., fordi denne Udsmykning netop grelt fortæller den sørgelige Sandhed om Fattigdom, som forsøges skjult (se f. Eks. Fig. 99 og 101).

Arbejdet maa altsaa gaa ud paa ved personlig Paavirkning at faa den ubemidlede til at forstaa, at et enkelt og lidet bekosteligt Anlæg er langt kønnere end en daarlig Efterligning af noget fornemt.

Bliver Gravstedet ikke vedligeholdt, bør der ske en Henvendelse til de efterlevende, og viser den sig virkningsløs, nødes Kirkegaardslederen til at lade Gravstedet sløjfe. Det bør være den sidste Udvej, men det er meget ofte den eneste Maade, Kirkegaardens gode Udseende kan reddes paa.

For et Par Aar siden skrev Forfatterinden *Karen Michaëlis* en Kronik i „Politiken“, hun kaldte: „Sløjfede Grave“, hvor hun protesterede mod, at ukrudtbevoksede Grav-

steder blev ryddet. „Ukrudt . . . Er ikke ofte saadan en Ukrudtsplante i Grunden helt køn at skue?“ skriver Forfatterinden. „Flere maa jo da saa være det i endnu højere Grad. Findes der her i Danmark noget saa prægtigt som en med Ukrudt velbegroet Grøftekant?“ Men denne Sammenligning gaar slet ikke. En Grøftekant er et Stykke Natur, det er et Gravsted ikke; det er et lille, skarpt afgrænset Areal, tilplantet med Kulturplanter, og ingen, der nogensinde har set det Vildnis af Ukrudt, Buksbom, Roser m. m., som et forsømt Gravsted frembyder, kan tænkes at ville støtte Forfatterinden i den Opfattelse, at det er en Skønhedsaaftenbaring. Den fra Udlandet hjemvendende Søn, som Fru Michaëlis mener vil forarges over at finde sin Mors Gravsted sløjft, vil langt snarere kun føle en dyb Beskæmmelse over sin egen Forsømmelighed ved at se dette uanstændige Rod. Nej, Sløjfning er den eneste Udvej, alene af Hensyn til Nabogravstederne.

Men derved bør man ikke lade det blive. Mange bare Pladser mellem Gravene giver let Kirkegaarden et nøgent eller luvslidt Udseende. Paa en Del Kirkegaarde bruger man at strø Grus paa disse Pladser, hvad der ganske vist letter Renholdelsen, men ingenlunde gør Nøgenheden mindre. Græs er meget bedre, men kræver for at se godt ud saa megen Pasning, at det maaske kan betale sig at holde Gravstederne gratis fremfor at sløjfe dem. Den sidste og absolut bedste Maade er at tilplante de tomme Pladser med en eller to frodige Planter, der har Tendens til at brede sig, saa Jorden skjules, og Arbejdet med Renholdelse bliver saa lille som muligt. Bjergfyr bruges adskillige Steder og er fortrinligt egnet. Flere Busketrosere kunde ogsaa anvendes; de har den store Fordel, at de blomstrer, skal kun aves lidt med en Saks, og hvis Kirkegaarden selv tiltrækker dem, vil de ikke koste særlig meget.

Tænk vi os som Karin Michaëlis, at en Søn vender hjem fra Udlandet og gæster sin Moders Grav, er det saa ikke at foretrække dér at lade ham møde en Vildroses enkle Skønhed fremfor Synet af et med Ukrudt overgroet Gravsted, en Fatiggrav?

Urnlundarna i Sverige.

Av Elma Övden.

I Sverige finnas för närvarande över 60 urnlundar, vilka alla utom en ha tillkommit under de senaste 8 åren. Detta är ett förvånande faktum, när man erinrar sig, att den svenska eldbegängelseföreningen är 55 år gammal, men det sammanhänger med föreningens ovanliga utvecklingsgång, vilket visas genom en kort orientering över denna.

Den svenska eldbegängelseföreningen bildades år 1882 och gick raskt framåt till år 1888, då en lagbestämmelse om rättsmedicinsk obduktion före eldbegängelsen infördes. Härigenom hämmades föreningen i sin utveckling för årtionden framåt. Medlemsantalet växte endast med något tiotal per år, och först efter 1917, då den nämnda lagbestämmelsen upphävdes, kom man upp till över 100 nya medlemmar per år. De tio följande åren voro på det hela taget präglade av framgång, ehuru mycket blygsam, ty medlemsökningen fortsatte men kom aldrig över ett tresiffrigt tal. Först under 1928 tog föreningen ett jättesteg framåt med 2,400 nya medlemmar. Detta får tillskrivas den omständigheten, att från det årets början igångsattes en målmedvetet organiserad och intensiv upplysningsverksamhet. Detta år inleddes

föreningens nuvarande starka framåtgång, som medfört 23,000 medlemmar på 8 år, eller en ökning från ca. 7,000 år 1927 till ca. 30,000 år 1935. Eldbegängelsestaten visar en liknande kurva: från 455 år 1927 till 3,391 år 1936.

Ett viktigt led i den nya upplysningsverksamheten var bildandet av lokala avdelningar. Eldbegängelseföreningen hade år 1927 endast 10 avdelningar, men fick redan under 1928 19 nya avdelningar. Vid 1935 års slut var antalet 95, vartill komma 39 underavdelningar, kretsar.

Genom detta avdelningsbildande förenades de för eldbegängelseskickets utbredning intresserade på de olika orterna till aktivt arbete för saken. I en mängd orter ingåvos snart framställningar av dem till myndigheterna om byggandet av krematorier och anläggandet av urnlundar, och framgångar dröjde ej länge. Detta visas av att Sverige nu har 17 krematorier (och 12 beslutade) mot 3 år 1927, och som ovan nämndes, över 60 urnlundar nu mot 1 år 1927, och därtill ett 30-tal under anläggning eller beslutade.

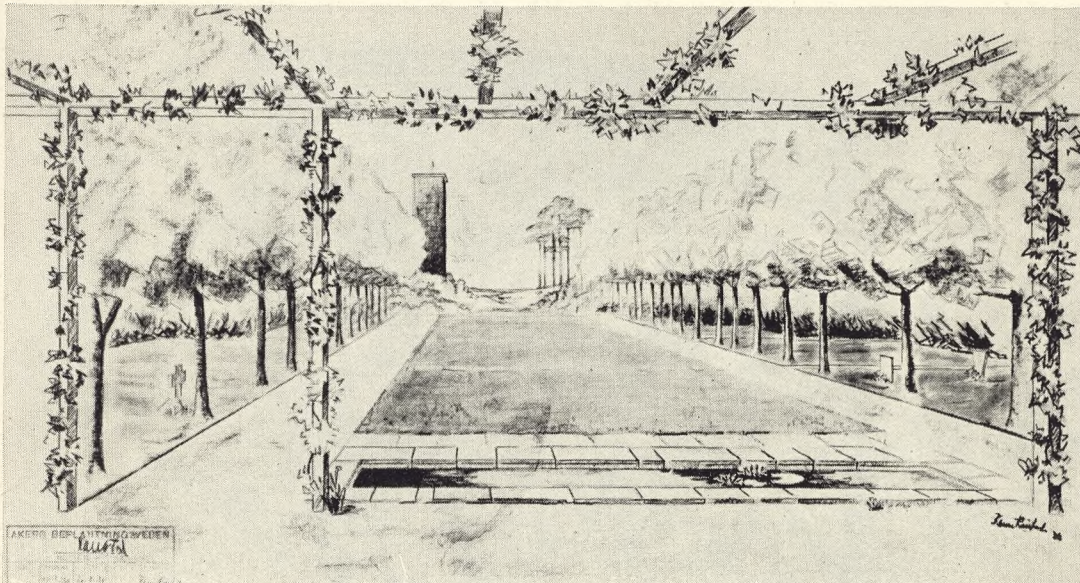
De färdiganlagda urnlundarna äro ganska ojämnt fördelade över landet. Icke mindre än en tredjedel av dem ligger i Stockholm och dess förorter och närbelägna städer och samhällen. Ett annat huvudcentrum för urnlundar är Skåne, som har 12. På dessa två områden av Sverige finnas alltså mer än hälften av alla urnlundarna. Sverige norr om Gävle, tre femtedelar av hela landet, har däremot bara 4 urnlundar. Förklaringen till denna anhopning av urnlundar på två områden är den, att i Stockholmstrakten och Skåne ligga många städer och tätbefolkade samhällen med goda kommunikationer inom krematoriernas rayon samt att propagandan för eldbegängelseskicket har varit särskilt intensiv här.

(Fortsättes).

102.

102. Urnehave med Flisegang. Stockholms norra begravningsplats.

103.

Grefsen kirkegård i Aker.

Af Herredsgartner Karl Flod.

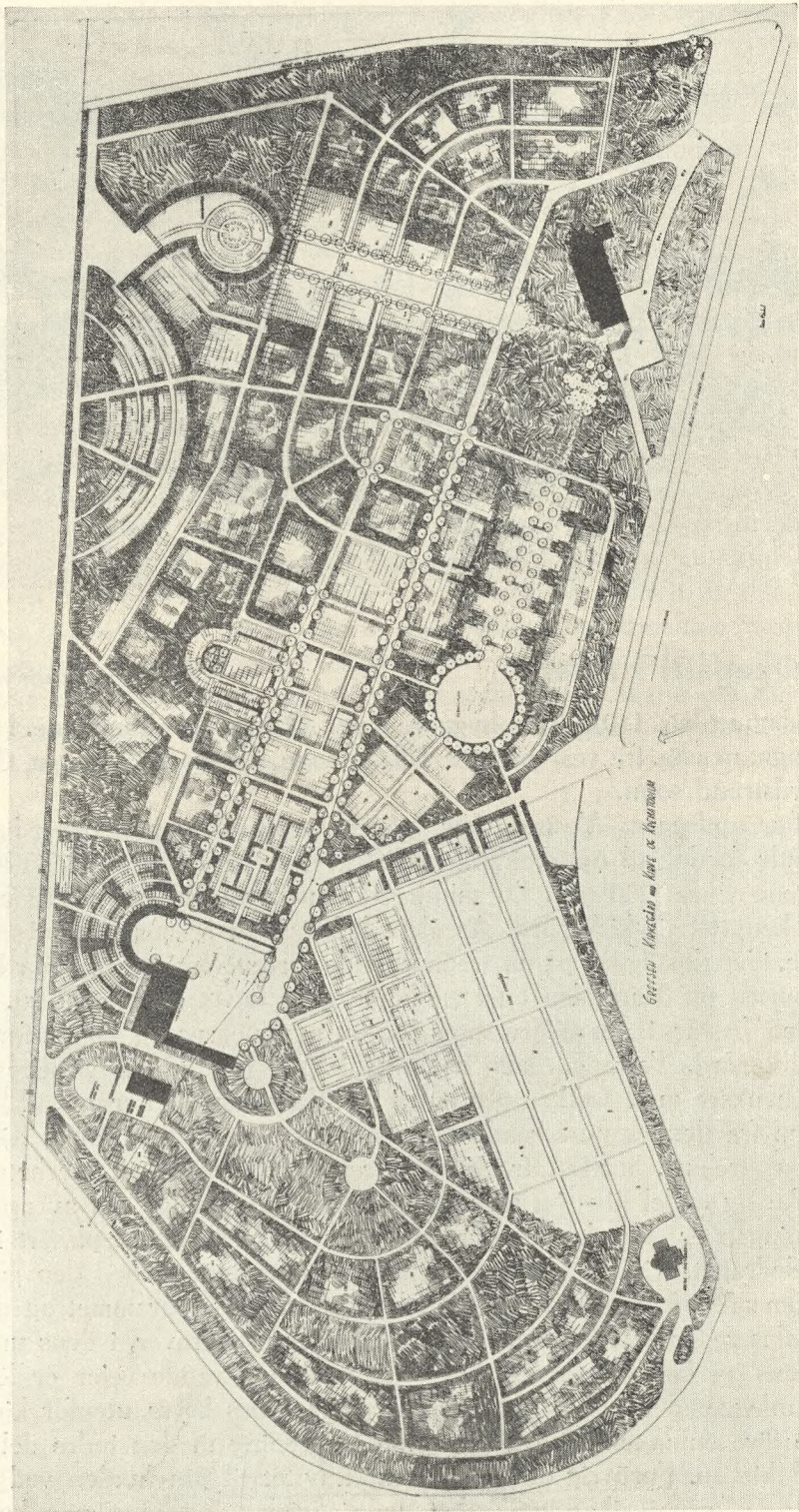
Aker kommune har 110,000 innbyggere og er Oslo's nabokommune. Herredet er opdelt i 4 sogn, nemlig, fra vest mot øst Ullern sogn, Vestre Aker sogn, Östre Aker sogn og Nordstrand sogn.

Det er efter opdrag av Vestre Aker sognestyre at Aker parkvesen har utarbeidet vedliggende forslag til oparbeidelse av Kirkegård på Grefsen. Det til Kirkegård innkjöpte areal er ca. 200 mål. En mindre del av terrenget har allerede i de siste 30 år været benyttet til kirkegård. Arealets beliggenhet er meget representativt og i öienfallende, idet det ligger på en fremtredende terrengterrasse like nord for Oslo, mellem bygrensen og Maridalen og i en höide over havet av ca. 150 m.

Jordbunnen består i det allervesentligste av morenegrus og er derfor utmerket skikket til kirkegård. Terrenget som er endel kupert er for den vestlige dels vedkommende bevokset med vakker gran- og furuskog som slutter op til den gamle kirkegård, men fra dennes nuværende östgrense og bort til den gamle Kjelsåsvei er arealet omtrent trebart, bortsett fra en furutreklynge som står i nærheten av den planlagte kirke og endel löv- og nåletreskog i den nordöstlige del av arealet.

Kirkebygningen er efter konferance med kommunens arkitekt plasert i terrenget oppe på höidedraget. Kirken blir her naturlig sammenbundet med den gamle furuvegetasjon som står på arealet; bygningen blir parkmessig innrammet og det er ikke meningen å plasere graver, hverken jordgraver eller urnegraver, i dens umiddelbare nærhet. Kirkens og kirkegårdens forbindelser med omgivende veier er löst enklest mulig ved å anlegge en større parkeringsplass ved veienes kryss, utenfor kirkegården, og fra denne före en enkelt veiforbindelse med avgrening til den indre del av kirkegården op til kirken. Forövrig er kirken sökt knyttet til gravlunden ved den plass den inntar i den forövrig ikke sterkt betonedede aksiale utformning av enkelte mindre

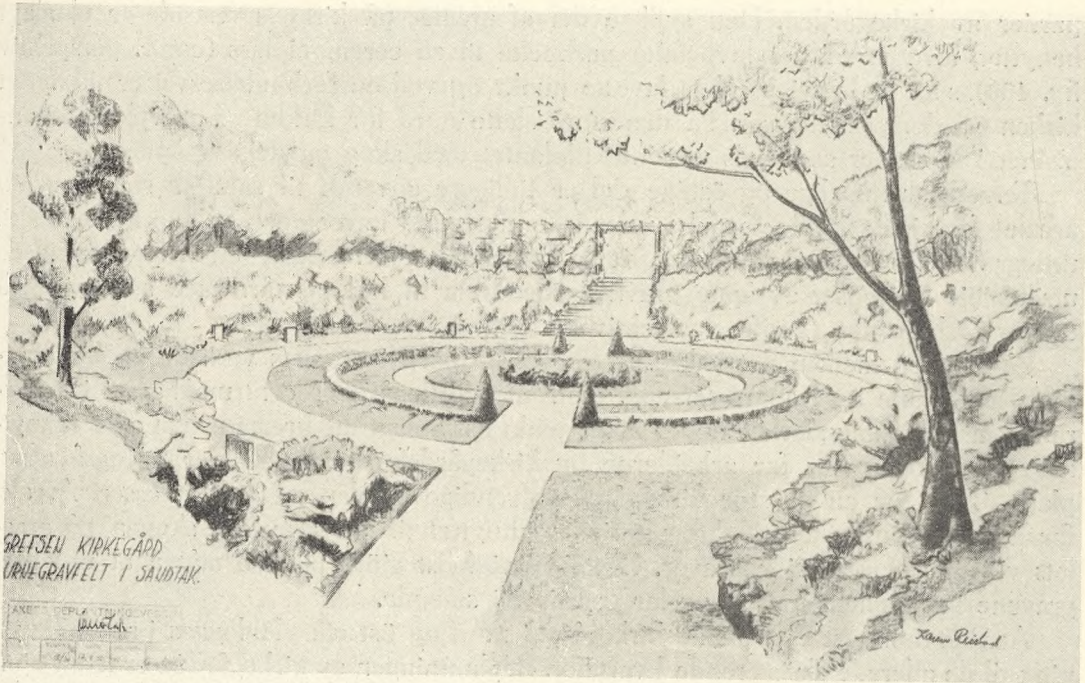
103. Grefsen Kirkegaard. Hovedindgang fra Nord.

104.

104. Grundplan af Grefsen Kirkegaard.

105.

106.

105. Urnegravfelt. 106. Skitse til Ceremonioplads paa Grefsen Kirkegaard.

partier av kirkegården. Den sydlige del af arealet på kirkens vestside er planlagt benyttet, foruten til det lovbevalte parkbelte til en ceremoniplass (confr. perspektiv fig. 106), som er lagt i arealets laveste punkt og ved en forbindelsesvei er tilknyttet kirken og dens omgivelser. På den store slette nord for kirken er gravplassene anordnet i kvartaler som dels er tenkt tilplantet med skog og dels er åpne.

Terrengets nordlige og østlige del er tidligere anvendt til sandtak som har gitt arealet forskjellig höide. Endel av det lavereliggende terreng er her tenkt utnyttet til urnegraver (confr. perspektiv fig. 105). Fra dette terreng fører en trappe op til en utsiktlinje begrenset av åpne gravkvartaler frem til kirkens tårn med synsline helt utover Oslofjorden (confr. perspektiv fig. 103).

På grensen mellem det vakre skogbevokste parti i arealets vestside og kirkegårdens mere flate og trebare terreng, omtrent i kirkegårdens centrum, har vi i konference med kommunearkitekten i Aker tenkt oss anlagt ett krematorium og i tilknytning til dette et hus for arbeiderne og kirkegårdsforstanderen. Her er også afsatt plass til de for en så stor kirkegård nødvendige oplags- og avfallsplasser. Arealet foran og på nordsiden av krematoriet er utnyttet til urnegraver. I skogen på arealets vestside plaseres jordgraver. Dette vil vi helst gjøre på den måten at vi legger gravene inn mellem trærne og lar trærne bli stående.

Arealet nærmest den gamle kirkegård i nord og øst må planlegges i nær tilknytning til de allerede eksisterende kvartaler. Beplantningen av kirkegården er tenkt gjort så avvekslende som muligt. I henhold til Norsk lov skal vi om hele terrenget anlegge et ca. 20 m. bredt belte beplantet vesentlig med stedsegrønne trær. På denne måten isoleres denne temmelig store begravningsplass fra de omliggende villadistrikter og fremtrer mer som en park enn som en gravlund.

Selve kirken blir efter planen liggende i en åpen skogplantning med parkkarakter. Langs hovedveiene plantes allétrær av hensiktsmessig tremateriale. Den forhåndenværende nåle- og løvtræskog utnyttes best mulig både i gravkvartaler og urnefelter. Forövrig innplantes passende vegetasjon i den utstrekning dette er nødvendig, for å skaffe le' for vær og vind og hensiktsmessige rumforhold i kirkegårdens forskjellige deler.

Forövrig henviser vi til grunnplanen fig. 104 og de forskjellige perspektivskisser, som vil gi et godt bilde av hvordan vi har tenkt oss det hele anlegg utformet.

Gravlunden vil efter den utarbeidede plan gi plass til ca. 14,000 almindelige gravplasser i dagen, det vil si, ca. 28,000 graver om man anvender dobbelt gravdybde. Dessuten vil der kunne plaseres minst ca. 12,000 urnegraver.

Gravstedsanlæg paa 6. nordiske Havebrugsudstilling.

Af Kirkegaardsassistent, Havebrugskand. Hans Rønø.

Gravstedsanlæg paa en Havebrugsudstilling er noget i Danmark hidtil ukendt, og det overrasker derfor ikke, at Gravstedsafdelingen paa 6. nordiske Havebrugsudstilling faldt enkelte for Brystet. I sin Omtale af Udstillingen skriver Peter Pen i „Politiken“ saaledes fig.: „Og en Afdeling burde Gartnerne have udeladt, den med Gravstederne. Gravsteder og Gravkors hører ikke hjemme paa en Udstilling. Afdelingen virker forstemmende, ogsaa temmelig smagløs, og et Eksperiment som den cirkelrunde Gravsten direkte ubehageligt. Gravsteder er ikke noget, man laver Funkis-Hokuspokus

107.

med". – Vedkommende Anmelder hører nok til den desværre ikke ukendte Menneske-type, der i Uvilje vender sig fra alt, hvad der har med Kirkegaarde at gøre – indtil de selv faar en Grav at besøge. Kritiken er jo i Virkeligheden helt ved Siden af. Hvorfor maa et Gravstedsanlæg ikke udstilles, naar det ikke vækker Anstød, at Kister, Urner, Kranse og Monumenter daglig udstilles af de respektive Forretninger? Og hvad forstemmende er der ved et smukt Gravsted? Ordet „smagløs“ er det i hvert Fald ganske uretfærdigt at anvende om Københavns Begravelsesvæsens Gravsteder, og naar der paa vore Kirkegaarde findes utallige cirkelrunde Buksbombede med cirkelrunde Grusgange udenom, er der da ingen Grund til at forarges over en smuk rund Gravsten, liggende i Græs. Og hvad andet skal Ordet „Funkis-Hokus-pokus“ mon dække end den vrang Opfattelse, at Gravstedsanlæg er noget, man ikke maa ændre eller søge at forbedre?

Skulde Gravstedet mon være det eneste i denne Verden, der har naaet sin endegyldige og ideelle Form?

Det er ingeniunde for at more sig, at moderne Kirkegaardsfolk søger at skabe nye Anlægsformer til Erstatning for det stereotype Skema, men for at imødekomme det Publikum, der er tilbøjelig til at lade sig nøje med Buksbom og Perlesten, hvor intet bedre tilbydes.

107. Bunddække: Ølandssten med Cotula og Smaaplanter i Fugerne. Plads udsparet til Begonia.

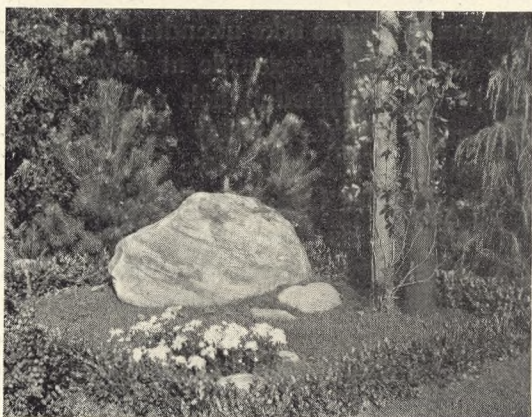
Ved Monumentet er Cedrus atlantica glauca. Mon.: V. F. Grebe.

108.

109.

110.

108. Bund: Græs. Kant: *Veronica Andersonii* fol. var. Stenen og de radiært lagte Klinker antyder Urskiven. I Græsset: *Pinus montana* Mughus. Mon.: V. F. Grebe. – 109. Bund: Bornholmsk Grus. Søsleben Nexøsten i Hjørnet, dækket lidt af *Thymus*. Bag Stenen *Ageratum* og *Juniperus Pfitzeriana*. Mon.: De foren. Granitbrud. – 110. Bund: Græs. Smukt placeret Natursten. I modsat Hjørne gule *Chrysanthemum*, forsænket mellem Sten. Mon.: E. Nielsen.

Man maa da være Københavns Begravelsesvæsen og private Kirkegaardsgartnere taknemlig, fordi de har ofret det fornødne, for at vise Offentligheden Gravstedstyper, der er udført efter et bedre Program end det traditionelle.

Det karakteristiske ved disse Udstillingsgravsteder er først og fremmest, at Symmetri saa godt som er opgivet til Fordel for Balance. Symmetri som æstetisk Norm i det hele taget værdsættes jo heller ikke synderligt højt mere, og med fuld Ret. Derfor bør vi ogsaa paa vore Kirkegaarde forsøge at bryde med det Princip, at den ene Halvdel af et Gravsted nødvendigvis skal være et Spejlbillede af den anden, hvad der maa være saa meget lettere, som den tilstræbte Symmetri jo alligevel kun er tilstede de første Par Aar, da de to Træer, der flankerer Monumentet, praktisk talt altid udvikler sig forskelligt, om ikke før, saa naar det ene har været midlertidigt flyttet, fordi en Begravelse skulde finde Sted.

De udstillede Anlæg viste mange Eksempler paa, hvor langt finere Virkning det giver, bevidst at lade Kontraster i Anlægsmaterialet mødes i Balance.

Medens saaledes to flankerende Træer kun er Monumentets Tjenere, kan der med et enkelt, naar det er det rigtige og rigtigt anbragt, skabes et smukt Balanceforhold, saa ogsaa Træet faar Vægt i Helheden.

I det hele taget var det smukt at se den Maade, hvorpaa Monument og Anlæg stedse var samarbejdet. Monumenter vejer altid tungt til, men her var de ikke alt, men med Forstaaelse af deres kun sideordnede Betydning paa fortræffelig Maade placeret i de forskellige Anlæg.

De traditionelle Perlesten var meget svagt repræsenterede, og man savnede dem ikke. De er heller ikke videre heldige, hverken i Form eller Farve, og er Skyld i, at altfor mange Gravsteder min-

der svagt om smaa Gaardspladser. Som Bunddække vistes i Stedet: Græs med et Par Trædesten, Brudflise- eller Klinkemønster, Tæppeplanter og endelig bornholmsk Grus, et meget fintkornet, mørkebrunt Materiale, der anvendtes ganske som Græs, d. v. s. var tilplantet med faa enligstaaende stedsegrønne Planter og belagt med enkelte Trædesten. Planterne tegnede sig overordentlig nydeligt mod denne Bund.

Dværgformer af *Chamaecyparis*, *Thuja*, *Juniperus* m. fl. havde fundet rig Anvendelse. De er ogsaa fortrinligt egnede, fordi de passer saa godt til Gravstedets Dimensioner, og de vedbliver at passe godt, — i Modsætning til de almindelige Former, der nok er pæne, naar de plantes, men i Løbet af nogle Aar vokser voldsomt til og derved forrykker alle Forhold i Gravstedet.

Endnu en Ting maa nævnes: at man ingen nøgen Jord saa. Hvor der var Roser eller Sommerblomster i Bede, var der plantet tæt, saa Jorden var skjult. Det er jo en gammel Overtro, at Roser nødvendigvis skal have 30–40 cm Afstand.

Københavns Begravelsesvæsen viste ialt ca. 20 Anlæg, heraf ogsaa et Eksempel paa ekstrafin Granpyntning, hvor det anvendte Materiale: Rødgran, Hvidgran, Fyrretoppe og Cedrus var arrangeret efter samme Princip som Gravstedsanlæggene: Kontraster, forenet i Samarbejde. Det var overordentlig nydeligt gjort.

Til stor Hjælp for Københavns Begravelsesvæsens Udstilling var dels den etablerede Afstand mellem Anlæggene, saa de ikke generede hinanden, dels den gode faste Baggrund af høje stedsegrønne Planter. Det er jo desværre ikke muligt i Rækkegravstederne paa Kirkegaardene at opnaa disse betydelige Fordele.

„De forenede Granitbrud“ havde et Par af deres smukke søslebne Nexøsten indkomponeret i et kuperet Græsterræn

111.

112.

111. Bunddække: Perlesten og en Ølandssten til Blomsterbuketter. I Baggrunden: *Thuja umbraculifera*, *Sedum spectabile* Brillant, *Berberis Gagnepainii* m. m. I Forgrunden: *Chamaecyparis obtusa* nana. Mon.: Hans & Jørgen Larsen. — 112. Bunddække: Bornholmsk Grus. Omkring Monumentet *Ageratum*, afgrænset fra Gruset med læderbrune Höganäsklinker. Fra venstre til højre: en *Cedrus atlantica*, en *Thuja Rheingold*, en *Cedrus Deodara*. I Baggrunden: *Echeveria glauca* mellem Klinker. Mon.: E. Nielsen.

med høje Fyr som Mellem- og Bagplantning. Det var en forbilledlig Anbringelse af Natursten, der her kunde studeres. Ak, naar man tænker paa de gængse Arrangementer.

Af de private Kirkegaardsgartnere udstillede *Svend Lomborg, I. A. Iversen & Søn, Erik Iversen* og *Ry Preisler*, hvoraf førstnævnte skal have Ros for den gode Balance og Ro, der prægede hans Anlæg, men alt, hvad man saa, var Præcisionsarbejde helt igennem.

Endelig havde *Marius Rasmussen* en hel lille Planteskole med forskellige smukke Dværgformer af Træer og Buske, egnede til Gravsteder, et rigt og i Praksis altfor lidt anvendt Materiale.

De afbildede Gravsteder er alle arrangeret af *Københavns Begravelsesvæsen* og Fotografierne er optaget af *Elfelt*.

113. Bunddække: Græs. Mur af Nexø Sandsten. Mon.: E. Nielsen.

113.

113.

Urnlundarna i Sverige.

Af Fru Elma Övden.

(Fortsat fra Pag. 72).

Den enda urnlund, som fanns före 1928, är belägen på *Norra begravningsplatsen i Stockholm*. Den togs i bruk 1918. Den ligger intill Norra krematoriet i en skogsbackes oregelbundna terräng, och denna har satt sin prägel på planen för urnlundens. Urngravarna följa en bergknales ojämna kontur, eller också äro de spridda under och mellan träden på sluttningen. Monumenteringen är i synnerhet på den äldsta delen av området mycket omväxlande, där finnas järnkors, liggande hällar, stående vårdar, träkors, stenramar, stenkors och prydnadsurnor m. m., och det kan nog vara diskutabelt, om denna brokighet har något skönhetsvärde eller bara känslövärde.

Det finns dock enstaka verkliga konstverk bland minnesvårdarna, och några urngravar göra skäl för beteckningen monumentalgravar. En sådan är den kände riksantikvarien Oscar Montelius' urngrav, som ligger högt uppe i backen. Den har utformats som en forntida ätthög, vilket ger ett vackert uttryck för denne storsvenske mans livsgärning. — Under årens lopp har urngravområdet flera gånger utökats, mestadels på så vis, att man på plan mark har ordnat urngravkvarter, gårdar, i vilka urngravarna ligga i raka eller halvcirkelformade rader. Det torde finnas fem eller sex sådana urngravgårdar. Inom dessa sker monumenteringen efter bestämda regler, t. ex. enbart stående vårdar av viss höjd och bredd inom en gård, liggande vårdar inom en annan o. s. v. Urnlunden med urngravgårdarna omfattar tillsammans ca. 3,500 urngravar av varierande storlekar. Mest förekomma familjegravar 1×1 m stora. Minsta gravstorleken är 0,6×0,6 m. Inom urnlundsområdet finnes också en vacker kolumbarierundel med 28 urnnisher samt en gemensamgrav (fællesgrav), vilken är prydd med en ståtlig skulpturgrupp „Dödens genius“.

Även på *Sandsborgskyrkogården* i Stockholm finns urnlund invid krematoriet där, och likaså finns en vackert ordnad gemensamgrav. De båda gemensamgravarna i Stockholm ha emellertid kommit till mycket liten användning, endast tre-fyra urnor ha nedsatts i dem. Detta torde dock inte bero på någon ovilja mot idén eller på att stockholmarna äro så utpräglade individualister utan på att det genom det s. k.

113. Parti fra Urnelunden i Ängelholm.

sandborgskyrkogårdssystemet finnes möjligheter att få en familjegrav på villkor, som även den fattigaste kan ha råd till. Det finns nämligen på båda de nämnda kyrkogårdarna gravar om 1 kvm.s storlek och med plats för 9 urnor, i vilka man får köpa plats för 1 urna för 3 kr., varvid man får disponera hela graven såsom en familjegrav under 25 år. Dör under denna tid någon eller några anhöriga, får deras aska nedsättas i graven mot lika billig avgift och med en dispositionstid av 25 år från den senaste urnnedsättningen. Denna gravtyp har blivit mycket populär. Den infördes först på Sandborgskyrkogården år 1932, och betydligt mer än hälften av de 949 urngravarna av detta slag här äro redan sålda.

I Stockholm finnas urnlundar även på stadens nyaste begravningsplats, *Skogskyrkogården*, där urngravarna ligga mellan furorna och där endast liggande hällar få förekomma som monument, samt på den 200-åriga *Galärvarvskyrkogården*, vilken restaurerades för ett par år sedan med bidrag av staten till kostnaderna, varvid en på kyrkogården befintlig kulle terrasserades för urngravar.

De första svenska landsortstäder, som fingo urnlundar, voro Eskilstuna, Hälsingborg, Strängnäs och Örebro. Dessa urnlundar voro färdiga år 1929. *Eskilstuna* urnlund har betytt mycket för urnlundsanläggandet på andra orter, ty dels var den det första exemplet på möjligheten att med fördel åter få användning för gamla nedlagda begravningsplatser, och dels har den såsom en av landets första urnlundar i viss mån tagits till mönster vid planläggningen av urnlundar annorstädes. Det är många urnlunds-kommittéer, som gjort studieresor till denna urnlund under årens lopp. Eskilstuna hade således inne i staden en gammal vacker begravningsplats, som av hygieniska skäl sedan länge icke fick användas för kistbegravning, men den kostade kommunen årligen en ganska stor summa i underhåll och skötsel. Här anlades urnlundens, och här byggdes några år senare också krematoriet. Man vann genom urnlundsanläggningen, att området åter blev inkomstbringande för kommunen och att församlingsborna kunde för en låg kostnad skaffa sig en familjegrav, som de sedan lätt kunde besöka. Stadens nya kyrkogård för kistbegravning ligger nämligen *en halv mil* utanför staden, och vad detta vållar i tidsutdräkt och kostnader, inses lätt. Det inträffade också, att personer, som tidigare köpt familjegrav på Nya kyrkogården men ej tagit den i bruk, sålde denna efter urnlundens tillkomst och köpte en urnfamiljegrav i urnlundens istället samt ingingo som medlemmar i eldbegängelseföreningen. I urnlundens, som lätt kan utvidgas, finnas nu 384 urngravar 1×1 m och $1 \times 1,2$ m stora, och dessutom finnas kostnadsfria gravar för en urna i storlek $0,3 \times 0,3$ m.

Örebro och *Hälsingborgs* urnlundar anlades intill krematorierna i dessa städer, men i Hälsingborg har senare en urnlund anlagts även på Pålsväskyrkogård. Urngravarna i krematorieurnlundens i denna stad äro 1 kvm stora och 830 till antalet. De äro alla försedda med fyra rör av glaserat lergods, i vilka urnorna nedsänkas, och man kan ställa flera urnor på varandra häri. Den andra urnlundens i Hälsingborg omfattar endast 86 gravar $1,3 \times 1,3$ m i storlek, men den skall nu utökas med ett område, som rymmer ungefär lika många urngravar.

Den största urnlundens i fråga om antalet urngravar näst Stockholms är i *Luleå*. Den anlades år 1930, och den omfattar 2,500 urngravar i storleken $0,7 \times 1,2$ m och $0,9 \times 1$ m. Den är indelad i flera områden, och för varje gälla olika regler för monumentering och plantering. På ett område få vårdar av högst 70 cm höjd uppställas,

på ett annat få endast liggande hällar förekomma, på ett tredje enbart gräsmattor, på ett fjärde blomsterkullar och på ett femte urnor av sten eller brons, alltså urnor ovan jord. I Luleå föreligger också ett beslut om anläggning av en urnlund kring domkyrkan enligt en synnerligen ståtlig plan, enligt vilken plats kan beredas för över 32,000 urnor, därav ca. 8,000 i nischer i en mur kring hela området.

I *Göteborg* anlades en urnlund år 1931 intill krematoriet på ett svagt sluttande markområde med rikligt trädbestånd. En cirkelrund urngård med en monumental urna i centrum utgör urnlundens medelpunkt. I denna urngård ligga familjegravar, 1,2×1,2 m stora. Intill urngården finns några urngravar 1×1 m stora, som äro avsedda för fristående urnor, placerade på låga gräskullar eller låga postament, stående mot en yvig häck. På ömse sidor om en gång, som leder till urngården, ligga små urngravar, 0,6×0,6 m, vilka täckas av hällar, liggande direkt i gräsmattan. Något bakom dessa gravar ligger en rad urngravar, 1×1 m stora, även de i gräsmattan. Urnlundsarkitektens syfte vid planläggningen har nämligen varit att söka erhålla en större yta av grönska som motvikt mot urngravarnas små mått.

Även i *Skara* anlades en urnlund år 1931 på en gammal begravningsplats. Här fick en ståtlig ek bli urnlundens mittpunkt. Längs urnlundens huvudgång ligga smågravar, 0,6×0,6 m, med hällar nedbäddade i gräset. Uppe på gräsmattan mot en häck stå enstaka urnor på låga socklar. I ett hörn av urnlundens finns en fyrkantig urngård, i vars mitt det är en cirkelrund viloplats. Gravarna äro här liksom på urnlundens övriga område 1 kvm stora. De flesta urngravarna ligga inne på gräsplaner, där smala stigar av skifferhällar leda till dem.

I *Malmö* urnlund, som anlades år 1932 och omfattar ca. 1,400 urngravar, finnas även urngravar, som säljas enligt det ovan omtalade Sandsborgskyrkogårdssystemet. På en del av de övriga urngravarna ställas urnorna i „urnkammare“ ovan jord. Dessa urnkammare få ha en höjd av 1 m och en basyta av 60×60 cm, och ovanpå dem får en prydnadsurna av sten eller brons för blommor placeras. Monumenten på familjegravarna få på vissa områden bestå av liggande hällar, 60×60 cm stora, och på andra av stående vårdar, 75 cm höga och 40 cm breda. De dyraste gravplatserna äro inhägnade av en ram av kalksten eller marmor, som har utförts genom kyrkogårdsförvaltningens försorg. En stor gemensam-grav finnes. Malmö urnlund är antagligen den dyrbaraste av landsortens urnlundar, den kostade icke mindre än 84,850 kr.

I *Nora* finns en urnlund, anlagd 1932, som nog kan anföras som ett gott exempel på vad man kan åstadkomma inom ett litet område och med begränsade medel. Den kostade bara 500 kr. i anläggning, och den omfattar 82 gravar i storlek 1,3×0,8 m. Dessa äro ordnade i fyra kvarter kring en rund mittplan med en blomstergrupp och en pyramidek som centralpunkt. En stamsyren står på varje kvartershörn intill mittplanen. Mellan gravraderna är en häck av berberis thunbergi, och hela urnlundens omgives av en tujahäck med inplanterade björkar. Gravmonumenten få icke överstiga 50 cm. i höjd, och de skola alla vara av samma form.

En av Sveriges nyare urnlundar är den i *Uppsala*. Den ligger på en gammal kyrkogård på ett hörn, som på grund av markförhållandena icke kunnat användas för jordbegravning. Gamla vackra almar, lönnar och björkar omge urnlundens. Den är rektangulär till formen, och i mitten reser sig en låg, sedumövervuxen kulle, på vilken det står ett monument av uppsalagranit. Åt öster är området något terrasserat,

och gångar och stegavsatser äro här belagda med skifferplattor. Huvudgångens entré är på denna sida, och den markeras genom ett konstnärligt bevattningskar av gjutgods. Åt väster är ett område reserverat till gemensamgrav. En häck av lind skiljer urnlunden från kistgravområdet, och vid denna häck äro ett par vilobänkar placerade. Området omfattar 381 urngravar i storlek $1 \times 1,3$ m, $1,3 \times 1,3$ m och 2×2 m.

I fjor har invigts en urnlund i *Ängelholm*, som anlagts genom donationsmedel. Denna urnlunds mittparti består av fyra i marken sänkta urngravgårdar med vardera 43 urngravar. I gravgårdarnas centrum står en hög, vacker bronsurna, och kring denna ett brunnskar av kolmårdsmarmor. Gångarna i urnlunden äro belagda med kalkstensplattor.

Även i *Vänersborg* har i fjor anlagts en vacker urnlund intill krematoriet. Den består av två områden på ömse sidor om en väg, som leder till krematoriet. Som centralpunkt för vardera området har anordnats en murad vattenbassäng med vattenstrålkastare. Omkring bassängerna äro rosor planterade. På urngravområdena äro rader av tujor satta.

För att inte ta tidsskriftens utrymme alltför hårt i anspråk avsluta vi här beskrivningen av enstaka urnlunder.

I 12 orter har man löst frågan om urnlund på det enkla sättet, att man anvisat ett litet område av kyrkogården till urngravar, alltså utan några åtgärder för områdets ordnande till urnlund. En sådan lösning är icke tillfredsställande, och det visar sig också nu, att man i de flesta av dessa orter har satt i gång kommittéer för utredning angående anläggning av verklig urnlund.

Det finns inget ont, som inte har något gott med sig, är ett gammalt talesätt, och med en tillämpning härav kan man hävda, att eldbegängelseskickets och därmed urnlundsanläggandets stillastående under så lång tid har varit till fördel för urnlundarnas utformning i vårt land, ty det är nog först under det senaste decenniet, som förståelsen för kyrkogårdskonst och gravvårdskultur har blivit mera allmän. Genom noggranna bestämmelser om monumentering och plantering håller man nu fast vid helhetsintrycket av urnlunden. Man inser också mycket väl, att en urnlunds små dimensioner både kräva och inbjuda till en arkitektoniskt helgjuten planläggning av området, och man gör därför ofta stora ansträngningar för att få tag i en fackman till att utföra ritningarna för en planerad urnlund. Det har tyvärr hänt, att resultatet har givit samma intryck som en del krematoriebyggen, nämligen att fackmännen ha blivit överrumplade av eldbegängelseskickets utbredning och därför inte stå rustade med tillräckliga kunskaper att möta denna efterfrågan på förslag till krematorier och urnlundsanläggningar. Saknas därtill skapande fantasi, så är det icke underligt, att det blir begravningskapellet och kyrkogården som „går igen“ i förslaget till krematorium eller urnlund. Man kan också ha skäl att anklaga urnlundsarkitekterna för att de stundom stå alltför främmande för eldbegängelseidén, ty annars skulle de inte, som fallet har varit i minst fyra orter i fjor, sätta ett jättestort, dystert *kors* som centralpunkt i en urnlund. Men rättvisligen skall erkännas, att de lyckade planläggningarna förekomma oftare än de misslyckade och att man genom dem ernått, att urnlunden blivit, vad man eftersträvat och vad den bör vara: kyrkogårdens smycke.

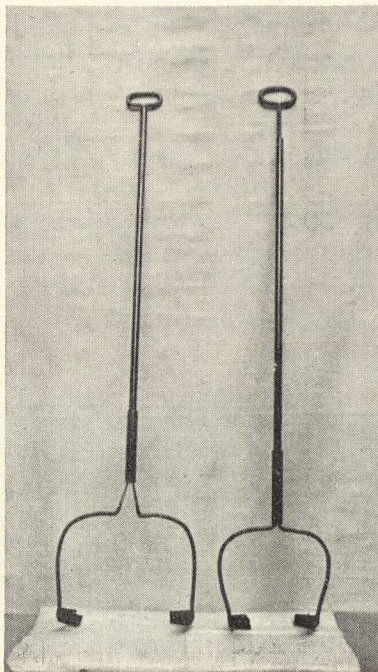
En Tang til Nedsættelse af Urner. Af Overassistent, Havebrugskand. A. Hilsøe.

Et Nedfiringssapparat til Sænkning af Kister har ofte været paa Tale og er enkelte Gange blevet prøvet baade her og i Udlandet, men har endnu ikke kunnet fremstilles tilstrækkeligt sikkert og „lydefrit“ i baade den ene og den anden Betydning (jevnfør foran Side 51). Lettere er det gaaet med at opfinde en Tang til Nedsættelse af Urner, ja, der er endda opfundet flere forskellige, men Princippet i dem alle er ens. Jeg skal her nærmere omtale den Type, som nu anvendes paa enkelte af Københavns og paa alle Frederiksbergs Kirkegaarde ved Nedsættelse af Urner i Urnegrave.

Tangen er opfundet af Vestre Kirkegaards Smed, som ogsaa selv fabrikere den. Materialet er Smedejern, og den bestaar af et hult Rør, hvorigennem der gaar en Stang med et Haandtag foroven og en Gaffel forneden, og vinkelret paa Gafflens Ende sidder et Stykke buet Jernbaand overtrukket med tyndt Læder (se iøvrigt Fig. 114). Tilvenstre ses Tangen aaben, tilhøjre klemt sammen. Hele Tangen er 118 cm lang. Der er ikke taget Patent paa „Opfindelsen“, saa det staar enhver frit for at lave den efter. Med Materiale og Arbejdsløn kan den udføres for en halv Snes Kroner.

Det er en stor Hjælp at have denne Tang. Før maatte man grave Hullet til Urnen med et Trin et Stykke nede til at sætte Foden paa, naar Urnen skulde nedsættes, og saa var man alligevel ved at staa paa Hovedet og frembød i det hele taget en liden skøn Stilling ved Nedsættelsen. Nu sætter man Urnen i Gafflen, og ved at trække op i Haandtaget lukker Gafflen sig og klemmer Urnen fast. Tangen sænkes ned i Urnegraven, og ved at trykke nedad paa Haandtaget aabner Gafflen sig. Urnen staar da frit paa Bunden, og man trækker Tangen op. Brugen forudsætter Anvendelse af den almindelige Standardurne af Jernblik, men den bruges jo ogsaa i de 99 pCt. Tilfælde.

Hullet bør være gravet, saa det kun er lidt større i Omfang end Tangens og Urnens Tværmaal, og saa Urnen ikke kan vælte om paa Siden, hvis den skulde faa et lille Stød ved Udløsningen. Idealet vilde være – som det sker nogle Steder i Sverige – at Hullet udbores med et Jordbor af passende Diameter, især hvis Urnen skal i „dyb Grav“, altsaa ned til 1,10 m til Bunden, men med lidt Øvelse lærer Folkene ellers snart at grave et saadant Hul uden al for stor Aabning. Man maa selvfølgelig sørge for, at Jernet – især til Gafflen, som jo er ret spinkel – er absolut fri for skjulte Fejl, saa man ikke risikerer, at den ene Gren knækker af midt under Brugen. Tangen bør lakeres sort eller bronceres, dels for Udseendets Skyld og dels for at beskytte den mod Rust, og ligeledes kan det være formaalstjenligt at smøre Stangen inde i Røret med Olie eller andet Fedtstof.

114. Tang til Nedsættelse af Urner.

Havebrugsudstillingens gravstedsanlæg. Af Havearkitekt E. Erstad-Jørgensen.

I forrige nummer af „Vore Kirkegårde“ havde hr. kirkegårdsassistent *Hans Rønø* en læseværdig anmeldelse af de på den 6. nordiske Havebrugsudstilling viste eksempler på god anlægsmåde for gravsteder. Når jeg gerne vil knytte et par kritiske ord hertil, gælder det kun indledningen, hvor hr. R. polemiserer mod en dagbladsanmelder. Han begynder med den påstand, at gravstedsanlæg paa en havebrugsudstilling er noget i Danmark hidtil ukendt, og mener at dette er grunden til at gravstedsudstillingen faldt enkelte for brystet. Ved den 4. nordiske havebrugsudstilling, der afholdtes netop 25 år før denne den 6., havde Københavns begravelsesvæsen en næsten ligeså stor udstilling, der lige som denne gang bestod af smukt anlagte gravsteder med monumenter, stedsegrønne hække o. s. v.*) Der var kun den forskel, at gravstederne dengang var samlet til en helhed for sig, medens de nu sidst var anbragt på den ene side af en gang med haveanlæg af en helt anden karakter på den anden side gangen.

Når hr. Rønø kun kan forklare sig den uvilje, som trolig nok kunde spores, enten ved det „hidtil usete“ og derfor chokerende eller ved tilstedeværelse af „en mennesketype, der i uvilje vender sig fra alt hvad der har med kirkegårde at gøre“, så gælder det måske nok i enkelte tilfælde, men for min egen del må jeg dog sige, at den følelse af alvor og højtid, der fremkaldes ved synet af en grav, dårlig forliges med den stemning, som iøvrigt præger en havebrugsudstilling med menneskemylder, lystig musik og andet tilbehør, og det uanset at gravstedet kun er en udstilling, og at monumentet ikke taler om nogen Afdød.

Det kan ikke undre at den, der har sin gerning paa en kirkegård, får en anden indstilling overfor disse forhold end andre mennesker, men på en udstilling for det store publikum må der regnes med almindelige mennesker og den måde, hvorpå de reagerer, og jeg mener derfor sammenblandingen var mindre vel overvejet og nok kunde give anledning til berettiget kritik.

*) Vi kan bemærke, at ogsaa paa flere af de tidligere Aars Udstillinger („Jubilæums-“ og „Forårsudstillinger“) har der været Gravstedsanlæg at finde. Red. Ann.

115. Stengærdet om Udvidelsen af denne kirkegaard i Salling (Roslev) er af ganske samme Materiale, Højde og Opbygning som ved den gamle Del (Foto: J. Th.) (Jvf. Teksten S. 87).

Landstingsmand Larsen-Badse in memoriam.

Med *Larsen-Badse* har Bestyrelsen i „Foreningen for Kirkegaardskultur“ mistet et særdeles aktivt Medlem og en trofast Støtte. Gennem sit Medlemskab af Folketingets Finansudvalg udvirkede L.-B. flere Gange, at vi fik Bevillinger paa en Konto, som det ikke var helt selvfølgelig, at vi havde Ret til, og siden han forlod Folketinget for at gaa over i Landstinget, har det ikke været muligt at faa et tilsvarende Beløb frem. Under Foreningens Møder i Maribo havde L.-B. glædet sig til at være Vært, men maatte desværre andetsteds hen for at varetage offentligt Arbejde. Dengang savnedes han, og han vil blive savnet ogsaa i Fremtiden. Vi ærer Mindet om Larsen-Badse. –

De gamle Stengærder omkring Kirkegaardene.

I Lovgivningen om Kirkegaarde hedder det dels, at „ældre Stengærder omkring Kirkegaarde maa ikke nedbrydes eller erstattes med andet Materiale uden Ministeriets Samtykke“ og „Om Kirkegaarden skal der være et forsvarligt Hegn“ samt „Ved Udvidelse af Kirkegaarden bør Hegnet i Regelen være af samme Art som Hegnet om den ældre Kirkegaard, og dette maa navnlig forlanges, hvor andet Hegn vilde virke skæmmende“.

Disse Bestemmelser er klare og tydelige, og der skulde derfor ikke være nogen Fare for de gamle Stengærders fortsatte Bestaaen, ligesom det turde være naturligt, at Kirkegaardsudvidelser ogsaa blev forsynet med Stengærder, hvor den bestaaende Kirkegaard var hegnet med et saadant. Men Virkeligheden har været en ganske anden. Utalte Kirkegaarde har efter Lovens Fremkomst mistet deres Stengærder, og saa tragisk er det, at netop der, hvor Stengærderne var størst og kraftigst, og hvor de altsaa billedmæssigt betød mest, er den materielle Værdi bleven vurderet i Penge – og gjort i Penge. For vor Forening har der Gang paa Gang lydt Klager, og vi har rettet Henvendelse til denne og hin Institution eller Embedsmand, men der er fra Autoriteternes Side ikke grebet alvorligt nok ind, og kun faa Steder er de skete Forsyndelser rettet. Nu har Kirkeministeriet udsendt et Cirkulære, hvori der gøres opmærksom paa, at Forsyndelser imod denne Bestemmelse fortsat ikke maa ske.

Dette betydningsfulde Cirkulære aftrykker vi paa vore Tillægssider, og vi skal tilføje, at det vilde være af meget stor Betydning, hvis Cirkulæret efterfulgtes af en vis Aktivitet fra de kgl. Bygningsinspektørers og Provsternes Side, saa at begge Parter rapporterede, naar Overtrædelser havde fundet Sted, og at det blev krævet, at de skyldige gjorde deres Brøde god igen, f. Eks. ved at flytte gamle Stengærder tilbage paa deres Plads eller til at nedbryde de Cementmure, som er opført til „Erstatning“ for de dyrebare (og dyre) Kampesten. Endnu saa sent som 21. Oktober meddeles det, at et Stengærde er flyttet (se Tillægssiderne).

Og endelig var det et stort Gode, hvis alle Kirkegaardsplanlæggere tog de citerede Bestemmelser ind til deres Hjerte og sørgede for, at der, hvor Stengærder er det eneste naturlige, blev bygget saadanne. Heldigvis er det ikke sjældent, at nye Kirkegaardsanlæg forsynes med Kampestensgærder, og det er i den Forbindelse nærliggende bl. a. at henvise til Svendborg og Nyborg. Men det afgørende er dog, at Stengærderne bevares og opføres i de Landskabs- og Bybilleder, hvor de afgjort hører hjemme.

Danske Kirkegaarde i 1937.

Af foretagne eller forberedte Nyanlæg og Udvidelser af danske Kirkegaarde, som er kommet til Redaktionens Kundskab, skal nævnes følgende:

Aarby, Aars (Havearkitekt *Emil Böttiger*), Asminderød (indviet 30. September; Havearkitekt *Johannes Tholle*), Ballerup, Bellinge, Bække, Bording, Brovst, Egebæksvang, Esbjerg (Faurfeld), Graasten, Grenaa (*Böttiger*), Guldager (indviet 24. Januar), Gunderup (indviet 16. Juni), Gørlev (*Tholle*), Haderslev (Havearkitekt *Chr. Nielsen*), Hadsund, Hejninge, Hillerød (Kirkegaardsgartner *I. Blomberg*), Holbæk, Holstebro, Horsens Vestre (*Chr. Nielsen*; se „V. K.“ VII S. 25–29), Hover (*Chr. Nielsen*), Hundborg (*Böttiger*; indviet 12. November; se Tillægsside 51), Højrup, Hørdum, Hørsholm (*Tholle*; indviet 22. August; se Tillægssiderne 41–43), Indslev, Jels, Jydstrup (indviet 6. September), Kettinge (Landinspektør *Lorentzen*), Kirkeby, Københavns Vestre (Inspektør *Chr. Beck Skrydstrup*), Lading, Lynæs (*Tholle*), Marstal (Gartner *J. Jensen*), Middelfart, Mern, Mosbjerg, Nykøbing S. (*Tholle*; indviet 26. September; se Tillægssiderne 42–44), Næstved, Nørre-Aaby (indviet 18. Juni), Nørre-Bjert, Nørup, Odense (Kirkegaardsinspektør *Raahauge-Askegaard*), Pedersborg (indviet 14. December), Ringe (Entrepreneur *Rasmussen*), Ringsted (*Böttiger*; indviet 17. December), Risskov (Havearkitekt *G. Boye*; se S. 66–67), Saksøbing, Saltum, Selde, Skive (*Chr. Nielsen*), Silkeborg (Stadsingeniør *Gunder Hansen* og Kirkegaardsinspektør *C. C. Møller*), Skivum, Skørpinge (indviet 9. April), Skovby, Solbjerg, Snæbum, Spandet, Struer, Sønderborg, Sønderup (indviet 13. Maj), Stenløse (*Tholle*), Thisted, Toksværd, Vejle Søndermark (*Chr. Nielsen*; se S. 41–43), Vestermarie, Vildsted, Vebbestrup (*Böttiger*), Volby og Vraa.

I Svendborg bygger Arkitekt *A. Jensen* en større Urnehal, og en saadan er ogsaa planlagt til Aalborg. Arkitekt *Fink* bygger Kapel paa Graasten Kirkegaard. Urnehaver er indrettet og planlagt paa en hel Del eksisterende og nye Kirkegaarde. Struer Krematorium er atter i Drift. Et katolsk Kapel er indrettet paa Aabenraa Kirkegaard.

Gartner *Erling Mortensen* er ansat som Kirkebetjent i Næstved, og *Harry Kiær* som Leder af Gentofte Kirkegaard. Fra 1. Januar 1938 fratræder Graver *F. E. G. A. Jensen* Stillingen ved Holmens Kirkegaard, og Gartner *P. Norgreen* tiltræder samme.

Under 1. Juni har *Justitsministeriet* udsendt et nyt Regulativ vedrørende Udførelsen af *Ligbrændinger*, og under 16. Septbr. har *Kirkeministeriet* udsendt det Side 87 omtalte Cirkulære om Stengårdernes Bevaring. Sidstnævnte er iøvrigt gengivet paa Tillægssiderne i nærværende Hefte; det andet Regulativ kommer senere paa samme Maade.

Medlemmer, Abonnenter, Annoncører og andre
Interesserede ønskes et godt Nytaar. Tak for
udvist Interesse i det svundne Aar.

Redaktionen.

Tillæg til „Vore Kirkegaarde“ XII Nr. 1

Medlemmernes Opmærksomhed henledes høfligst paa, at Foreningens Regnskabsaar er udløbet pr. 31. Marts. Der erindres samtidig om, at Kontingentet lettest og billigst afgøres ved, at man indbetaler Beløbet til Postkonto 119,15 Hillerød. Dette koster i Indlandet kun 10 Øre. Kontingentet er for personlige Medlemmer i Danmark Kr. 5,00, Medlemmer i Udlandet Kr. 6,00 og for Institutioner, Menighedsraad, Foreninger etc. beregnet efter særlige Regler (se Lovens § 3). Beløbet bedes venligst indbetalt inden den 20., efter hvilken Tid Opkrævningen kan forventes.

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR.

Nye Medlemmer:

Afdeling A.

142 Klemensker Menighedsraad.

Afdeling C.

570 Stenhuggermester Børge Schiøler, Nørrebro Runddel.

571 Stenhuggermestrene Brh. & Karl Hansen, Lyngby Hovedgade 3, Lyngby.

572 Stenhuggermester Bernh. Priskorn, Brønshøjvej 18, Brønshøj.

573 Brdr. Laursen, H. C. Ørstedsvej 22, København V.

574 Stenhuggermester Henry Svenstrup, Sorø.

575 Stenhuggermester Ewald Madsen, Frederiksborgvej 17, N.

576 Stenhuggermester Edv. Schiøler, Gl. Kongevej 11, V.

Afdeling D.

48 Bygartner Idar Schiefloe, Tromsø, Norge.

49 Hr. Monrod Larsen, Peder Klovgade 36, Stavanger.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

18/12 (Vestsjæll. Soc.-Dem.): St. Peders Kgd. i Slagelse skal drænes.

20/12 (Midtfyns Dagbl.): Ringe Kgd. udvides med 8,000 m².

22/12 (Aarhus Stiftstid.): Der stjæles fra Kgd. i Aarhus.

24/12 og 31/12 (Grenaa Folketid.): Grenaa Kgd. gennem Tiderne (med Bill.).

27/12 (Ekstrabl.): Naar Kgd. passer Gravsteder.

29/12 (Aalborg Amtstid.): Skivum Kgd. udvides.

30/12 (Thisted Soc.-Dem.): Hørdum Kgd. skal udvides.

4/1 (Holbæk Amtstid.): Arbejdet paa Udvidelse af Nykøbing Kgd. paa Sjælland er nu paa begyndt (Havearkitekt Johannes Tholle.).

6/1 (Vejle Amts Folkebl.): Kgd. i Søndermarken i Vejle er nu sikret.

8/1 (Aalborg Stiftstid.): Afvikling af den gamle Kgd. i Aalborg.

8/1 (Dannevirke): De gamle Lindetræer omkr. Hoptrup Kgd.

10/1 (Grenaa Folketid.): Kgds.-fred i Ebeltoft.

10/1 (Thisted Amts Tid.): Menighedsraadet har yderligere købt 1 Hus til Nedrivning p. Gr. af Kgds.-udvidelsen i Hørdum.

14/1 (Skive Folkebl.): Udvidelse af Skive Kgd. Byraadet paatager sig at lade Arbejdet udføre og garanterer mod Overskridelser (med Plan af Havearkitekt Chr. Nielsen).

15/1 (Thisted Soc.-Dem.): Kgds.-udvidelsen i Hørdum gaar nu i Orden.

15/1 (Randers Dagbl.): Der købes Jord til Udvidelse af Snæbum Kgd.

16/2 (Loll. Falst. Soc.-Dem.): Horslunde Kgd. udvides af Lærer Fr. Hansen; Anlægget koster ca. 5,000 Kr.; Beplantningen udføres af Gartner Samuelsen.

17/2 (Vestkysten): Jorden er købt til Udvidelse af Bramminge Kgd.

17/2 (Dybbølposten): Ass.-Kgd. i Haderslev udvides.

23/1 (Holstebro Dagbl.): Har Kgd. i Holstebro ikke Jord nok?

24/1 (Vejle Amts Avis): Købet af Jord til Vejle nye Kgd. er i Orden.

25/1 (Nordjyll. Soc.-Dem.): Urnehave indrettes paa Nørresundby Kgd. efter Plan af Arkitekt G. Stampe.

27/1 (Grenaa Folketid.): Grenaa Kgd. udvides af Havearkitekt E. Bøttiger.

29/1 (Licitationen): Hejninge Kgd. har faaet Jord foræret til Udvidelse af Hofjægermester Bech.

2/2 (Fyns Tid.): En ejendommelig Hjemstavns-Kunst fra Avernakø (af Herman Madsen).

3/2 (Viborg Stifts Folkebl.): Haderup Kgd. reguleres.

4/2 (Vestkysten): Skjulte Kræfter modarbejder den nye Kgd. Indvielse i Ribe.

7/2 (Aarhus Stiftstid.): Der aabnes atter for Erhvervelse af Gravsteder paa Aarhus Nordre Kgd.

9/3 (Silkeborg Avis): Bording Kgd. udvides.

10/3 (Jydske Tid.): Landsbygraverne ønsker en anden Lønordning.

11/3 (Dannevirke): Vor Fru Sogn i Haderslev laaner 5000 Kr. til Udvidelse af Kgd.

13/3 (Ribe Stiftstid.): Den ny Kgd. i Ribe tages i Brug i Sommer.

13/3 (Roskilde Tidende): Der vedtages ny Vedtægt for Borup Kgd.

14/3 (Svendborg Avis): Der bevilges 100 Kr. til Vedligeholdelse af Krigergr. paa Svendborg Kgd.

14/3 (Aalborg Stiftstid.): Saltum Kgd. udvides af Entreprenør K. Jepsen.

14/3 (Ringkøbing Amtstid.): Gartner Johannes Jensen i Linde har foretaget Regulering og Plantning paa Naur Kgd.

18/3 (Roskilde Soc. Dem.): Der foretages Forhøjelser af Taksterne paa Roskilde Kgd.

19/3 (Djursland): Dørring Kgd. udvides.

19/3 (Østsjæll. Folkebl.): Der sættes nyt Hegn om Køge Kgd.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

18/12 (Gudbrandsdølen): Lillehammer skal faa en ny Kgd.

19/12 (Aaker og Bærums Budstikke): Haslum Kgd. udvides.

9/1 36 (Stavanger): Krematorieplanerne er nu ferdige (Stavanger).

14/1 (Dagen): Innvik Kgd. udvides.

14/1 (Adresseavisen): Skaun Kgd. udvides.

20/1 (Tidens Tegn): Haslum ny Kgd. blir et roligt og vakkert hvilested (Havearkitekt Morstøls Tegning).

28/1 (Hamars Stiftstid.): Der skal bygges krematorium i Hamar.

28/1 (Vestysland): Planen om kapell og kgd. i Lanåsbygda.

29/1 (Tönsbergs Blad): Omkr. Krematorieplanerne i Tönsberg.

21/2 (Lilleström Blad): Utvidelse av Statsberghagen kgd.

26/2 (Gudbrandsdølen): Kirkegds. spørgsmaalet for Mesna Sogns Østside.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Præsteforeningens Blad, Nr. 4: Graverne og Ringerne paa Landet er begyndt at røre kraftigt paa sig. Der dannes Graverforeninger.

Stenhuggertidende, Nr. 2: Tyrkisk Museum for Gravsten oprettes af Stambuls Øvrighed.

Gartenkunst, Nr. 1: Neue Grabanlagen auf dem Südfriedhof in Frankfurt (med Billeder).

Kriegsgräberfürsorge, Nr. 1: Zur Jahreswende; Die Totenburg deutscher Helden in Bitolj, Jugoslavien. Hefte 2: Douaumont; Verdun; Soldatengräber, soldatische Gegenwart.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 3: Heldengedenktag. Den Gefallenen des Heeres zur Gedächtnis m. m.

Die Feuerbestattung, Nr. 1: Geleit ins neue Jahr. Rückblick und Ausblick. Der altbronzezeitliche Grabhügel von Egtved. Nr. 2: Feuerbestattung. Nordischer Totenglaube zur Jungsteinzeit.

Ignis, Nr. 1: Kalmar Krematoriums Tillkomst (med Bill.) m. m. Västanfors Krematoriums Tillkomst (med Bill.) m. m. Nr. 3: Eskildstuna Unruund. Krematoriet i Essen m. m.

BOGANMELDELSER

Mogens Strunge: Jernskiægs Amagerim 1693, Levin & Munksgaard, Kbh. 1935, 8°, 80 Sider.

Paa en fornøjelig Maade har Pastor Strunge i Taarnby i dette Hefte dels gengivet Jernskiægs Digt i Facsimile og dels kommenteret dette til Forstaaelse af Amagers Fortid og dens Befolknings Ejendommeligheder saa fortræffelige Digt, — et Digt, der nødvendigvis er citeret omtrent lige saa mange Gange, som Amager er beskrevet. Strunge har gennem sit Ophold paa Øen og gennem sin Gerning i et typisk Amagersogn formaaet at trænge dybere ind i Amagerboens Sind og Tanke, end de fleste Amagerbeskrivere har naaet det, og han har samtidig haft den Fremmedes friske Blik for de Ejendommeligheder, som det er værd at hefte sig ved. Tillige har han aabenbart ogsaa naaet at faa »Indvaarnernes« Fortrolighed, saaledes at de f. Eks. paa hans Opfordring ikke generer sig for at tage »Kisteklæderne« paa. Skriftet er et værdifuldt Led i Amagers Beskrivelse og Fortolkning. Det er fri for konventionel Forfatterstil og tværtimod maaske lovlig rigeligt krydret med Aktualiteter, hvis Tilknytning til det typiske Amager kan være noget problematisk eller maa opfattes som unødvendige Sidespring, og der er desuden i Teksten direkte Henvendelse til Læsere om at købe Heftet og Strunges andre Amager-Arbejder, — Henvendelser, der ikke direkte burde indgaa som Afsnit, sideordnet med Rims Kommentarerne, men redaktionelt og typografisk burde være mere udskilt fra hine. Fortræffelige Billeder er strøet rundt i Heftet, — ogsaa noget tilfældigt, men ingenlunde uden Nytte.

Det er meget paaskønnelsesværdigt, at Runge har taget sig denne Opgave paa, og Amagerinteresserede kommer vanskeligt uden om hans Arbejde.

Jensen: Lommebog for Gartnere, 26. Aarg.

Under Redaktion af Overgartner Irgens-Møller har A/S. N. C. Rom udsendt 26. Aargang af den udmærkede Lommebog for Gartnere, der som sædvanlig indeholder en Mængde Oplysninger, som det er meget værd at have ved Haanden i det daglige Arbejde i Have og Gart

neri eller paa Kontor, — derunder Kalender, Skemaer, Posttakster m. m. samt ikke at forglemme: Hvide Blade til Noteringer. Uden at ville fortabe sig i alt for mange Detailler skal vi dog lige gøre opmærksom paa, at Litteraturen nok burde behandles med mere Omhu. Lommebogens Redaktion er selv glad ved at blive rost for sine paalidelige Oplysninger — lad dem da ogsaa være helt rigtige og omhyggeligt gennemført. Vi kan nævne, at der ikke er nogen Konsulent A. Kiær, men en Andersens Kiær; Den moderne Have koster ikke 11,50, men 4,50 og er ikke udkommet i 1934, men i 1933. Vore Kirkegaarde koster ikke 6 Kr. for Medlemmer men 5,00 (de 6,00 gælder kun for Udlændinge); nogle Steder staar omhyggeligt anført Aarstal, Sidetal og Pris paa Bøgerne, hvad der er rigtigt bogmæssigt set, men mange Steder staar kun en af Delene, her een, der en anden Oplysning. »Danske Gartnerivirksomheder« bestaar af 3 Bind, der har Aarstallene 1934 — 35 og 36. Disse Indvendinger vil navnlig af dem, der ikke interesserer sig for Bøger, og for hvem systematisk Orden ej heller er noget af Betydning, kaldes Bagateller, — men det er nu en Gang af Enkelthederne, at Helhederne bestaar, og selv om det er et stort Stykke Arbejde at føre en saadan Bog à jour, maa det dog gøres. — Bogen anbefales paa det varmeste til alle Gartnere.

Vald. Jensen: Planteskoledrift, 3. Udg., 80, 144 Sider, Alm. d. Gartnerfor. Forlag Kbh. 1936.

Det er udmærket, at »Alm. d. Gartnerforening« kan udsende sine Fagbøger i saa mange Oplag, som der er Tale om; derved bliver der bedre Mulighed for at korrigere eventuelle Fejl, og Bøgerne kan til enhver Tid naa at blive ført à jour. Det er derimod beklageligt, at man af Hensyn til den afkortede Undervisningsplan ogsaa maa afkorte Bøgerne, hvorved væsentlige Afsnit og Emner maa udelukkes.

Den herværende Bog har i ganske særlig Grad Bud til dette Blads Læsere, — de er alle stærkt interesseret i Plantekulturer, navnlig de træagtige, — og i Bogen gives udmærkede Anvisninger paa, hvorledes de skal tiltrækkes og skoles m. m. Og derfor er det en Glæde at kunne anbefale Bogen til vore Læsere. De gaar ikke forgæves, naar de søger Oplysning om faglige Emner paa dette Omraade, naar de læser den kyndige Planteskoledoms Udtalelser.

For en Ordens Skyd skal vi igen korrigere Forfatteren med Hensyn til Oprettelsen af Planteskoler omkr. 1780 (se Side 11). Der oprettedes ingen Planteskole i Fredericia, men forelaa kun Plan derom (jfr. »Danske Gartnerivirksomheder« Side 93's Fodnote).

Danske Herregaardshaver 10. Med Støtte af Ny Carlsbergfondet har Det kgl. d. Haveselskab udsendt det 10de Hefte i Serien Danske Herregaardshaver, redigeret af G. Georgsen,

omfattende Stensballegaard. Heftet er noget «tyndere» end de foregaaende; men der er maa ske ikke mere at sige om denne Allé, hvoraf Haven hovedsagelig bestaar.

RESOLUTIONER m. m. VEDRØRENDE KIRKEGAARDE.

16. April 1932. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftsøvrigheden over Lolland-Falsters Stift) ang. en Bestemmelse i Reglementet for en Købstadkirkegaard vedrørende Gravstedsejeres Overdragelse af Vedligeholdelsen af deres Gravsteder til andre.

Ved at fremsende den hoslagt tilbagefølgende Sag, hvorunder Nakskov Kirkes Bestyrelse har anholdt om Stiftsøvrighedens Approbation paa Udkast til et nyt Reglement for kirkelige Handlinger samt for Kirkegaardens Benyttelse i Nakskov har Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed i Skrivelse af 16. Januar d. A. udbedt Dem Ministeriets Afgørelse af Spørgsmaalet om, hvorvidt Bestemmelsen i Reglementets Afsnit B, § 6, 2det Pkt., maatte have Hjemmel i § 23, Stk. 2, i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. m. af 30. Juni 1922, jfr. § 13, Stk. 2, i kgl. Anordning af 10. December 1927 angaaende Kirkegaarde. Den omspurgte Bestemmelse i Reglementets Afsnit B, § 6, er efter den af Menighedsraadet senest foreslaaede Redaktion saalydende:

»Anlæg, Beplantning og Pasning af Gravpladsen er Ejeren berettiget til selv at udføre, naar givne Forskrifter følges. Ejeren er ligeledes berettiget til at overdrage disse Arbejders Udførelse til andre, naar de paagældende godkendes af Menighedsraadet, og naar disse ligeledes følger givne Forskrifter«.

I Anledning heraf skal Ministeriet tjenstlig meddele til Efterretning, at man, uanset om den af Menighedsraadet foreslaaede Affattelse af Bestemmelsen i Reglementets Afsnit B, § 6, 2det Pkt., ikke maatte anses for at være i ligefrem Strid med Ordlyden af den anførte Lovbestemmelse — hvilket dog forekommer Ministeriet noget tvivlsomt — i ethvert Fald maa være af den Formening, at den paatænkte Affattelse af Bestemmelsen ikke kan anses stemmende med Lovens Aand og Mening, hvorfor den bør ændres saaledes, at der gives Gravstedsejere Ret til at overdrage Vedligeholdelsen af deres Gravsteder til hvem de vil, under Forsudsætning af, at de paagældende holder sig Reglementets Bestemmelser efterrettelig.

9. Maj 1932. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift) ang. Foranstaltninger i Anledning af, at et Gravsted ikke vedligeholdes sømmeligt, herunder at Kirkegaardsbestyrelsen ikke som Vilkaar for Fornyelse af Gravstedets ret kan forlange Sikkerhedsstillelse for Gravstedets sømmelige Vedligeholdelse.

I den med Hr. Stiftamtmandens og Deres

Højærværdigheds Erklæring af 18. April d. A. hertil tilbagefulgte Sag har Fuldmægtig N. N. med Henvisning til, at hans Fader i 1891 blev begravet paa Hjørring Kirkegaard, og at Gravstedet i 1911 blev fornyet for et Tidsrum af 20 Aar, besværet sig over, at Hjørring Menighedsraad som Vilkaar for Fornyselsen af Gravstedet for en ny tyveaarig Periode har forlangt, at der deponeres et Beløb af 100 Kr. som Sikkerhed for Gravstedets sømmelige Vedligeholdelse i dette Tidsrum.

I sine over Sagen afgivne Erklæringer har Menighedsraadet udtalt, at Gravstedet, der ligger paa en ret iøjnefaldende Plads umiddelbart ved Kapellet, ikke er blevet forsvarligt vedligeholdt af Gravstedets Ejer i de senere Aar, at Vedligeholdelsen af Gravstedet i disse Aar er foretaget paa Kirkegaardens Regning af Hensyn til, at et forsømt Gravsted vilde skæmme de omliggende Gravsteder, samt at Raadet har anset det for sin Pligt at sikre Kirkegården mod i en ny Periode at skulle afholde Udgifterne ved Gravstedets Vedligeholdelse.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at naar et Gravsted ønskes bevaret udover den i Vedtægten bestemte Fredningstid, skal saadant Ønske ifølge § 24, Stk. 2, i Lov af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. imødekommes, mod at der erlægges en derfor fastsat Betaling. Et Gravsted, der ikke vedligeholdes sømmeligt, vil i Henhold til § 13, Stk. 2, i Anordning angaaende Kirkegaarde af 10. December 1927 efter Varsel kunne ryddeligøres og besaas med Græs eller gruslægges, og hvor der i Vedtægten er fastsat en Takst, for hvilken Kirkegården overtager Vedligeholdelsen af Gravsteder, kan Gravstedsejeren i Henhold til § 13, Stk. 3, i den fornævnte Anordning tilpligtes at overdrage Kirkegården Vedligeholdelsen for denne Takst, saafremt Gravstedet ikke behørigt vedligeholdes.

Menighedsraadet har herefter ikke været berettiget til at forlange et Depositum af 100 Kr. som Betingelse for Fornyselsen af det ommeldte Gravsted.

16. Juni 1932. Kongl. Stadfæstelse (udf. gennem Kirkeministeriet, paa Fundats for »Jens Riis' og Hustrus Gravstedslegat«, oprettet af Enke efter Gaardejer Jens Riis til Lydumgaard

i Lydum Sogn, Kirstine Riis, til Vedligeholdelse og Fornyselse af Slægten Riis' Gravsted paa Lydum Kirkegaard og til Menighedsplejen i Lydum Sogn.

Fundatsen er saalydende:

1. Legatets Navn er Jens Riis og Hustrus Gravstedslegat.

2. Legatkapitalen, 4000 Kr., indbetales konstant til Stiftsøvrigheden over Ribe Stift og anbringes af denne efter de til enhver Tid gældende Regler for Anbringelse af offentlige Midler.

3. Legatet bestyres af Sognepræsten (Bestyrelsens Formand), Kirkeværgen og et af Lydum Sogns Menighedsraad dertil udpeget Medlem af Menighedsraadet.

Skulde Menighedsraadet af en eller anden Grund blive ophævet, eller Grundlaget for dets nuværende Sættelse blive ændret saaledes, at det ikke længere vælges af Menighedens kirkelige Vælgere, skal Sognepræsten og Kirkeværgen udgøre Legatets Bestyrelse.

4. Af de af Kapitalen flydende Renter, der udbetales 2 Gange aarlig til Legatets Bestyrelse, anvendes først det fornødne Beløb til Vedligeholdelse og Fornyselse af Slægten Riis' Gravsted paa Lydum Kirkegaard. Resten af Rentebeløbet uddeles af Legatbestyrelsen til trængende Konfirmander og andre indenfor Lydum Sognemenighed, der har Hjælp Behov, idet Uddelingen bør foretages saaledes, at den tjener til Fremme af Sognets Menighedspleje.

Indtil Fru Riis' Død uddeles hele Rentebeløbet.

5. Bestyrelsen anskaffer for Legatets Regning en Protokol, hvori der sker Tilførsel om Legatrenternes Anvendelse. Protokollen, der autoriseres af Ribe Stiftsøvrighed, opbevares af Kirkeværgen i Lydum.

6. Legatets Aktiver skal altid være forsynet med Stiftsøvrighedens Prohibitivpaategning.

7. Over Renternes Anvendelse aflægger Bestyrelsen aarligt Regnskab, der revideres ved Stiftsøvrighedens Foranstaltning og decideres af Stiftsøvrigheden. Regnskabet over Legatkapitalen revideres sammen med Regnskabet over Stiftsmidlerne af 4de Hovedrevisorat.

Generalforsamling.

„Foreningen for Kirkegaardskultur“ afholder sin 13. ordinære Generalforsamling Torsdag den 27. August Kl. 10^{1/2} i „Klubben“s Hotel i Ribe.

DAGSORDEN:

1. Valg af Dirigent.
2. Formanden, Hr. Pastor Bartholdy Møller, aflægger Aarsberetninger.
3. Kassereren, Hr. Kirkegaardsgartner I. Blomberg, aflægger de reviderede Regnskaber.
4. Formanden fremsætter Virksomhedsplan for 1936/38.
5. Kassereren fremsætter Budget for Aaret 1936/37 og 1937/38.
6. Redaktøren, Hr. Johannes Tholle, redegør for „Vore Kirkegaard“.
7. Valg af et Medlem til Redaktionsudvalget (fratrædende er Hr. Arkitekt C. E. Bauditz).
8. Valg af et Medlem til „Udvalg for Skønssager“ (fratrædende Hr. Kirkegaard-inspektør H. Pedersen).
9. Forslag fra Forretningsudvalget om Ændring af § 8, saa der staar: *i Sommer-tiden i Stedet for i Juni Maaned.*
10. Valg af Bestyrelsesmedlemmer (fratrædende er D'Hrr. Kirkegaardsgartner I. Blomberg, Kirkegaardsgartner J. Gravesen og Inspektør Rud. Rasmussen) og 1 Suppleant (Havearkitekt B. Errboe).
11. Valg af 2 Revisorer (fratrædende: D'Hrr. Arkitekt Bauditz og Havearkitekt B. Errboe, som ikke ønsker Genvalg) samt 1 Revisor-Suppleant (vacant).
12. Fastsættelse af Stedet for næste Aars Generalforsamling.
13. Eventuelt.

P. F. V.

A. J. Bartholdy Møller,
Formand.

NB. Der kan kun foretages Afstemning om de paa Dagsordenen opførte Punkter. Angaaende Stemmeret, se Lovenes § 8. Eksemplarer af Lovene fremsendes paa Forlangende gratis og portofrit.

I Tilslutning til Generalforsamlingen indbyder de stedlige Menighedsraad Deltagerne til en Udflugt til Kirkegaardene og Omegnen, ligesom der trakteres med Kaffe. Nærmere Meddelelse vil blive givet ved Generalforsamlingen.

Kl. 7,30 (10,30) afholdes offentligt Møde i „Klubben“s Hotel, hvor Havearkitekt Johannes Tholle vil tale om Kirkegaardenes Beplantning og Regulering, ligesom Stiftsprovst, Dr. Scharling vil tale om Begravelsesforhold i ældre og nyere Tid.

Begge Foredragene ledsages af mange Lysbilleder.

FORENINGEN FOR KIRKEGAARDSKULTUR.

Tilføjelse til Medlemslisten.

Afdeling A.

143. Vinderød Kirkegaardsbestyrelse.

Afdeling C.

577. Stenhuggerm. Axel Frederiksen, Præstøvej 1, Næstved.
 578. Stenhuggermester Em. Madsen, Fælledvej, Odense.
 579. Kommune- og Kirkegaardsgartner Asmus Kristensen, Strandby Kirkevej 8, Esbjerg.
 580. Graver Jens Andersen, Reerslev pr. Ruds Vedby.
 581. Stenhuggermester P. H. Moler, Sdr. Boulevard 53, Kbh. V.
 582. Stenhuggermester W. Sanderhoff Jensen, Thisted.
 583. Stenhuggermester Rasmussens Enke & Søn, Nykøbing J.
 584. Stenhuggermester Dines Rasmussen, Silkeborg.
 585. Stenhuggermester Jørgensen & Søn, Silkeborg.
 586. Stenhuggermester Olaf Gudnasson, Give.
 587. Stenhuggermester A. Lindahl, Hadsten.
 588. Stenhuggermester H. V. Strandholt, Nr. Fasanvej 155, Kbh. F.
 589. Stenhuggermester Axel Petersen, Nr. Fasanvej 778, Kbh. N.
 590. Stenhuggermester Johs. Nielsen, Randers.
 591. Stenhuggermester N. P. Christiansen, Silkeborg.
 593. Stenhuggermester O. Torsberg, Ribe.
 594. Stenhuggermester Andersen Sunds Enke, Dronninglund.
 595. Stenhuggermester Ottilly Rasmussen, Fredericia.
 596. Stenhuggermester Østergaard & Søn, Frederikshavn.
 597. Stenhuggermester Chr. F. Pedersen, Hobro.
 598. Stenhuggermester N. Jensen, Kolding.
 599. Stenhuggermester Erik Lund, Vejle.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

- 10/5 (Dag. Nyh.): Moderne Gravsteder.
 10/5 (Aalborg Stiftstid.): Fjerritslev Kgd. er under Udvidelse.
 11/5 (Aalborg Amtstid.): Kgd. i Sønderup staar foran Udvidelse.
 11/5 (Vendsyss. Tid.): Mosbjerg Kgd. er udvidet og blev forleden indviet.
 12/5 (Jydske Tid.): Damager Kgd. indviedes 11/5.
 12/5 (Svendborg Avis): Udvidelsen af Kirkeby Kgd. er ved at være færdig.
 12/5 (Jydske Tidende): Rinkenæs nye Kgd. indvies Kristi Himmelfartsdag.
 14/5 (Svendborg Avis): Gudbjerg Kgd. er udvidet. Hegn opsættes nu.
 14/5 (Thisted Amts Tid.): Hørdum Kgd. udvides (af Viggo Pedersen); Kirkeministeriet har modsat sig, at et Stengærde opsættes af klø-

vede Sten; det skal ligesom det eksisterende Gærde opføres af hele Kampesten. Arkitekt Foged udarbejder Tegninger til Ligkapel m. m.
 14/5 (Ærø Avis): Marstal Kgd. er under Udvidelse (ved Gartner Jensen).

15/5 (Aars Avis): Sønderup Kgd. skal udvides.

17/5 (Frederiksborg Amts Avis): Hørsholm Kgd. udvides med ca. $\frac{3}{4}$ ha.

17/5 (Frøborg Amtstid.): Asminderød Kgd. skal udvides med ca. $\frac{1}{4}$ ha.

18/5 (Holbæk Amts Venstrebl.): Højby Kgd. indviedes 17/5 af Biskop Rosendal.

20/5 (Kolding Soc. & Dem.): Arbejdet med Udvidelse af Kolding Kgd. er snart færdigt.

27/5 (Jyllandsposten): Kirkegaardsinspektør L. V. Andersen fratraadte pr. 1/6 Stillingen, og Kontorchef v. Sprechelsen overtager derefter Administrationen af Randers Kgd.

27/5 (Folkebl. for Vejen): Læborg Kgd. udvidelse indviedes 26/5.

30/5 (Vestkysten): Guldager Kgd. er udvidet.

9/6 (Svendborg Avis): Gudbjerg Kgd.s udvidelse indviedes 7/6. Arbejdet er udført af Gartnerne Gram i Svendborg og Rasmussen i Gudbjerg.

10/6 (Herning Folkebl.): Ejstrupholm Kgd. indviedes 9/6.

13/6 (Holbæk Amtstid.): Ved Licitationen over Hegn m. m. i Nykøbing S. afgaves følgende Tilbud:

Muren ud mod Vejen: Murermester Svendsen, 1179 Kr.

Hegnet: Smedemester Clausen, 2145,81 Kr.

Støbejernsporten: Smedemester Petersen, 295 Kr.

16/6 (Fyns Venstrebl.): Odense Kgd. udvides.

17/6 (Roskilde Tid.): Kirkegaardskontoret i Roskilde forberedes flyttet.

24/6 (Frøborg Amts Avis): Skovkgd. i Høsterkøb.

27/6 (Fyns Stiftstid.): Ringe Sogneraad vil ikke deltage i Udgifterne ved Kgd.s udvidelsen, naar Ikke-Medlemmer af Folkekirken skal betale dobbelt Takst ved Begravelser.

1/7 (Thisted Amts Avis): Odby Kgd. udvides imod Vest, og der bygges Ligkapel.

13/7 (Holbæk Amts Soc. & Dem.): Ved den afholdte Licitation over Indlægning af Vand paa den nye Del af Kirkegaarden i Nykøbing var der indkommet 4 Tilbud paa Vandledningsarbejdet og tre paa Opstillingen af Kummer.

Arbejdet blev overdraget de lavestbydende. Blikkenslager J. Hansen fik Vandledningsarbejdet for 625 Kr. og Entreprenør Jens Nielsen Arbejdet med Opstillingen af Kummerne for 942 Kr.

13/7 (Holstebro Dagbl.): Der stjæles paa Kgd.

15/7 (Holstebro Soc. & Dem.): Holstebro Kgd. skal udvides.

16/7 (Social & Dem.): Bilkørsel paa Kgd.

16/7 (Venstres Folkebl.): Gørlev Kgd. udvides med $\frac{1}{4}$ ha mod Vest.

16/7 (Holstebro Avis): Der lægges ca. 8000 Kvadratalen til Holstebro Kgd.

16/7 (Aarhus Amtstid.): Aarhus Kgd. faar ikke Raaderet over Hasle Prg.s-jord, men for-

beholder sig at faa Indseende med Bebyggelsen nær Kgd.

17/7 (Kolding Avis): Nørre Bjært Kgd. er udvidet og Udvidelsen tilplantet.

18/7 (Thisted Amts Avis): Licitation over Kgd.s-udvidelsen i Hørdum afholdes 20/7.

22/7 (Thisted Soc.-Dem.): Ved Licitationen over Arbejdet ved Udvidelsen af Hørdum Kirkegaard, fik M. Hyldahl m. fl. Digearbejdet, Vejarbejde med Tillæg af Materialer samt Bygning af Portpiller med Tillæg af en Jernport samt Bygning af to Affaldskummer med Tillæg af Cement, Sand og Havgrus for tilsammen 2764 Kr.

Reguleringsarbejdet Vest for det gamle Dige fik P. C. Olesen m. fl. for 450 Kr.

Drænarbejdet, 234 løbende Meter med Tillæg af Rør fik J. Nielsen, Hørdum, for ialt 525 Kr.

De forskellige Tilbud, som indkom, ønskede Menighedsraadet ikke offentliggjort.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

5/5 (Aftenposten): Gravtstyr og stenindustri (Oslo).

28/5 (Ringerikes Blad): Lunder kgd. utvides mot syd, og kapellet opføres på dette stykke.

29/5 (Vort Vel): 15,000 Kr. til nye gravfelter på Grefsem gravlund.

4/6 (Nationen): Vis større kultur på kyrkjegården!

13/6 (Aftenposten): Urnelunden (i Oslo).

17/6 (Haugesunds Dagbl.): Bjoa kgd. skal utvides (1 Maal).

19/6 (Aftenposten): Urnelunde på Nordre og Østre Gravlund. Kirkevergens planer enstemmig vedtatt på møte igårattes (Oslo).

22/6 (Adresseavisen): Domkirkegården omgjøres til urnelund. (Trondheim).

30/6 (Dagningen): Kgd.s-spørgsmålet for Mesna Sogn. Tilbud fra Lillehammer for Samarbejdet.

2/7 (Nord. Trøndelag): Nytt gravkapell på Steinkjer kgd.

10/7 (Tidens Tegn): Urnelund for Oslo og Aker ved Blindern.

FRA SVENSKA KIRKEGAARDE

7/5 (Nya dagligt allehanda): Nya krematoriet på Skogskyrkogården anpassas efter tidens och framtidens krav.

24/5 (Nya dagligt allehanda): Klara kyrkogårds gamla vårdar vittra söndar.

28/5 (Göteborgs Handelstidning): Dyrbar kyrkogårdsutvidning i Trollhättan.

28/5 (Dagens Nyheter): Krematoriebygning planeras i Nacka.

2/6 (Morgontidning): Urnlund i Ängelholm (ved länsarch. Blank og kyrkogårdsarch. Wahlberg).

21/4 (Dala Demokr.): 12,000 Kr. til Kgd. i Långshyttan.

1/5 (Kuriren): Begravningsplatsen (i Udevalsa) iordningställes.

BOGANMELDELSER

Böttner: Gartentaschenbuch. Arbeitskalender für jeder Monat. Nachschlagenbuch

und Tabellen. Frankfurt O., 172 Sider, 67 Billeder.

I et Oplag paa 55,000 og i et Antal af 215,000 er denne lille, nyttige og handlige «Taschenbuch» nu udsendt fra det tyske Forlag Trowitzsch und Sohn. Det er paa en Gang en Maanedskalender for Havearbejdet og et Lommeleksikon med begges Fordele og Mangler. Intet kan jo behandles udtømmende i en saadan Lommebog; men meget nyttigt formaar den at yde.

Lustgården, Aarsskrift 1935, 8°, 306 Sider, ill., Stockholm 1936. Atter faar vi et smukt Aarsskrift ihænde. Denne Gang navnlig præget af den svenske Dendrologforenings »Udfærd« til England i 1935, men ogsaa indeholdende gode Billeder af Plantninger, enkelte Træer m. m., samt forholdsvis fuldstændige Litteraturfortegnelser.

Ærø i Tekst og Toner. Musik af Siegfried Møller, Tekst af Johannes Tholke. Teksthefte: C. Th. Creutz' Forlag, Ærøskøbing 1936, 2. Oplag.

Havearkitekt Tholke er Københavner med Liv, men Ærøbo med Sjæl. Denne ikke helt lille Digtning, der er tænkt som en Hyldest til Hjemøen fra emigrerede Ærøboere, og som gentagne Gange er fremført som Korværk under stor Begejstring i Ærøforeningen, samt paa Hjemøen Ærø, fortæller os det. I Digtene følge vi Ærø, fra den dukkede op af Havet og op gennem Historien til Nutiden, hvor vi med Forfatteren gennemvandrers hans smukke Ø paa Kryds og Tværs og glæder os over den sobre og usentimentale Maade, hvorpaa han kan levendegøre og Æros Dejlighed. I Digtet »Paa Rise Kirkegaard« faar vi Kirkegaardsbilledet gengivet paa en anden Maade end ellers fra Th.s Haand. H. R.

Hvorledes man anlægger sin Have. Praktiske Anvisninger for nuværende og fremtidige Haveejere. Af Havearkitekt Johannes Tholke. I. Fr. Clausens Forlag, København 1936.

Som Afløser af Forfatterens Bog fra 1930: »Hvorledes skal jeg anlægge min Have«, der forlængst er udsolgt, er denne nye Bog: »Hvorledes man anlægger sin Have« tænkt, og det skal straks siges, at det er en god Afløser. Den forrige Bog var rigt forsynet med Planer, denne til Gengæld med Fotografier, over Hundrede, som Amatøren, til Brug for hvem Bogen i første Linje er bestemt, langt bedre kan benytte som Idékilde end Planer, som den uovede for det første ofte har svært ved at tyde, og som det for det andet ofte er svært at faa til at passe til ens specielle Forhold.

Bogen falder i Hovedafsnittene: Hvorfor anlægger jeg mig en Have? Fordringer til Havearealet, Valg af Motiver for Havens Indretning, Haveplanens Udformning, Havens Detailler og Haveanlæggets Udførelse i Praksis, og Opmærksomheden skal her særlig henledes paa Kapitlet: Havens Detailler, der med Rette optager over Halvdelen af Bogens 144 Sider. Forfatteren gennemgaar her med stor Grundighed alle Havens Bestanddele, saasom Hegn,

Trapper, Terrasser, Pergolaer m. m. og støtter sin Tekst med en Rigdom af helt nye og for Størstedelen fortræffelige Optagelser. Og saa skal Forfatteren have Tak for de mange Tal, d. v. s. Maal, indbyrdes Størrelsesforhold og lign. Alt for ofte er de Havedetailler, man træffer paa, Misfostre, fordi Haveeieren har maattet arbejde paa Slump. Som en klog Lektor i Anlægsgartneri engang sagde: Tal er kedelige at læse, men det er altid Tal, man mangler, naar man staar og skal lave noget.

Et Stikordsregister gør Bogen brugbar som Haandbog, naar man har sat den hen efter at have læst den som Roman, takket være Forfatterens gode Stil og rige Lune.

Forlaget har givet Bogen det smukke Udstyr, den fortjener.
Hans Rønø.

Svenska eldbegängelseföreningens Skriftserie Nr. 1: Eldbegängelsen — Framtidens Begängelseskick. Et oplysende, lille Skrift af den kendte Forkæmper for Ligbrændingssagen i Sverige, Hr. O. Övden.

Årsmeddelanden från Svenska eldbegängelseföreningen m. m. 1936, Nr. 72. Indeholder paa sine 132 Sider den aarlige Beretning for Ligbrændingssagen i Sverige.

Harry Maasz: Grosse Sorgen um grüne Landschaft, 64 S., 8°, herausgeben vom Schleswig-Holsteinischen Landesverein für Heimat-schutz in Verbindung mit der N. S. Kultur-meinde, Kiel, Fr. Westphal Verlag, Lübeck, 1936.

Den kendte, tyske Havearkitekt Harry Maasz har her givet en Vejledning til Landskabspleje, og ifølge Udgiiverstedet er der navnlig tænkt paa de tyske Grænseomraader imod Danmark (Slesvig og Holsten). Landskabsplejen er i Tyskland vidt fremme og er nøje forbundet med Hjemstavnsdyrkelsen; herhjemme er Landskabsplejen endnu kun i sin Vorden, og i det til nærværende Skrift svarende danske Skrift, omhandlende »Københavnsegnens grønne Omraader«, skimtes Hjemstavnen næppe for luttet Rekreation og Naturfredning. Nærværende Skrift omhandler praktisk talt alt, hvad der angaar Landskabet og dettes Grænseomraader ved og i Byer — derunder ogsaa et Stykke om Kirkegaardene. — Der er mange Tanker at finde i dette lille Skrift; Tanker, som ogsaa har Grobund hos os. Og der er lange Plantelister, som dog ikke er saa præget af Hjemstavnsfølelsen, som man kunde ønske det. — Desværre er Bogen ikke illustreret.

FRA TIDSSKRIFTERNE

»Den unge Gartner«, Nr. 19: »Vester Kirkegaard«, (den hedder nu »Vestre Kirkegaard«). (Red. Anm.).

»Ignis« Nr. 5: Krematoriebyggnadets standpunkt i Sverige Maj 1936; Helsingfors Krematorium, 10 Aar; Kalmar-Krematoriets konstnærlige utsmykning; Första urnlundsläggningen i Bohuslän-Strömstad; Eldbegängelse-

seutställning i Norberg, m. m. — Nr. 6: Eldbegängelsen i Kina. Norrköpings blivande Krematorium; Urnans Gravsättning; Eldbegängelseutställning i Nynäshamn; Hur bäst bevara de Dödas Minne? m. m. — Nr. 7: Eldbegängelsen i Kina; Sveriges landsbygd och Eldbegängelsen; Kolumbariet på Risenberga kyrkogård; Urnlunden i Ängelholm m. m.

»Trädgårdsodlaren« Nr. 3: Tidsenliga begravningsplåter (af Poul Olsson) m. m.

»Die Feuerbestattung«, Nr. 5: Weihe des 115. deutschen Krematoriums zu Düsseldorf m. m. — Nr. 6: Wie ich Anhänger der Feuerbestattung wurde; 25 Jahre Dresdener Krematorium m. m.

»Kriegsgräberfürsorge«, Nr. 5: Skagerak; Aus der Skagerrak-Schlacht; Besuch in der Münchener Werkstätten des Volksbundes m. m. — Nr. 6: Kahle Grabfelder mahnen...; Das Ehrenmal der pommerischen H. J. im Bau m. m. Nr. 7: Weihe des Marinenehrens in Laboe; Somme Schlacht Sommer 1916 m. m.

RESOLUTIONER m. m.

VEDRØRENDE KIRKEGAARDE.

28. Juni 1933. Kirkeministeriets Cirk. (til Biskopperne, Stiftsoverhøderne og Overtilsynene for de københavnske Kirker) ang. Udbetaling af overenskomstmæssig Løn m. m. for Arbejder ved Kirker (Kirkegaard), Præstegaarde og Bispegaard).

Fra Statsministeriet er der den 7. d. M. udsaaet saalydende Cirkulære til samtlige Statsmyndigheder og kommunale Myndigheder:

»I Anledning af, at der saavel fra Arbejdsgivere som fra Arbejdere er fremkommet dokumenterede Klager over haard Konkurrence fra Personer, der ikke yder Bidrag til Arbejdsløshedsforsikring eller til nogen Organisation, skal man herved efter derom i Ministermøde truffet Beslutning indtrængende opfordre samtlige Statsmyndigheder og kommunale Myndigheder til i videst muligt Omfang at drage Omsorg for, at der ved alle Arbejder, der udføres her i Landet for Statens eller Kommunernes Regning eller med Tilskud fra Stat eller Kommune, betales den Løn, der i Henhold til gældende Overenskomst mellem Arbejdsgivere og Arbejdere er fastsat for saadanne Arbejder, eller, hvor saadan Overenskomst ikke foreligger, den for tilsvarende Arbejde paa Egnen gældende overenskomstmæssige Løn, samt at den overenskomstmæssige Arbejdstid ikke overskrides. Familieforsørgere og saadanne, som har forsikret sig imod Arbejdsløshed, bør fortrinnsvis komme i Betragtning ved Antagelse af Arbejdere til de omhandlede Arbejder.

I fremtidige Udbydelsesbetingelser og Kontrakter med indenlandske private Virksomheder bør dertil sigtende Bestemmelser derfor optages.

(Fortsættes.)

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR.**

Nye Medlemmer.

Afdeling B.

- 31 Landsbygraverforeningen for Danmark.
- 32 Gentofte Kommunes Økonomikontor.
- 33 Frederiksborg Amtsafdeling af Landsbygraverforeningen for Danmark.

Afdeling C.

- 600 Stenhuggermester C. Sonne, Faxø.
- 601 Stenhuggermester Steffen P. Møller, Haderslev.

* * *

Foreningens 13. ord. Generalforsamling afholdtes den 27. August 1936 i Ribe. Tilstede var en Snes Medlemmer. Til Dirigent valgtes Kirkegaardsgartner Jensen, Nyborg. Udenfor Dagsordenen mindedes Formanden, Hr. Pastor A. Bartholdy Møller, de siden sidste Generalforsamling afdøde Medlemmer, nemlig:

Biskop Fønnesbech Wulff,
Kirkegaardsspektør O. Trier,
Begravelsesdirektør A. Berg,
Akademigartner F. Lønnow,
Folketingsmand, Pastor Geert-Jørgensen.
Derefter aflagde Formanden efterfølgende

Beretning for Foreningens Drift 1934—36 m. m.

I Anledning af, at Foreningen i 1935 fyldte 15 Aar, kan der maaske være en Anledning til ved denne Aarsberetning, der iøvrigt ogsaa omfatter 2 Finansaar, at gaa lidt tilbage i Tiden og give en (omend kortfattet) Oversigt over Foreningens, dens Historie og Udvikling i den forløbne Tid.

Foreningen stiftedes ved et Møde i Aarhus den 29. September 1920; en Kreds af kirkegaardssinteresserede havde set, at der var en Opgave at løse, et Arbejde at gøre med at faa Kirkegaardssforholdene ind i bedre Rammer, og det følgende Aars 31. Oktober afholdtes Foreningens første ordinære Generalforsamling. Den foreløbige Bestyrelse bestod af afdøde Stiftsprovst Lindhard (Formand), afdøde Folketingsmand, Pastor N. Joh. Laursen (Næstformand), Amtslæge Lundall, Arkitekt T. Møller, Stadsarkitekt Draiby, Billedhugger Ølsgaard og Havearkitekt E. Böttiger (Kass. og Sekr.).

Foreningens første Formand, Stiftsprovst Lindhardt, fungerede til 1921, derefter var Pastor N. J. Laursen Formand til 1926, Provst Simon Hansen Formand til 1929, Folketingsmand Kammersgaard til 1930 og derefter Pastor A. J. Bartholdy Møller.

Som Sekretær og Kasserer virkede Havearkitekt Emil Böttiger til Generalforsamlingen i

1926, hvorefter han afløstes af Havearkitekt Johannes Tholle (Sekretær) og Kirkegaardsgartner I. Blomberg (Kasserer), og begge disse Herrer har saaledes nu virket i 10 Aar.

Medlemstallet har ligget som følger:

i 1920 var der	15	Medlemmer
i 1921 » »	89	»
i 1926 » »	244	»
i 1929 » »	390	»
i 1932 » »	425	»
i 1936 » »	472	(optalt 12/8. 1936).

Der har saaledes været en stadig Fremgang, omend den i de senere Aar har været noget ringere, muligvis især fordi man ikke har haft afsat egentlige Agitationsmidler paa Budgettet.

At Foreningsarbejdet, derunder saavel Arbejde med at skaffe nye Medlemmer som Udsendelse af Foreningens Tidsskrift og øvrige Agitation for Kirkegaardenes Forskønnelse og Forbedring, har kostet en hel Del Penge, er en Selvfølge, og Foreningen har paadraget sig en Del Gæld. Denne, der for nogle Aar siden var oppe paa meget nær 10,000 Kr., er nu halveret, og der er med en sund Administration og Økonomisering med de til Raadighed værende Midler al god Grund til at vente, at den helt vil være afviklet i Løbet af relativ faa Aar.

De første Aar udsendte Foreningen ingen Tidsskrift, men blot løse Tryksager, navnlig som Særtryk af Dagbladsartikler o. lign. Alleerede i 1923 paabegyndtes dog Udsendelsen af »Vore Kirkegaarde«, og dette har været fortsat siden da med Undtagelse af Aaret 1925, i hvilket Aar der intet Tidsskrift udsendtes.

Redaktører har været:

Havearkitekt Erstad-Jørgensen 1924—25,
Havearkitekt Emil Böttiger 1926 og
Havearkitekt Johannes Tholle siden 1927.

Antallet af Hefter har været noget varierende, lige fra 2 om Aaret til 9; sidste Aar var det 5, og vi haaber ogsaa i det indeværende Aar at kunne udsende 5.

Foreningens Generalforsamlinger har i de første Aar været afholdt i København, bortset fra i 1921, da den holdtes i Aarhus; siden da har den ifølge Lovene skullet afholdes skiftevis i Landets Stifter, og følgende Stiftsbyer har været Stedet:

Roskilde,
Odense,
Maribo,
Haderslev,
Aalborg, samt i Aar:
Ribe.

Tilbage er kun Viborg, som ikke har været besøgt.

I Tilknytning til Foreningens Generalforsamlinger har der været afholdt offentlige Agitationsmøder i de nævnte Byer, ligesom der ogsaa i andre Byer, dels med, dels uden Foreningens Mellekomst, som Regel ved Sekretæren, har været afholdt Lysbilledforedrag.

Til en Begyndelse havde Foreningen kun en Konsulent; men da denne Ordning virkede utilfredsstillende, besluttedes det at oprette en Konsulentvirksomhed med en Del Fagfolk af forskellig Art, og hvorigennem Menighedsraad og andre, der havde Brug for Sagkundskab, kunde komme i Forbindelse med de rette Mænd. De paagældende henvises da til personlig Forhandling med de Mænd, Foreningen har udpeget og opført paa sin Liste, og Ordningen har utvivlsomt betydet en Hjælp for mange Menighedsraad m. fl. Saadanne Raad, som fra Konsulenten uden videre kan besvares, besørger vederlagsfrit.

I Traad med dette Konsulentarbejde staar Udsendelsen af Smaaskrifter. Foreningen har udgivet følgende 6:

- Nr. 1: Den kongelige Anordning.
- » 2: Ligbrændingens Lovregler.
- » 3: Vedtægt for Landsbykirkegaarde.
- » 4: Kortfattet Vejledning til Kortlægning og Protokollering af Kirkegaarde.
- » 5: Begravelsesritual.
- » 6: Vejledende Bestemmelser om Nedsættelse af Askeurner paa Kirkegaarde og paa privat Grund.

Flere af disse Skrifter er ved at blive udsolgt, og et af dem er kommet i 2. Oplag.

Af Kirkegaardsprotokollen, der i sin Tid udarbejdedes af Forstelærer Frands Hansen, og som Ud gave for Ud gave er blevet revideret og forbedret, er der nu solgt omkring 850, saaledes at det maa siges at være den mest udbredte og anvendte Protokol. Den har i en Del Aar været i Foreningens Eje, og gennem vor Forening er der solgt og distribueret 372 Eksemplarer.

For et Par Aar siden traf Foreningen Aftale med de danske Stenhuggermesterforeninger om en kollektiv Indmeldelse af deres Medlemmer, og dette effektueredes da til et betydelig nedsat Kontingent. Aftalen gælder fremdeles for disse Organisationer med Undtagelse af de bornholmske, som endnu ikke har været til at faa i Tale. Det kan tænkes, at ogsaa andre interesserede Organisationer maa kunne benytte sig af Lejligheden, bl. a. til derigennem at faa »Vore Kirkegaarde« regelmæssigt tilsendt.

Overfor Kirkeministeriet har Foreningen fra første Færd staaet godt, og bortset fra et eneste Finansaar har Ministeriet i rigtig Forstaelse af,

at Foreningen paatager sig Opgaver, som den ikke ved egne Midler kan løse, og som maaske burde løses ad ministeriel Vej, indstillet Foreningen til et Bidrag paa Finansloven, og Rigsdagen er gaaet med dertil. Tilskudet har oprindeligt været paa 2000 Kr., men har efter gentagne Nedskæringer de senere Aar beløbet sig til 900 Kr. Ogsaa Landbrugsministeriet har flere Gange ydet Bidrag ud fra Betragtningerne om, at vi ydede Agitation for Plantning, ligesom ogsaa Ny Carlsberg-Fondet i en treaarig Periode gav sit Tilskud, og Københavns Kreds af »Almindelig dansk Gartnerforening« 2 Gange har ydet Bidrag fra sine Udstillingsoverskud. Endelig har Roskilde Domkirke, Den danske Præsteforening samt enkelte Sparekasser ydet os Bidrag, for hvilke der herfra skal lyde Tak!

Foreningen har skabt sig en Bogsamling og Lysbilledsamling med mangt og meget af Interesse for Medlemmerne og til stor Gavn for Sekretæren m. fl. i Foreningsarbejdet. Begge disse Dele forøges stadig, tildels ved Gaver, dels ved Indkøb.

Som Foreningen i sin Tid havde Den kongelige Anordning til Gennemsyn, inden den udsendes, saaledes har man ogsaa foranlediget Fremkomst af visse Bestemmelser vedrørende Askeurnernes Nedsættelse og har Opmærksomheden henvendt paa Detailspørgsmaal her og der. Navnlig har Sløjfningen af de gamle Landsbykirkegaardes Stengærder gjort, at man har rettet Henvendelse til lokale Bygningskonsulenter m. fl., ligesom Foreningen har gaaet ind for Gartneres Ansættelse som Kirkegaardsledere, især i Byerne.

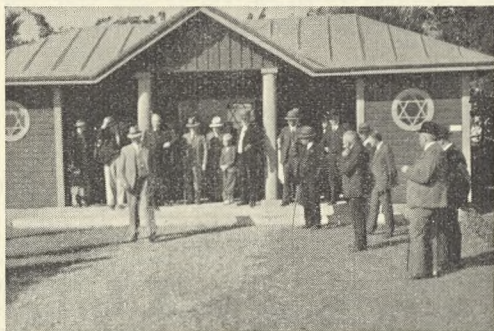
I Spørgsmaalet om Valg af Begravelsesform (Ligbrænding eller Jordfæstelse) er Foreningen absolut neutral.

Formandens Beretning godkendes; ligesaa Kassererens Regnskaber og Budgetforslag. Redaktøren, Havearkitekt Johannes Tholle, redigerte for Redaktionen af Bladet og kom derunder bl. a. ind paa Spørgsmaalet om Udsendelse af et specielt Nummer vedrørende Landsbykirkegaarde.

Derefter fremsatte Formanden efterfølgende Bemærkninger om

Foreningens Drift 1936—38.

I Begyndelsen af dette Finansaar (1936—37) har der været ført en Del Forhandlinger med den ret unge Forening af Landsbygravere. Denne Forening har hidtil hovedsagelig helliget sig den indre Organisation af sin egen Forening, men ganske naturligt har den, efter at dens Forening er kommet godt i Gang og tæller ca. 800 Medlemmer, indset, at ogsaa et Oplysningsarbejde vedrørende Kirkegaardenes Forbedring og Forskønnelse var paakrævet. Man arbejder her saaledes paa samme Front som vor Forening, og det maa anses for rimeligt, at Forhandlingerne resulterer i et positivt Samarbejde til fælles Bedste. Landsbygraverforeningens Frederiksborg Amts Afdeling har bedt vor Sekretær at holde Foredrag med Foreningens Lysbilleder i Hjørlande i Slutningen af August, og

Besøg paa den nye Kirkegaard i Ribe (27. 8. 1936).

der er endvidere ført Forhandlinger om en fælles Udsendelse af formaalstjenlige Skrifter. Vor Forening hilser dette Samarbejde med Glæde og ønsker det gerne udvidet saa meget som muligt.

Endvidere har vi Opmærksomheden henvendt paa en Tilknytning til andre Organisationer, ligesom vi bl. a. ogsaa imødeser det Tidspunkt, da der kunde være Tale om en Revision af Lovgivningen for Kirkegaardene. Man afventer det politisk gunstige Tidspunkt og agter da at sætte ind.

Iøvrigt fortsættes med Udsendelse af Tidsskriftet samt Bestræbelserne for ogsaa paa anden Maade at yde en Indsats i Kirkegaardsagen samt for en fortsat Forbedring af vor Forenings samlede Status.

Bestyrelsen vil være Medlemmerne taknemmelige for gode Forslag til Forøgelse af Indtægter og Medlemstal samt for Oplysning om Opgaver, der kan løses med de til Raadighed værende Midler.

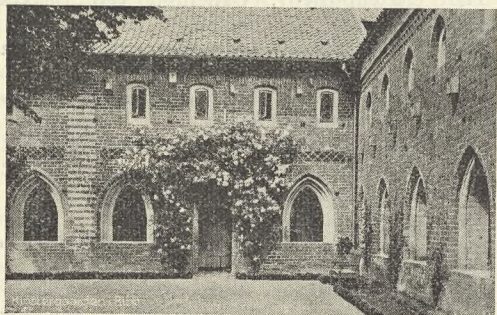
Formanden oplyste endvidere, at han fra den følgende Dag var afløst fra sin Formandsstilling, og at Stiftsprovst, Dr. Scharling havde overtaget denne.

Kirkegaardsgartner Gravesen bragte Formanden en Tak for det udførte Arbejde gennem 6 Aar og hilste den nye Formand velkommen.

Der diskuteredes forskellige Emner vedrørende Foreningsarbejdet i Kirkegaardsarbejdet, og bl. a. havde Graver Knudsen (Kristrup), Kirkeværge Lyne (Ovtrup) m. fl. Ordet.

Inviteret af de lokale Menighedsraad besøgte Medlemmerne senere Ribe gamle og nye Kirkegaard samt foretog Udflugt til Vester-Vedsted Kirkegaard og Vadehavet udfor Manø; man drak Kaffe i Vedsted Efterskole og sluttede den vellykkede Udflugt, der havde været begunstiget af det skønneste Sommervejr, med en Andagt i Domkirken.

Om Aftenen holdt Stiftsprovst Scharling og Havearkitekt Johannes Tholle et af ca. 200 Mennesker besøgt Møde. Foredragene ledsagedes af Lysbilleder, og Pastor Bartholdy Møller indledede og afsluttede denne Del af Møderne i Ribe.

Klostergården i Ribe, som ogsaa besøgtes.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

29/7 (Holstebro Dagbl.): Naur Kgd. er bleven reguleret, og der er opført Toiletter m. m.

31/7 (Vejle Amts Folkebl.): Kirkegaardsinspektør Chr. Nielsen i Horsens har udarbejdet Plan til en ny Kgd. i Vejle.

1/8 (Sorø Amtstid.): St. Mikkels Kgd. i Slagelse har 100 Aars Jubilæum 4/8.

3/8 (Heimdal): Der maa anlægges en ny Kgd. i Graasten.

6/8 (Herning Folkebl.): Herning Kgd. spænder nu over 4 ha.

6/8 (Villab. Bl.): Gentofte Kommunes ny Krematorium (Billeder).

7/8 (Thisted Amts Avis): Udvidelsen af Hørdum Kgd. vil være tilendebragt i November.

10/8 (Sorø Amtstid.): St. Mikkels Kgd.s Udvidelse blev i Gaar indviet af Pastor Volf.

10/8 (Næstved Tid.): Mern Kgd. trænger til Udvidelse.

11/8 (Sorø Amtstid.): Gørlev Kgd. skal udvides.

13/8 (Østsjæll. Folkebl.): Beplantningen paa Køge Kgd. er Genstand for en Nyordning.

14/8 (Nordsjæll. Venstrebl.): Man sikrer sig Jord til Udvidelse af Hillerød Kgd.

15/8 (Vestkysten): Der er købt ½ ha til Udvidelse af Kgd. i Bramminge.

16/8 (Nationaltid.): Kirkegården og Aarstierne, af A. Bjerre.

17/8 (Aalborg Amtstid.): Der købes Jord til Udvidelse af Aars Kgd.

18/8 (Næstved Avis): Forslaget om Udvidelse af Mern Kgd. tiltrædes af Menigheden.

22/8 (Aalborg-Posten): Har Ligbrændingen gjort Aalborg ny Kgd. overflødig?

27/8 (Svendborg Amtstid.): Der agtes indrettet en Urnegaard ved Svendborg gl. Kgd.

27/8 (Vestkysten): Foreningen for Kirkegaardskultur vælger paa sin Generalforsamling Stiftsprovst, Dr. Scharling til Formand.

28/8 (Roskilde Avis): Den nye Kgd.s Renholdelse (Roskilde).

6/9 (Frøborg Amts Avis): Udvidelsen af Helsing Kgd. er nu færdig.

6/9 (Frøborg Amts Avis): Hørsholm Sogneraad ansøges om Tilskud til Udvidelse af Hørsholm Kgd.

7/9 (Holbæk Amtstid.): Paa Arbejdet med Tilplantning m. m. ved Udvidelsen af Nykøbing Kirkegaard er indkommet Tilbud fra Plantereskolejejer Frøslev Petersen, Vig, og Entreprenør Jens Nielsen, Nykøbing, i Fællesskab, Mathiesens Planteskole i Korsør, Anlægsgartner Chr. Hansen, Ringsted, Anlægsgartner Ullestrøms, København, Anlægsgartner Wedel Fleron, København, og Anlægsgartnerne Bauer og Søn, Glostrup. Først efter en Drøftelse af Spørgsmaalet paa et Menighedsraadmøde i nær Fremtid vil der blive taget Bestemmelse om, hvem Arbejdet skal overdrages.

8/9 (Vejle Amts Folkebl.): Planen om den ny Kirkegaard paa Sondermarken ligger nu færdig-udarbejdet i alle Enkeltheder.

Den Plads, der er udset til at være Kirkegaard, ligger mellem Kolding Landevej og Søndermarksvej, saaledes at Skoven danner Grænsen til denne Side. Følger man Koldingvej fra Vandtaarnet og ind til Byen, vil man paa den modsatte Side af Vejen støde paa nogen Byggelse, og denne danner Grænsen af Kirkegaarden ind mod Byen. Paa den fjerde Side følger Kirkegaarden Søndermarksvejen.

Indkørslen til den nye Kirkegaard vil blive lagt ud mod Søndermarksvej. Her bliver der anlagt en stor Vende- og Parkeringsplads, der kantes af et Stendige ind mod Kirkegaarden.

Indkørslen bliver ca. midt i Kirkegaarden, og en bred Gang fører her ind til en aaben Plads, hvor der skal anlægges en Rabat, og bag denne skal Kapellet opføres. Fra denne Plads umiddelbart ud for den paatænkte Rabat fører 2 brede Gange ud til hver Side, for ved Udkanten at ende i en lille aaben Plads med en Vandkumme, og hvor der opstilles et Par Bænke.

Ved Kapellets anden Ende snævres Pladsen atter ind for til Slut at blive til en bred Gang, der i lige Linie fører tværs gennem Kirkegaarden. Ved dens Endepunkt ude ved Koldingvej er det Meningen at rejse et stort Kors. Her deler Gangen sig i to nye og brede Gange, der parallelt følger Koldingvej. Gangen til højre følger hele Vejen rundt Kirkegaardens Ydergrænse, og idet den drejer ned mod Søndermarksvej, modtager den en Indgang fra Koldingvej.

Drejer man til venstre, vil man komme til den Plads, der er beregnet til Børnekirkegaard, og ved Siden af denne, i Spidsen ved Vandtaarnet, er det Meningen at anlægge en Urnehave, og ude i den yderste Spids skal der anlægges en Urnelund. Gangen drejer derpaa stik østpaa for at ende ved Søndermarksvej, hvor der bliver Redskabsskur, Affaldsplads m. m.

Hele det mellemliggende Terræn vil saa blive udlagt til Begravelsespladser med Sidegange ud fra Hovedgangene, hvoraf der foruden Midtergangen og dem, der gaar hele Kirkegaarden rundt, findes 2, der gaar tværs igennem Kirkegaarden.

Naturligvis skal der rundt om hele Kirkegaarden plantes Læhegn, og Hovedindgangene bliver afgrænsede af Træer og Græsrabatter. Tegningen er udført af Kirkegaardsinspektør Chr. Nielsen, Horsens.

Planen blev i Fredags enstemmigt vedtaget paa Kirkegaardsbestyrelsens Møde, og paa Mandag forelægges den i et Fællesmenigheds møde.

Saa snart den er blevet godkendt af Ministeriet, var det Meningen at begynde. Det første, der sker, er, at der plantes Læbælter og Hegn og Vejene anlægges. I første Omgang skulde hele Kirkegaarden straks anlægges, men det er man gaaet bort fra, saaledes at kun den østlige Halvdel bliver gjort færdig, medens den vestlige Halvdel bliver gjort færdig efterhaanden, som der bliver Brug for den.

10/9 (Nordjysk Tid.): Der er erhvervet 6000 m² til Udvidelse af Hundborg Kgd. Kobesum

6,000 Kr. Havearkitekt E. Bottiger har givet Tegning; Jordkøb og Plan er godkendt af Kirkeministeriet.

Arbejdet med Tillæg af Materiale til en Facademur langs med Landevejen er overdraget til Murermester Nikolaj Hansen, Hundborg, for godt 1700 Kr. Køreport samt Ganglaage til Smedemester Anton Nielsen, Hundborg, for knap 400 Kr. Anlæg af Gange, Plantning og Tilsaaning overdroges til Gartner Martin Østergaard, Hundborg, for godt 500 Kr. Til Hegn ved andre Sider af Kirkegaarden skal anbringes Traadvæv, som vil koste 500 Kr. Arbejdet skal være færdig inden 1. November d. A.

Hele Anlægget i fuld færdig Stand vil beløbe sig til ca. 11,000 Kr., men det bliver ogsaa en ideel Kirkegaard, smukt beliggende for Byen.

9/9 (Ærø Avis): Der er Vandmangel paa Ærøskøbing Kgd., hvorfor Brøndene graves dybere.

11/9 (Frøborg Amts Avis): Der anbringes ny Port ved Høsterkøb Kgd.

11/9 (Vendsyss. Tid.): Stort Møde om Udvidelsen af Vraa Kgd.

11/9 (Helsingør Avis): Hørsholm Sogneraad bevilger 15,000 til Menighedsraadet til Hjælp til Udvidelse af Kirkegaarden.

12/9 (Thisted Amts Avis): Udvidelsen af Hørsholm Kgd. er ved at være færdig.

12/9 (Vestkysten): Arbejdet med Udvidelse af Højrup Kgd. er paabegyndt.

14/9 (Næstved Tid.): Toksværd ny Kgd. indviedes 14/9. efter det norske Ritual (af Provst Joensen).

15/9 (Frøborg Amts Avis): Helsing Kgd. indviedes 13/9. af Pastor Lyngh-Larsen.

15/9 (Vejle Amts Avis): Det ny Kgd.s-projekt til Vejle er vedtaget. Kgd.sgartner Houmann bliver fra 1/4. 1937 Kirkegaardsinspektør.

17/9 (Jydske Tid.): Jels Kgd. skal udvides med 2000 m².

18/9 (Fyns Tid.): Nr. Aaby Kgd. skal udvides med 1600 m². Gartner Olsen skal fremkomme med Forslag.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

10/7 (Arbejderbladet): Centralkirkegaard for Oslo og Aker bagved Universitetet paa Blonden.

11/7 (Aftenposten): Urnelund ved Bekkelagskirken.

20/7 (Fylkesavisen): Udvidelsen af Kgd. paa Kronborg.

17/8 (Aftenposten): Akers nye, store Kirkegaard paa Grefsensplateauet.

28/8 (Gremmar): Kan vi faa pænere Kgd.?

BOGANMELDELSER

Haandbog for Bygningsindustrien, 1936, 890 S., 8°.

Skønt saa godt som alle Fagblade og Tidsskrifter meddeler, at det er unødigt at anmelde denne fortrinlige Bog, hvis uovertrufne Værdi

alle kender, finder vi dog Anledning til i disse Spalter at anmelde den. Thi der turde dog stadig være Mennesker, som ikke kender den, — al Reklame og Benyttelse tiltrods. Hvert Aar kommer der nye Forretningsfolk frem, og hvert Aar udvider Haandbogen sine Emner i Antal og maaske ogsaa i Omfang. H. F. B. gaar nu i sit sjette Aar, og alt tyder paa, at den vil faa en meget lang Levetid. Den er ogsaa af overordentlig stor Værdi, — jo mere man bruger dens Tabeller, Anvisninger og Vejledning, des mere opdager man, at den rummer, og des mere Nytte vil man kunne faa ud af den. Det er ikke blot »Bygningsfolk«, dette gælder, men ogsaa mangfoldige andre »almindelige Mennesker«; vi har jo alle Brug for et betydeligt Fond af Viden, og os bekendt er der Grænser for, hvad der kan proppes ind bag en Hjerneskal, — derimod er der ofte Plads til en Bog mere paa Reolerne. Og hvad man ikke behøver at huske, men let kan finde i en Oplagsbog af denne Art, bør man forskaane Hukommelsen for.

Praktiske Haandbøger udgivet af »Alm. d. Gartnerforening« Nr. 1—2. 8°, Kbh. 1936, 52 Sider.

Det er ganske kuriøst, men forsaa vidt saare betegnende, at den første i denne Række af (forhaabentlig mange, gode!) praktiske Haandbøger, som denne Forening har begyndt at udgive, handler om Sten. Man skulde tro, at et Planteemne eller et Emne om Afsætning af Gartneriprodukter laa Gartnerne mere nær end Stenene; det har det altsaa ikke gjort, og paa den anden Side maa det ogsaa indrømmes, at Viden om Stenene, deres Betydning og Brug i Gartneriet (in casu Anlægsgartneriet) har kun meget faa Gartnere, og anlægsgartnerisk set har det sin største Betydning, at der netop sættes ind paa dette Omraade. Planterne lærer Gartnerne nok at kende, og Jorden er de Dus med; men Stenene er for dem et Fremmedelement i deres Praksis. Og bedre Oplysninger end der findes her, kan ikke fremskaffes i Dag. Forfatteren (Havearkitekt og Anlægsgartner Eigil Kiær) er helt igennem Dus med sine Sten og har efterhaanden faaet en vis Rutine i at fremsætte sine Meninger. Imod Hovedmotivet i denne Piece kan der intet indvendes, — enhver, der har følt Glæden ved at arbejde med Sten i Haver, kan skrive under paa, hvad K. fortæller, og Billedvalget er godt. Man kan indvende, at de lystfarvede Fliser virker ubehageligt for Øjnene, og at Forfatteren ikke burde gaa saa stærkt ind for dem; men det er en Bagatel, ligesaavel som at der under Fig. 2 staar Neksøsandstensblokke, skønt Billedet viser Granitblokke, og Cotula (S. 43) hedder squalida (ikke squarrosa).

Forfatteren burde heller ikke tale om »de nuværende Forhold«, saaledes som de er under vore nutidige Valutarestriktioner; naar Bogen bliver ældre og læses og benyttes under andre Forhold, vil dette virke forvirrende eller uforstaaeligt. En Forfatter af Bøger skriver ikke for Nuet, saaledes som Dagbladsjournalisten eller

Tidsskriftforfatteren, hvis Artikler gaar i Papirkurven eller i Arkivet straks efter Læsningen. En uheldig sproglig Mundfuld (forsynet med Trykfejl) er denne (S. 24): »Mindre til dels kuglerunde, glatte Sten af let haandterlig Størrelse er vanskelige at anvende heldigt i naturlige og regelmæssige Øjemed«. — Lad os haabe, at denne lille Bog maa gøre sit til en alvorlig Forbedring af Stenhøjsbyggeriet, — der trænges til det, og Bogens gode Sider berettiger dertil.

Anmelderen er noget mere usikker i sin Bedømmelse af Haandbog Nr. 2 om Dyrkning af Blomsterløg (af Handelsgartner Emil Andersen); rent instinktivt forekommer det dog at maatte have været det rette Valg af Forfatter til Emnets Behandling, og Billederne maa ogsaa siges at være meget instruktive. Ogsaa denne Bog turde være en værdifuld Forøgelse af Gartnerlitteraturen.

Min Hjemstavn, Nr. 1: Bornholm (Clausen & Ødum), Hirschsprungs Forlag, Kbh. 1936, 8°, 88 Sider.

Som den første i denne Hjemstavnsserie har Hirschsprungs Forlag udsendt: Bornholm. Litteraturen om denne ejendommelige Klippeø er i Forvejen ikke ringe; men der behøves ogsaa meget herom; thi mere egenartet end denne er ingen danske Øer. Baade dens Geologi, Geografi og Historie er særpræget, og naar Emnerne som i nærværende Hefte bliver delt ud til en Række Fagmænd, kan det rigtige komme frem. Vi ønsker Forlaget til Lykke med Begyndelsen og haaber paa en smuk Fortsættelse i andre Egne af Landet.

R. Aalvik: Våre kirkegårder. Anlegg og plantning av gravsteder. Eget Forlag, 8°, 12 Sider, ill.

Paa eget Forlag har Fylkesgartner R. Aalvik udgivet et lille Hefte om Anlæggelse af Gravsteder. Der er stærke Grænser for, hvad der kan komme til at staa paa 12 Sider, og paa mindre godt Papir staar Billederne ikke godt. Teksten holder sig vel meget til Bemærkninger i al Almindelighed, dog gives der en Del Anvisninger paa brugelige Planter, ligesom enkelte Billeder ogsaa nok kan meddele noget om, hvad det er, Forfatteren har paa Hjerte.

O. C. Nielsen, København. Kong Christian den Femtes Rytterstatue paa Kongens Nytorv. Ny Serie Nr. V. Kbh. 1936, 4°, 32 Sider, ill. Arnold Buscks Forlag.

Historieskriveren O. C. Nielsen har givet adskillige Bidrag til sin Bys Historie og Topografi. Med dette Skrift beretter han om den Plads, der engang var Byens geografiske Centrum, og om hvilken der i de senere Aar har staaet saa megen Strid, — dels om Forgyltning af Statuen eller ikke, dels om Opførelsen af Stærekassen eller ej og dels om Nedrivningen af samme eller ikke, og om Honoreringen af en mishandlet Tekniker

(Oelsner) o. s. v. Det har sin store Interesse at have denne Plads' historiske Data samlet i et saadant Hefte.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Menighedsraadens Blad Nr. 8: Hjælpe- midler ved Begravelse.

Blomsterhandlerbladet Nr. 11: Kiste- pyntning (med Illustrationer).

»Landsbygraveren«. Den unge Forening af Landsbygravere, der nu omfatter op imod 900 af Danmarks Gravere, har sit eget Blad, der nu gaar i sin 3. Aargang. Bladets første Aar- gange gnistrer af agitatoriske Indlæg og om Lønsprogsmaal; de senere Hefter indeholder dog ogsaa Emner af mere kulturel Art. Vi vil senere komme tilbage til Bladet og dets Emner og haaber paa et godt Samarbejde paa fælles Front: Kirkegaardens Forbedring og Forskønnelse.

»Täppan«, September: Från gamla kyrko- gårdar.

Ignis Nr. 8: Sveriges Urnlundar i August 1936. Nr. 9: Stortyska Eldbegängelseförbundet 50 År. En europæisk Eldbegängelsekongres i Praha m. m.

Gartenkunst Nr. 8: Germanische Ahnen- landschaften auf Insel Rügen (med Billeder).

Kriegsgräberfürsorge Nr. 8: Deutsche Kriegsgräber in England. Jugend der Welt ehrt die Helden des Völker (med Billeder fra den ukendte Soldats Grav i flere Lande). Nr. 9: Neue Reiseeindrücke von der Westfront m. m.

Die Feuerbestattung Nr. 8: Die Flamme. Friedhofskultur, m. m. Nr. 9: Fränkische Brand- bestattung am unteren Niederrhein. Friedhöfe m. m.

RESOLUTIONER m. m.

VEDRØRENDE KIRKEGAARDE.

(Fortsat fra Tillægsside 12)

Det tilføjes, at nærværende Cirkulæres Bes- temmelser ikke omfatter Reparationsarbejder og lign. mindre Arbejder, der udføres paa Ste- der, hvor de paagældende Arbejdere ikke er organiserede, saalidt som Arbejder, der sæd- vanlig udføres i Fængslerne eller paa lignende Maade.

Kirkeministeriet maa for sit Vedkommende anse det for magtpaaliggende, at der forhol- des paa tilsvarende Maade med Hensyn til Arbejder ved Kirker (Kirkegaarde), Præste- gaarde og Bispegaarde, hvad enten Udgiften afholdes af kirkelige Midler eller af Statsmid- ler, og man skal derfor indtrængende opfordre de kirkelige Myndigheder til i videst muligt Omfang at ville drage Omsorg for, at der ogsaa ved saadanne Arbejder udbetales overens- komstmæssig Løn og iøvrigt forholdes som

nærmere anført i Statsministeriets ovenfor ci- terede Cirkulære.

Af nærværende Cirkulære vedlægges et An- tal Eksemplarer, der ved Stiftsovrighedernes og Overtilsynenes Foranstaltning bedes omdelt til Menighedsraadene.

4. Juli 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Stifts- amtmanden og Biskoppen over Haderslev Stift) ang. Ullerup Sognebeboeres Ret til Begravelse paa Fredericia Trinitatis Kirkegaard.

Med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højær- værdigheds Skrivelse af 22. Juni 1933 har Mi- nisteriet modtaget et Andragende, hvori A. A. og B. B., Medlemmer af Trinitatis Sogns Me- nighedsraad i Fredericia, samt C. C. og D. D., Medlemmer af Ullerup Sogns Menighedsraad, udbeder sig Ministeriets Afgørelse med Hensyn til en mellem Trinitatis Sogns Menighedsraad og Beboere i Ullerup Sogn opstaaet Menings- forskel vedrørende Spørgsmaalet om Adgang for Beboerne af Ullerup Sogn til Frijord paa Fredericia Trinitatis Kirkegaard.

Efter Sagens Oplysninger maa det antages, at Beboerne af Ullerup Sogn, siden Ullerup Kirke omkring Aar 1655 nedbrødes, og Materialerne anvendtes til Opførelse af Trinitatis Kirke i Fredericia, har haft Ret til Frijord paa Trini- tatis Kirkegaard, ligesom det fremgaar, at der den 21. November 1930 af Trinitatis-Ullerup samt St. Michaelis Sogns Menighedsraad i Fre- dericia er vedtaget en fælles Vedtægt, indehol- dende Takster for de i Fredericia Købstad væ- rende 4 Kirkegaarde, hvilken Vedtægt er stad- fæstet af Stiftsovrigheden over Haderslev Stift den 6. Februar 1931, og i hvilken der ikke findes optaget nogen Bestemmelse om Ret for Beboerne af Ullerup Sogn til Frijord paa Tri- ninitatis Kirkegaard. Det fremgaar derhos af Sa- gen, at Forretningsudvalget for Trinitatis-Ulle- rup og St. Michaelis Sognes Menighedsraad har vedtaget en Beslutning, hvorefter de Beboere af Ullerup, der har været Indehavere af deres nuværende Ejendomme før 1922 og har Frijord paa Trinitatis Kirkegaard, beholder denne Ret, saa længe de er Ejere af Ejendommen, hvort- imod nye Ejere af de paagældende Ejendomme samt alle Beboere, der ikke i Tiden har Fri- jord, betaler efter Kirkegaardens Takster. Det er endelig oplyst, at denne Beslutning blev frem- lagt for Trinitatis-Ullerup Menighedsraad paa et den 26. November 1931 afholdt Møde og taget til Efterretning uden Forhandling, men at et Medlem fra Ullerup paa et den 18. Novem- ber 1932 afholdt Menighedsraadmøde har hæv- det, at Beboerne i Ullerup vedblivende maa have Ret til Frijord paa Trinitatis Kirkegaard, samt at Menighedsraadens Forretningsudvalg herefter har besluttet at indhente Ministeriets Afgørelse i Anledning af Sagen.

I Anledning heraf skal man meddele til Ef- terretning og videre Bekendtgørelse, at Mini- steriet med Stiftsovrigheden er enig i, at der ikke er Grund til at antage, at det ved den Beboerne i Ullerup i sin Tid tillagte Ret til Frijord paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia har været Mening at give Beboerne af Ulle- rup anden Ret end den, der i Almindelighed

tilkom Folk i Landsbyerne til fri Jord paa Sognekirkegaarden. Ministeriet maa derfor under Hensyn til Bestemmelserne i § 25, Stk. 1 og 7, i Lov af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. anse det for rettest, at der om Spørgsmaalet afholdes et Menigheds møde i Ullerup, og at der derefter under Approbation af Stiftsøvrigheden udfærdiges et Tillæg til Vedtægten for Trinitatis Kirkegaard i Fredericia, hvorved der tages Hensyn til de Særrettigheder for Beboerne af Ullerup, som endnu maa antages at bestaa, jfr. for nævnte Lovs § 25, Stk. 7.

Det tilføjes, at saafremt en Ordning af Spørgsmaalet ikke opnaas ad denne Vej, maa Sagen afgøres af Domstolene.

5. Juli 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift) ang., at det ikke kan antages, at der ved Efterbetaling af kirkelige Afgifter kan afkræves Renter, eller at Kirkeskatten skulde kunne anmeldes i et Dødsbo med det dobbelte Beløb.

Ifølge derom fra Indenrigsministeriet modtagne Meddelelse har samme den 27. Juni 1933 tilskrevet Kattrup-Tolstrup Sogneraad saaledes:

»I et til Landsoverskatteraadet indsendt, af samme hertil oversendt Andragende af 7. Januar d. A. har Sogneraadet for Indenrigsministeriet forelagt Spørgsmaalet om, hvorvidt Kattrup-Tolstrup Sognekommune af et Dødsbo, under hvis Behandling det ved en af Landsoverskatteraadet foretagen Undersøgelse er konstateret, at afdøde var beskattet af en mindre Indkomst, end han havde oppebaaret, ved den heraf følgende Opkrævning af for lidt erlagt personlig Kommuneskat og Kirkeskat kan beregne sig Renter og Rentes Rente til Betalingsdatoen af det for lidt erlagte Beløb. Sogneraadet har derhos forespurgt, om Kirkeskatten og de nævnte Renter i Medfør af Lov Nr. 73 af 29. Marts 1924 § 28 kan opkræves med det dobbelte Beløb.

I denne Anledning skulde man efter stedfunden Brevveksling med Kirkeministeriet samt med Amtmanden over Aarhus Amt tjenstlig meddele, at Indenrigsministeriet i lignende Tilfælde har udtalt som sin Formening, at der ikke med Hensyn til Kommuneskat er Hjemmel til at beregne Rente efter § 21 i Lov af 29. Marts 1924 vedrørende personlig Skat til Kommunen, hvorfor det ej heller kan antages, at Renter kan afkræves ved Efterbetaling af kirkelige Afgifter. Ministeriet maa derhos antage, at Kirkeskatten ikke kan anmeldes i et Dødsbo med det dobbelte Beløb, men at de rejste Spørgsmaal ligesom Spørgsmaalet om Kravets Omfang iøvrigt henhører under Domstolens Afgørelse.

Efter den ved Sagen givne Anledning henleder man Sogneraadets Opmærksomhed paa Bestemmelsen i § 7, Stk. 2, i for nævnte Lov af 29. Marts 1924, hvorefter den Indkomst, der lægges til Grund for Statsskatteansættelsen, ogsaa skal lægges til Grund for Ligning af Kommuneskat, forsaavidt vedkommende Skatteyder er ansat til Indkomstskat til Staten.

Hvilket tjenstlig meddeles Hr. Stiftamtman-

den og Deres Højærværdighed til Efterretning og videre Bekendtgørelse.

27. Juli 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang. nogle Bestemmelser i en Kirkegaardsvedtægt om Betaling for Udlæggelse af Familiegravsteder m. m.

I Skrivelse af 24. August 1929 har Stiftsøvrigheden i Anledning af en Samme til Stadfæstelse forelagt Vedtægt for Sigersted Kirkegaard anmodet om Ministeriets Afgørelse af, om Vedtægtens § 12, Stk. 1, der er saalydende:

»Sognets til Sognemenigheden hørende Beboere betaler for 1 Fredningsperiode:

for 1—2 Gravpladser intet,

for Gravsteder med fra 2—4 Gravpladser 20 Kr. pr. Grav udover de to,

for Gravsteder med over 4 Gravpladser 50 Kr. pr. Grav udover de to.

Er i Overensstemmelse med Bestemmelsen i Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922, § 25, Stk. 2.

I sin i Sagen afgivne Erklæring har Ringsted Alsted Herreders Provstiudvalg med Hensyn til det her omhandlede Spørgsmaal udtalt, at Gravsteder, der erhverves med flere Grave end for den afdøde og eventuelt efterlevende Ægtefælle, er Familiegravsteder, og at der ved Erhvervelsen af saadanne efter Provstiudvalgets Formening ifølge nævnte Lovs § 25, Stk. 2, skal erlægges Betaling for samtlige Grave i Gravstedet, hvorfor Provstiudvalget har ment, at de foran angivne Takster ikke kan godkendes, idet der ifølge disse ved Udlæggelsen af Gravsteder med flere end 1—2 Gravpladser kun kræves Betaling for Antallet af Gravpladser udover de to første.

Ved Sagens Forelæggelse har Stiftsøvrigheden derimod som sin Opfattelse udtalt, at der ikke i for nævnte Lovbestemmelse indeholdes noget Paabud om, at der skal kræves Betaling for den første Gravplads — henholdsvis for Ægtefællers Vedkommende for de to første Gravpladser i et Familiegravsted, og at der derfor ikke efter Stiftsøvrighedens Formening er noget til Hinder for at approbere det foreliggende Forslag til Vedtægt for Sigersted Kirkegaard med den af Menighedsraadets foreslaede Affattelse af § 12, Stk. 1.

Saaledes foranlediget skal man tjenstlig meddele til Efterretning, at Ministeriet, da den omhandlede Lovbestemmelse, ifølge sin Ordlyd, for Udlæggelse af Familiegravsteder — bortset fra det i samme Lovs § 24, Stk. 1, omtalte Tilfælde — alene angiver, at der skal kræves Betaling men ikke giver nogen nærmere Anvisning paa, hvorledes Betalingen skal beregnes, ikke finder at kunne modsætte sig, at de foreslaede Takster approberes af Stiftsøvrigheden, idet dog bemærkes, at det ved en Tilføjelse til Vedtægtens § 12 bør angives, at Bestemmelsen om, at der ikke skal betales noget for 1—2 Gravpladser, forsaavidt den hjemler, at der intet betales for 2. Gravplads, alene sigter til Bestemmelsen i Lovens § 24, Stk. 1, om Retten for den efterlevende

Ægtefælle til at sikre sig Gravplads ved Siden af den afdøde.

-----

28. Juli 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Fyns Stift) ang., at en Kordegns Vederlag for Medvirken ved Ligs Indsættelse i Kirke eller Kirkegaardskapel maa fastsættes ved Parternes frie Overenskomst, m. v.

I Anledning af den med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 21. Juli 1933 hertil indsendte fornyede Forespørgsel fra Menighedsraadet for Nyborg Købstad angaaende Spørgsmaalet om Vederlag til Kordegnen for Medvirkning ved Indsættelse af Lig i Kirkegaardens Kapel eller i Kirke, skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet maa henholde sig til sin Skrivelse af 11. Februar 1933, hvorefter Kordegnens Medvirkning ved de herommeldte Lejligheder er hans Embedsforretninger uvedkommende og maa bero paa en rent privat Overenskomst med de paagældende, ligesom ogsaa Fastsættelsen af hans Tilgodehavende herfor maa overlades til Parternes frie Overenskomst og saaledes naturligvis ikke kan fastsættes ensidigt af ham selv ved Fremsendelse af Regning.

Det tilføjes, at Ministeriet, da Forholdet saaledes har en rent privat Karakter, ikke ser sig i Stand til at foretage videre i Sagen.

4. Aug. 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Biskoppen over Roskilde Stift) ang. Spørgsmaal om Forrettelse af Begravelser og Vielser paa første Juledag, første Paaskedag og første Pinsedag m. m.

I et med Deres Højærværdigheds Erklæring af 7. Juli 1933 hertil indsendt Andragende har Provsten for Hammer og Tybjerg Herreders Provsti i Anledning af en derom af Sognepræst for Herlufmagle Menighed N. N. fremsat Forespørgsel forespurgt, om Folkekirkens Medlemmer har Ret til at kræve Begravelser og Vielser forrettet paa de tre første Helligdage, og — i bekræftende Fald — om Præsten har Ret til at fritage Kirkebetjeningen for at medvirke ved disse Handlinger.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Foretagelsen af Begravelser paa de tre første Helligdage er udelukket ved Lov Nr. 100 af 19.

April 1907 om forskellige Forhold vedrørende Begravelser, § 8, samt at Folkekirkens Medlemmer ikke kan kræve Vielse foretaget paa første Helligdagene, men at Kirkebetjeningen, saa fremt Præsten indvilliger i at foretage Vielsen paa en af disse Dage, maa være pligtig at forrette Tjeneste ved den omhandlede kirkelige Handling, jfr. § 21, Stk. 3, i Lov Nr. 284 af 30. Juni 1922 om Sognebaandsløsning og Brugen af Kirkerne.

5. Aug. 1933. Kirkeministeriets Skriv. (til Proprietær N. N.) ang., hvilke Regler der gælder for Lodsejere, hvis Jord grænser til en Kirkegaard, med Hensyn til at sætte og vedligeholde Kirkegaardshagnet.

Under Henviisning til Deres Skrivelse af 13. Juni d. A., hvori De forespørger, hvilke Regler der gælder for Lodsejere, hvis Jord grænser til en Kirkegaard, med Hensyn til at sætte stedfunden Brevveksling med Viborg Stiftsovrighed, udtale, at der ikke synes at kunne paahvile Dem nogen almindelig Hegnspligt overfor Gudum Kirkegaard, forsaavidt denne paa den omhandlede Strækning grænser ud til Landevejen.

Med Hensyn til den af Dem anførte Skrivelse fra Ministeriet af 9. November 1923*), hvoraf en Afskrift vedlægges, skal man henlede Deres Opmærksomhed paa, at bemeldte Skrivelse er Svar paa en Forespørgsel angaaende Vedligeholdelse af en Ringmur om en Kirkegaard, men at der meget vel kan tænkes Kirkegaardshegn af en saadan ringere Beskaffenhed, at det iflg. Hegnsloven maa kunne paalægges Naboen at deltage i Vedligeholdelsen af halvt lovligt Hegn, jfr. saaledes Hegnsloven af 27. Januar 1872 § 1, der bl. a. nævner, at Stengårder, 9 Kvarter høje, saavel dobbelte som enkelte, skal agtes som lovligt Hegn, og saadant Hegn maa meget vel kunne forekomme om Kirkegaarde, jfr. Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 § 17, Stk. 3, der taler om »ældre Stengårder«.

Et saadant Hegn synes efter det oplyste netop at forefindes om Gudum Kirkegaard, og forsaavidt Deres Ejendom maatte grænse op til Kirkegaarden, maa Ministeriet herefter formene, at det efter Hegnslovens Regler af Hegnsynsmændene maa kunne paalægges Dem at udrøde Halvdelen af Omkostningerne ved Istandsættelse af Hegnet indtil en Højde af 9 Kvarter, idet man dog tilføjer, at Spørgsmalets endelige Afgørelse henhører under Domstolene.

*) Nærv. Samling 1923—24 pag. 371.

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR.**

Styrelsen.

Bestyrelse.

Formanden: Stiftsprovst, Dr. phil., C. I. Scharling, R*, Ribe.

Næstformand: fhv. Folketingsmand P. Kammersgaard, Hasselager.

Kasserer: Kirkegaardsgartner I. Blomberg, Hillerød, M. af Mhstr.

Sekretær: Havearkitekt Johannes Tholle, København F.

Inspektør Rud. Rasmussen, Aarhus.

Kirkegaardsgartner J. Gravesen, Svendborg, M. af Mhstr.

Kirkegaardsinspektør, Havearkitekt Chr. Nielsen, Horsens.

Kirkeværge, Lærer Fr. Hansen, Skelstrup.

Landstingsmand F. W. Larsen-Badse, Maribo.

Pastor A. J. Bartholdy Møller, R*, København F.

Stenhuggermester Hansen Glem, Roskilde.

Stenhuggermester P. H. Mohr, København.

Stenhuggermester W. Sanderhof Jensen, Thisted.

Billedhugger Gunnar Hammerich, Kbhvn. F.

Bestyrelses-Suppleanter.

Havearkitekt J. P. Andersen.

Graver, Havearkitekt Birger Errboe.

Revisorer.

Kirkegaardsassistent H. Rønø.

Udvalgsgartner A. Falmer Nielsen.

Revisorsuppleant.

Stenhuggermester P. F. Jensen.

Udvalg.

Forretningsudvalget.

Stiftsprovst, Dr. C. I. Scharling.

Fhv. Folketingsmand P. Kammersgaard.

Kirkegaardsgartner I. Blomberg.

Havearkitekt Johannes Tholle.

Redaktionsudvalg.

Redaktør: Havearkitekt Johannes Tholle.

Kirkegaardsgartner J. Gravesen.

Inspektør Chr. Bech Skrydstrup.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Stenhuggermester Hansen Glem.

Udvalg for Skønssager.

Havearkitekt Birger Errboe.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Billedhugger Elo.

Inspektør H. Petersen.

Udvalg for Konsulentvirksomhed.

Havearkitekt Birger Errboe.

Havearkitekt J. P. Andersen.

Kirkegaardsinspektør Chr. Nielsen.

Arkitekt C. E. Bauditz.

Medarbejdere ved Konsulentvirksomheden.

J. P. Andersen, Havearkitekt, København.

Chr. Bruus-Jørgensen, Anlægsgartner og Havearkitekt, Hellerup.

Elo, Billedhugger, København.

Birger Errboe, Havearkitekt og Graver, Hellerup.

E. Erstad-Jørgensen, Havearkitekt, Frederiksberg.

Jens Gravesen, Kirkegaardsgartner, Svendborg.

Frands Hansen, Kirkegaardsregistrator, Skelstrup.

Chr. Nielsen, Kirkegaardsinspektør, Horsens.

Rud. Rasmussen, Inspektør, Aarhus.

Johannes Tholle, Havearkitekt, Frederiksberg.

Juridisk Konsulent.

Overretssagfører P. Sandholt, København.

Annoncerepræsentant.

E. N. Nielsen, København, Valby.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

21/9 (Vestkysten): Obbekjær Kgd. skal reguleres.

23/9 (Venstres Folkebl.): Der maa ikke opsættes dødt Hegn paa Ringsted Kgd.

24/9 (Vendsyss. Tid.): Vraa Kgd. udvides.

24/9 (Sorø Amts Dagbl.): Kirkerne maa stadig stille Frijord til Raadighed for de Personer, der begravnes paa Kgd. for Kommunens Regning. Socialloven betyder ingen Forandring heri.

26/9 (Roskilde Tid.): Der indlægges Vand paa Hyllinge Kgd.

22/9 (Middelfart Venstrebl.): Indslev Kgd. udvides.

30/9 (Djursl. Venstrebl.): Paa Anlægsarbejdet og Indhegningen ved Kirkegaardens Udvidelse i Grenaa indkom følgende Tilbud:

Gartnerarbejdet: Gartner Laursen, Grenaa, 17,968 Kr. Gartner Kjær, Grenaa, 11,670 Kr. Henry Rasmussen, Aarhus, 8,230 Kr. Kaspersen, Aarhus, 7,300 Kr. Kjellerup Rasmussen, Aarhus, 6,379 Kr.

Tømmerarbejdet: Tømmerm. Krogh, Grenaa, 1889 Kr. Tømmermester Hammelev, Grenaa, 1870 Kr.

Menighedsraadene afholder Møde i næste Uge for at tage Stilling til Tilbudene.

30/9 (Borgerbl.): Paa Tirsdag indvies Mariebjerg Kgd. i Gentoft.

7/10 (Nordsjæll.): Egebæksvang Mhstr. har Ønsker om Kgd.s-udvidelse.

7/10 (Grenaa Folketid.): Grenaa Kgd.s-udvi-

Gamle Frugttræer fra »Vintappergaardens« Have paa Mariebjerg Kirkegaard. (Foto: J. Th. 1936).

delse udføres af de lavestbydende efter Havearkitekt E. Böttigers Tegning.

7/10 (Aarhus Stiftstid.): Nu flyttes Gravene fra den gl. Søndre Kgd. i Aarhus.

8/10 (Villabyernes Bl.): Mariebjerg Kgd.s Indvielse (Gentofte). Efter Kommunalbestyrelsens Indbydelse samledes i Tirsdags en fyldig Repræsentation for Kommunens borgerlige og kirkelige Avtoriteter ude paa Mariebjerg Kirkegaard, der nu efter 10 Aars Anlægsarbejde skulde have sin Indvielse som Gravlund for Gentofte Kommunes Beboere. Det er en overmaade smuk Kirkegaard, Kommunegartner Brandt har anlagt. Det er lykkedes at bevare en stor Del af de gamle Træer i Vintappergaardens Have (se Billedet) og fra Arkitekt Schlegels Kapel (se Billedet) og Krematorium fører fire smukke Alléer ud til den store Kirkegaards Grænser. En meget stor Del af Arealet er i de forløbne Aar beplantet, saa Trævæksten allerede nu har anselig Størrelse og paa ejendommeligt Maade indrammer en Række meget smukke Gravgaarde. Hele Anlægget er med sine klare og rene Linier og den udstrakte Anvendelse af Naaletræer og Stedsegrønne en særlig præget Begravelsesplads paa Højde med det bedste i vor Tids saa lovpriste Kirkegaardskultur.

Da Kapellets Klokke havde ringet til Samling, tog Forsamlingen Plads i Kapellet i Arkitekt Schlegels alvorsfulde og dog saa lyse Kapel, der med sine Lys og sine Lavbærtræer stemmer Sindet til Andagt.

Kirkegaardsudvalgets Formand, Slagtermester Jes Petersen, M. G. K., gav her en Redegørelse for Kirkegaardens Tilblivelseshistorie. Allerede i 1922 tvang en truende Pladsmangel paa Kommunens Kirkegaard Kommunebestyrelsen til at tage Sagen op. Efter en foretagen Beregning vilde Gentofte Kirkegaard være fuldt belagt 1925, Ordrup 1949 og Hellerup 1954. Man vedtog da først at udvide Gentofte Kirkegaard med 7600 m² af Præstegaardsjorden, ligesom det lykkedes at faa Ordrup Kgd. udvidet med 6000 m². Endelig vedtog Kommunalbestyrelsen den 24. Februar 1925 at anlægge en ny Kirkegaard paa 40 Tdr. Land af Vintappergaardens Jorder og give den Navnet Mariebjerg Kirkegaard. Ef-

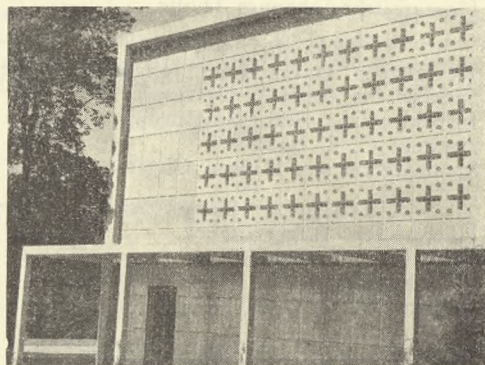
ter en Studierejse til Tyskland blev det i Slutningen af 1925 overdraget Kommunegartner Brandt at anlægge Kirkegaarden. Han har løst sin Opgave med en meget lykkelig Haand. Med sine mange Beplantninger, smukke Alléer og forskellige indhegnede Gravgaarde vil den blive en skøn Dødens Have, præget af Tidens Kirkegaardskultur, hvor Hensyn tages ikke alene til de Døde, men ogsaa særlig til de Efterlevende. De smukke Omgivelser vil virke lægende paa Sind og Tanke hos dem, der sørger over deres Døde.

En saa stor Kirkegaard maatte nødvendigvis have et Kapel, og samtidig var det naturligt at imødekomme Ligbrændingsforeningens Andragende om at faa et Krematorium knyttet til Kirkegaarden. Opgaven blev overdraget Arkitekt Schlegel, der har lagt Planen for dette Kapel, der blev vedtaget i Kommunalbestyrelsen den 29. Januar 1935. Det har Plads til 200 Mennesker, foruden et Præsteværelse, Kontor, Ligrum og Pynterum og et Modtagelsesrum, der kan rumme 30 Mennesker, og hvorfra mindre Begravelser kan foretages. I den gamle Gaard er indrettet Boliger for Kirkegaardsgartneren og Gartnerformanden.

Kirkegaardsudvalget har søgt at skabe en ren, smuk og værdig Ramme om den sidste Handling, der skal foretages, inden Legemet overgaar til Tilintetgørelsen. Det er vort Haab, at det i nogen Grad er lykkedes. Sluttelig rettede Hr. Jes Petersen en Tak til Ejendoms- og Byggeudvalget, de Tilforordnede ved Bedømmelsen: Slotsarkitekt Th. Jørgensen, Arkitekt Paul Petersen og Kommunegartner Brandt samt Økonomisk Forvaltning for deres Medhjælp ved Arbejdets Tilrettelæggelse.

Ejendoms- og Byggeudvalgets Formand, Murrermester Chr. Hansen, gjorde Rede for Byggearbejdets Planlægning og Gennemførelse.

Borgmester Aage E. Jørgensen rettede Kommunalbestyrelsens Tak til de to Udvalg. En særlig Tak rettede Borgmesteren til Arkitekt Schlegel og Kommunegartner Brandt. Kapellet er med sit alvorsfulde og saa lyse Rum et Vidnesbyrd om Arkitekt Schlegels høje Stæde. Kirkegaarden er ikke alene de Dødes Have, den

Mariebjerg Krematorium. (Foto: J. Th. 1936).

er ogsaa et stille Sted borte fra Verdens Larm, hvor Mennesker kan søge hen i Mindet om deres Kære og gribes af den Ro og Fred, her raader. Jeg vil i Haab om, at den Gerning, her skal øves, maa blive til Velsignelse for Genstøtte Kommune og dens Beboere, bede Provsten modtage Kirkegaarden til Brug.

Efter et Orgelpræludium sang Forsamlingen, ledet af Kirkens Kor, »Den signede Dag med Fryd vi ser«, hvorefter Provst Schepelern holdt Indvielsestalen.

Naar man har ønsket denne Kirkegaard ind under Folkekirkens Tilsyn, ligger der ikke heri nogen Begrænsning. Efter en ældgammel Landslov har alle Ret til Begravelse paa Kirkegaarden. Men det betyder, at her ikke maa foretages Handlinger, der er stridende mod Folkekirkens Orden. Den er ikke nogen egentlig Kirkegaard i strengeste Forstand, men fra i Morgen, da den første Begravelse finder Sted, betragtes den som Kirkegaard. Selv om den ikke ligger i Kirkens Skygge, er den et stille Sted, borte fra Verdens Larm, helliget Sorgen og Mindet og Haabet. Alle Trosbekendelser skal her have lige Ret.

9/10 (Jydske Tid.): Biskop Ammundsen indvier paa Søndag Vojens nye Kgd.

9/10 (Thisted Amts Tid.): Stagstrup Kgd. udvides.

9/10 (Kolding Avis): Askov nye Kgd. er indviet.

15/10 (Thisted Soc. & Dem.): Hørdum Kgd. udvidelse er snart færdig.

16/10 (Haderslev Soc. & Dem.): Assistentkgd. i Haderslev udvides af Havearkitekt Chr. Nielsen.

23/10 (Fr. borg Amts Avis): Der har været afholdt Licitation over Udførelsen af Arbejdet med Indhegning, Anlæggelse samt Vandindlæg m. m. ved den nye Kirkegaard samt Arbejde paa den gl. Kgd. i Hørsholm. Der indkom følgende Tilbud: Chr. Helbæk og Søn 51,608 Kr., Hannibal Hansen 36,066 Kr., W. Cederberg 29,380 Kr. (Dette Tilbud omfatter dog ikke Hegn og Vandindlæg), E. E. Hahne 29,672 Kr., Smedemester V. J. Sanddahl alene paa Hegn 324 Kr. og Vandledning 2700 Kr. Smedemester E. W. Andersen, alene paa Hegn 280 Kr.

23/10 (Loll. F. Stiftstid.): Kgd. i Gedser?

24/10 (Hejmdal): Der skal anlægges en ny Kgd. i Konkel.

28/10 (Modersmaalet): Mhstr. i Graasten har købt 15,000 m² til Kgd.

31/10 (Fjerritslev Avis): Fjerritslev Kgd. s. udvidelse indvies i Morgen.

1/11 (Aalborg Stiftstid.): Brovst Kgd. skal udvides.

3/11 (Kolding Avis): Katolsk Kgd. i Kolding indviedes i Søndags.

6/11 (Vejle Soc. & Dem.): Kirkeministeriet har godkendt Planerne om en ny Kgd. paa Søndermarken i Vejle. (Omkostn. 45,000 Kr.)

6/11 (Aalborg Amtstid.): Komdrup Kgd. er udvidet. Omkostninger Kr. 2600.

9/11 (Fyns Venstrebl.): Landsbygraverfore-

ningen gaar til Kirkeministeriet med Krav om Lønreguleringer.

12/11 (Fr. havn Avis): Søndag den 15. indvies Kgd. s. udvidelsen i Fr. havn.

13/11 (Ribe Stiftstid.): Lidt om Ribes gamle Kgd.

14/11 (Vestkysten): St. Ansgar Kgd. i Bramminge udvides.

14/11 (Ribe Stiftstid.): Ribes nye Kgd. indvies i Gaar af Stiftsprovst Scharling. Omkostninger 33,000 Kr.

15/11 (Nationaltid.): Kirkegaarden og Aars-tiderne. II. Efteraaret. Af Andreas Bjerre.

23/11 (Fyns Soc. & Dem.): Udvidelsen af Ringe Kgd. skrinlagt.

24/11 (Loll. Fal. Venstrebl.): Kettinge Kgd. udvides med ca. 2500 m² af Landinspektør A. C. Lorentzen.

26/11 (Demokraten): Et Stykke af Sæby Kgd. inddrages til Vejudvidelse.

27/11 (Østsjæll. Folkebl.): Haarlev Kgd. reguleres af Landinspektør Wanning og Gartner Dahl.

2/12 (Faaborg Avis): Der sikres Areal til Udvidelse af Faaborg gl. Kgd.

3/12 (Vejle Amts Folkebl.): Skal Træerne paa den gl. Kgd. i Vejle fældes?

4/12 (Vejle Amts Folkebl.): Det gamle Træ, o lad det staa...

5/12 (Folket): En Del af den projekterede Urnehave paa Aarhus Nordre Kgd. er nu anlagt.

8/12 (Holstebro Dagbl.): Struer Kgd. udvides med ca. 15,000 m². Krematoriet sættes i Stand paany.

10/12 (Næstved Tid.): Der bliver ikke nogen katolsk Afdeling paa Kgd. i Næstved.

10/12 (Sydfyns Soc. & Dem.): Nu faar Svendborg sit Columbarium (Arkitekt Andreas Jensen). Omkostningerne 28,000 plus Grundens 3000 Kroner.

11/12 (Fr. borg Amts Tid.): Sogneraadet har bevilget 1000 Kr. om Aaret i 10 Aar til Hjælp for Menighedsraadet ved Udvidelse af Lynæs Kgd. Udvidelsen koster 15,600 Kr., hvoraf ca. 10,000 Kr. er Arbejds løn. Planen er udarbejdet af Havearkitekt Johannes Tholle.

FRA SVENSKE KIRKEGAARDE

11/9 (Nya dagl. Allahanda): Tanum Forsamling har faaet indtil 38,000 Kr. til Kirkegaard og Kapel i Havstenssund.

16/11 (Ostergötlands Dagyl.): Der opføres Krematorium i Katrineholm. Omkostningerne 88,000 Kr. Arkitekt Hugo E. Grefveberg, Katrineholm.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

3/11 (Bergens Aftenbl.): Planer om at anlægge Kgd. for Bergen oppe i Fana.

10/11 (Velgeren): Kgd. s. sagen i Hunndalen foran sin Løsning.

12/11 (Aftenposten): Arbejdet paa Urnlun-

den paa Nordre Gravlund i Oslo er i fuld Gang.

2/12 (Värden): Gjemso Kgd. udvides.

BOGANMELDELSER

M. Gram: Frugtav. Alm. d. Gartnerforenings Forlag, Kbh. 1936. 3die reviderede Udgave. 240 S., 8°, ill.

I sin Serie af udmærkede Lærebøger for Forningens Aftenundervisning, har man nu udsendt 3. Udgave af Bogen om »Frugtav«, der ikke alene til Undervisningsbrug for Gartnere, men ogsaa til Studiebrug for Frugtavlere, har sin Betydning. Bogen er nu trykt i 7000 Ekspl. Forfatteren har i en Aarrække været kendt som Pioner paa visse Omraader indenfor Faget, navnlig Frugtpakningen.

A. Pedersen: Dyrkning af Kokkenurter. Samme Forlag, Kbh. 1936, 226 S., 8°, ill., 3die reviderede Udgave.

Ogsaa denne Bog er nu kommet i 3die Udgave, og den er dermed trykt i 6500 Ekspl. At kunne udsende 3 Udgaver i Løbet af ca. 15 Aar, betyder, at man hele Tiden kan have Bøgerne a-sjour med de nye Forsøgsresultater, og Forfatteren til nærværende Bog vil som Videnskabsmand være den første til at tage sig disse til Indtægt og Nytte. Ligesom ovennævnte er denne god til Brug ved Undervisningen saavel som til Lærdom for Havedyrkere.

P. Severinsen: Hvordan Reformationen indførtes i Danmark. O. Lohses Forlag, Kbh. 1936, udgivet med Støtte af Kirkeministeriet, 8°, 192 Sider, ill.

I 10 Afsnit skildrer den lærde Præst, hvordan Reformationen kom til Danmark, dens Forsættninger, dens Brud med det gængse og dens Betydning, og Kirkeministeriet har ydet sin Støtte, saa at Bogen vil kunne udbredes det mest mulige. Bogen byder paa mange interessante Detailler og giver et godt Lys over Begivenhederne, som nyligt fejredes i Mindet.

Lolland-Falster og Møn. Halvhundrede udvalgte Naturoptagelser med Indledning af Valdemar Rørdam. Udgivet af Sigvart Werner i Samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening. Kbh. 1936, fol.

Med Velbehag blader man den nye Sigvart Werner igennem og glæder sig over, at hans fintfølede Instinkt og Kamera begge har kunnet finde det smukkeste og bedste paa de 3 Øer, og at man har faaet netop Valdemar Rørdam til saa kraftfuldt og rigtigt at skildre disse Øer. Men hvordan kan det være, at den statsunderstøttede Forening ikke respekterer den af Statens Stednavneudvalg og Trap brugte Stedbetegnelse (f. Eks. Laaland for Lolland), og hvorfor drille Laalikerne med at klistre de 2 Øer sammen med en Bindestrøg? De er jo dog ligesom Møn en Enhed hver for sig.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 10. Til Kirkeminister og Rigsdag. Grandækning af Grave, af

Arne Larsen. Landsbykirkegaarden, af Pedersen (Ousted) m. m.

Menighedsraadenes Blad Nr. 9. Brug af Sænkeapparater ved Begravelser.

Binderi og Blomster bringer bl. a. Billeder af Kistedekorationer samt en Artikel om Aakander i Nr. 5 og 6.

Ignis Nr. 11. Krematoriet i Gentofte. Tjecoslovakiska Kongresdagar. Eldbegängelsesdagar i Tyskland. Gentofte Kapel-Krematorium med Billeder m. m.

Almän. svenska Trädgårdstidning Nr. 22. Vintersmyckning av gravar med Billeder.

Die Feuerbestattung Nr. 10. Die »ewige Ruhe. Aus der Arbeit und Not der Feuerbestatter in Amerika m. m. Nr. 11: Dankbarkeit und Schmerz, af John Hanson: Aus der Arbeit. (fortsat fra Nr. 10). Die Jubiläumstagung des grossdeutschen Verbandes der Feuerbestattungsvereine m. m.

Nr. 12: Aus der Arbeit der Not (fortsat fra Nr. 11); Beiträge unseres Pioners Hugo Erichsen zur amerikanischen Feuerbestattungsbewegung; Kampf um die Urnenhalle; Mitteilungen m. m.

Die Einäscherung Nr. 11. Zum Totengedenktage. Mir gedenkten der Tote 50-Jahr-Feier des grossdeutschen Verbandes... Die Frage der Ausstellung von Urnen auf Friedhöfen geregelt; Überführung von Leichen mit Motorfahrzeugen; Gewährung und Verweigerung des kirchlichen Begräbnisses. Nr. 10.

Feuerhehrung. Loslösung vom Irdischen. Internationaler Kongrez für Feuerbestattung 1936 in Prag; Feuerhalle und Urnenhain m. m.

Nr. 12: Freiheit eines Christenmenschen und die Feuerbestattung (af Domprovst Hanson); Mein Grab; Grossdeutsche Feuerbestattung; Feuerhalle Dresden; Am 17. September in Reichenberg m. m.

Flacara sacra Nr. 10. Importanta Crematiunei in urasa desvoltare a Capitalei Romanesti; Crematiunea si religia crestina m. m.

Nr. 11: Crematoriul uman al Capitalei; Al VII-lea Congres Universal de Crematiune dein Praga; Crematiunea in strainate.

Trädgårdsodlaren Nr. 10: Indbjudan till tävling rörande planering av gravgård i Åbo.

Gartenkunst Nr. 11. (Friedhofsonderheft). Novembergedanken, af Michael Mappes; Friedhofskultur in der Schweiz, af J. E. Schweizer; Enine Betrachtung zur Lage des deutschen Totenkultus, af F. Zöppig; Zur heutigen Frage der Friedhofsgestaltung, af Pereira; Liegende Grabmale im alten Johannishof zu Nürnberg, af L. Ermann; Eine fränkische Kirchhofsburg zu Kraftshof bei Nürnberg, af L. Ermann; Der nordische Friedhof, af G. Schwemmer; Ein Dorffriedhof; Gegenseitige Rücksichtnahme als Grundlage neuer Friedhofsgestaltung, af J. Pertl; Die zu erwartende Friedhofsordnung, af J. Pertl, m. m.

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR.**

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

- 147 Frederiksberg Begravelsesvæsen.
148 Herlufsholm Menighedsraad.
149 Østøfte Menighedsraad.

Afdeling C.

- 610 Hr. Kirkebetjent Hans Fr. Corfitzen, Høj-
else pr. Lille Skensved.
611 Hr. Graver Martin Sørensen, Hyllinge St.
612 Hr. Anlægsgartner Hannibal Hansen,
Rungsted.
613 Hr. Gartner Kr. Drejer, Rørvig.

Regnskab fra 1. April 1936 til 31. Marts 1937.

Indtægt:

Kassebeholdning fra forrige Aar	138 98
Annoncer i Bladet »V. K.«	582 15
Kontingent	2,645 45
Diverse	38 22
Salg af Protokoller.....	514 75
Diverse Tilskud	1,550 00
Salg af Hefter, Skrifter samt Renter...	153 04

Kr. 5,622 59

Udgift:

Lønninger til Sekretær og Kasserer ...	600 00
Rejseudgifter, Møder, Agitation	223 10
Afdrag paa Laan samt Renter og Pro- vision af samme	849 50
Køb samt Ekspedition af Protokoller	301 60
Trykning af »Vore Kirkegaarde«	1,153 80
Clicheer og Fotografier til samme	440 28
Forfatterhonorarer	347 50
Redaktørløn	250 00
Forsendelse af Bladet (Avisporto) ...	183 00
Diverse	599 91
Porto, Telegrammer og Fragt m. m. ...	362 30
Annonceprovision	135 12
Balance	176 48

Kr. 5,622 59

Status pr. 31. Marts 1937.

Aktiver:

Kassebeholdning	176 48
Kontingentrestancer	82 00
Tilgode for Annoncer	69 00
Tilgode for solgte Tillæg til »V. K.«...	60 00
Diverse Varer i Behold hos Sekretæren	500 00
Balance	4,112 52

Kr. 5,000 00

Passiver:

Restg. til Laant- og Sparek., Hillerød	5,000 00
--	----------

Specifikation over Tilskud.

Kirkeministeriet	900 00
Spare- og Laanekassen, Hillerød	50 00
Sparek. for Roskilde By og Omegn ...	25 00
Sparekassen for Svendborg By	25 00
Den danske Præsteforening.....	50 00
Ny Carlsbergfondet	500 00

Kr. 1,550 00

Hillerød, 6. April 1937.

I. Blomberg,
p. t. Kasserer.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

2/3 (Randers Soc.-Dem.): Udgifterne ved Randers Begravelsesvæsen gaar ned paa Grund af Kontorets Omlægning.

8/3 (Svendborg Avis): Kirkeministeriet har bedt Svendborg om igen at overveje Spørgs-
maalet om Betimeligheden af at opføre en Ur-
nemur.

16/3 (Holbæk Amts Avis): Det overvejes at udvide Holbæk Kgd.

17/3 (Ringsted Folketid.): Prisen for Urne-
grave paa Ringsted Kgd. bliver 2,50 Kr. pr.
10 Aar.

21/3 (Fyns Tid.): De gamle Støbejernsgrav-
mæler.

22/3 (Nordjyll. Soc.-Dem.): Sensationelt For-
slag om Byens Overtagelse af Aalborg Kgd.
Kirkegaardsbestyrelsens »borgerlige« Flertal
har administreret ud i det blaa. Der er ikke
Brug for Kapellet og Kgd. paa Bejsbakken i
de første 50 Aar, — og den gl. Kgd. kan ikke
nedlægges før Aar 2032.

24/3 (Fr.-borg Amts Tid.): Bestyrelsen for
Asminderød Kirke har taget Bestemmelse om
en Udvidelse af Asminderød Kirkegaard, da
der kun er fem Gravsteder tilbage paa den
nuværende Kirkegaard. Udvidelsen vil ske paa
Præstegaardsjorden op til Alléen til Grosserer
Zachariaes Gravkapel.

Vi talte i Gaar med Havearkitekt Tholle, Kø-
benhavn, som har projekteret Udvidelsen, og
fik følgende Oplysninger:

— Den ny Kirkegaard vil blive delt i tre
Dele, saakaldte Gravgaarde, der hver for sig
danner et Hele. Mellem 1. og 2. Gravgaard vil
der blive indrettet en Urnehave til ca. 50 Urne-
grave. Udvidelsen sker i tre Tempi, saaledes at
første Del skal være færdig i Løbet af April,
anden Del laves til næste Sommer og tredje
Del, naar Behovet gør det nødvendigt, antage-
lig om 10—15 Aar.

Langs med Præstevejen opføres en Mur, og
Hegnet til Marken vil blive et Traadhegn med
Buske. M. H. t. Forbindelsen med den nuvæ-
rende og den ny Kirkegaard kan der ikke i
Øjeblikket siges noget, da der først skal føres
forskellige Forhandlinger.

31/3 (Vejle Amts Avis): Arbejdet paa Søndermark Kgd. i Vejle vil først blive paabegyndt til Efteraaret.

31/3 (Jydske Tid.): Der opføres et katolsk Kapel paa Kgd. i Aabenraa.

2/4 (Fr.-borg Amts Avis): Kirkebestyrelsen for Asminderød Kirke afholdt i Gaar Møde, i hvilket de for Arbejdet ved Udvidelsen af Asminderød Kirkegaard indgavne Tilbud blev behandlet. Der var indkommet 12 Tilbud. De omfatter de Arbejder, der skal udføres i 1937—38. Arbejdet blev overdraget følgende:

Vandindlægget: Blikkenslagermester Helmer Petersen, Asminderød.

Hegsmuren: Murermester C. Heinrichsen, Asminderød.

Anlægget af Kirkegaarden og Tilplantningen: Anlægsgartner Hannibal Hansen, Rungsted.

Traadhegnet: Smedemester Andersen, Asminderød. Arbejdet, der andrager ca. 14,000 Kr., skal paabegyndes med det samme.

3/4 (Loll.-F. Venstrebl.): Udvidelsen af Saxkøbing Kgd. er bleven indviet.

3/4 (Skanderborg Amts Avis): Havearkitekt G. Boye har udarbejdet Forslag til Regulering af Venge Kgd. Forslaget er godkendt af Menighedsraadet, og Arbejdet vil snarest blive paabegyndt.

8/4 (Svendborg Amtstid.): Kgd. i Hesselager er under Regulering.

8/4 (B. T.): En høj, kraftig Mand med klare, blaa Øjne i et vejrbitd, rødmosset Ansigt staar foran Skranken. Et rigtigt Friluftsmenneske.

Han er Gartner — nærmere bestemt: Kirkegaardsgartner.

Tiltalen lyder paa, at Gartneren paa Vestre Kirkegaard har henvendt sig til en sørgende Enke for at tilbyde hende sin Assistance ved Anlæg og Vedligeholdelse af hendes altfor tidligt afdøde Mands Gravsted.

— Erkender De Anklagens Rigtighed? spørger Dommer Berthelsen.

— Nej, svarer Gartneren, det gør jeg ikke.

— Har De da ikke talt med den paagældende Dame paa Kirkegaarden?

— Jo, men ikke om Anlæg eller Vedligeholdelse af et Gravsted, men om Køb af et Gravmonument.

Politifuldmægtig Jersild mener, at det kan komme ud paa eet, og at Folk bør have Fred paa Kirkegaarden — ikke blot de Døde, men ogsaa de Efterladte. Der er ingen Mening i, at Mennesker, der er tyet ind paa Kirkegaarden for at dvæle i Minderne, skal overrendes af Agenter.

— Jeg har ikke forstyrret vedkommende Dame, hævder Gartneren energisk. Jeg var beskæftiget med Opstillingen af et Gravmonument, som jeg havde leveret, da Fruen kom forbi. Hun standsede og spurgte mig ud om Priser paa Gravmonumenter. Det var altsaa hende, der henvendte sig til mig — og ikke omvendt. Naa, jeg tilbød, at jeg vilde hente Fruen den næste Dag med Bil og vise hende min Udstilling af Gravmonumenter, hvad hun var meget glad for. Fruen valgte ogsaa et Monument

i sortpoleret Granit, men kunde ikke bestemme sig med det samme, fordi hun ventede paa nogle Penge fra et Forsikringsselskab. Der gik tre Uger, uden at jeg hørte noget fra hende. Da jeg saa en Dag traf hende ude paa Kirkegaarden, spurgte jeg hende, om hun havde bestemt sig, da jeg ellers havde en anden Køber til Monumentet. Det er, hvad der er sket.

— De ved jo, at De ikke maa henvende Dem til Folk paa Kirkegaarden, siger Dommeren.

— Ja, det ved jeg, men jeg kan jo paa den anden Side ikke gaa rundt og være dovstum, selv om det er paa en Kirkegaard. Men Sandheden er jo i Virkeligheden ogsaa den, at Begravelsesvæsenet ikke gerne ser, at vi private Gartnere gør Forretninger. Vi er i den Grad bagbundne af Forordninger og Bestemmelser, at vi ikke kan røre os.

Politifuldmægtigen foreslaar en Bøde paa 100 Kroner.

Gartneren, der er lidt stejl og lidt kantet, siger bittert:

— Jeg har selv været 12 Aar ansat i Begravelsesvæsenet og fik den fineste Anbefaling, da jeg forlod det for at begynde for mig selv. Og nu hindrer man mig i at tjene mit Brød ved det, jeg er oplært til. Kommunen vil nok have mine Skatter, men den vil ikke give mig Lov til at tjene til dem.

Dommeren nedsætter Bøden til det halve paa Betingelse af, at Gartneren i Fremtiden vil lade baade sørgende og glade Enker i Fred.

9/4 (Fr.-borg Amts Avis): Fra Menighedsraadet forelaa i Sogneraadsmødet et nyt Forslag til Udvidelse af Lynæs Kirkegaard. Det oprindelige Projekt til 15,000 Kr. er man gaaet bort fra, fordi det ved Licitationen blev betydeligt dyrere end beregnet. Det ny, reducerede Forslag gaar ud paa, at der foretages en Udvidelse til 8—9000 Kr., og at Kommunen afholder Udgifterne til den ny Vej paa Kirkegaarden og til Reparation af den nuværende Vej fra Hovedvejen til Kirkegaarden. Efter nogen Drøftelse overlodes det til Vejudvalget at undersøge, hvad disse Vejarbejder vil koste. Derefter skal Sagen til ny Behandling i Sogneraadet.

10/4 (Østsjæll. Folkebl.): Proprietær Nielsen Stevns private Begravelsesplads i Kr. Skens ved er indviet.

11/4 (Aalborg Amtstid.): Skørping Kgd.s udvidelse blev indviet 9/4; den omfatter ca. 800 Gravpladser.

13/4 (Fr.-borg Amts Avis): Kgd.s licitationen i Asminderød.

20/4 (Nordjyll. Soc.-Dem.): Nyt stort Columbarium i Aalborg.

20/4 (Demokraten): Kgd. ved Risskov udarbejdet af Havearkitekt G. Boye. Omkostninger 21.620 Kr.

27/4 (Nationalt.): Begravelsesvæsenet i Kbh. udstiller paa den 6. nord. Havebrugsudstilling i September.

28/4 (Demokraten): 16 Begravelser flyttet fra den gl. (Søndre) Kgd. i Aarhus til Moesgaard Parken.

3/5 (Svendborg Amtstid.): Svendborg faar Danmarks smukkeste Urnehal.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

10/3 (Hordalans Folket.): Ny kgd. i Øystese.
7/4 (Tirda): Hjælpekgd. i Naustdal.

13/4 (Nordre Trondhjems Amtstid.): Udvidelse af Markabygda Kgd.

22/4 (Aftenposten): Store Kgd.sarbejder i Aker ved Herredsgartner Flod.

22/4 Sor-Vågsøherredsstyre køber Kgd.

BOGANMELDELSER

Gram & Weber: Bekæmpelse af Haveplanternes Sygdomme, udgivet af Alm. d. Gartnersforening, Kbhvn. 1937, 9. Udgave, 184 S.

At Sygdomme maa faa gode Betingelser paa Kirkegaarde, hvor ikke alt gøres, som det for Planternes Sundhed burde det, er givet. — Grandækningen forhindrer f. Eks., at Frosten over sin skørnede Virksomhed paa Jorden, og de tætte Plantninger og de mange Hække giver Vanskeligheder for at skaffe Roserne frisk Luft. Derfor maa Sygdomsbekæmpelsen ikke negligeres. Det er vigtigt, at Gravstedsbrugerne ser deres Planter trives godt under Kirkegaardsgartnerens Pleje, — og det er af største Betydning, at de ser, man er omhyggelig for, at Allétræer, Prydbuske, Hække, Plæner m. m. skal faa det sundest mulige Udseende og den bedst mulige Trivsel.

I dette Arbejde er nærværende Bog en god Hjælp, og enhver Kirkegaardsleder bør anskaffe den og forsyne ikke blot sig selv, men ogsaa sine Folk med den. Prisen er kun 1,35 heftet, og der opnaas Rabat ved Køb af flere Eksp.

K. Brandt Klixbüll: Vor Have, Steen Haselbalchs Forlag, 180 S., 8°, Kbhvn. 1937.

Der staar ingen Steder, at det er en ny Udgave af den for henvend 20 Aar siden udkomne Bog; og ser man paa det smarte Omslag, eller tager man samtidig de 2 Bøger i Haanden, er det ret uforstaaeligt, at det ikke er 2 vidt forskellige Havebøger. De ligner ikke et Par Tvillinger, — og de er det altsaa heller ikke, eftersom der er mere end Konfirmationsalderen imellem deres Fremkomst. Men studerer man Teksten, saa gaar det op for een, at de alligevel er en Slags Tvillinger, paa hvilke der kun er lidt Forskel i Øjenfarve, Smilehuller o. l. Ligefra Forord til Kulturavisninger og Havekalender er det det samme i denne som i forrige Udgave. Man undres over, at Udviklingen ikke skulde have krævet større Ændringer end det Par Indføjelser af nye Sorter og en lettere Omformning af Graveafsnittet o. l., som har fundet Sted, og spørger ligeledes, om Forfatterens Syn paa dette og hint virkelig ikke er ændret i denne halve Menneskealder. Har det været saa uomstødelige Sandheder, der blev serveret paa den Tid, da Verdenskrigen endnu var en Kendsgerning, og da Kroner rullede i Støvet og Landegrænser flyttedes, saa at det end knapt har været nødvendigt at flytte paa Kommaer?

Hvorom alting er: »Vor Have« af dengang er paatrykt 2det Oplag 4—6000 Eksp. Den er altsaa gaaet af som varmt Brød, — og den af 37 skal ogsaa nok gøre det. En klar Inddeling, en forholdsvis knap og klar Tekst med ypperlige, koncise Raad — dertil gode, ret instruktive Billeder paa krideret Papir og Forf. Renommé fra flere hedengangne Dagblade og sidst fra Tante Berlingske; alt i alt »godt Stof«. En Bog, der ikke har vanskeligt ved at hævde sig i den iøvrigt store Samling af Havebøger for Amaøtører, — og iøvrigt ogsaa en Bog, som Fagfolk i en snever Vending kan finde Udbytte af at benytte. Det har jeg i hvert Fald gjort mange Gange.

Karl Foerster: Der Steingarten; der sieben Jahrzeiten in Sonne und Schatten. Verlag der Gartenschönheit, 4°, 168 S., ill. Berlin—Bern 1936.

Den utrættelige Havebogsforfatter har her lavet en Bog om Stenhoje — eller hellere: Stenhaver. Den bringer instruktive Billeder af mange Slags Stenanlæg og Planter, men mest værdifuld er dog dens ypperlige Fortegnelser over Stenplanter til dette eller hint Brug. Bogen er en god Hjælp at have ved Tilplantning af nye Haver eller Havedetailler.

Dansk Ligbrændingsforening.

Beretning for Aaret 1936.

Af denne Beretning paa 166 Sider skal bringes følgende Tabeller til Dokumentation af Ligbrændingssagens Vækst i Almindelighed.

Ligbrændinger i Danmark til 1937.

Krematorium i	Taget i Brug	Før 1932	1932	1933	1934	1935	1936	Ialt
København	18/1 1893	15952	1767	1835	1894	1991	2078	25517
Bispebjerg	21/6 1929	575	385	410	491	562	561	2984
Søndermark	15/11 1931	17	116	164	168	265	220	948
Sundby	4/11 1936						15	15
Gentofte	10/1 1925	459	94	81	102	122	118	976
Aarhus	9/6 1926	105	44	45	51	49	49	341
Slagelse	8/1 1928	28	6	12	7	18	14	85
Rønne	18/2 1931	15	20	27	31	33	35	159
Nykøbing F.	27/11 1931	4	43	56	88	105	122	418
Aalborg	30/1 1932		47	61	65	46	56	273
Svendborg	18/6 1935				22	44	45	118
Kolding	28/6 1935			9	7	14	56	61
Næstved	21/3 1934			4	17	15	22	52
Holbæk	22/11 1934				1	3	50	84
Odense	12/4 1935							3
Struer	10/10 1935							3
Helsingør						10	43	53
Tilsammen...		17153	2522	2702	2942	3506	3460	32085

Procentvis Fordeling af Ligbrændinger

i Europa.

Land	Første Ligbrænding i Aaret	Antal Krematorier	Antal Døde i 1935	Brændinger	
				Antal	pCt.
Schweitz.....	1889	20	50235	6397	12,7
Tyskland.....	1878	114	791912	70631	8,9
Danmark.....	1895	15	40816	3506	8,1
Norge.....	1907	5	29399	1884	6,4
Sverige.....	1887	15	72927	2879	3,9
Østrik.....	1923	5	92108	3116	3,4
Tjecoslovakiet	1918	12	202615	5692	2,8
England.....	1885	29	542702	9614	1,8
Holland.....	1914	1	73640	747	1,0
Finland.....	1926	1	45370	304	0,7
Frankrig.....	1889	6	658357	1350	0,2

Procentvis Fordeling af Ligbrændinger i Danmark 1936.

Aar	København			Hele Landet		
	Antal Døde	Heraf brændt	pCt.	Antal Døde	Heraf brændt	pCt.
1915	6798	172	2,5	57174	249	0,6
1918	7622	243	3,2	39038	360	0,9
1921	6574	411	6,4	36215	595	1,6
1924	7101	615	8,6	38091	879	2,3
1927	6543	848	12,5	40190	1262	3,2
1930	7075	1096	15,4	38174	1694	4,4
1935	7208	1679	23,3	38306	2702	7,0
1936	7683	2050	26,7	41016	3460	8,4

FRA TIDSSKRIFTERNE

Præsteforeningens Blad Nr. 12: Begravelsessalmer med gudløs Tekst. — Nr. 19: Begravelsestaler.

Menighedsraadenes Blad Nr. 4: Hjælp Folk at passe paa Gravmonumenter.

Binderi og Blomster Nr. 3: Blomster i Sorg og Glæde.

Sig det med Blomster Nr. 3: Kirkedekoration.

Blomsterhandlerbladet Nr. 6: Kirke- og Kistedekoration (fortsat). — Nr. 7: do. (fortsat).

Landsbygraveren Nr. 3: Pension. Hvem bærer Ansvar. Har vi fundet Forstaaelse m. m. — Nr. 4: Pension og Enkeforsørgelse. Til Landsbygraverne. Foraar paa Kirkegaarden m. m.

Trädgårdsodlaren Nr. 2: Norra Begravningsplatsen i Malm.

Ignis Nr. 3: Till de Dødas minne. Två urnulundar. Tjecoslovakiska kongresdagar m. m.

Der Friedhof. 33. Aarg. Nr. 1: »Schaffensde Volk 1937«. Die Störung der Totenruhe im kommenden Strafrecht. Die Drainage und ihre praktische Verwendung m. m. — Nr. 2: Zur neuen Musterfriedhofsordnung. Die neue Musterfriedhofsordnung m. m. — Nr. 3: Ruhefrist in Umbettung von Aschenresten. Monopol? Regiebetrieb? Technik des Wegebaues. Das Grab mit immergrünen Pflanzen. Desdens nuer Waldfriedhof m. m. — Nr. 4: Wass man bei einer Wasserleitung beachten musz m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 3: Heldengedenktag 1937. Deutsche Soldatengräber in den Karpaten m. fl. — Nr. 4: Das deutsche Ehrenmal Liny-Devant Dun in Frankreich. Heldengedenkfeiern an deutschen Kriegergräbern im Auslande m. m.

Die Einäscherung Nr. 4: Was ist Feuerbestattung. Warum keine Leichenverbrennung m. m. — Nr. 5: Was ist (fortsat). Religion in der Feuerbestattung. Die Frage der Ausstellung von Urnen auf Friedhöfen m. m.

Die Feuerbestattung Nr. 3: Ein Besuch den neusten Feuerbestattungsanlage Niedersachsens. Feuerbestattung und deutsche Sprache m. m. — Nr. 4: Wir klagen an... Zur neuen Musterfriedhofsordnung. — Nr. 5: Deutschlands 116. Feuerehrungshalle in Köln eingeweiht. Der deutsche Vorspruch für London. Die neuen Bestimmungen für Friedhöfe auf dem Lande m. m.

Flacara-sacra Nr. 12: Al VII-lea congres Universal de Crematiune din Praga m. m. — Nr. 1: do. m. m. — Nr. 2: Pro crematiune. Jubileul de 50 ani al Federatiei Societalilor de Crematiune Germane m. m. — Nr. 3: Un Jubileu Rar (Lulea). — Nr. 4: Dupa moarte un singur »ceremonial universal«.

Tillæg til „Vore Kirkegaarde“ XII Nr. 8

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

150 Karlslunde Menighedsraad.

Afdeling C.

614 Hr. Anlæggsgartner Ole Pagh, Anna Colinsgade 34, Kolding.

615 Hr. Handelsgartner Thorvald Petersen, Ny Kirkegaards Alle, Kolding.

616 Hr. Undergartner Vilh. Zichau Andersen, Bogenæsvej 15, Brsh.

617 Kirkeværgen for Bredsten Kirke (A. Jørgensen), Ollerup pr. Jelling.

618 Hr. Kirkegaardsgartner E. Johansen, Adelgade 68, Bogense.

619 Hr. Havebrugskandidat Frode Glass, Ellemosevej 66, Hellerup.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

9/5 (Frøborg Amts Avis): Reguleringen af Melby Kgd. er omtrent tilendebragt.

12/5 (Vendsyssel Tid.): Sindal Kgd. er reguleret.

14/5 (Nordjydsk Tid.): Sønderup Kgd.s-udvidelse indviedes 13/5.

21/5 (Aalborg Stiftstid.): Solbjerg Kgd. er udvidet.

24/5 (Ribe Stiftstid.): Der anlægges Urnehave i Ribe.

25/5 (Silkeborg Avis): Venge Kgd. reguleres efter Havearkitekt G. Boyes Plan.

26/5 (Svendborg Avis): Urnehallens Opførelse i Svendborg er nu approberet.

27/5 (Sydsjæll. Venstrebl.): Everdrup Kgd. reguleres.

7/6 (Vendsyssel Tid.): Vore Grave gennem Tiderne. Lidt om dansk Kirkegaardskultur før og nu.

7/6 (Langelands Avis): Forsvarsbrødrene foranlediger Istandsættelse af Krigergraven paa Kgd. i Rudkøbing.

8/6 (Roskilde Dagbl.): Landsbygravernes Kongres.

8/6 (Vejle Soc. & Dem.): Begravelsesvæsenet i Vejle omordnes.

8/6 (Løgstør Avis): Vilsred Kgd. skal udvides.

10/6 (Skive Folkebl.): Skive ny Kgd. færdig om 14 Dage.

14/6 (Djursland): Licitation over Vedligeh. af Grenaa Kgd.

15/6 (Djursland): do.

16/6 (Roskilde Dagbl.): Roskilde Kgd.s-Konstator skal flyttes og Assistentstillingen nedlægges.

16/6 (Middelfart Venstrebl.): Indslev Kgd. er bleven udvidet med ca. 2500 m², og Arbejdet har kostet 8—10,000 Kr.

17/6 (Aalborg Stiftstid.): Gunderup Kgd. er udvidet med 1200 m²; Arealet indviedes 16/6.

18/6 (Middelfart Venstrebl.): Nørre-Aaby Kgd. er udvidet med ca. 2000 m²; den indviedes 18/6.

22/6 (Holbæk Amts Avis): Nykøbing S. Kgd.s-Udvidelse er nu færdig. Vedligeholdelsen er overdraget Gartner Fr. Drejer i Rørvig.

23/6 (Nordsjæll. Venstrebl.): Hillerød Kgd. er udvidet.

29/6 (Nordsjæll. Venstrebl.): Lynæs Kgd.s-udvidelse er paabegyndt. Den koster ca. 12,500 Kr., deraf 6000 til Jordarbejde. Murerm. Rasmussen i Hundested har den i Entreprise.

2/7 (Roskilde Tid.): Kgd.s-assistentens Stilling (i Roskilde).

2/7 (Roskilde Dagbl.): Roskilde Kgd.

7/7 (Nordjyll. Soc. & Dem.): Menighedsraadene i Aalborg beder Kommunen overtage Kgd.

13/7 (Roskilde Avis): Stenløse Kgd. udvides.

26/7 (Aarhus Amtstid.): Lading Kgd. skal udvides.

2/8 (Nordsjæll. Venstrebl.): Hørsholm Kgd. indvies den 22/8.

3/8 (Frøborg Amts Avis): Usserød Kirkesag.

10/8 (Demokraten): Kgd. i Risskov ventes færdig 1/11.

12/8 (Aalborg Amtstid.): Skivum Kgd. skal udvides.

13/8 (Svendborg Avis): Opførelse af Urnehavens i Svendborg er paabegyndt.

15/8 (Nationaltid.): Kirkegården, der ikke kendes. Eller kender De Bispebjerg Kirkegaard? Af Eigil Quist.

15/8 (Fyns Tid.): Bellinge Kgd. skal udvides.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

2/5 (Ny Tid): Kgd. paa Tilfredshet skal udvides.

13/5 (Østlendingen): Hamar laaner 200,000 Kr. til Krematorium og Kgd.

26/5 (Nidaros): Vakker Urnelund færdig paa Lademoen Kgd.

27/5 (Sandefjords Bl.): Vedtægterne for Sandefjords nye Kgd. maa revideres.

26/6 (Varden): Udvidelse af Nordre Gravlund i Skien.

5/7 (Namdalen): Udvidelse af Kgd. i Rørvik.

9/7 (Aftenposten): Den nye Urnelund i Haslum i Bærum indviet.

24/7 (Drammens Tid.): Kgd. for Tofte.

6/8 (Gudbrandsdølen): Kgd.s-spørgsmaalet i Mesna Sogn maa nu løses.

BOGANMELDELSER

1886—Gotha—1936. Bericht über die 50-Jahr-Feier des Grossdeutschen Verbandes der Feuerbestattungsvereine e. V., 8°, 72 S., Berlin 1937.

Den stortyske Ligbrændingsforening, der i September 1936 fejrede 50-Aaret for Krematoriet i Gotha, har udsendt Beretning om denne Fest og den dertil knyttede Kongres, og har været saa elskværdig at tilstille samtlige Del-

tagere den som et Minde om disse Dage. Til Fæsten havde man sendt Indbydelse ud til en lang Række Lande, og mere end 10 europæiske Nationer var repræsenteret. En Invitation var ogsaa kommet Redaktøren af »Vore Kirkegaard« ihænde, og det er os en Glæde at kunne konstatere, at man kun har de skønneste Minder om Dagene i Gotha samt før og efter disse: i Berlin. En fuldkommen ovenud gæstfri Modtagelse blev alle Deltagerne tildel (Sverrig mødte med ikke mindre end 11 Repræsentanter), og der var ikke Grænser for Hjælpsomheden.

Dyrkning af Chrysanthemum. Alm. d. Gartnerforenings Forlag. Haandbogserie Nr. 4.

Dette lille Skrift paa 52 Sider er udsendt af Dansk Chrysanthemum-Selskab og Alm. d. Gartnerforening i Fællesskab, og det er forfattet af en Række praktiske Dyrkere m. fl. Baade Afsnittene om Drivhuschrysanthemum og Fri-landschrysanthemum vil læses med Interesse og Udbytte af Kirkegaardsfolk.

Lustgården. Årsskrift för Föreningen för Dendrologi och parkvård, 1936. Aarg. 17, 8°, 156 S., Stockholm 1936.

Det stilfulde Hefte indeholder bl. a. Bidrag om Kromosomer, desuden landskabsgartneriske, floristiske og dendrologiske Artikler og Billeder. Som sædvanlig redigeret af Nils Sylven, hvis Navn garanterer for Indholdet.

Erich Heinicke: Die Einheit und Landschaft. Schriftenreihe der »Strasse« 5/6. Volk und Reich Verlag, Berlin 1936. 70 S., 4°.

Heftet indeholder en Mængde instruktive Billeder med en kort og klar Tekst, der viser Landskabet og Vejens Betydning for hinanden, — navnlig set ud fra det tredie Riges Synspunkter. Nogle af Billederne viser de nye Rigsautoveje og deres mere eller mindre gode Placering i Terrainet.

Supplement til danske Konsulenter vedrørende Landbrug, Havebrug, Husholdning m. m. Udgivet af Foreningen af danske Landbrugskonsulenter. Kbh. 1937, 8°, 34 S.

Dette lille Supplement til Bogen om danske Konsulenter bringer en Del Tilføjelser til de tidligere Biografier (mere eller mindre tilfældig valgt), samt nye Biografier, der bærer Numrene 669—770. Saa mange Konsulenter har der altsaa været, — ja der har utvivlsomt været endnu flere, — f. Eks. Landhusholdningsselskabets omkring 1800, som ikke er medtaget.

Preleminär utredning beträffande de ekonomiska förutsättningarna för drift av krematorium i Göteborg 1936. 8°, 28 S.

Gaar navnlig ud paa at vise, at det nye Krematorium maa bygges paa den nye Centralkirkegaard ved Kviberg.

Svenska eldbegängelseföreningens skriftserie Nr. 1: Eldbegängelsen — framtidens begängelseskick, af O. Övden. Stockholm 1937, 8°, 24 S.

Det er 7de Udgave af den svenske Ligbrændingsforenings Agitationsskrift.

Svensk urnkonst. Udgivet af »Ignis«, Stockholm, 8°, 24 S.

Indeholder udelukkende Billeder af Urner, ikke af Urnegravnemaler, samt en indledende Tekst af O. Övden.

Berättelse över Krematorieföreningen i Finland (1936). 8°, 8 S.

Det lille Hefte indeholder Beretningen baade paa finsk og svensk.

København. Udgivet af Sigvard Werner i Samarbejde med Danmarks Naturfredning. J. Fridomts Forlag. Kbh. 1937. Fol.

I denne ypperlige Billedserie indgaar København som et værdifuldt Led. Teksten er gjort af Vilh. Lorenzen, Billederne af Sigv. Werner. Det forekommer Anm., af Fotografen en Del Steder er gaaet over Gævind i sin Stræben efter slørede Billeder. Det smager mere af Retouch end godt er. Flere af Motiverne er paa den anden Side valgt med et enestaaende Blik for Virkningen.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Binderi og Blomster Nr. 4: Saa fejrer vi Moders Dag.

Præsteforeningens Blad Nr. 32: Om Ligstaler m. m.

Menighedsraadens Blad Nr. 6: Lidt om Menighedsraadets praktiske Opgaver.

Landsbygraveren Nr. 5: Delegeretmødet i Roskilde. Indtryk fra en Rejse. Mange Konger. Anlæg af Gravsteder m. m. Nr. 6: Delegeretmødet i Roskilde 8/6 37. Den samme Røst og Klang m. m. Nr. 7: Tænk engang! Lidt Kirkegaardskultur m. m.

Blomsterhandlerbladet Nr. 8: Gravernes Kirke og Kistepyntning. Kirke og Kistedekoration (fortsat); Nr. 9: samme (sluttet).

Ignis Nr. 5: Tjecoslovakiska urnlunder; Eldbegängelsen hos Germanerna i forhistorisk Tid; Tjecoslovakiska Kongresdagar VI m. m.; Nr. 6: Eldbegängelserörelsens utveckling i Sverige m. m.; Nr. 7: Ett tysk eldbegängelsetempel på Lüneburger Heide m. m. Nr. 8: Penningholmen; Nye stadgar för Finlands Krematorieförening m. m. Urnlunden vid Ätvids gamla kyrka.

Die Einäscherung Nr. 6: Was ist Feuerbestattung (fortsat). Zur Frage der Einrichtung von Feuerhallen m. m. Nr. 7: Dr. med. Fr. Ruchenmeister über die Feuerbestattung; Urnenhaingestaltung m. m.

Der Friedhof Nr. 5: Über die Zulässigkeit eines gemeindlichen Grabpflegemonopols auf kirchlichen Friedhöfen. Nr. 6: Die Ableitung des Oberflächenwassers; Diebstahl von Kranzschleifen auf einem Friedhof m. m.; Nr. 7: Grabsteinschutz; Die neue Kapelle in Angstedt m. m.

Die Feuerbestattung Nr. 7: Fünfzig Jahre vorbildliche Feuerbestattungsarbeit im

goldenen Mainz 1887—1937 m. m.; Nr. 8: Thüringen, das Land der Feuerbestattung m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 5: Die deutschen Kriegsgräberstätten in der Landschaft; Nr. 6: Deutsche Kriegsgräber in Rumänien; Nr. 7—8: Weihe der deutschen Ehrenstätte Smederevo in Jugoslawien; Das Ehrenmal auf dem Rugard bei Bergen, Rügen.

RESOLUTIONER m. m. VEDRØRENDE KIRKEGAARDE.

18. Juli 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Roskilde Stift) ang., at Provstens Befordringsudgifter i Anledning af ekstraordinært Syn over en Kirke eller Kirkegaard maa afholdes af den paagældende Kirke.

Efter at Ministeriet i Skrivelse af 1. Juni 1934 havde tilstillet Stiftsovrigheden et Beløb, stort 646 Kr. 05 Øre til Dækning af de af Fællesfonden forskudsvis udrede Beløb vedrørende Provsternes Tjenesterejser i 1933—34 og samtidig havde udbedt sig nærmere Oplysninger med Hensyn til et i Stiftsovrighedens Opførelse ommeldt Beløb af 14 Kr. 20 Øre til Sommevoldborg Herreders Provsti for Provstesynd, har Hr. Stiftamtmanden og Deres Højærværdighed i Skrivelse af 2. Juni 1934 oplyst, at bemeldte Syn blev afholdt i Anledning af en Klage fra Enkefru N. N. over Beskæring af det Nord for hendes Forældres Gravsted paa Osted Kirkegaard staaende Lindetræ.

Saaledes foranlediget skal man med Henvisning til § 39 i Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. tjenstlig melde til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at det tilkommer Kirken at udrede det ommeldte Beløb.

25. Juli 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Københavns Magistrats 1ste Afdeling) ang., at Københavns Magistrat maa være berettiget til, naar det i enkelte Tilfælde findes nødvendigt af Hensyn til Overholdelsen af Ordensbestemmelserne for Kirkegaardene, at forbyde private Gartnere at udføre Arbejde paa disse.

I Skrivelse af 3. August 1933 har Københavns Magistrat indberettet, at der i de senere Aar gentagne Gange har fundet Overtrædelser Sted af de af Magistraten under 12. Oktober 1929 i Henhold til Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde af 30. Juni 1922 samt kgl. Anordning angaaende Kirkegaarde af 10. December 1927 § 25, jfr. § 34, fastsatte Ordensbestemmelser for de under Begravelsesvæsenets Bestyrelse henlagte københavnske Kirkegaarde.

Magistraten har derhos meddelt, at den hidtil i en Række Tilfælde i Medfør af § 57, jfr. § 103, i Politivedtægt af 1. Marts 1913 med Tillæg, senest af 5. Marts 1931, har foranlediget indbragt Sager angaaende Overtrædelser af de i Ordensbestemmelserne indeholdte Regler for private Gartneres Arbejde paa Kirkegaardene til Afgørelse ved Retten i saadanne Tilfælde,

hvor Advarsler har været forgæves. Da imidlertid ogsaa Ikendelse af Bødestraffe overfor en af de omhandlede Gartnere, Gartner N. N., har vist sig ganske at savne den tilsigtede Virkning, har Magistraten henstillet til Ministeriet, hvorvidt man maatte være enige med Magistraten i, at det tilkendegives Gartner N. N., at der, saafremt han paany gør sig skyldig i Overtrædelse af de for Kirkegaardene fastsatte Ordensbestemmelser, vil blive forment ham og hans Medhjælpere Adgang til at udføre Arbejde paa Kirkegaardene.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning, at Ministeriet maa holde for, at Magistraten som den Myndighed, under hvilken de københavnske Kirkegaardes Administration er henlagt, maa være berettiget til, naar det i enkelte Tilfælde maatte findes nødvendigt af Hensyn til Overholdelsen af Ordensbestemmelserne for Kirkegaardene, at forbyde en Mand at udføre Arbejde med Anlæg og Vedligeholdelse af Gravsteder paa Kirkegaardene i København, og at man, efter hvad der er oplyst om Gartner N. N.s Forhold, ikke kan finde det uberettiget, at der gives ham en Tilkendegivelse som af Magistraten anført.

27. Juli 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Biskoppen over Viborg Stift) ang., at en Frimenighedspræst, naar han i Henhold til Punkt 3 i Lov Nr. 111 af 29. Marts 1924 forretter Begravelse af et Medlem af Folkekirken eller Begravelse af et Frimenighedsmedlem fra en af Folkekirkens Kirker, forud skal gøre Tilmelding herom m. v. til vedkommende Sognepræst.

I et med Deres Højærværdigheds Skrivelse af 18. Juni 1934 hertil indsendt Andragende har Sognepræst for Farstrup-Lundby Menigheder N. N. forespurgt, om en Frimenighedspræst uden Sognepræstens Vidende kan benytte Folkekirkens Kirker og Kirkegaarde ved Begravelse af Medlemmer af Frimenigheden, og om Begravelse af et Frimenighedsmedlem fra et andet Sogn end det, hvor Begravelsen finder Sted, skal tilføres Begravelses sognets Kirkebog, samt i bekræftende Fald, hvem der skal tilmelde Begravelsen.

I Anledning heraf skal man med Henvisning til Pkt. 3 i Lov af 29. Marts 1924, indeholdende nogle Ændringer i Lov om Sognebaandsløsning og Brugen af Kirkerne af 30. Juni 1922, tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Frimenighedspræster, der har Tillsættelse af vedkommende Biskop til at bruge Folkekirkens Kirker, har Ret til at forrette Begravelse for Medlemmer af Folkekirken, ligesom Begravelsen af Medlemmer af Frimenigheden kan ske fra Sognekirken eller Sognedistriktskirken paa det Sted, hvor Jordfæstelsen skal foregaa.

I alle Tilfælde, hvor en Frimenighedspræst saaledes skal forrette en Begravelse, maa det anses for hans Pligt i betimelig Tid forud at

give sædvanlig Meddelelse herom til Sognepræsten paa Stedet, ligesom de Bevisligheder, der udkræves, forinden en Jordfæstelse kan ske, forud for Begravelsen maa forelægges for Sognepræsten eller Sognedistriktspræsten paa Stedet til Indførelse i Kirkebogen af den eller dem, der har Ansvaret for Ordningen af den paagældende Begravelse.

2. August 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift) ang. **Betydningen i forskellige Henseender af Begravelsesvæsenets Udskillelse fra Kirkens Bestyrelse.**

I Anledning af det med Stiftsøvrighedens paategnede Erklæring af 29. Juni 1934 hertil indsendte Andragende, hvori et nedsat Udvalg til Behandling af Sagen om Randers Kirkegaardens Overgang til kommunal Drift forespørger, hvorledes det i Ministeriets Skrivelse af 20. Marts 1934 angaaende Spørgsmaalet om Kirkegaardernes Overgang til kommunal Drift tilkendegivne nærmere skal forstaaes, skal man med Hensyn til den i Udvalgets Skrivelse under 1. anførte Forespørgsel, saalydende:

»Naar Begravelsesvæsenet, i Henhold til Lov om Kirkers Bestyrelse af 30. Juni 1922 § 7, Stk. 3, udskilles fra Kirkens Bestyrelse, vil Kirkegaardene da ikke være at betragte som Kommunens Ejendom, dog med den Begrænsning at de altid vil staa under Overbestyrelse af Kirkeministeriet«, herved tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet ikke er i Stand til nærmere at udtale sig om det rejste Spørgsmaal end sket i Ministeriets fornævnte Skrivelse af 20. Marts 1934, idet det af Ministeriet brugte Udtryk er overensstemmende med Lovens Bestemmelser. Som udtalt dér, overgaar det økonomiske Ansvar til Kommunen ved den foreslaede Ordning, ligesom Kommunen har den faktiske Raadighed over Kirkegaardene indenfor de Grænser, som Lovene om Kirkegaarde fastsætter.

Med Hensyn til den af Udvalget under Pkt. 2 fremsatte Forespørgsel, nemlig »om de til Kirkegaardene indbetalte Kapitaler for Gravsteders Vedligeholdelse paa længere Aaremaal ikke bør overgaa til Randers Kommune som tilhørende denne, naar Kommunen overtager Kirkegaardernes Drift«, tilføjes, at Ministeriet efter Omstændighederne intet vil finde at erindre imod, at de omhandlede Kapitaler ved Kirkegaardernes Overgang til kommunal Drift overgaar til Kommunens Bestyrelse, hvorved dog bemærkes, at Ministeriets Tilladelse kræves

til Beløbenes Anvendelse, jfr. Lov om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922 § 25.

8. August 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift) ang. **Tilladelse til paa en Landsbykirkegaard at udlægge et Areal til Urnebegravelser m. m.**

I Anledning af det med Stiftsøvrighedens Skrivelse af 29. November 1933 hertil indsendte Andragende, hvori Vejgaard Menighedsraad anholder om Tilladelse til paa Vejgaard Kirkegaard at udlægge et Areal af ca. 180 m² til Urnebegravelser, saaledes at nævnte Areal giver Plads for ca. 120 Gravsteder, for hvilke der agtes opkrævet en Afgift til Kirken af 5 Kr. pr. m² for hver 10-aarig Periode, skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet intet finder at erindre imod den foreslaede Ordning.

11. August 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Københavns Stift) ang., at **Kirkebetjeningen for Usserød Sogn er pligtig at medvirke ved Begravelser paa Nivaa Kirkegaard, der af Sognepræsten i Usserød udføres for Beboere af den Del af Usserød Sogn, der hører til Karlebo Kommune.**

I en med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds paategnede Erklæring af 31. Juli 1934 hertil indsendt Skrivelse har Usserød Menighedsraad med Henvisning til, at Usserød Sogn bestaar af en Del af Birkerød, Bloustrød og Karlebo Kommuner, samt at der i Sognet findes et Forsørgelses- og Alderdomshjem, beliggende i Karlebo Kommune, men i Usserød Sogn, hvilket Hjem for flere Aar siden har købt et Stykke Jord paa Nivaa Kirkegaard til Begravelsesplads for Alumner fra Hjemmet, forespurgt, om Kirkebetjeningen fra Karlebo Sogn eller Kirkebetjeningen fra Usserød Sogn skal give Møde ved Begravelsen paa Nivaa Kirkegaard, naar en Beboer af den Del af Usserød Sogn, der hører under Karlebo Kommune, begravnes der.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet maa holde for, at Kirkebetjeningen for Usserød Sogn er pligtig at medvirke ved Begravelser paa Nivaa Kirkegaard, der udføres af Sognepræsten for Usserød Menighed for Beboere fra Usserød Sogn.

Tillæg til „Vore Kirkegaarde“ XII Nr. 9

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

18/8 (Ærø Avis): Marstal Kgd.

19/8 (Frøborg Amtstid.): De Dødes Have i Hørsholm.

20/8 (Loll-Falst. Soc.-Dem.): Den nye Kgd. i Hørsunde indviedes 19/8.

23/8 (Nordsj. Soc.-Dem.): Indvielsen af Hørsholm Kgd. foregik 22/8.

23/8 (Nordsjæll.): Hørsholm Kgd., der i længere Tid har trængt til en Udvidelse, har i disse Dage faaet en Arealforøgelse paa ca. 1 ha, som Menighedsraadet har erhvervet af Landbrugsministeriet. — Planerne til den nye Kirkegaard er udarbejdet af Havearkitekt Tholle, og selve Anlægget er udført af Anlæggartner Hannibal Hansen, Rungsted, der begge har skilt sig overordentlig smukt fra Opgaven.

Søndag Eftermiddag blev Kirkegaarden indviet ved en meget smuk og stemningsfuld Højtidelighed, der overværedes af et Par Hundrede Mennesker, deriblandt Hørsholm og Usse-rød Menighedsraad samt Repræsentanter for Hørsholm Sogneraad.

Selve Indvielsen foretoges ved Provst Petersen, Tikøb, der mindede om et Ord fra Sjællands første evangeliske Biskop Peder Palladius, der i sin Visitatsbog lægger Menigheden paa Sinde at holde Kirkegaardene i smuk og forsvarlig Stand. Kirkegaarden, udtalte Provsten, er ikke blot et Sted for de Døde, men ogsaa Stedet, hvor de Levende i særlig Grad moder Mindet om de hensovede. Kirkegaarden er det Sted, hvor Lighed og Broderskab bliver levende for os alle.

Derefter talte Sognepræsten, Pastor Alex Reumert, der gav Udtryk for den Glæde, Hørsholm Menighedsraad følte ved det smukke Anlæg. Det var et smukt Resultat, der var opnaaet, og Sognepræsten takkede Myndighederne, der havde muliggjort denne Udvidelse, og at der samtidig kunde skabes noget smukt. Takken gjaldt specielt Hørsholm Sogneraad for dens udelte Interesse for Sagen. Ligeledes takkede Sognepræsten Havearkitekt Tholle samt Anlæggartner Hannibal Hansen, der havde udført Arbejdet med stor Dygtighed og Tro-skab. Endelig takkede Pastoren Haandværkerne for deres gode Arbejde. (Se Billede Side 43).

Efter at de tilstedeværende havde beset det smukke Anlæg, samlede de særligt Indbudte til et hyggeligt Samvær i Præstegaarden og Præstegaardshaven. Ved Kaffebordet rettede Kirkegaardsudvalgets Fmd., Læge Fr. Funch, en særlig Tak til Professor Carl H. Hansen fra Landbohøjskolen og til fhv. Sogneraad-formand Bornø for velvillig Imødekommenhed og Interesse for Sagen.

Derefter talte Professor Hansen og For-manden for Usse-rød Menighedsraad, Tømrer Petersen.

24/8 (Skagens Avis): Kgd. Vedligeholdelse.

26/8 (Roskilde Avis): Ny Kgd. i Ballerup.

31/8 (Silkeborg Avis): Hærværk paa den jø-diske Kgd.

1/9 (Jydske Tid.): Sønderjyllands første Ur-nehave er indviet i Aabenraa (Planen tegnet af Konsulent Lars Hansen).

1/9 (Vejle Amts Avis): Den ny Kgd. i Vejle tages først i Brug om 5 Aar.

3/9 (Venstres Folkebl.): Den ny Kgd. i Jyd-strup indviedes 6/9.

7/9 (Sydfyns Soc.-Dem.): Svendborg nye Ur-ne-Anlæg.

10/9 (Roskilde Dagbl.): Gamle og nye Kgd.

11/9 (Vestkysten): Spandet Kgd. skal udvi-des.

14/9 (Aarhus Stiftstid.): Licitationen over Kgd. i Risskov.

Der var indkommet 15 dobbelte Tilbud. Det første Tal er for Dræningsarbejdet, det andet for Jordarbejdet.

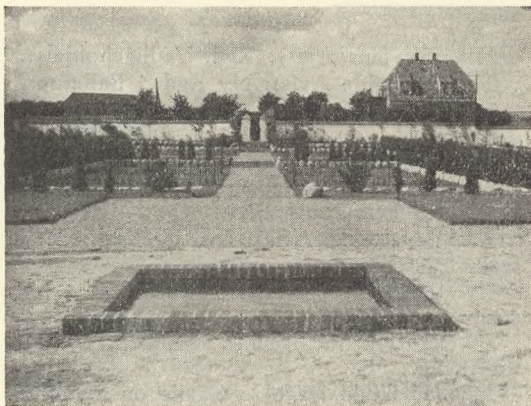
Murerarbejdsmændenes cooperative Forret-ning, Aarhus, 3614 Kr. og 4402 Kr., Vognmand S. Schmidt, Vejlbj, 3202 og 4852 Kr., Jord- og Betonarbejdernes cooperative Forretning, Aarhus, 3619 og 4827 Kr., A. Friis Rasmussen, Aarhus, 3333 og 5969 Kr., Richard Lehmann, Risskov, 4243 og 5235 Kr., Jens Aarslev, Aarhus, 4118 og 5695 Kr., S. Caspersen og Co., Høj-bjerg, 4773 og 5482 Kr., Gartneres cooperative Forretning, Aarhus, 4214 og 6154 Kr., Oscar M. Haugaard, Aarhus, 4982 og 5474 Kr., Viggo Jensen, Risskov, 4709 og 5727 Kr., Kjellerup Rasmussen, Aarhus, 3943 og 7298 Kr., C. Mor-tensen, Risskov, 4391 og 7287 Kr., Chr. Brunshøj, Randers, 6658 og 6053 Kr., Julius Petersen, Risskov, 4339 og 8472 Kr., Johs. M. Rasmus-sen, Risskov, 3245 og 19.643 Kr.

Tilbudene vil blive tilstillet Menighedsraa-det, hvorefter det vil blive afgjort, hvem der skal udføre Arbejdet, der skal tilendebringes i Efteraarets Løb.

17/9 (Demokraten): Udvidelse af Grenaa Kgd. Man maa indrømme, at Menighedsraadet ikke ligger paa den lade Side. I 1927 blev Kir-ken restaureret og moderniseret.

Næppe var Raadet færdig med denne Op-gave, før det paatog sig nye, bl. a. toges Spørgsmaalet op om en Udvidelse af Kirke-gaarden mod Nord. Arealet, som er taget ind, tilhørte Kirkegaarden, men var, indtil Udvidel-sen fandt Sted, udlejet til Landbrug.

I 1936 vedtog Raadet Udvidelsen, og Have-arkitekt Emil Böttiger, Aarhus, antoges til at udarbejde Plan og Overslag. — Ved Licitation blev Anlægget overdraget Anlæggartner Kjelle-rup-Rasmussen, Aarhus, Murerarbejdet Murer-mester Henriksen, Grenaa, Tømrerarbejdet Tømrer P. Hammelev, Grenaa, og Vand-an-læget Vandmester Harald Sørensen, Grenaa. Ar-

Parti fra Grenaa Kirkegaards Udvidelse.

bejdet paabegyndtes i Efteraaret 1936 og var færdig i Juli Maaned 1937.

Det ny Areal udgør 16,678 Kvadratmeter, der er 1404 Grave af Storrelse paa 4,20 Kvadratmeter.

Udgiften ved Udvidelsen vil andrage ca. 28,000 Kr. Det er Tanken, at det nye Anlæg først skal tages i Brug 1941.

Anlægget er meget smukt. Idet man træder ind ad Hovedindgangen, faar man uvilkaarlig Indtryk af, at man befinder sig i en herlig Park. Der er store, brede Gange, og Gravstederne er smukt afstukne. Beplantningen er i sin Vorden, men alt tyder paa, at Arbejdet er lavet med Omhu. I Midten af Anlægget findes et stort Vandbassin og Vandkumme. (Se Billedet ovenfor).

Dette, at der er indlagt Vandværksvand i det nye Anlæg betyder en stor Lettelse for de paarørende, der skal passe deres Grave. Det er en stor Mangel paa den gamle Kirkegaard. Det forekommer os, at naar der nu er ofret saa meget skønt i Dødens Have, da burde Vandanlægget være ført videre ind paa den gamle Kirkegaard. Det vilde sikkert være blevet hilst med Glæde.

19/9 (Berl. Tid.): En Skønhed i Fare. Vore gamle Kirkegaardsdiger.

24/9 (Sydsj. Venstrebl.): Udv. af Næstved Kgd. Gartner Erling Mortensen ansat som Kirkebetjent fra 1/10.

27/9 (Holbæk Amtstid.): Den nye Kgd. i Nykøbing er et prægtigt Stykke Havearkitektur. — I Gaar Eftm. foretoges Indvielsen af Assistens Kirkegaards nye Del. Imod Forventning fik man et straalende Vejr, saaledes at intet hindrede, at Højtideligheden fik et smukt Forløb. Der indlededes med en Gudstjeneste i Kirken, som var fyldt af Tilhorere. Provst Friis Berg prædikede og forrettede hele Gudstjenesten med al en højtidelig Gudstjenestes Liturgi. Menigheden sang »Hyrden er een« og »Naar jeg betænker Tid og Stund«, hvorpaa Provsten

prædikede over Dagens Tekst om Jesus, der fristes af Farisæerne med Spørgsmaalet: »Hvilket er det største Bud i Loven...?«

I sin Tale understregede Provsten Betydningen af Guds Naade, ved hvilken man ufor skyldt modtager Saligheden. Forvisningen om denne Naade kaster Lys over Sorgen over dem, der gaar bort, og bygger Bro over Svælget mellem de to Verdener. »Helgen her og Helgen hisset er i samme Menighed«. De derude i de Dødes Have sover saa let, siger Luther, at de vaagner ved mindste Basunstød paa den sidste Dag. Maatte Lyset fra Jesu Kristi Kors saaledes altid falde over de Dødes Grave.

Gudstjenesten sluttede med Salmerne »En liden Stund i Rosens Lund« og »O, Helligaand, mit Hjerte«, hvorefter man vandrede til den nye Kirkegaard.

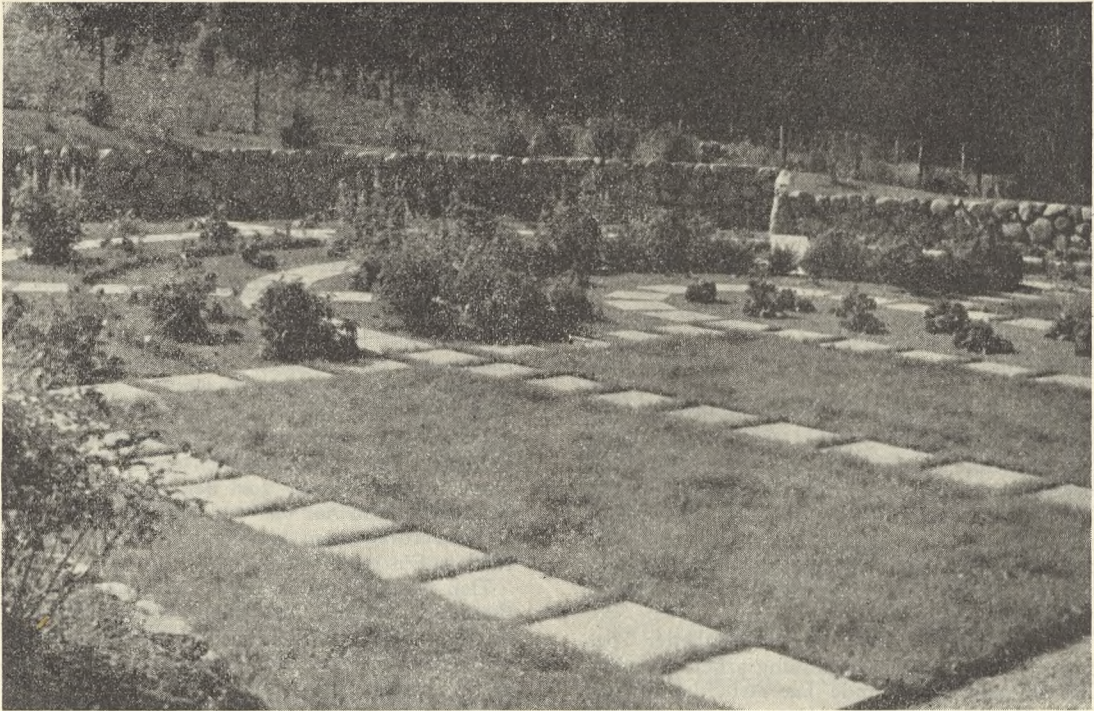
Her samledes man paa den brolagte Rotunde, hvor den nye, brede Kørevej ender. I den sollyse Septemberdag saas det rigtigt, hvor smuk den nye Kirkegaard er. Om den passer Udtrykket »De dødes Have« bogstaveligt, for en Have er den med sine allerede kraftige Buske og Træer, sine Græsrabatter og sine Planstekulturer. Det ujævne Terræn er udnyttet med stor Skønhedsvirkning. I Terrasser sænker Haven sig ned mod de omgivende Marker, og Landskabet giver den en dejlig Indramning. Ude i Nord ser man det blaa Hav kranse det grønne Land. Urnehaven ret Vest for Rotunden er en dejlig Enkelthed for sig. Den begrænses af en høj, kampestensat Skrænt, under hvilken Stenhøjsplanterne gror frodigt. Urnehavens Midtpunkt er Billedhugger Elos smukke Sandstensfigur af en Engel med sammenfoldede Vinger og sænket Hoved.

I Forsamlingen, der flokkede sig om Pastor Ewaldsen, saas Billedh. Elo, Havearkitekt Tholle, der havde været det smukke Anlægs raadgivende Arkitekt, og Dansk Ligbrændingsforenings Repræsentant, Stadsing. Malchow-Møller, Holbæk. Efter at man havde sunget »Som Dug paa slagne Enge«, talte Pastor Ewaldsen.

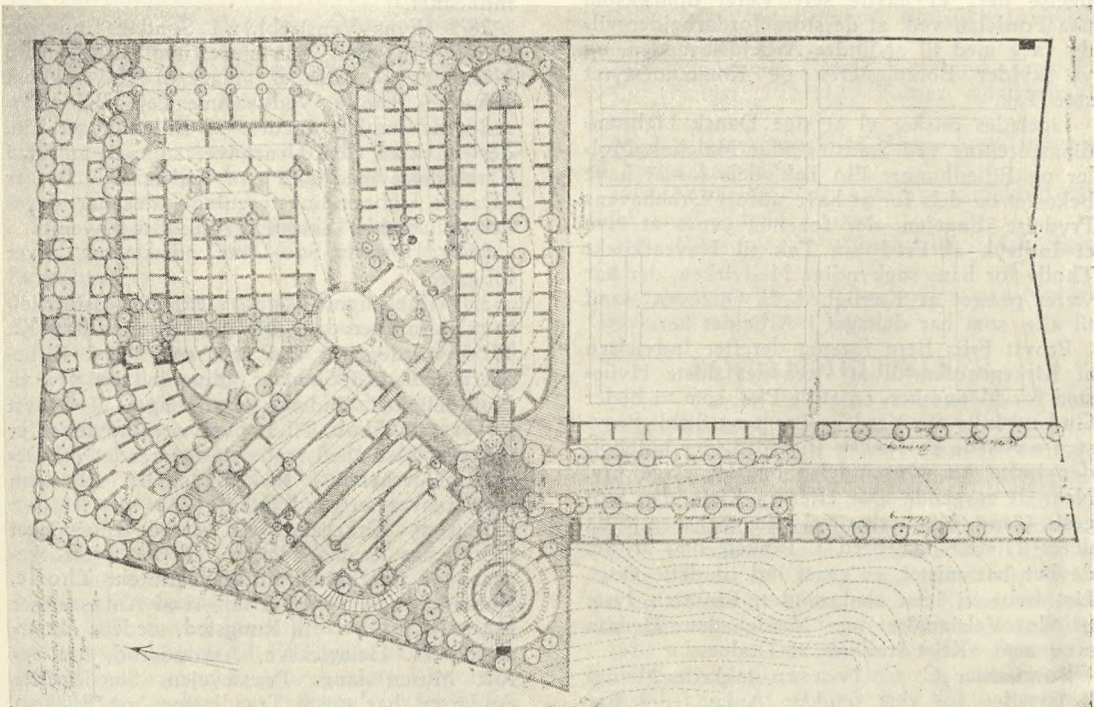
Pastoren dvælede ved det levende Haab, vi er genfødt til, og som straalere for Kristne, naar

Vandkumme paa Nykøbing S. Kirkegaard.

Parti fra Hørsholm Kirkegaard (Urnehaven).

Plan over Udvidelsen af Nykøbing S. Kirkegaard.

de færdes i de Dødes Have og pusler om deres Kæres Grave. Naar vi indvier denne nye Kirkegaard, skal det være mit Ønske, at dette Haab altid maa lyse for os, saa det sidste for os ikke bliver den lukkede Kiste, men en aaben Himmel. Maatte saa ogsaa Haabet for os blive til et Ønske om, at vi selv maa faa Plads i den store, hvide Flok. Gemt er ikke glemst, og ved vore Kæres Grave bliver Minder til. Men det er ikke nok, der maa ogsaa ved Gravene fødes et levende Haab, som skal blive den store Glæde midt i vor Sorg.

Pastoren gav derefter et lille Rids af den nye Kirkegaards Tilblivelseshistorie. Da Menighedsraadet for nogle Aar siden erkendte, at en Udvidelse var nødvendig, havde man Valget mellem tre Muligheder. Man kunde have lagt en ny Kirkegaard syd for Vejen, men opgav straks denne Tanke, da Færdselen vilde forstyrre Kirkegaardens Fred. At udvide østefter opgav man ogsaa, da her ikke er Plads til en tilstrækkelig stor Udvidelse. Spørgsmaalet er nu blevet løst paa den smukkeste Maade, ikke mindst takket være Havearkitekt Johs. Tholles værdifulde Assistance.

Man nærede store Betæneligheder paa Grund af de store Opfyldningsarbejder, navnlig da man ikke kunde faa Arbejdet optaget som Nødhjælpsarbejde. Det var da et stort Held, at Kommunen tilbød at tilskyde 2 Kr. pr. Arbejdsdag pr. Arbejder mod at det blev Kommunens egne Arbejdere, der fik Beskæftigelse her. Vi havde selv været opmærksom paa Fordelen ved, at de store Jordarbejder vilde være med til at lindre Arbejdsløsheden, og vi skylder Borgmesteren og Kommunestyret stor Tak.

Ligeledes ønsker vi at sige Dansk Ligbrændingsforening ved Stadsingeniør Malchow-Møller og Billedhugger Elo Tak, dels for at have bekostet og dels for at have udført Urnehavens Prydelse, Engelen, der for mig synes at give et Indtryk af Fred. En Tak til Havearkitekt Tholle for hans sagkyndige Medvirken, der har været præget af Kærlighed til Opgaven, samt til alle, som har deltaget i Arbejdet her.

Provst Friis Berg foretog derefter Indvielsen af Kirkegården til at være det sidste Hvilested for Mennesker, en stille Plet, som vi beder Gud udskille fra Verdens Larm og Strid. Provsten nævnede en Række Bibelord, der indeholder Løfte om Opstandelse og det evige Liv. Naar de sørgende gaar efter en Kiste, den tunge Gang, Mennesker vel kan gaa, maatte da deres Hjerter faa Fred i Tanken om, at det de her har mistet, er gaaet ind til dette evige Liv, hvor vi igen skal mødes. Provsten lyste til Slut Velsignelse over Menigheden. Herpaa sang man »Krist stod op af Døde«.

Borgmester C. C. Iversen takkede Menighedsraadet for det smukke Anlæg, det har skænket, og som vil staa til sene Tider som en Pryd for vor By. Han takkede ligeledes Me-

nighedsraadet for, at det havde ladet Arbejdet udføre som Nødhjælpsarbejde. I de to Aar, Arbejdet varede, beskæftigedes skiftende Hold paa 50 Mand, som derved hver fik to Dages Nødhjælpsarbejde om Ugen, og af de 43,000 Kr., Arbejdet kostede, gik ikke mindre end 18,000 Kr. til Lønninger. Endelig rettede Borgmesteren en Tak til Havearkitekt Tholle og Billedhugger Elo.

Paa Dansk Ligbrændingsforenings Vegne takkede Stadsingeniør Malchow-Møller Menighedsraadet for Henvendelsen om Hjælp til Urnehavens Udsmykning. Menighedsraadet skulde vel nok have haft Raad til selv at sætte Slutstenen paa Værket, men Ligbrændingsforeningen nærer et stærkt Ønske om Samarbejde med Kirkegaardsbestyrelserne. Menighedsraadet har valgt godt, og ogsaa Billedhugger Elo fortjener Tak for hans nænsomme Kunst og Havearkitekt Tholle for den Forstaaelse og Kærlighed, han har vist ved Anlæggelsen. Hermed overdrager jeg saa Figuren til Menighedsraadets Eje og Omsorg.

Den smukke Højtidelighed sluttede med Luthers Vers »Guds Ord det er vort Arvegods«. Nu kan den nye Kirkegaard saa tages i Brug — og den fortjener utvivlsomt Betegnelsen som en af Landets smukkeste.

27/9 (Langel. Folkebl.): Hærværk paa Humle Kgd.

27/9 (Aalborg Amtstid.): Brovst ny Kgd. er indhegnet.

28/9 (Fyns Venstrebl.): I Søndags indviede Provst Friis Berg den store, nye Kirkegaard i Nykøbing S., som er anlagt af Havearkitekt Johannes Tholle. Ved samme Lejlighed afslørede de smukke Figurer af Billedhugger Elo, der smykker den Urnehave, som er anlagt i Forbindelse med den nye Kirkegaard. Det er »Dansk Ligbrændingsforening«, der har skænket de smukke Skulpturer til Urnehaven.

28/9 (Horsens Soc. Dem.): Taksterne bliver billigere.

29/9 (Helsingør Dagbl.): Kirkegaardsindvielse i Asminderød. I Morgen Eftermiddag Kl. 14.30 vil den ny Del af Asminderød Kirkegaard, anlagt i Sommer, blive indviet ved en Højtidelighed. Indvielsen foretages af Provst Petersen, Tikøb. Til at overvære Indvielsen er indbudt Menighedsraadet, Sogneraadet og Departementschefen i Kirkeministeriet. Alle kan iøvrigt overvære Indvielsen.

Den ny Kirkegaard vil allerede blive taget i Brug paa Fredag. Planerne til den nye Kirkegaard er udarbejdet af Havearkitekt Tholle, København. Anlægget er udført af Anlæsgartner Hannibal Hansen, Rungsted, medens Murermester H. Heinrichsen, Asminderød, har opført Muren langs Præstevejen. Smedemester Andersen har opsat Traadhegnet, og Blikkenslagermester Helmer Petersen, Asminderød, har besørget Vandindlægget.

30/9 (Fyns Stiftstid.): Foreløbig kun et Kapel paa Odense Kgd.

1/10 (Nordsjæll.): Asminderød ny Kgd. indvies: Torsdag Eftermiddag indviedes den nye Afdeling af Asminderød Kirkegaard i Overværelse af Sogneraadformand Jørgen Jørgensen, flere Sogneraadmedlemmer, Menighedsraadet og mange af Sognets Beboere.

Efter Salmen »En liden Stund i Rosens Lund« foretog Provst Petersen, Tikøb, Indvielsen til Hvilested for de døde indtil Opstandelsens Morgen. Senere talte Pastor Reumert, som gjorde Rede for denne Dels Tilblivelse og takkede Myndighederne og de Mænd, som har udført Anlægget.

Maatte den blive et godt Hvilested for vore døde, og et Sted, hvor vi, der lever, maa høre Guds Røst allerede her i Livet, saaledes at vi kan blive en stor Skare, der samles paa Opstandelsens Morgen til evig Frelse.

Pastor Reumert overleverede derefter paa Kirkebestyrelsens Vegne den ny Del af Asminderød Kirkegaard til Menigheden, og man sang »Jesus lever, Graven brast«.

En Del af Forsamlingen samlede efter Indvielsen i Præstegaarden til en Forfriskning.

I Dag finder den første Begravelse Sted paa den nye Kirkegaard.

2/10 (Næstved Avis): St. Peders Kgd. (Næstved) maa udvides.

6/10 (Ærø Folkebl.): De gamle Træer.

9/10 (Aarhus Stiftstid.): Risskov Kirkegaard. Paa Havearkitekt Georg Boyes Kontor aabnedes i Gaar Tilbudene paa Gartnararbejderne paa Risskov nye Kirkegaard. Gartnernes cooperative Forretning 4990 Kr., Th. Madsen, Risskov, 5927 Kr., L. Kolding, Aarhus, 6053 Kr., F. Clausen og Co., Højbjerg, 7735 Kr., Kjellerup Rasmussen, Aarhus, 8215 Kr., P. Gerberg, Vejlby, 8509 Kr., Johs. Nielsen og Vilhelm Petersen, Risskov, 9865 Kr.

9/10 (Sydfyns Soc.-Dem.): Ligbrændingsforeningen skænker 9500 Kr. til Urnehallen i Svendborg.

13/10 (Vejle Amts Avis): Krævet Gravstenen opsat igen ved Dom. En Sag fra Vejle-Eggen om et sløftet Gravsted for Landsretten. — Ved Civilretten i Aarhus havde Inspektør A. C. Hjorthøj, København, og Forpagter Ludvig Hjortshøj, Tirsbæk Skovridergaard, der senere indtraadte i Sagen, anlagt Sag mod Aarhus Kommune ved Kirkegaardsinspektør R. Rasmussen angaaende Tilbagelevering af en Gravsten og Betaling af 60 Kr. for en anden Gravsten, der er bortkommet.

Sagsogernes Forældre ligger begravet paa Nordre Kirkegaard i Aarhus, og Gravstedet blev i 1928, da den længstlevende af deres Forældre døde, fornyet til 1948, men da Inspektør Hjortshøj i Sommeren 1936 besøgte Kirkegaarden, opdagede han, at Gravstedet var sløftet, og at Mindesmærkerne var fjernet. Sagsøgerne kræver derfor den ene Gravsten flyttet tilbage

paa Gravstedet og den anden, der er bortkommet, erstattet med 60 Kr.

Kommunen paastod sig frifundet under Hensvisning til Vedtægterne for Kirkegaarden, hvori bl. a. udtales, at hvis et Gravsted forfalder, vil Gravstedsejeren blive underrettet om at sætte det i Stand, og hvis det ikke sker inden en bestemt Frist, vil Gravstedet blive udlagt med Græs og Monumenterne flyttet. En saadan Underretning havde Forpagter Hjortshøj faaet i anbefalet Brev, men da Gravstedet stadig ikke blev gjort i Stand, blev det tilsaaet med Græs og Stenene bortfjernet.

Ved Civilretten i Aarhus blev Kommunen frifundet og tilkendt 100 Kr. i Sagsomkostninger.

Inspektør Hjortshøj appellerede til Landsretten, hvor han i Dag paastod Kommunen kendt pligtig at opstille den fundne Gravsten og erstatte den anden med 35 Kr., medens Kommunen paastod Underrettsdommen stadfaestet.

Landsretten har nu optaget Sagen til Dom.

14/10 (Vejle Amts Avis): Anlæggelsen af den nye Kgd. i Vejle bortliciteres.

14/10 (Holstebro Avis): Udvidelsen af Holstebro Kgd.

14/10 (Silkeborg Avis): Vore Kgd. og deres Kultur.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

18/8 (Adresseavisen): Fremmede ryster paa Hovedet af Vedligeholdelsen paa vore Kgd.

20/8 (Asker og Bjærums Budstikke): Asker Kgd. skal udvides.

26/8 (Velguum): Gjøvik Gravlund udvidet.

1/9 (Hamar Stiftstid.): Furnes maa udvide Kgd.

8/9 Kgd.-spørgsmaalet i Mesna Sogn trænger til hurtig Løsning.

15/9 (Morgenposten): Den nye Urnelund paa Bekkelaget indviet i Gaar.

20/9 (Vestopland): Hunndalen faar egen Kgd.

23/9 (Tidens Tegn): Urnelunden paa Nordre Gravlund ferdig paa Vaaren.

BOGANMELDELSER

Alm. dansk Gartnerforenings Jubilæumsskrift. I Anledning af sin 50-aarige Bestaaen har »Alm. dansk Gartnerforening« udgivet et smukt udstyret og rigt illustreret Jubilæumsskrift paa 230 Sider, hvori Standens førende Mænd i en Række Artikler skildrer Fagets Udvikling fra de spæde Spirer i 1887 til de fagre Træer i 1937, og for Kirkegaardsfolk er det en Glæde at konstatere, at Kirkegaardsudviklingen ogsaa har fundet Omtale her. I det i 1920 udsendte omfattende Værk: »Danmarks Havebrug og Gartneri« berørtes Kirkegaardsforhold ikke med eet Ord, men Gartnerens Indsats paa Kirkegaardsudviklingen og Betydning for Kirkegaardene er nu saa evident, at det

vilde være urimeligt og uholdbart i en Omtale af dansk Gartneris forskellige Grene at udelade Behandling af Kirkegaardstrifft.

Det er »Vore Kirkegaarde«s Redaktør, Haverarkitekt Thølle, der med vanlig Virtuositet belyser Emnet. Først skildrer Forfatteren Kirkegaardsvæsenets talmæssige Udvikling og gaardernæst over den formelle til den erhvervsmæssige Udvikling af Kirkegaardene for at slutte med en af Skønhed og Varme baaret Hyldest til dansk Kirkegaardskultur af i Dag.

Hans Rønø.

Haandbog for Bygningsindustrien 1937 (Nr. 7).

Igen ligger denne nyttige Haandbog paa Bordet. Igen er aktuel og ajourført Hjælp i det daglige Arbejde. Der er ny Stof om Gasrum, som vi haaber, der ikke bliver Brug for, og der er de ypperligste Tabeller om alt, hvad man maa spørge om.

Tage Hjern: Rosor. Alm. sv. Trädgårds-tidnings Handböcker, 8°, 180 S.

I denne Serie af praktiske Haandbøger, som svarer til de af Almindelig dansk Gartnerforening udgivne, men er noget større, indtager Bogen om Roserne en smuk Plads, — ligesom Roser jo iøvrigt indtager en Hædersplads i Planternes Verden.

Arvid Nilsson: Sommarblommor, samme Forlag, 8°, 272 S.

Sommerblomsterne er en Del vægtigere end Rosenbogen, — den fylder mere i Haanden, men ellers kan Rosenbogen udmærket staa ved Siden af den. Begge ogsaa af Værdi for danske Læsere.

Sofus Franck: Langs Grøftekant og Hegn. I. Dansk Natur. H. Hagerups Forlag 1937, 8°, 138 Sider.

Af sine mangfoldige Naturstudier har Skoledirektøren, Naturenthusiasten, udvalgt sig Grøftekanten og dens Flora, og han aabenbarer i denne nye Bog endnu en Side af sit umaadelige Kendskab til Planterne, deres Biologi, deres Æstetik og deres Plads i Skonlitteraturen. Ogsaa Landevejstræernes Poesi og Eventyr belyses, — paa en anden Maade end Vejmanden, Planteskoleejereren eller Anlægsgartneren vilde have gjort det.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Landsbygraveren Nr. 8: Kom Kollega. Lidt GravstedsRenholdelse m. m. — Nr. 9: Fredelige Forhandlinger. Interesse.

Binderi og Blomster Nr. 3: Kursus i Binde- og Dekoration.

Sig det med Blomster Nr. 10: E. B.s Kongres.

Histor. Medd. om Staden København. 3. R. II., Hefte 5: Trinitatis Kgd.s Forhistorie.

Ignis Nr. 9: Sveriges eldbegængelselitteratur. Eldbeg. hos germanerna i forhistorisk Tid

m. m. — Nr. 10: Eldbeg. 50 Åar i Sverige. När Sveriges Eldbeg. for. trots alla Hinder löste Krematorie frågan m. m.

Viola Nr. 35: Bilder från en resa (bl. a. Fredens Kgd. i Odense, Mariebjerg Kgd., Svendborg Kgd. — Eldbegängelsen och trädgårdsmännén. — Nr. 36: Eldbegängelse eller jordbegravning? — Nr. 38: Bilder från en resa.

Der Friedhof Nr. 8: Das Feuerbestattungsgesetz. Der neue Friedhof in Breitingen m. v. Nr. 9: Die Gräbermasse der Musterfriedhofsordnung. Antike und moderne Kolumbarien m. m.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 9: Der Volksbund deutsche Kriegsgräberfürsorge als Bund des deutschen Volkes.

Die Feuerbestattung Nr. 9: Zur Frage der Leichenverbrennung bei der Urgermanen. Thüringen, das Land der Feuerbestattung m. m. Nr. 10: Katholicismus und Feuerbestattung. Grundzätzliches für die Anlage und Pflege neuerzeitlicher Urnenfriedhöfe m. m.

Die Einäscherung Nr. 8:9: Über die Feuerbestattung. Feierliche Eröffnung der Feuerhalle in Semil m. m. — Nr. 10: Th. G. Masaryk, Eine einzigartige Totenfeier. 50 Jahre Feuerbestattung in Mainz. Die Feuerbestattung im Lichte der Forschung m. m.

RESOLUTIONER m. m.

VEDRØRENDE KIRKEGAARDE.

15. Aug. 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift), hvorved bl. a. udtales Ministeriets Misbilligelse af, at et Menighedsraad paa egen Haand havde ladet et gammelt Stendige omkring Sognets Kirkegaard nedbryde og i Stedet ladet opføre en Kampestenmur.

Efter Modtagelsen af Stiftsovrighedens Skrivelse af 10. Juli 1934 angaaende Spørgsmaalet om, hvorledes der skal forholdes i Anledning af, at A. Menighedsraad uden Ministeriets Tilladelse har ladet A. Kirkegaards gamle, brede Stendige mod Vejen fjerne og i Stedet for et stablet Dige opføre en Kampestenmur, hvis Udseende og Konstruktion er blevet stærkt kritiseret af den kgl. Bygningsinspektør i en til Ministeriet indsendt Indberetning af 26. Januar 1934, skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet efter Omstændighederne tillader, at nævnte Kampestenmur forbliver uforandret paa Vilkaar, at det i den kgl. Bygningsinspektørs i Genpart vedlagte Erklæring af 31. Maj 1934 omtalte Nødtørftshus fjernes, hvorhos de paa Marken ved Siden af Kirkegaarden henliggende Kampesten, der hidrører fra det tidligere Kirkegaardsdige, maa henlægges paa Kirkegaarden til senere Anvendelse til Kirkegaardsdige.

Det tilføjes, at Ministeriet alvorligt maa misbillige, at Menighedsraadet ved sin Handlemaade har overtraadt Bestemmelserne i Lov Nr. 282 af 30. Juni 1922 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde, § 17, 3die Stk., hvorefter ældre Stengærder omkring Kirkegaarde ikke maa nedbrydes eller erstattes med andet Materiale uden Ministeriets Samtykke, og Ministeriet skal anmode Stiftsovrigheden om at indskærpe Menighedsraadet, at dette fremtidig ikke uden forud indhentet Sanktion maa lade foretage noget Arbejde ved Kirke, Kirkegaard eller Kirkegaardsindhegning, til hvis Udførelse Ministeriets Tilladelse kræves.

30. Aug. 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til N. N.) ang. **Begravelse af Personer, der er udraadt af Folkekirken, Konfirmation af saadanne Personers Børn m. m.**

I Anledning af Deres Forespørgsel i Skrivelse af 14. Februar d. A. dels om, hvorvidt Sognepræsten maatte kunne nægte at konfirmere Deres Datter som Følge af, at De og Deres Hustru har udmeldt Dem af Folkekirken, dels om, hvorledes der under disse Omstændigheder til sin Tid vil være at forholde med Deres Hustrus Begravelse, og endelig, om Sognepræsten som Følge af Deres Udmeldelse af Folkekirken vil være berettiget til at lade Dem og Deres Hustru udvise af Kirken ved Deres Datters Konfirmation eller anden kirkelig Højtidelighed, skal man herved meddele følgende:

Forsaavidt Deres ommeldte Datter ikke er udmeldt af Folkekirken, vil hun kunne indmeldes til Konfirmation ved en af Folkekirkens Præster ganske som andre Børn, dog at naturligvis vedkommende Præst i dette som i andre Tilfælde maa have Ret til eventuelt at nægte at foretage Konfirmationen paa Grund af Omstændigheder som Barnets daarlige Opførsel, dets Forsømmelse af Konfirmationsundervisningen eller af anden særlig Grund, ligesom ogsaa, saafremt han ikke finder Barnet tilstrækkelig modent, jfr. kgl. Anordning om Konfirmationen af 1. Februar 1909 § 1, Stk. 1. Et Eksemplar af denne Anordning vedlægges.

Hvad angaar Spørgsmaalet om Begravelse, kan der til Begravelse af Personer, som er udraadt af Folkekirken, ikke kræves Medvirksomhed af Folkekirkens Præster, ligesom Folkekirkens Begravelsesritual med Jordspaaakastelse ikke vil kunne finde Anvendelse ved saadanne Begravelser, der iøvrigt vil kunne foregaa, ganske som det maatte ønskes af de paagældende, jfr. Lov om forskellige Forhold vedrørende Begravelser af 19. April 1907 §§ 3 og 5. Et Eksemplar af denne Lov vedlægges ligeledes.

Sluttelig bemærkes, at da Adgangen til Folkekirkens Gudstjenester (derunder ogsaa saadanne, der er forbundne med Konfirmation, Daab eller Nadver) staar aaben for alle, ligesom ogsaa Ægtevielse foregaa offentligt for aabne Døre, vil der ikke kunne blive Spørgs-

maal om at nægte nogen Adgang til Kirken, fordi den paagældende er udraadt af Folkekirken.

16. Okt. 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Undervisningsministeriet) ang., **hvorledes der vil være at forholde med Beløb, som i Tiden fra Kommissionsforrettningens Afholdelse til Kirkens endelige Overgang til Selveje indbetales for Udlæggelse af Familiegravsteder og for Gravstedsfornyelser, m. m.**

I Skrivelse af 10. f. M. har Undervisningsministeriet ved hertil at fremsende Afskrift af en Skrivelse af 30. August d. A. fra Universitetskvæsturen, hvori det indberettes, at der som Følge af Indbetaling af Kendelser for Udlæg af Familiegravsteder og Gravstedsfornyelser, efter at Kommissionsforrettningerne er afholdt til Afløsning af Vedligeholdelsespligten overfor de Kirker, hvis Tiender har tilhørt Universitetet og Sorø Akademi, er opsparet Kapitaler, der ikke er medregnet ved Kommissionsforrettningerne, udbedt sig en Udtalelse herfra om, hvorledes der vil være at forholde med disse Beløb, idet Undervisningsministeriet har henstillet, om der — særlig for Taarnby Kirkers Vedkommende — maatte være Mulighed for at meddele Tilladelse til, at Kapitalforøgelsen anvendes til nødvendige Arbejder ved Kirkegaardene inden Kirkernes Aflevering til Menighedsraadene.

I Anledning heraf skal man udtale, at nærværende Ministerium maa holde for, at de ommeldte, opsparede Beløb maa tilfalde Kirkerne og ikke kan komme til Afkortning i de Beløb, der i Henhold til nærværende Ministeriums Approbationsskrivelse skal afgives af Tiendekapitalerne til Kirkerne, idet man henviser til, at de nedsatte Kommissioner ved Beregningen af de Beløb, der bør henlægges under Kirkernes Post II., har maattet gaa ud fra Tilstanden ved den enkelte Kirke, som den var ved Kommissionsforrettningens Afholdelse, eller i ethvert Fald som den maatte antages at ville blive i den nærmest paafølgende Tid, og at der som Følge heraf, saafremt Tilstanden ændres i væsentlig Grad, inden den endelige Afløsning finder Sted, maa være sket en Forrykkelse af Grundlaget for Kommissionernes Afgørelse, hvortil Hensyn bør tages. Man skal yderligere til Sagens nærmere Begrundelse anføre, at for samtlige de her omhandlede Kirkers Vedkommende er Forholdet det, at der er hængaaet meget længere Tid end normalt i saadanne Tilfælde — et Aar eller mere endda — forinden endelig Afløsning har kunnet finde Sted, og at det nu foreliggende fremgaaer det, at der i det mellemliggende Tidsrum maa være sket en meget betydelig Belægning af Kirkegaardene, som man ikke kan have regnet med ved Kommissionsforrettningerne. Men samtidig hermed er Tidspunktet for Udførelsen ogsaa af de ikke Kirkegaardene vedrørende Arbejder, hvortil

der under Kirkernes Post II. er beregnet Midler henlagt, rykket nærmere end forudsat i Kommissionsforretningerne, uden at der har været Adgang for Kirkerne til i den paagældende Periode at oplægge Renterne af de til Kirkernes Post II. og III. beregnede Kapitaler.

En Udbetaling til den hidtidige Tiendeer af de her omhandlede Beløb eller en Afkortning, svarende til disse Beløb, i de Tiendekapitaler, der henlægges til Kirkerne, vilde efter nærværende Ministeriums Opfattelse ikke blot berøve Kirkerne det disse retmæssigt tilkomende Vederlag for en Belægning af Kirkegaardene, som man ikke ved Kommissionsforretningerne har kunnet regne med, men vilde ogsaa iøvrigt være en Afgørelse i ensidig Favør af Tiendeerne, der i Tiden fra Kommissionsforretningerne og indtil den endelige Afsløsning ubeskaaret har oppebaaret Tienderenter til et betydeligt Beløb, som ved Kommissionsforretningerne maa være beregnet oplagt til Forøgelse af Kirkernes Post II. og III.

Hvad endelig angaar Spørgsmaalet om Udbetaling i Henhold til Synslovens § 25 til Arbejder, som maatte udsættes eller være udsat ved Afleveringssynene, skal man under Hensyn til det allerede anførte udtale, at man ikke finder tilstrækkelig Anledning til at meddele Tilladelse til en saadan Udbetaling for de Kirkers Vedkommende, hvis Overgang til Selveje er approberet. Med Hensyn til Taarnby Kirke — hvis Overgang til Selveje endnu ikke er endeligt approberet — skal man endelig tilføje, at det for denne Kirkes Vedkommende under Hensyn til, at Tiendekapitalen er mindre end det til Henlæggelse til Kirken beregnede Beløb, vel næppe vil faa særlig stor Betydning, om man ved Approbation paa denne Kirkes Overgang til Selveje vilde lade det efter Kommissionsforretningen oplagte Beløb komme til Fradrag ved Beregningen af den Tiendekapital, der skal henlægges, eller om det oplagte Beløb, ligesom ved de øvrige Kirker, særskilt tillægges Kirken udenfor Tiendekapitalen, men at Ministeriet dog i Henhold til det allerede anførte maa mene, at den sidste Fremgangsmaade ogsaa ved denne Kirke bør anvendes, men dog saaledes, at man paa Grund af det betydelige Beløb, der er oplagt, vil være betænkt paa, saafremt der ved Afleveringssynet over denne Kirke, foruden det Kloakeringsarbejde, hvorom Bestemmelse allerede er truffet ved Landvæsenkommissionskendelse, maatte blive udsat større Arbejder ved de til Kirken hørende to Kirkegaarde, at overveje, om det Beløb, der

eventuelt maatte blive til Raadighed udover det ifølge Kommissionsforretningen til Kirken beregnede Beløb, vil kunne anvendes, helt eller delvist, til disse Arbejders Udførelse, saafremt Begæring herom til sin Tid fremsættes.

27. Okt. 1934. Kirkeministeriets Skriv. (til Stiftamtmanden og Biskoppen over Aarhus Stift), hvorved Kirkegaardene og Begravelsesvæsenet i Randers Købstad henlægges under Bestyrelse af Randers Byraad og Dronningborg Sogneraad, m. m.

I en med Hr. Stiftamtmandens og Deres Højærværdigheds Skrivelse af 19. Oktober 1934 hertil indsendt Sag har et Udvalg til Behandling af Spørgsmaalet om Randers Kirkegaardes Overgang til kommunal Drift ved at fremsende et af et Flertal indenfor vedkommende Menighedsraad, Kirkegaardsbestyrelse og Randers Byraad samt Dronningborg Sogneraad vedtaget Forslag anholdt om Approbation paa det nævnte Forslag, saaledes at Randers Kirkegaarde overgaar til kommunal Drift paa de i Forslaget nævnte Vilkaar.

I Anledning heraf skal man tjenstlig meddele til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Ministeriet i Henhold til Bestemmelsen i § 7, Stk. 3, i Lov Nr. 281 af 30. Juni 1922 om Kirkers Bestyrelse m. m. herved bifalder, at alle Anliggender vedrørende Kirkegaardene og Begravelsesvæsenet i Randers udskilles fra Kirkernes Bestyrelse, og at Bestyrelsen fra den 1. November 1934 at regne henlægges under Randers Byraad og Dronningborg Sogneraad i Overensstemmelse med det hoslagt tilbagesøgende Forslag, hvorved dog bemærkes, at de Kapitaler, hvis Bestyrelse i Henhold til Forslagets Post 2 overtages af Kommunerne, og som efter det foreliggende er indbetalt som Vederlag for Gravsteders Vedligeholdelse paa et længere Aaremaal, som det allerede fremgaar af Ministeriets Skrivelse af 2. August 1934, maa bevares urørte, saa længe Vedligeholdelsespligten vedvarer, og at der efter Vedligeholdelsesperiodens Udlob kun vil kunne disponeres over dem med Ministeriets Tilladelse.

Det tilføjes, at man herefter, efter den 1. November 1934, fra den til den Tid valgte Bestyrelse for Kirkegaards- og Begravelsesvæsenet forventer at modtage Forslag til Vedtægt for Begravelsesvæsenet i Overensstemmelse med det saaledes approberede Forslag og under Hensyntagen til den foran anførte Bemærkning med Hensyn til Kapitalerne.

**FORENINGEN
FOR KIRKEGAARDSKULTUR.**

Nye Medlemmer.

Afdeling A.

- 150 Hørsholm Kirkegaardsudvalg.
- 151 Maribo Menighedsraad.
- 152 Oppe-Sundby Menighedsraad.
- 153 Havrebjærg Menighedsraad.
- 154 Snese Menighedsraad.
- 155 Kastrup Menighedsraad

Afdeling C.

- 620 Hr. Gartner H. P. Ploug Jørgensen, Mosegaardsvej 4, Vangede, Gentofte.
- 621 Kirkeværgen for Mogenstrup Kirke, Hr. Gasmann, Fladsaa pr. Næstved.
- 622 Kirkeværgen for Saaby Kirke, Hr. Købmd. L. Nielsen, Kirke-Saaby.
- 623 Hr. Pastor Gissel, Melby.
- 624 Formanden for Horbelev Menighedsraad, Horbelev.
- 625 Kirkeværgen for Lille-Fuglse Kirke, Hr. Bøelsmand Chr. Hansen, Lille-Fuglse, Jerslev.
- 626 Kirkeværgen for Ugerløse Kirke, Hr. N. P. Frederiksen, Ugerløse.

Afdeling D.

- 50 Hr. Trädgårdsm. Kristoffer Kristoffersen, Nordana, Sverige.

FRA DANSKE KIRKEGAARDE

16/10 (Frøborg Amtstid.): Hørsholm Kgd. reguleres. Kommunen yder 8000 Kr. dertil.

20/10 (Roskilde Avis): Der er stadig Underskud paa Regnskabet i Roskilde.

21/10 (Fyns Tid.): Haarby Kgd. udvides. — Stengærdet flyttes ud.

22/10 (Kristelig Dagbl.): Hover Kgd. er udvidet af Havearkitekt Chr. Nielsen.

22/10 (Østsjæll. Soc. & Dem.): Kgd.s-muren i Køge flyttes af Hensyn til Parkeringsplads.

22/10 (Demokraten): Gartnernes cooperative Forening har faaet overdraget Arbejdet med Risskov Kgd. (4990 Kr.).

26/10 (Vejle Amts Avis): De ved Licitationen over Arbejderne ved Søndermarkens Kirkegaard indkomne Tilbud ser saaledes ud:

Ingeniør K. A. N. Østergaard, Svendsgade 2, samlet Tilbud 29,900 Kr.

Entreprenør H. C. Josephsen, Flegborg 12, Jord- og Vejarbejdet 13,460,85 Kr., Indhegning 4742,40 Kr., Kloakarbejdet 5020 Kr.

Hr. Josephsen trak sine Tilbud tilbage.

Brdr. Larsen, Kloakarbejdet 4150 Kr., Jord- og Vejarbejdet 17,550 Kr., Indhegning 4945 Kr.

Dansk Arbejdsmandsforbund, Afdeling A., Vejle, Jord- og Vejarbejde 17,550 Kr., Kloakarbejdet 4018 Kr., Indhegning 4525 Kr.

Anlægsgartner Rasmus Hansen, Vardevej, Jord- og Vejarbejdet 17,604 Kr. 80 Øre.

Murermester Sofus Sallingboe, Kloakarbejdet 4862 Kr.

Tømrermestrene Hansen og Nielsen, Indhegning 4913 Kr.

Vandmester Th. Petersen & Søn, Vandlegningsarbejde 4697,80 Kr.

Vandmester H. Frederiksen, Vandlegningsarbejde 4377 Kr.

Arbejdet blev af Kirkebestyrelsen overdraget cand. polyt. K. A. N. Østergaard, Svendsgade 2.

28/10 (Aalborg Stiftstid.): Vebbestrup Kirkegaard staar foran en betydelig Udvidelse, og Menighedsraadet har erhvervet det nødvendige Areal. Menighedsraadet agter samtidig at foretage en Regulering af den gamle Kirkegaard og til at bistaa sig engagerede Menighedsraadet da Havearkitekt Böttiger, Aarhus. Menighedsraadet mente ikke at kunne anvende de af Havearkitekten udarbejdede Planer og anmodede om at faa foretaget Ændringer. Der opstod Uenighed om Sagen, og Havearkitekten sendte da i Stedet for nye Planer sin Regning, der efter Aftale lød paa 300 Kr. Men Menighedsraadet nægtede at betale under Henviisning til, at Arbejdet ikke var fuldført.

Havearkitekten anlagde derefter Sag mod Menighedsraadet, og Sagen har i lang Tid verseret for Retten i Terndrup, hvor der er fort en lang Række Vidner i Sagen. Da der opstod Tvivl om Planernes Anvendelse i Praksis, blev der udnævnt Syns- og Skøns mænd, der imidlertid fik et Forlig i Stand, saaledes at Havearkitekten skal have udbetalt 300 Kr. mod selv at afholde sine Sagsomkostninger.

2/11 (Jydske Tid.): Arkitekt Fink bygger Kappel paa Graasten ny Kgd.

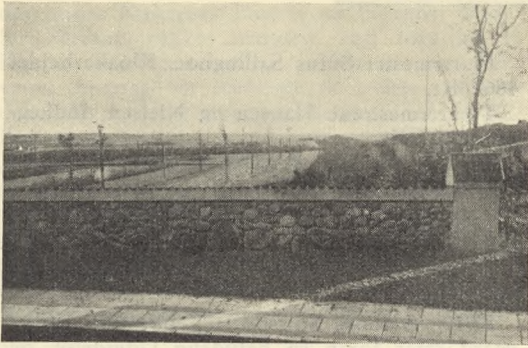
4/11 (Politiken): Ligbrændingsforen. vandt sin Sag mod Kbh. Magistrat om Krematoriet.

6/11 (Ærø Folkebl.): Træerne paa Æroskøbing Kgd.

8/11 (Ringsted Folketid.): Den gl. Kgd.s-mur (i Ringsted).

9/11 (Fyns Soc. & Dem.): Der anlægges Urnehave paa Odense Kgd.

9/11 (Thisted Amts Tid.): Hundborg gamle Kirkegaard har i en Aarrække lidt af Pladsmangel, dels har de Grave, som er blevet kastet, været for friske, og dels har Beboerne været nødsaget til at tage netop den Plads, som de er blevet anvist. Derfor begyndte man ogsaa allerede i 1933 at tale om Anlæg af en ny Kirkegaardsplads. Menighedsraadet indhentede flere Tilbud og indkaldte Menigheden til et Møde om Sagen. Helst vilde man have haft en Udvidelse i Forbindelse med den gamle Kirkegaard, men det kunde imidlertid ikke lade sig gøre, idet der ikke var Adgang til nogen af Siderne. Af de indkomne Tilbud besluttede Menigheden sig til et Tilbud fra nu afdøde Jens Yde, Kirkegaard. — Arealet omfattede ca. ½ ha og var

Hundborg Kirkegaard.

beliggende lige overfor den gamle Kirkegaard, kun adskilt ved Hovedlandevejen. Afstaalsessummen androg 6000 Kr.

Menighedsraadet overlod straks efter Kirkegaardsarkitekt Emil Böttiger, Aarhus, at udarbejde Tegninger og Overslag, som skulde indsendes til Ministeriet. I Mellemtiden blev der foretaget Planering af Grunden, og for et Aars tid siden tog man for Alvor fat paa Indretningen og Udmykningen af Kirkegaardspladsen.

Gartner Martin Østergaard, som ledede Arbejdet, foretog Beplantning af Allétræer, Anlæg af Græsplæne og indrettede Gange. Ud mod Hovedlandevejen er rejst en tiltalende Kampestensmur, opført af Murer Nikolaj Hansen, Hundborg. De øvrige Sider er indhegnet med Staaltraadsnet. Porte og Laager, som er smukt forsirede, har Smedemester Anton Nielsen, Hundborg, lavet.

Opførelsen af Hegnet, Beplantningen og det øvrige Anlæg har kostet ca. 7000 Kr., saaledes at den samlede Anlægssum andrager ca. 13,000 Kr. Beløbet er skaffet til Veje dels ved et Laan af Stiftsmidlerne paa 9000 Kr. og 3000 Kr. af Kirkens egne Midler. Der mangler saaledes ca. 1000 Kr., og dette Beløb bliver antagelig paa lignet Menigheden.

Der er endnu ikke opført Kapel paa Grunden. Dette Spørgsmaal vil man vente med at realisere til Midlerne til et Kirketaarn, som man for Tiden søger at skaffe, er bragt til Veje.

Indvielsen foretages som nævnt Fredag Eftermiddag, og ved denne Lejlighed kommer Provst Hjortsvang, Sjørring, til Stede. Der bliver antagelig talt baade af Provsten og Sognepræsten, Pastor Bækgaard, men det er endnu ikke afgjort, hvem der skal holde Indvielsestalen.

9/11 (Silkeborg Soc. Dem.): Voldby Kgd. udvides.

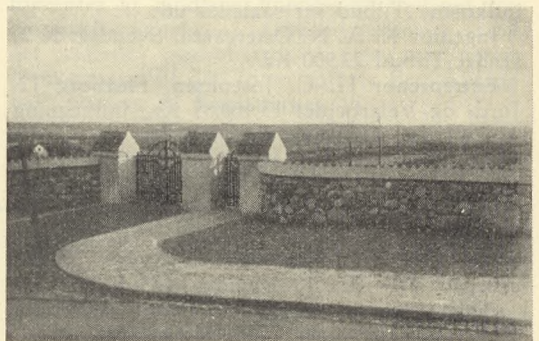
13/11 (Thisted Amts Tid.): I Gaar indviendes den nye Kirkegaard i Hundborg ved en smuk Højtidelighed.

Kl. 14 samledes en stor Del af Menigheden paa Kirkegaarden og efter de to første Vers af Salmen: »Her mødes alle Veje«, traadte Sognepræsten, Pastor Bækgaard frem, bad en kort Bøn og oplæste saa Indvielsesritualet for Kirkegaard

de med forskellige Skriftsteder, handlende om Død og Begravelse, og sagde derpaa: Med disse Ord af den hellige Skrift er da denne Kirkegaard indviet i den treenige Guds Navn. Derpaa bad han Fadervor og sluttede med at sige: Maatte saa dette Sted blive os en Himlens Port. Derpaa sang man de to sidste Vers af Salmen 452.

Efter en lille Vandring rundt paa den smukt beliggende Kirkegaard, der med den kønne Mur, Portpillerne med de smukke Døre o. s. v. især tager sig godt ud fra Landevejen, samledes ca. 100 Mennesker i Gæstehjemmet ved de smukt pyntede Kaffeborde. Her talte Provst Hjortsvang, Sjørring, om det kristne Fællesskab. Han nævnedes, hvorledes vore Forfædre havde fredet om Gravene og holdt dem i Ære, hvormed de mange Gravhøje var et talende Vidnesbyrd. Provsten omtalte, hvorledes de Kristne helst vilde begraves inde i Kirken, indtil det blev forbudt ved Lov, men ellers saa nær Kirken som muligt, og nævnedes, at da de for nogle Aar siden genopførte Sjørring Kirketaarn, fandt man over 50 Kranier af Lig, som i sin Tid var begravet under det gamle Taarn. Han omtalte Frygten for Døden, men understregede, at vi er i Guds Haand, enten vi lever eller dør. Sluttede med at opfordre Folk til med Ærbødighed at værne om Gravene som en indviet Plet, hvorover Guds Velsignelse hviler.

Derefter talte Pastor Bækgaard. Han takkede Provsten og de mange, som var kommet til Stede, og omtalte, at det først var anden Gang, der blev indviet Kirkegaard i Hundborg. Naar den gamle Kirkegaard var blevet for lille, skyldtes det ikke, at der var blevet flere Mennesker, men at Folk værnede mere om Gravene, saa der gik længere Tid, inden de kunde sløjfes og paany tages i Brug. Dernæst omtalte han Arbejdet for den nye Kirkegaard, hvordan Menighedsrådet den 4. August 1933 var absolut stemt for at lægge Kirkegaarden paa dens nuværende Plads, skønt det var langt den dyreste. Han omtalte de Mænd, som især havde haft med Arbejdet at gøre: Havearkitekt Böttiger, Aarhus, Murer N. Hansen, Smed A. Nielsen og Gartner M. Østergaard, de 3 sidste af Hundborg, og takkede dem for godt udført Arbejde.

Hundborg Kirkegaard.

Ville Hærkjær takkede som Kirkeværge for den ny Kirkegaard og haabede, den maatte blive en fredfyldt Plet, som Folk vilde holde i Ære.

Kassereren for Menighedsraadet, Gdr. Kr. Rysgaard, aflagde Regnskabet, der balance-rede med 13,500 Kr. Grunden havde kostet 6000 Kr, Jordarbejdet 2440 Kr., Facaden ud mod Vejen 2660 Kr., Anlægget paa selve Kirke-gaarden 1460 Kr. osv.

Af Indtægterne er 12,400 Kr. kommet fra Stiftsøvrigheden, dels som Forbrug af Kirkens Midler og dels som Laan; men der mangler endnu ca. 1000 Kr., som vil blive lignet paa Menigheden.

Derefter talte Lærer Holdgaard, Hund-borg, og takkede Menighedsraadet for den smukke Kirkegaard, der var en Pryd for Byen. (Forsamlingen gav sin Tilslutning til Kende ved at rejse sig).

M. Østergaard takkede, fordi han havde faaet Arbejdet med Beplantning og Anlæg, og oplyste, at der var Plads til ca. 630 Grave.

Tømrer Mads Hansen ønskede Kirkegaar-den taget i Brug snarest, da der var Pladsman-gel paa den gamle Kirkegaard.

Smed A. Nielsen takkede, fordi han havde faaet Smedearbejdet, og efter at Karetmager Nielsen havde sagt lidt som Afslutning, sang man: »Dybt hælder Aaret i sin Gang«, og der- med sluttede det hyggelige Samvær.

14/11 (Berl. Tid.): Om at værne de gamle Kirker og Kgd.

19/11 (Berl. Tid.): Der indrettes Urnehave paa Kbh. Assistens Kgd.

20/11 (Aarhus Amtstid.): Skovby Kgd. udvi-des.

25/11 (Fvns Tid.): Urnehave anlægges i Faa-borg.

28/11 (Kolding Avis): Bække Kgd. er udvi-det.

28/11 (Aalborg Stiftstid.): Forhandling om at gøre Aalborg Begr.væsen kommunalt.

2/12 (Fr.sborg Amts Avis): Stenløse Kgd. ud-vides.

3/12 (Horsens Folkebl.): Kgd. opgiver Gart-nerforretningen i Horsens.

4/12 (Møens Dagbl.): Oldtidskgd. i Haar-bolle Hestehave.

8/12 (Roskilde Soc.«Dem.): Ballerup Kgd. skal udvides.

15/12 (Aalborg Stiftstid.): Hadsund Kgd. skal udvides.

15/12 (Ringsted Folketid.): Ud- af Peders-borg Kgd. indviedes 14/12.

17/12 (Venstres Folkebl.): Ringsted ny Kgd. indviedes 17/12.

22/12 (Svendborg Avis): Ringe Kgd. udvides med 1300 m² af Entreprenør U. Rasmussen.

FRA NORSKE KIRKEGAARDE

14/10 (Nidaros): Trondheim Kgd. og Kapel udvides.

22/10 (Hardalands Folke): Øystese Kgd. skal udvides.

25/10 (Kragero Blad): Ospevika Kgd. skal udvides.

11/11 (Vestopland): Gjøvik Kgd. er udvidet med 1600 m² og indviedes 10/11.

25/11 (Vestfold Arbejderbl.): Kodal Kgd. ud-vides.

25/11 (Velgeren): Vi bør ha en Konkurrence om Forbindelsen mellem Gjørvik ny og gl. Kgd.

3/12 (Akersposten): Krematoriet paa Nord-strand vil koste 185,000 Kr.

BOGANMELDELSER

Midtjylland, udgivet af Sigvart Werner i Samarbejde med Danm. Naturfredning.

I den fortrinlige Serie Skildringer af Dan-marks forskellige Egne foreligger nu Midtjyl-land; dette Hefte staar ikke tilbage for de fore-gaaende og rummer ligesom disse et halvt Hundrede Naturoptagelser. Desuden en Tekst af Knud Poulsen. I store Træk er det »ukendte Egne«, der gennemløjes — Egne, hvortil Turist-strømmen ikke saa let finder hen, bortset fra Himmelbjergegnen og Hald; men det er jo ingen Forringelse; tværtimod.

Kirkelig Lommekalender 1938. De Un-ges Forlag.

En nyttig Lommebog for Kirkegaardsfolk i et nydeligt Skindbind og med god Plads for No-tater.

Lommebog for Gartnere 1938. 28. Aar-gang. N. C. Roms Forlag. — Er ogsaa meget nyttig for Kirkegaardsfolk; de mange Lønnings-sider tyder dog paa, at man mest regner med Lønarbejdere som Købere og Brugere.

Landscape and Garden Spring 1937. Fra Reitzels Forlag har vi faaet tilsendt dette Hefte, der navnlig indeholder en hel Del gode Billeder og Oversigter fra Udlandet (Tyskland, Indien, Afrika m. v.). Desuden en Artikel om Krystal-Paladset, om Skolehaver, Græsplæner o. s. v.

25 Jahre Krematorium Berlin—Wed-ding, Berlin 1937. I Anledning af Jubilæet har Distriktsforvaltningen udsendt et lille Jubilæ-umsskrift om Krematoriets Historie og Indret-ning, udarbejdet af Lederen af Krematoriet, Gartenarchitekt A. Tschirner. Det omfatter 72 Sider og et Væld af Billeder.

Sveriges eldbegängselitteratur af Oscar Övden. Et praktisk lille Skrift for hvem, der har Brug for at studere den svenske Ligbrænding.

Göteborgs Krematorium, udgivet af den svenske Ligbrændingsforenings Afdeling i den-ne By.

Indeholder en ledende Artikel i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning for 11/9. 37.

Dansk Tidsskrift-Index, udgivet af Statens Biblioteks-Tilsyn ved Th. Døssing og Robert L. Hansen. 22. Aargang.— En glimrende Hjælp for den, der søger Underretning om, hvad der er skrevet om faglige Emner af alle Slags.

FRA TIDSSKRIFTERNE

Menighedsraadenes Blad Nr. 11. Kirkegaardenes Økonomi. Et Forsøg paa et økonomisk Overblik, af Emil Böttiger.

Landsbygraveren Nr. 11: Lovfald m. m. Nr. 12: Landsbygraverens Sang, Julestemning m. m. Hvordan Graverstillingen var for 50 Aar siden og nu.

Blomsterhandlerbladet Nr. 1: Kistepyntningen i Gentofte m. m.

Husmandshjemmet 7/11. 37: Vore Gravsteder, af N. Gram.

Viola Nr. 42: Blommorna på graven.

Ignis Nr. 11: Förkämpar för eldbegängelsen. Om det internationella eldbeg. Förbundet m. m. Nr. 12: Till de dödas minne. Trelleborgs Krematorium m. m.

Gartenkunst, Hefte 11: »Hartgestein«. Reform der Dorffriedhöfe. Deutsche Ehrenstätten und »male des Weltkriegs. Steinkreuze. Wahrzeichen germanischen Brauchtum. Nordfriesische Inselfriedhöfe. Deutsches Wesen, deutschen Gedenkstätten. Würdige oder unwürdige deutsche Friedhöfe? Grundsätzliche Siedlungnahme zum heutigen Friedhofsproblem m. m.

Gartenschönheit, December: Die deutsche Kriegsgräberstätten in der Landschaft. Drei Grabstätten im Pflanzenschmuck. Eine Familiengrabstätte.

Die Feuerbestattung Nr. 11: Die heilige Flamme. Osnabrück. Die Gründungstagung des Internationalen Feuerbestattung in London m. m. Nr. 12: Jacob Grimm und seine Bedeutung für die Feuerbestattung. Die Gründungstagung (fortsat). 2700 Jahre als Urnen.

Kriegsgräberfürsorge Nr. 10: Wir bauen in Italien m. m. Nr. 11: Die deutsche Kriegsgräberstätte Feltre in Oberitalien. Heimat in fremder Erde m. m. Nr. 12: Weihnacht 1914 im Felde. Feldpostbriefe. Der Weltkrieg als Grund-erlebnis künstlerischen Schaffens m. m.

Der Friedhof Nr. 10: Die rechtlichen Probleme der neuen Musterfriedhofsordnung m. m. Nr. 11: Beachtenswertes über Berufspflichten m. m.

Die Einäscherung Nr. 12: Gründungstagung des Internation. 10,000 Einäscherung in der Feuerhalle Reichenberg m. m.

CIRKULÆRE TIL STIFTSØVRIGHEDERNE

Paa dertil af Danmarks Naturfredningsforening given Anledning skal Ministeriet herved anmode Stiftsøvrigheden om at ville henlede Provstiudvalgenes og Kirkebestyrelsernes Opmærksomhed paa Bestemmelsen i § 17, Stk. 3, i Lov Nr. 282 om Vedligeholdelse af Kirker og Kirkegaarde m. v. af 30. Juni 1922, jfr. § 10, Stk. 1, i kgl. Anordning af 10. December 1927 angaaende Kirkegaarde, hvorefter ældre Stengårde omkring Kirkegaarde ikke maa nedbrydes eller erstattes med andet Materiale uden Ministeriets Samtykke.

Idet man under Henviisning hertil anmoder om, at det nøje paases, at alle Sager angaaende Fjernelse eller Ombygning af saadanne Gårde forelægges Ministeriet, skal man udtale, at Ministeriet maa tillægge det ikke ringe Betydning, at de gamle Stengårde, der danner en for vore middelalderlige Landsbykirker særlig karakteristisk Afgrænsning af Kirkegaardens Omraade og sædvanlig stemmer smukt med selve Kirkens Arkitektur og det typisk danske Landskab, bevares i saa vid Udstrækning som muligt, hvorfor Ministeriets Tilladelse til Fjernelse eller Erstatning med andet Hegn ikke vil kunne forventes, medmindre aldeles tvungende Grunde taler for, at en saadan Tilladelse gives.

Det fornødne Antal Eksemplarer af nærværende Cirkulære vedlægges til Omdeling blandt Stiftets Provstiudvalg og Kirkebestyrelser.

Kirkeministeriet, den 16. September 1937.

P. M. V.

V. Holbøll.

A. Detlefsen.

PÈRE-LACHAISE PAA TEATRET

Blandt Verdens berømte Kirkegaarde er vel ingen bleven mere besøgt end Paris' Père-Lachaise; ikke paa Grund af sine særligt skønne Mindesmærker (dog, Bartholomes Mindesmærke »Aux Morts«, bærer Verdensberømmelsen), men mere paa Grund af sin Historie, — den Historie, der læses i Gravmælernes Inskriptioner, og som giver karakteristiske Udsnit af Frankrigs Historie, — og den, der direkte er skrevet paa Kirkegaarden med Revolutionernes blodige Skrift. Ingen Pariserfarer forsømmer et Besøg paa Père-Lachaise, og klogeligt har Kirkegaardsadministrationerne udgivet en Guide over dens Seværdigheder, illustreret med nogle af de kendteste og mest karakteristiske Træk. I Skuespillet »Nederlaget«, som i Vintersæsonen 1937—38 opføres paa Det kgl. Teater i København, genfinder man Père-Lachaise. Der henlydes i Teksten Gang paa Gang til denne Kirkegaard, og Slutningsoptrinet udspilles mellem selve Gravene derude, og ved den historiske Kirkegaardsmur finder Kuglerne deres Offer. —